

Ławnicy – społeczni sędziowie w teorii i praktyce

Ocena funkcjonowania
i procesu wyboru ławników sądowych
na przykładzie sądów Apelacji Białostockiej

pod redakcją
Jarosława Ruszewskiego

**Ławnicy – społeczni sędziowie
w teorii i praktyce**

„Jawność i kompetencja” 5

Ławnicy – społeczni sędziowie w teorii i praktyce

Ocena funkcjonowania
i procesu wyboru ławników sądowych
na przykładzie sądów Apelacji Białostockiej

pod redakcją
Jarosława Ruszewskiego

Suwałki 2011

Recenzent: dr hab. Ewa Czech, prof. UwB

Autorzy:

Witold Klaus

Jarosław Ruszewski

Piotr Sitniewski

Małgorzata Wenclik

© Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT

Przedruki lub kopiowanie całości lub części tej publikacji jest możliwe wyłącznie za zgodą właścicieli praw autorskich. Cytowanie oraz wykorzystywanie danych empirycznych jest dozwolone z podaniem źródła.

Publikacja przygotowana i wydana w ramach projektu „Monitoring zasad wyboru przez rady gmin osób do wykonywania funkcji ławników celem zapewnienia udziału czynnika społecznego w postępowaniach sądowych na obszarze właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku” przy wsparciu finansowym Fundacji im. Stefana Batorego.

FUNDACJA
BATOREGO

Seria „Jawność i kompetencja” nr 5.

Wydawca:

Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT

ul. T. Kościuszki 96, 16-400 Suwałki

tel./faks (87) 565 02 58

e-mail: pryzmat@pryzmat.org.pl

www.pryzmat.org.pl

www.lawnicy.com.pl

Projekt graficzny i skład tekstu: cyjan.net

Druk: „GHAJ”, ul. Przytorowa 19, 16-400 Suwałki

ISBN 978-83-926465-3-2

Publikacja jest rozpowszechniana nieodpłatnie.

Spis treści

- 6 **Wykaz skrótów**
- 9 **Wstęp**
- 13 **Jarosław Ruszewski**
Ramy prawne wyboru i funkcjonowania ławników w Polsce
- 41 **Jarosław Ruszewski**
Instytucja ławnika w orzecznictwie sądowym
- 65 **Małgorzata Wenclik**
Ewolucja instytucji ławnika w Polsce
- 75 **Piotr Sitniewski**
Analiza wyników ankiet prezesów sądów w zakresie wyboru ławników, jakości ich pracy oraz funkcjonowania w ramach wymiaru sprawiedliwości
- 105 **Witold Klaus**
Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w opiniach ławników
- 139 **Jarosław Ruszewski**
Udział radnych w wyborze ławników oraz ocena ich udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości
- 175 **Piotr Sitniewski**
Analiza prawno-faktyczna stron Biuletynów Informacji Publicznej jednostek samorządowych wybierających ławników pod kątem umieszczenia tam informacji o procedurze wyboru ławników
- 195 **Sądy na obszarze właściwości terytorialnej Apelacji Białostockiej**
- 199 **Akty prawne**
- 218 **Noty o autorach**

Wykaz skrótów

Akty prawne

k.c.	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (DzU nr 16, poz. 93 ze zm.)
k.k.	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (DzU nr 88, poz. 553 ze zm.)
Konstytucja RP	ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (DzU nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.p.	ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn. DzU z 1998 r. nr 21, poz. 94 ze zm.)
k.p.a.	ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. DzU z 2000 r. nr 98, poz. 1071 ze zm.)
k.p.c.	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (DzU nr 43, poz. 296 ze zm.)
k.p.k.	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (DzU nr 89, poz. 555 ze zm.)
u.o.a.n.	ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (DzU nr 62, poz. 718 ze zm.)
u.s.g.	ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. DzU z 2001 r. nr 142, poz. 1591 ze zm.)
u.s.p.	ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (DzU nr 98, poz. 1070 ze zm.)
u.o.d.i.p.	ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (DzU nr 112, poz. 1198 ze zm.)

Inne

art.	artykuł
BIP	Biuletyn Informacji Publicznej
DzU	Dziennik Ustaw
j.s.t.	jednostka samorządu terytorialnego
jw.	jak wyżej

KRS	Krajowy Rejestr Sądowy
nr	numer
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
pkt	punkt
NFZ	Narodowy Fundusz Zdrowia
RPO	Rzecznik Praw Obywatelskich
s.	strona
SKO	Samorządowe Kolegium Odwoławcze
spółka z o.o.	spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
SO	sąd okręgowy
sygn.	sygnatura
t.j.	tekst jednolity
tj.	to jest
TK	Trybunał Konstytucyjny
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny
ze zm.	ze zmianami

Art. 182. Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa.
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Wstęp

Niniejsza publikacja jest efektem monitoringu przeprowadzonego przez stowarzyszenie Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT w Suwałkach we współpracy z Zakładem Prawa Samorządu Terytorialnego Wyższej Szkoły Administracji Publicznej im. Stanisława Staszica w Białymstoku. Badanie prowadzone było w ramach projektu „Monitoring zasad wyboru przez rady gmin osób do wykonywania funkcji ławników celem zapewnienia udziału czynnika społecznego w postępowaniach sądowych na obszarze właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku” finansowanego ze środków Fundacji im. Stefana Batorego.

Wymiar sprawiedliwości w naszym kraju jest częstym obiektem krytyki. Udział ławników w rozprawach sądowych i orzekaniu jest jednym z elementów wymiaru sprawiedliwości w naszym kraju. Sprawa roli ławników, a szczególnie zasad ich wyboru, jest często dyskutowana. Stąd celem podjętych w ramach projektu działań był monitoring praktyki powoływania przez rady gminy ławników do orzekania w postępowaniach sądowych na obszarze właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku, a także opracowanie w tym zakresie rekomendacji oraz upowszechnianie przeprowadzonych działań i osiągniętych wyników.

Na potrzeby pracy dokonano analizy przepisów prawnych oraz orzecznictwa w zakresie udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oraz przeprowadzono badania opinii trzech grup docelowych: sędziów (po jednej osobie z każdego sądu okręgowego i rejonowego na obszarze Sądu Apelacyjnego w Białymstoku), ławników oraz radnych. Uzupełnieniem pracy badawczej były działania upowszechniające informacje na temat instytucji ławnika, przysługujących mu praw oraz obowiązków. Były one prowadzone przede wszystkim poprzez stronę internetową: www.lawnicy.com.pl.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w artykule 182 odnosi się do udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sposób ogólny, ustanawiając ogólną zasadę i pozostawiając ustawodawcy jej uszczegółowienie. Brak w niej rozstrzygnięcia, który z istniejących modeli zapewniający udział czynnik społeczny w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości – sędziów przysięgłych czy

ławników – winien w Polsce funkcjonować. W świetle przepisów ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych, zdecydowano się przyjąć drugi z tych modeli, oparty na instytucji ławnika. Dzięki niemu do funkcjonowania sądów wprowadzono czynnik społeczny pozbawiony przygotowania profesjonalnego, ale mający zapewnić, by w orzekaniu brano były pod uwagę takie wartości, jak: doświadczenie zawodowe, znajomość problemów społecznych czy szacunek dla człowieka.

W Polsce ławników do sądów okręgowych oraz do sądów rejonowych wybierają w głosowaniu tajnym rady gmin, których obszar jest objęty właściwością tych sądów. Wybory przygotowują gminy jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej. Liczbę ławników wybieranych przez poszczególne rady gmin do wszystkich sądów działających na obszarze właściwości sądu okręgowego, w tym także liczbę ławników do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, ustala kolegium sądu okręgowego. Liczbę ławników do poszczególnych sądów rejonowych ustala się po zasięgnięciu opinii prezesów tych sądów. Kandydatów na ławników zgłaszają radom gmin prezesi sądów, stowarzyszenia, organizacje i związki zawodowe zarejestrowane na podstawie przepisów prawa oraz co najmniej pięćdziesięciu obywateli, którzy mają czynne prawo wyborcze i zamieszkują stale na danym terenie. Zasady powoływania ławników w Polsce często spotykają się z krytyką. Analiza istniejących publikacji, praktyki oraz orzecznictwa sądowe wskazują, że zdarzają się przypadki, gdy radni na ławników wybierają swoich krewnych, pracowników urzędu miejskiego czy też osoby notowane przez policję lub takie, przeciwko którym toczyły się sprawy karne w sądach na innym terenie niż ten, z którego kandydowali.

I tutaj pojawia się pytanie – jakim kryterium kierują się rady gmin, wybierając ławników sądowych? Wszystko wskazuje na to, że w wielu miejscach decydują czynniki towarzysko-polityczne. Rady gmin nie przejmują się apelami mediów czy organizacji pozarządowych, by polityka nie decydowała o wyborze ławników. Jest to bardzo niedobra praktyka, gdyż ławnicy wypełniają w naszym systemie sądowniczym ogromną rolę. W sądzie reprezentują tzw. stronę społeczną i mogą nawet przegłosować sędziego.

Ławnicy niestety, co potwierdzają opinie ankietowanych, są często biernymi obserwatorami rozprawy i narady nad wyrokiem. Wynika to z braku ich przygotowania zawodowego, a także po części z niechęci sędziów do współpracy z nimi. Oczywiście, są także przykłady pokazujące pozytywną rolę ławników, ich pełne zaangażowanie i odpowiedzialność za wydawane wyroki. Nie ulega wątpliwości, że ich udział w procesie ma przeciwdziałać rutynie pracy sędziego w orzekaniu o winie oraz zwrócić uwagę na kontekst społeczny sprawy.

Prowadzone w ramach realizowanego projektu czynności w żadnym przypadku nie miały na celu piętnowania kogokolwiek za istniejące błędy lub niedociągnięcia. Jako organizacja pozarządowa działamy w głębokim przekonaniu, że praca ta ma tylko jeden cel – poprawę jakości funkcjonowania administracji samorządowej, a w tym przypadku także wymiaru sprawiedliwości. Naszym zamiarem było zwrócenie uwagi rad gmin, sędziów i samych ławników na realizację w praktyce obowiązków konieczności właściwego przeprowadzania wyboru ławników oraz późniejszego wykonywania tej funkcji.

Zmiany przepisów dotyczące zasad wyboru i funkcjonowania ławników, jakie zaszły w 2011 roku, miały na celu zmianę pewnych zaobserwowanych nieprawidłowości w funkcjonowaniu tej instytucji, a zgłaszanych m.in. przez Ministerstwo Sprawiedliwości czy Rzecznika Praw Obywatelskich. To bez wątpienia działania idące w dobrym kierunku. Niemniej jednak, wyniki naszych badań wskazują, iż dla polepszenia realizacji funkcji, jaką ławnicy wykonują w imieniu obywateli w trakcie postępowań sądowych, potrzebne są nie tylko działania legislacyjne, ale także upowszechniające wiedzę o tej instytucji, w tym przede wszystkim o prawach i obowiązkach, jakie wiążą się z jej wykonywaniem. W tym zakresie konieczna jest przebudowa modelu szkoleń ławników oraz uświadamiania nie tylko radnych, którzy biorą aktywny udział w procesie ich wyboru, ale też i samych ławników. Nie powinno być tak, że dla części społeczeństwa wypełnianie obowiązków ławnika kojarzy się z otrzymywaniem przez niego rekompensaty pieniężnej za czas wykonywania czynności, a nie z koniecznością wykazania się profesjonalizmem działań i podnoszenia swych kwalifikacji.

Ławnik jako sędzia społeczny powinien wносить do procesu sądowego takie wartości, jak: doświadczenie życiowe i zawodowe, znajomość problemów społecznych czy szacunek dla człowieka. Nie chodzi więc o to, by swoim wykształceniem dorównywał sędziemu zawodowemu, ale żeby uzupełniał jego wiedzę, a pomagając mu, jednocześnie sprawował społeczną kontrolę nad procesem sądowym oraz by swoimi działaniami zapobiegał mogącej się pojawić rutynie w pracy sędziów.

Przeprowadzenie badań o zasadach wyboru i pełnieniu funkcji ławników było możliwe dzięki życzliwości wielu osób, które wspierały nas w tym przedsięwzięciu. Dziękujemy wszystkim prezesom i wiceprezesom sądów, sędziom zawodowym oraz radnym i samym ławnikom za pomoc, zrozumienie i rzetelność. Składamy również podziękowania dla osób pracujących w sekretariatach sądów i urzędach gmin, oddziałach administracyjnych oraz biurach obsługi rad gmin, bez których przychylności z pewnością nie udałooby się tak sprawnie przeprowadzić badań w okresie wakacyjnym. Szczególne podziękowania składamy Fundacji

im. Stefana Batorego, bez której pomocy finansowej nie moglibyśmy zrealizować podejmowanych działań strażniczych i opublikować niniejszego raportu.

Jeżeli w trakcie lektury będą Państwo mieli jakieś uwagi lub sugestie odnoszące się do raportu – zmian w jego strukturze, ujęcia dodatkowej problematyki lub jej rozszerzenia – będziemy wdzięczni za wskazówki.

Jarosław Ruszewski

Jarostaw Ruszewski

Ramy prawne wyboru i funkcjonowania ławników w Polsce

Podstawa prawna

Uregulowanie prawne dotyczące instytucji ławników znajduje się w ustawie zasadniczej. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej¹ w art. 182 wskazuje, że „udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa”. Ustawodawca tym samym w sposób bardzo ogólny ustanowił ogólną zasadę i pozostawił jej dalsze uszczegółowienie w drodze ustawy. Brak w tym zakresie jest rozstrzygnięcia, który z istniejących modeli zapewniający udział czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości – sędziów przysięgłych czy ławników – winien w Polsce funkcjonować. Nakaz Konstytucji RP będzie więc spełniony, jeżeli ustawodawca wybierze tę formę, jaką będzie uważał za najbardziej stosowną i w takim zakresie, jaki będzie najbardziej praktyczny. Choć art. 182 Konstytucji RP nie spełnia warunku jednoznaczności uregulowania normatywnego, nie można traktować tego przepisu jako pozbycia się kwestii do uregulowania w drodze zwykłej ustawy. Oznacza to, że mimo jego skrajnej powściągliwości można dostrzec w nim wyznaczenie określonego kierunku prac legislacyjnych². Z punktu widzenia zakresu udziału czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oznacza to, że udział ten może być ograniczony do niektórych spraw; wyłącza to jednak możliwość takiej regulacji, by w sprawach danej kategorii wymiar sprawiedliwości należał wyłącznie do czynnika społecznego³.

¹ DzU nr 78, poz. 483 ze zm.

² S. Waltoś, *Proces karny: zarys systemu*, Warszawa 2003, s. 236.

³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2005-11-29, P 16/04. Opubl.: Dziennik Ustaw 2005 nr 241, poz. 2037, s. 15899.

W rozwoju historycznym wykształciły się bowiem dwie wymienione podstawowe formy bezpośredniego udziału społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, tj.: sądy przysięgłych oraz sądy z udziałem ławników. W tym zakresie Sejm ma wybór, który z wymienionych modeli wprowadzić w życie, pod warunkiem, by jakiś udział społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości został zachowany.

W państwach starożytnych (Rzymie czy Grecji) istniały już niejako namiastki dzisiejszych ławników, gdyż początkowo sądownictwo należało do ludu. Z czasem udział czynnika ludowego (np. rachimburgowie – nazywani później ławnikami – w państwie Karolingów wybierani przez zgromadzenia ludowe spośród uczestników tych zgromadzeń) był eliminowany na rzecz władzy sądowniczej władców feudalnych. W okresie średniowiecza restytucja czynnika ludowego doprowadziła w XVI wieku w Anglii do tworzenia ław przysięgłych, których rozwój nastąpił w wieku XIX. W wyniku ówczesnych rewolucyjnych ruchów wolnościowych zostały one przejęte (przede wszystkim w sprawach karnych) w wielu państwach europejskich, przy istotnym ich zmodyfikowaniu we Francji. Sąd przysięgłych stał się formą udziału „niefachowych” przedstawicieli społeczeństwa w wymiarze sprawiedliwości. Wybrani bowiem przysięgli nie musieli posiadać stosownych kwalifikacji i mieli współpracować z zawodowym sędzią, zasiadając w ławach orzekających w sprawach karnych oraz w ławach dla spraw cywilnych. Przysięgli wypowiadali się w kwestii winy bądź niewinności w sprawach karnych, a w sprawach cywilnych orzekali o stanach faktycznych, zaś sędziowie zawodowi orzekali o odpowiedniej do tego kwalifikacji prawnej. Krytyka sądownictwa przysięgłych z przełomu XIX i XX wieku dała początek sądom ławniczym, których skład orzekający składa się z sędziów zawodowych oraz ławników. Istotą systemu ławniczego jest równouprawnienie ławników i sędziego zawodowego w zakresie czynności orzekania. Sądy ławnicze zostały powołane, obok sądów przysięgłych, w Niemczech w drugiej połowie XIX wieku. Aktualnie w Anglii, USA, Belgii i we Włoszech występuje tylko ława przysięgłych (choć w Anglii orzekają także jednoosobowo sędziowie bez wykształcenia prawniczego, wspierani przez „sekretarza” – prawnika). W innych krajach instytucja ławnika występuje obok lub zamiast ławy przysięgłych⁴.

Stanisław Waltoś z kolei wskazuje⁵, iż bezpośredni udział społeczeństwa w orzekaniu przybierał formę następujących wariantów:

⁴ J. Turek, *Ławnik – sędzia – przysięgły*, „Monitor Prawniczy” 2009 nr 24.

⁵ S. Waltoś, *Proces karny...*, dz. cyt., s. 227, 94, 100–101.

1. Sądu wyłącznie społecznego, którego klasycznym przykładem jest sąd pokoju w Anglii zwany *Magistrates' Courts*. Próba stworzenia takiego wariantu w Polsce po roku 1944 były – powołane do życia na mocy dekretu z dnia 22 lutego 1946 r. – Prawo o sądach obywatelskich – sądy obywatelskie, które orzekały w sprawach o niektóre występki i wykroczenia. Około 1948 roku zaprzestały całkowicie działalności i nigdy nie zostały wznowione.
2. Sądu ławniczego pochodzenia germańskiego, w którym czynnik zawodowy (sędzia) i czynnik społeczny (ławnicy będący laikami) zajmują miejsce przy wspólnym stole na sali rozpraw i wspólnie orzekają o winie i karze.
3. Sądu przysięgłych, w którym sędzia orzeka tylko o karze, a przysięgli wyłącznie o winie. Ława przysięgłych obraduje sama. Rozstrzyga kwestię winy oskarżonego. Werdykt ławy (tak nazywa się jej orzeczenie) obecnie nie musi być jednomyślny. W pewnych okolicznościach werdykt może zapaść większością głosów, ale przegłosowanych przysięgłych nie może być więcej niż dwóch. Werdykt *not guilty* (niewinny) powoduje, że sąd wydaje wyrok uniewinniający. Od takiego orzeczenia nikomu apelacja nie przysługuje.

Ostatecznie w Polsce zdecydowano się wprowadzić zasadę udziału ławników w sądownictwie. Bliższe regulacje organizacyjne dotyczące funkcjonowania ławników w Polsce zostały uregulowane w ustawach dotyczących sądownictwa powszechnego oraz procedurach cywilnej i karnej. W świetle przepisów ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁶ – zdecydowano się przyjąć drugi z tych modeli oparty na instytucji ławnika. Art. 4 § 1 tej ustawy wskazuje, że w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości obywatele biorą udział przez uczestnictwo ławników w rozpoznawaniu spraw przed sądami w pierwszej instancji, chyba że ustawy stanowią inaczej, zaś § 2 stwierdza, że przy rozstrzyganiu spraw ławnicy mają równe prawa z sędziami. Dzięki przyjętym regulacjom w działalności sądów pojawia się czynnik pozbawiony przygotowania profesjonalnego, łatwiej uwzględnić w orzekaniu poglądy społeczne na stosowanie prawa i społeczną hierarchię wartości⁷. Tym samym do funkcjonowania sądów wprowadzono czynnik społeczny pozbawiony przygotowania profesjonalnego, ale mający zapewnić, by w orzekaniu brane były pod uwagę takie wartości, jak: doświadczenie zawodowe, znajomość problemów społecznych czy szacunek dla człowieka. Poza tym przyjąć można, że możliwością ubiegania się o funkcję ław-

⁶ DzU nr 98, poz. 1070 ze zm., zwana w dalszej części skrótem u.s.p.

⁷ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: komentarz*, Warszawa, Wydawnictwo C. H. Beck, 2009.

nika jest realizacja obywatelskiego prawa dostępu do służby publicznej gwarantowanego przez art. 60 Konstytucji RP.

Szczegółowe rozwiązania prawne dotyczące instytucji ławników znalazły odzwierciedlenie w rozdziale siódmym u.s.p. Z uwagi jednak na to, że budziły one szereg wątpliwości w zakresie interpretacji niektórych przepisów, zdecydowano się na ich zmianę mającą na celu doprecyzowanie poszczególnych unormowań oraz wprowadzenie rozwiązań analogicznych do regulacji przewidzianych w innych aktach prawnych. Ustawą z dnia 15 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁸ – wprowadzono zmiany w zakresie: ustalenia okoliczności wyłączających kandydatów na ławników, wskazania podmiotów legitymowanych do zgłoszenia ławników, szczegółowego określenia dokumentów załączanych do karty zgłoszenia kandydata na ławnika, ustalenia sposobu zasięgania informacji o ławnikach, postępowania z dokumentacją, ustalenia zasad odwoływania ławników oraz wskazania podstaw wypłacania należności dla ławników sądów. Konsekwencją nowelizacji u.s.p. było także wejście z dniem 14 czerwca 2011 r. nowych zasad dotyczących wyboru ławników, a będących wynikiem opublikowania rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu postępowania z dokumentami złożonymi radom gmin przy zgłaszaniu kandydatów na ławników oraz wzoru karty zgłoszenia⁹.

Uzupełnieniem materii prawnej dotyczącej uregulowania działalności ławników¹⁰ jest rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 stycznia 2006 roku w sprawie sposobu wyboru, składu i struktury organizacyjnej, trybu działania oraz szczegółowych zadań rady ławniczej¹¹ oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 czerwca 2003 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad wyznaczania i losowania składu orzekającego¹².

Kwestie dotyczące udziału ławników w postępowaniach sądowych zawarto w ustawach: z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego¹³ oraz ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego¹⁴. Istniejące

⁸ DzU nr 109, poz. 627.

⁹ DzU nr 121, poz. 693. Niniejsze rozporządzenie było poprzedzone rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 marca 2006 r. w sprawie szczegółowego trybu zgłaszania radom gmin kandydatów na ławników oraz wzoru karty zgłoszenia (DzU nr 50, poz. 370).

¹⁰ W niniejszym opracowaniu pominięto kwestie funkcjonowania ławników w sądach wojskowych.

¹¹ DzU nr 23, poz. 174.

¹² DzU nr 107, poz. 1007.

¹³ DzU nr 43, poz. 296 ze zm.

¹⁴ DzU nr 89, poz. 555 ze zm.

regulacje w tych ustawach zostały zmienione ustawą z dnia 15 marca 2007 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz o zmianie niektórych innych ustaw¹⁵, poprzez zmiany art. 47 § 2 pkt 1 lit. a, b, c k.p.c. oraz art. 28 k.p.k., którymi wyraźnie ograniczono udział czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Zmiany te były efektem dyskusji dotyczącej ograniczenia roli ławników w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

Pojęcie ławnika

Ławnik jest osobą, która zgodnie z Konstytucją RP reprezentuje społeczeństwo w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości jako niezawodowy członek składu orzekającego (sądu), stanowiący czynnik społeczny w wymiarze sprawiedliwości. Do innych nazw, z którymi możemy się spotkać na określenie ławnika, zaliczyć można następujące wyrażenia:

- sędzia społeczny;
- czynnik społeczny w wymiarze sprawiedliwości;
- uczestnik procesu;
- członek sądu;
- społecznik w sądzie;
- przedstawiciel społeczeństwa w sądzie;
- zasiada na sali rozpraw obok sędziego;
- niejeden na sali sądowej.

Warto zauważyć, iż ww. określenia definiują ławnika przez pryzmat funkcji, jaką sprawuje on w dzisiejszym wymiarze sprawiedliwości. Jest ona inna od tej, z jaką utożsamiany był w średniowieczu. Początkowo był on członkiem zarządu miejskiego, a od XIII wieku członkiem ławy sądowej. Na przestrzeni XII–XVIII wieku ława sądowa była organem samorządu miast i wsi lokowanych na prawie niemieckim (magdeburskim), powoływanym przez właściciela gruntowego lub wybieranym przez mieszkańców, później także przez radę miejską, liczącym w miastach zazwyczaj 7–12 (później 4–12) członków, zwanych ławnikami, rozpatrujących pod przewodnictwem wójta (sołtysa) albo starszego ławy przestępstwa kryminalne i sprawy niesporne. Ława sądowa nadawała moc prawną transakcjom finansowym, działom rodzinnym, testamentom, wszelkim umowom wpisywanym do właściwych ksiąg. Ława sądowa miejska mogła mieć prawo sądu całkowite bądź z wyłączeniem przestępstw najcięższych (np. w Krakowie ława sądowa nie sądziła gwałtu, skrytobójstwa i napadu na dom, zastrzeżonych w średnio-

¹⁵ DzU nr 112 poz. 766.

wieczu dla jurysdykcji księcia); spod sądów ławy sądowej byli wyłączeni Żydzi, duchowieństwo i (z pewnymi wyjątkami), szlachta. Istniały trzy rodzaje sądów ławniczych: sąd wielki (roki wielkie, roki wielkie gajone) odbywający się trzy razy w roku (zaczął zanikać w XVI wieku); sąd ławniczy (dla potrzeb bieżących) zbierający się co dwa tygodnie, oraz ławniczy sąd nadzwyczajny zwoływany poza zwykłymi terminami sądów (np. w nagłych sprawach kryminalnych). Kompetencje ławy sądowej w stosunku do rady miejskiej nie były ściśle określone. W większości dużych miast rajców wybierano spośród ławników, a w miastach mniejszych ława z radą tworzyły jeden sąd. W XIV–XV wieku przyjęło się, że ława sądowa stanowiła niższą instancję samorządu miejskiego, tzw. drugi ordynek. Z kolei ława sądowa wiejska na czele z sołtysem pełniła głównie funkcję sądu pierwszej instancji, a wraz z rozwojem gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej zaczęła w XVI wieku zanikać. Ostatecznie ławy sądowe miejskie zniósł Konstytucja 3 maja 1791 roku¹⁶.

Kwalifikacje ławnika

Osoby pragnące zostać ławnikami muszą dysponować kwalifikacjami, które zostały określone w art. 158 § 1 u.s.p. Zgodnie z dyspozycją tej regulacji ławnikiem może być wybrany ten, kto:

- 1) posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- 2) jest nieskazitelnego charakteru;
- 3) ukończył 30 lat;
- 4) jest zatrudniony, prowadzi działalność gospodarczą lub mieszka w miejscu kandydowania co najmniej od roku;
- 5) nie przekroczył 70 lat;
- 6) jest zdolny, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków ławnika;
- 7) posiada co najmniej wykształcenie średnie.

Ponadto zgodnie z § 3 tego artykułu do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy ławnikiem powinna być wybrana osoba wykazująca szczególną znajomość spraw pracowniczych. Przed nowelizacją w 2011 roku u.s.p nie było przepisu tej treści. Wynikało to z enumeratywnego wyliczenia podmiotów, którym przysługiwało prawo zgłoszenia kandydatów na ławników do sądów pracy. Jednakże, w związku z rozszerzeniem grupy podmiotów, którym takie prawo aktualnie przysługuje, zaistniała konieczność zawarcia odpowiedniego przepisu. Niestety

¹⁶ H. Samsonowicz, *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, t. 1, Warszawa 1981, s. 447.

przepisy nie stawiają wymogów, w jaki sposób wiedza ta ma być udokumentowana przez kandydata na ławnika. Należy więc przyjąć, że chodzi tu o niepodlegające weryfikacji informacje zawarte na karcie zgłoszenia w formie oświadczenia kandydata w pkt. 17 części B karty zgłoszenia kandydata na ławnika¹⁷.

Zakaz wykonywania funkcji ławnika

W art. 159 § 1 w punktach 1–9 u.s.p. wyliczono enumeratywnie osoby, które podlegają wyłączeniu jako kandydaci na ławników, a zatem nie posiadają biernego prawa wyborczego. Ławnikami nie mogą być:

- 1) osoby zatrudnione w sądach powszechnych i innych sądach oraz w prokuraturze;
- 2) osoby wchodzące w skład organów, od których orzeczenia można żądać skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego;
- 3) funkcjonariusze policji oraz inne osoby zajmujące stanowiska związane ze ściganiem przestępstw i wykroczeń;
- 4) adwokaci i aplikanci adwokaccy;
- 5) radcy prawni i aplikanci radcowscy;
- 6) duchowni;
- 7) żołnierze w czynnej służbie wojskowej;
- 8) funkcjonariusze służby więziennej;
- 9) radni gminy, powiatu i województwa.

Nie można być także ławnikiem jednocześnie w więcej niż jednym sądzie.

Przed nowelizacją art. 159 § 1 w pkt. 9 ustawy u.s.p. stanowił, że ławnikami nie mogli być m.in. radni gminy, której rada dokonuje wyboru ławników. Regulacja ta dopuszczała zatem do sytuacji, w której ławnikami mogli być radni gminy innej niż ta, która dokonała wyboru. Ponadto przedmiotowe unormowanie nie obejmowało przedstawicieli innych szczebli jednostek samorządu terytorialnego, tj. radnych powiatu i województwa. Brzmienie tego przepisu wzbudziło uzasadnione wątpliwości, czy jego sformułowanie było zgodne z Konstytucją RP. W piśmiennictwie zauważono bowiem, że piastowanie funkcji ławnika przez radnych gmin jest sprzeczne z art. 10 Konstytucji RP, gdyż prowadzi do naruszenia zasady podziału władz i art. 159 § 1 pkt 2 u.s.p., gdyż uchwała rady gminy dotycząca wygaśnięcia mandatu wójta mieści się w zakresie orzeczenia, o którym mowa w tym przepisie¹⁸. Dlatego z powyższych względów nowelizując u.s.p. w 2011

¹⁷ Informacja, czy zgłaszany kandydat jest proponowany do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy, wraz ze zwięzłym uzasadnieniem potwierdzającym szczególną znajomość praw pracowniczych.

¹⁸ Z. Miczek, *Radny jednak nie może być ławnikiem*, Rzeczpospolita, 18.03.2004.

roku, w art. 159 § 1 pkt 9 precyzyjnie określono, że ławnikami nie mogą być radni gminy, powiatu i województwa.

Zasady wyborów ławników

Zagadnienie oceny zgodności art. 160 u.s.p., na mocy którego rady gmin przeprowadzają wybory ławników, z zasadą podziału władzy było przedmiotem analizy Trybunału Konstytucyjnego. W swym orzeczeniu z dnia 29 listopada 2005 r.¹⁹ TK, odpowiadając na pytanie prawne WSA w Warszawie, uznał, iż art. 160 u.s.p. w zakresie, w jakim upoważnia rady gmin do wyłącznego wyboru ławników, jest zgodny z art. 10, art. 173 oraz art. 186 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, iż w tak skonstruowanym otoczeniu normatywnym powierzenie radom gmin kompetencji wyboru ławników nie może być więc traktowane jako naruszenie konstytucyjnej zasady odrębności i niezależności władzy sądowniczej (art. 10 oraz art. 173 Konstytucji RP), w pionie tej władzy istnieją bowiem organy wyposażone w instrumenty weryfikacji, którzy spośród ławników faktycznie uczestniczyć będą w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

Ławników do sądów okręgowych oraz do sądów rejonowych wybierają rady gmin w głosowaniu tajnym, których obszar jest objęty właściwością tych sądów. Wybory przygotowują gminy jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej, które na gruncie art. 166 Konstytucji RP jest rodzajem zadań publicznych innych niż służące zaspokajaniu potrzeb wspólnoty samorządowej (tzw. zadań własnych), które przekazywane są w trybie oraz wykonywane w sposób określony w ustawie.

Liczbę ławników wybieranych przez poszczególne rady gmin do wszystkich sądów działających na obszarze właściwości sądu okręgowego, w tym także liczbę ławników do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy, ustala kolegium sądu okręgowego; liczbę ławników do poszczególnych sądów rejonowych ustala się po zasięgnięciu opinii prezesów tych sądów. Prezes sądu okręgowego podaje liczbę ławników do wiadomości poszczególnym radom gmin najpóźniej na trzydzieści dni przed upływem terminu zgłaszania kandydatów, tj. do dnia 31 maja roku, w którym odbywają się wybory ławników.

Wybory ławników odbywają się najpóźniej w październiku roku kalendarzowego, w którym upływa kadencja dotychczasowych ławników. Przed przystąpieniem do wyborów rada gminy powołuje zespół, który przedstawia na sesji rady

¹⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2005-11-29, P 16/04. Opubl.: Dziennik Ustaw 2005 nr 241, poz. 2037, s. 15899.

gminy swoją opinię o zgłoszonych kandydatach, w szczególności w zakresie spełnienia przez nich wymogów określonych w ustawie.

Listę wybranych ławników wraz z dotyczącymi ich danymi rady gmin, które dokonały ich wyboru, przesyłają prezesom właściwych sądów najpóźniej do końca października. Spośród ławników znajdujących się na tej liście, rady gmin wskazują ławników wybranych do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy.

Prezes sądu wręcza ławnikom zawiadomienie o wyborze i odbiera od nich ślubowanie według roty ustalonej dla sędziów, z odpowiednią zmianą²⁰. Po odebraniu ślubowania prezes sądu wpisuje ławnika na listę ławników, którzy mogą być wyznaczani do orzekania i wydaje mu legitymację.

W razie zniesienia sądu, ośrodka zamiejscowego lub wydziału zamiejscowego – ławnicy tych jednostek stają się ławnikami sądów, które przejmują kompetencje zniesionych jednostek. W razie potrzeby, zwłaszcza z powodu zmniejszenia się w czasie kadencji liczby ławników, rada gminy na wniosek prezesa sądu okręgowego dokonuje uzupełnienia listy, wybierając nowych ławników w sposób określony w ustawie.

Kadencja ławników sądów okręgowych i rejonowych trwa cztery lata kalendarzowe następujące po roku, w którym dokonano wyborów, jednak mandat ławnika wybranego dodatkowo wygasa z upływem kadencji ogółu ławników. Po upływie kadencji ławnik może brać udział jedynie w rozpoznawaniu sprawy rozpoczętej wcześniej z jego udziałem, do czasu jej zakończenia.

Kalendarz wyborczy ławników na kadencję 2012–2015
do dnia 31 maja 2011 roku – prezes sądu okręgowego informuje właściwe rady gmin o liczbie ławników do wyboru (art. 161§ 2 u.s.p.)
do dnia 30 czerwca 2011 roku – uprawnione podmioty mogą zgłaszać radom gmin kandydatów na ławników (art. 162§ 1 u.s.p.)
najpóźniej w październiku 2011 roku – rady gmin dokonują wyboru ławników (art. 163§ 1 u.s.p.)

²⁰ Art. 66 u.s.p. „Ślubuję uroczyście jako sędzia sądu powszechnego służyć wiernie Rzeczypospolitej Polskiej, stać na straży prawa, obowiązki sędziego wypełniać sumiennie, sprawiedliwość wymierzać zgodnie z przepisami prawa, bezstronnie według mego sumienia, dochować tajemnicy prawnie chronionej, a w postępowaniu kierować się zasadami godności i uczciwości.”; składający ślubowanie może dodać na końcu zwrot: „Tak mi dopomóż Bóg”.

do dnia 31 października 2011 roku – rady gmin przesyłają do prezesów właściwych sądów listy wybranych ławników wraz z ich danymi – kartami zgłoszenia (art. 164§ 1 u.s.p.)

do dnia 31 grudnia 2011 roku – prezes właściwego sądu zapewnia przeprowadzenie takich czynności, jak: odebranie od ławników ślubowania, wpisanie ich na listę i wydanie im legitymacji (art. 164§ 2 i § 3 u.s.p.)

Uprawnieni do zgłaszania kandydatów na ławników

Kandydatów na ławników mogą zgłaszać radom gmin prezesi właściwych sądów, stowarzyszenia, inne organizacje społeczne i zawodowe zarejestrowane na podstawie przepisów prawa (z wyłączeniem partii politycznych) oraz co najmniej pięćdziesięciu obywateli mających czynne prawo wyborcze, którzy zamieszkują stale na terenie gminy dokonującej wyboru, w terminie do dnia 30 czerwca ostatniego roku kadencji. Nowelizacja u.s.p. zwiększyła liczbę obywateli, którzy są uprawnieni do zgłoszenia kandydata na ławnika z dwudziestu pięciu do pięćdziesięciu zgłaszających, przy czym warunkiem *sine qua non*, który wymienione osoby muszą spełnić, jest posiadanie stałego miejsca zamieszkania na terenie gminy, której rada dokonuje wyboru. Zmiana ta była spowodowana sugestiami prezesów sądów, z którymi projekt zmiany u.s.p. był konsultowany. Zwiększenie liczby obywateli mogących zgłaszać kandydata na ławnika ma na celu podniesienie rangi ławnika sądu powszechnego i zwiększenie reprezentatywności sprawowania tej funkcji²¹.

Lista podmiotów uprawnionych do zgłaszania kandydatów na ławników poza samymi obywatelami jest bardzo szeroka. W praktyce pojęcie innych organizacji społecznych i zawodowych obejmuje podmioty, które zgodnie z przepisami ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym²² podlegają wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego. Zgodnie z wydanym na podstawie art. 54 ww. ustawy rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2000 r. w sprawie szczegółowego sposobu prowadzenia rejestrów wchodzących w skład Krajowego Rejestru Sądowego oraz szczegółowej treści wpisów w tych rejestrach²³, w załączniku nr 3 do rozporządzenia wymieniono rodzaje podmiotów wpisywanych do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecz-

²¹ Por. uzasadnienie projektu Rady Ministrów o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych. Dostępne w Internecie: <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-panstwowe>, s. 8 [20.06.2011].

²² DzU nr 168, poz. 1186 ze zm.

²³ DzU nr 117, poz. 1237 ze zm.

nych i zawodowych, fundacji i publicznych zakładów opieki zdrowotnej. Lista tych podmiotów obejmuje stowarzyszenia (także ich jednostki terenowe posiadające osobowość prawną), związki stowarzyszeń, kółka rolnicze, rolnicze zrzeszenia branżowe, związki rolników, kółek i organizacji rolniczych, związki rolniczych zrzeszeń branżowych, związki zawodowe rolników indywidualnych, cechy rzemieślnicze, izby rzemieślnicze, Związek Rzemiosła Polskiego, zrzeszenia handlu i usług, zrzeszenia transportu, ogólnokrajowe reprezentacje zrzeszeń handlu i usług, ogólnokrajowe reprezentacje zrzeszeń transportu, inne organizacje przedsiębiorców (w tym organizacje, o których mowa w ustawie z dnia 30 maja 1989 r. o samorządzie zawodowym niektórych przedsiębiorców²⁴), izby gospodarcze (w tym również Krajową Izbę Gospodarczą), związki zawodowe (także ich jednostki organizacyjne posiadające osobowość prawną), ogólnokrajowe związki międzybranżowe, ogólnokrajowe zrzeszenia międzybranżowe, związki pracodawców, federacje i konfederacje związków pracodawców, stowarzyszenia kultury fizycznej, związki sportowe, polskie związki sportowe, stowarzyszenia kultury fizycznej o zasięgu ogólnokrajowym, inne organizacje społeczne i zawodowe (również podmioty, które na mocy przepisów szczególnych podlegają wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego), organizacje pożytku publicznego nieposiadające osobowości prawnej, inne osoby prawne będące organizacjami pożytku publicznego, kościelne osoby prawne będące organizacjami pożytku publicznego, instytucje kościelne będące organizacjami pożytku publicznego nieposiadające osobowości prawnej.

Nowelizacja art. 162 spowodowała wyeliminowanie z u.s.p. szczególnego trybu zgłaszania kandydatów na ławników do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy. Wcześniej uprawnienie to przysługiwało wyłącznie związkom zawodowym oraz organizacjom pracodawców. Aktualnie uprawnionymi do zgłaszania kandydatów do sądów pracy są wszystkie wyszczególnione wyżej podmioty. Regulacja ta stanowi również spełnienie postulatów zgłaszanych przez sądy. Za słusznością tej koncepcji przemawiają także dane dotyczące wyników wyborów do wydziałów pracy z roku 2007. Przeprowadzone wówczas wybory na kadencję 2008–2011 nie zaspokoili zapotrzebowania sądów na ławników do orzekania w tych sprawach. Wybrano 4730 ławników, co stanowiło 59,33% rzeczywistych potrzeb sądów. Należy także zwrócić uwagę, że zainteresowanie podmiotów zgłaszających kandydatów na ławników, takich jak np. organizacje pracodawców, jest w praktyce bardzo niewielkie. Ławnicy zgłoszeni przez te organizacje stanowili niecałe 2%. Prezesa sądów postulowali umożliwienie im zgłaszania kandydatów na ławników spośród osób, z którymi w czasie poprzedniej kadencji współpra-

²⁴ DzU nr 35, poz. 194 oraz z 1997 r. nr 121, poz. 769 i 770.

ca przebiegała bez zakłóceń. Poszerzenie katalogu o prezesów sądów ma na celu wybór ławników do sądów pracy spośród tych, którzy spotkali się z pozytywną oceną ich działania w czasie pełnionej kadencji ławnika i którzy charakteryzowali się doświadczeniem, co jest zasadniczym przymiotem funkcji ławnika²⁵.

Wymogi formalne dotyczące dokumentów załączanych do zgłoszenia kandydata na ławnika

Zgłoszenia kandydata na ławnika należy dokonać na karcie wniosku stanowiącego załącznik do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu postępowania z dokumentami złożonymi radom gmin przy zgłaszaniu kandydatów na ławników oraz wzoru karty zgłoszenia. Do przedmiotowego zgłoszenia należy dołączyć następujące dokumenty:

- 1) informację z Krajowego Rejestru Karnego dotyczącą zgłaszanej osoby;
- 2) oświadczenie kandydata, że nie jest prowadzone przeciwko niemu postępowanie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe;
- 3) oświadczenie kandydata, że nie jest lub nie był pozbawiony władzy rodzicielskiej, a także, że władza rodzicielska nie została mu ograniczona ani zawieszona;
- 4) zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia, wystawione przez lekarza podstawowej opieki zdrowotnej w rozumieniu przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, stwierdzające brak przeciwwskazań do wykonywania funkcji ławnika;
- 5) dwa zdjęcia zgodne z wymogami stosowanymi przy składaniu wniosku o wydanie dowodu osobistego.

W przypadku zgłoszenia kandydata na ławnika dokonanego przez obywateli dołącza się również listę osób zawierającą imię (imiona), nazwisko, numer ewidencyjny PESEL, miejsce stałego zamieszkania i własnoręczny podpis każdej z pięćdziesięciu osób zgłaszających kandydata.

Do zgłoszenia kandydata na ławnika dokonanego na karcie zgłoszenia przez stowarzyszenie, inną organizację społeczną lub zawodową zarejestrowaną na podstawie przepisów prawa, należy dołączyć także aktualny odpis z Krajowego Rejestru Sądowego, o którym mowa w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie ustroju i organizacji Centralnej Informacji

²⁵ Por. uzasadnienie projektu Rady Ministrów o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych. Dostępne w Internecie: <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-panstwowe>, s. 9 [20.06.2011].

Krajowego Rejestru Sądowego oraz szczegółowych zasad udzielania informacji z KRS i udostępniania kopii dokumentów z katalogu²⁶ albo odpis lub zaświadczenie potwierdzające wpis do innego właściwego rejestru lub ewidencji dotyczącej tej organizacji. W przypadku natomiast np. rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych prowadzonych przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji na podstawie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania²⁷, dokumentem tym będzie odpis z tego rejestru, a w przypadku np. stowarzyszeń zwykłych wpisanych do ewidencji stowarzyszeń zwykłych, o których mowa w ustawie z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach²⁸, czy klubów sportowych działających w formie stowarzyszenia, których statuty nie przewidują prowadzenia działalności gospodarczej, wpisanych do ewidencji prowadzonej przez starostów na podstawie ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie²⁹, dokumentem tym będzie zaświadczenie o wpisie do ewidencji. Koszt opłaty za wydanie aktualnego odpisu z Krajowego Rejestru Sądowego albo odpisu lub zaświadczenia z innego właściwego rejestru lub ewidencji ponosi podmiot, którego dotyczy odpis lub zaświadczenie.

Dokumenty wymienione w ww. pkt. 1–4 powinny być opatrzone datą nie wcześniejszą niż trzydzieści dni przed dniem zgłoszenia, a dokumenty załączane w przypadku zgłoszenia dokonanego na karcie zgłoszenia przez stowarzyszenie, inną organizację społeczną lub zawodową, nie wcześniejszą niż trzy miesiące przed dniem zgłoszenia.

Osobą uprawnioną do składania wyjaśnień w sprawie zgłoszenia kandydata na ławnika przez obywateli jest osoba, której nazwisko zostało umieszczone jako pierwsze na liście poparcia.

Istniejące unormowania w sposób precyzyjny ucinają istniejące wcześniej rozbieżności dotyczące określenia w sposób precyzyjny podmiotu uprawnionego do wystawienia zaświadczenia lekarskiego. Wcześniej zdarzało się, że kandydaci na ławników składali zaświadczenia lekarskie np. od lekarza rodzinnego lub lekarza medycyny pracy. Podczas prac nad nowelizacją u.s.p. zaproponowano, a potem przyjęto zastosowanie terminologii określonej w ustawie z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych³⁰. Zgodnie z art. 5 pkt. 13 tej ustawy pojęcie „lekarz podstawowej opieki zdro-

²⁶ DzU nr 247, poz. 1811 ze zm.

²⁷ DzU 2005 nr 231, poz. 1965 ze zm.

²⁸ DzU 2001 nr 79, poz. 855 ze zm.

²⁹ DzU nr 127, poz. 857 ze zm.

³⁰ DzU 2008 nr 164, poz. 1027 ze zm.

wotnej” oznacza lekarza posiadającego tytuł specjalisty w dziedzinie medycyny rodzinnej lub odbywającego szkolenie specjalizacyjne w dziedzinie medycyny rodzinnej czy posiadającego specjalizację II stopnia w dziedzinie medycyny ogólnej – udzielającego świadczeń w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej, z którym NFZ zawarł umowę o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej albo który jest zatrudniony lub wykonuje zawód u świadczeniodawcy, z którym NFZ zawarł umowę o udzielanie świadczeń podstawowej opieki zdrowotnej.

Koszt opłaty za wydanie informacji z Krajowego Rejestru Karnego oraz opłaty za badanie lekarskie i wystawienie zaświadczenia lekarskiego ponosi kandydat na ławnika.

Kandydat na ławnika obligatoryjnie musi złożyć także oświadczenie, że nie toczy się przeciwko niemu postępowanie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe. Ponadto musi też złożyć oświadczenie, że nie jest lub nie był pozbawiony władzy rodzicielskiej, a także, że władza rodzicielska nie została mu ograniczona ani zawieszona. Kandydat wyraża też stosownie do art. 7 pkt 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych³¹ zgodę na przetwarzanie swoich danych osobowych zamieszczonych w karcie zgłoszenia w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia procedury wyboru ławników przez radę gminy oraz do czynności administracyjnych sądu związanych z organizacją pracy ławników.

Zgłoszenie, które wpłynęło do rady gminy po upływie terminu określonego w art. 162 § 1 u.s.p. lub niespełniające wymagań formalnych, o których mowa w art. 162 § 2–5 u.s.p. i rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu postępowania z dokumentami złożonymi radom gmin przy zgłaszaniu kandydatów na ławników oraz wzoru karty zgłoszenia, pozostawia się bez dalszego biegu. Termin do zgłoszenia kandydata nie podlega przywróceniu. Kartę zgłoszenia wraz z załącznikami podmiot zgłaszający kandydata na ławnika lub kandydat, który nie został wybrany na ławnika, powinien odebrać w nieprzekraczalnym terminie 60 dni od dnia przeprowadzenia wyborów. W przypadku nieodebrania dokumentów w terminie wyżej wskazanym dokumentacja zostanie zniszczona w terminie 30 dni. Informacje zawarte w karcie zgłoszenia są jednocześnie wykorzystywane przez administrację sądu. W razie zaistnienia jakichkolwiek zmian ławnik powinien je zgłosić do oddziału administracyjnego właściwego sądu.

³¹ DzU 2002 nr 101, poz. 926 ze zm.

Nieskazitelný charakter

W celu zagwarantowania, eż funkcję ławnika będą pełnić osoby nieskazitelne, o wysokich walorach etycznych i przestrzegające porządku prawnego w art. 162 § 9 u.s.p. wskazano, że rady gmin zasięgaą od komendanta wojewódzkiego policji albo komendanta stołecznego informacji o kandydatach na ławników. Informacje o kandydacie na ławnika uzyskuje się i sporządza na zasadach określonych dla informacji o kandydacie do objęcia stanowiska sędziowskiego, tj. zgodnie z § 7 art. 58 u.s.p., który zobowiązuje Ministra Sprawiedliwości, aby w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych określił, w drodze rozporządzenia, szczegółowy sposób i tryb sporządzania informacji przez komendanta wojewódzkiego (stołecznego) policji o kandydacie do objęcia stanowiska sędziowskiego, mając na względzie sprawność uzyskiwania informacji, dbałość o ochronę dóbr osobistych kandydatów oraz innych praw i wolności chronionych konstytucyjnie.

Problem polega na tym, że wydane na podstawie ww. artykułu rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 listopada 2007 r. w sprawie uzyskiwania i sporządzania informacji o kandydacie do objęcia stanowiska sędziowskiego³², z dniem 1 stycznia 2010 r. utraciło moc obowiązującą na podstawie art. 8 pkt 2 lit. b ustawy z dnia 2 grudnia 2009 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z realizacją zadań przez policję³³. Na chwilę obecną Minister Sprawiedliwości nie wydał stosownych przepisów regulujących ww. kwestię³⁴.

Art. 162 § 9 u.s.p. nie przesądza, w jakiej formie rada winna wykonać wynikający z niego obowiązek uzyskania od komendanta policji informacji o kandydatach na ławników. Wydaje się jednak, iż powinno to nastąpić w formie uchwały, gdyż to uchwała rady gminy jest podstawową formą wypowiedzania się rady we wszelkich sprawach wynikających z przepisów prawa³⁵.

³² DzU nr 225, poz. 1668.

³³ DzU nr 223, poz. 1777.

³⁴ Na marginesie warto zauważyć, że zastanawiające jest jednak to, na jakiej podstawie prawnej policja od 1 stycznia 2010 roku przygotowuje informacje o kandydatach na sędziów.

³⁵ Potwierdza to praktyka wybranych gmin, np. uchwała nr XV/159/VI/2011 Rady Miasta Poznania z dnia 12.07.2011 r. w sprawie zasięgnięcia informacji o kandydatach na ławników, uchwała nr 45/X/2011 Rady Gminy Piątница z dnia 28 sierpnia 2011 r. w sprawie zasięgnięcia od komendanta wojewódzkiego policji informacji o kandydatach na ławników; uchwała nr XI/144/11 Rady Miasta Kędzierzyn-Koźle z dnia 26 lipca 2011 r. w sprawie zasięgnięcia od komendanta wojewódzkiego policji informacji o kandydatach na ławników; uchwała nr XI/81/2011 Rady Miejskiej w Tczewie z dnia 25 sierpnia 2011 r. w sprawie zasięgnięcia od komendanta wojewódzkiego policji w Gdańsku informacji o kandydatach na ławników.

Informacje przygotowywane przez komendanta policji zawierać mogą dane, z których może będzie wynikało, że kandydat obarczony jest pewnymi „skazami” (np. kontakty ze światem przestępczym, nadużywanie używek, przemoc w rodzinie itd.), co winno uniemożliwić jego wybór. Słusznie zauważa Ireneusz Krześnicki³⁶, iż w tej sytuacji pojawia się problem, w jaki sposób wiedzę tę zespół powinien przekazać radnym, aby nie przedostała się ona do opinii publicznej. Mało tego, zespół w swojej opinii będzie zobligowany do wskazania, który kandydat nie spełnia warunku ustawowego, tj. nie posiada nieskazitelnego charakteru, co może się spotkać z kontestacją tej osoby. Należy również zwrócić uwagę, że ocena dokonana przez zespół spełniania przez kandydata (bądź nie) warunku posiadania nieskazitelnego charakteru może być z kolei oceniona przez radę gminy jako subiektywna i niesłuszna. W konsekwencji, mimo że zespół zaopiniuje daną kandydaturę negatywnie, rada gminy nie dzieląc argumentacji zespołu i tak dokona wyboru jej na ławnika. Z uwagi na powyższe, dokumenty przekazywane radzie gminy przez komendanta policji, a dotyczące kandydatów, powinny być właściwie chronione. Dostęp do nich mogą mieć wyłącznie członkowie zespołu, radni rady gminy oraz pracownicy urzędu gminy obsługujący te organy (zgodnie z regulaminem urzędu, zakresem czynności lub innym upoważnieniem podpisanym przez wójta).

Procedura wyboru ławników

Przed przystąpieniem do wyborów rada gminy powołuje zespół, który przedstawia na sesji rady gminy swoją opinię o zgłoszonych kandydatach, w szczególności w zakresie spełnienia przez nich wymogów określonych przepisami u.s.p. Ustawa nie uszczegóławia kwestii odnoszących się do składu zespołu, sposobu jego powoływania oraz innych kompetencji w omawianym zakresie. Gdy chodzi o sposób jego powoływania obowiązuje zasada wynikająca z art. 14 u.s.g.³⁷ oraz art. 160 § 1 u.s.p. – „uchwały rady gminy zapadają zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowego składu rady” „w głosowaniu tajnym”. U.s.p. wprowadziła w tym względzie obowiązek odbycia się głosowania tajnego. Zwykła większość głosów będzie osiągnięta, jeżeli liczba głosów „za” jest większa od liczby głosów „przeciw”. Jeśli głosowanie przebiegło w ten sposób,

³⁶ I. Krześnicki, *Wybory ławników 2011: weryfikacja kandydatów na ławników – wzory dokumentów*. Dostępne w Internecie: <http://www.samorzad.lex.pl/czytaj/-/artykul/wybory-lawnikow-2011-weryfikacja-kandydatow-na-lawnikow--wzory-dokumentow/2> [15.08.2011].

³⁷ Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r., t.j. DzU 2001 nr 142, poz. 1591, w dalszej części cytowana w formie skrótu u.s.g.

że radni biorący udział w podejmowaniu uchwały w sprawie wyboru ławników mieli możliwość wypowiedzenia się, czy popierają określonych kandydatów na liście, nie oznacza to, że brak oddania głosu na konkretnego kandydata nie ma wpływu na prawidłowość podjętej uchwały. Jeżeli bowiem któryś z radnych nie popiera któregoś z przedstawionych kandydatów, to oznacza, że jest przeciwny jego wyborowi lub wstrzymuje się od głosu. Jeśli zatem za kandydatem spośród wszystkich głosów oddano równo połowę, to znaczy, że nie popierała go wymagana przez art. 14 u.s.g. zwykła większość głosów³⁸.

Szczególnie interesująca jest kwestia składu takich zespołów. Jak wynika z art. 21 ust. 1 u.s.g. rada gminy ze swojego grona może powoływać stałe i doraźne komisje do określonych zadań, ustalając przedmiot działania oraz skład osobowy. Jeżeli więc skład zespołu będą współtworzyli jedynie radni, z punktu widzenia organizacyjnego powoływany zespół można porównać do komisji rady gminy. Jednak jak wynika z analizy składów osobowych powoływanych tak zespołów, ich skład jest często różny, gdyż poza samymi radnymi dość często współtworzą go prezesi sądów, sędziowie, radcy prawni czy pracownicy urzędu. Dobrą praktyką powinno być, by w uchwale o powołaniu zespołu wskazywać, jaką to funkcję czy stanowisko dana osoba sprawuje. Obowiązujące przepisy nie zawierają też żadnych wskazań ani ograniczeń co do ilości osób, jakie powinny być powołane do zespołu.

Analiza obowiązującej i wprowadzeniem nowym rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości w 2011 r. karty zgłoszenia na ławnika wskazuje, iż podzielona jest ona na trzy części. W pierwszej kandydat wskazuje radę gminy, do której następuje jego zgłoszenie, a w drugiej przedstawia swoje dane. Trzecią część wypełnia podmiot zgłaszający kandydata na ławnika. Z punktu oceny kwalifikacji oraz przydatności kandydata do wykonywania późniejszej funkcji najważniejsze są dane, które kandydat wypełnia w części drugiej. Poza informacjami dotyczącymi danych osobowych (imię i nazwisko, PESEL, obywatelstwo itd.) kandydat jest zobowiązany podać także inne dodatkowe informacje mogące mieć wpływ na jego wybór. W tym zakresie będą to odpowiedzi na pytania dotyczące:

- wykształcenia i kierunku (np. wyższe ekonomiczne, średnie zawodowe – technik budowlany);
- statusu zawodowego (np. pracownik, przedsiębiorca, emeryt, bezrobotny) oraz wskazanie, od ilu lat (miesiące) w nim pozostaje;
- miejsca pracy lub prowadzonej działalności ze wskazaniem, od ilu lat kandydat jest zatrudniony lub prowadzi działalność gospodarczą na terenie gminy;

³⁸ Wyrok WSA Bydgoszcz z 2008-05-05 II SA/Bd 930/07 Legalis.

- doświadczenia w pracy społecznej (np. członkostwa w organizacjach społecznych);
- motywów kandydowania na ławnika;
- informacji o pełnieniu funkcji ławnika w poprzednich kadencjach;
- informacji, do orzekania w którym sądzie (w sądzie okręgowym albo rejonowym) proponowany jest kandydat;
- informacji, czy zgłaszany kandydat jest proponowany do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy wraz ze zwięzłym uzasadnieniem potwierdzającym szczególną znajomość spraw pracowniczych.

Należy pamiętać, iż zespół opiniujący kandydatów na ławników ma dostęp wyłącznie do dokumentów przygotowanych przez podmiot zgłaszający w oparciu o wymienione rozporządzenie i brak jest podstaw prawnych do żądania od kandydata dodatkowych oświadczeń albo dokumentów. Rolą zespołu jest jedynie ocena kandydatów pod względem formalnym i przedstawienie kandydatur radzie. Wymogi formalne kandydowania na ławnika zostały określone w u.s.p. Bez wątplenia powołany zespół sprawdzi – na podstawie informacji zawartych w karcie zgłoszenia oraz załączonych dokumentów – czy kandydat na ławnika spełnia wymogi określone w art. 158 § 1 u.s.p., tj., czy posiada: obywatelstwo, odpowiedni wiek, poziom wykształcenia, stan zdrowia, czy w miejscu kandydowania od co najmniej roku jest zatrudniony, prowadzi działalność gospodarczą lub mieszka. W oparciu o informacje uzyskane od policji oceni także, czy dany kandydat posiada nieskazitelny charakter.

Na chwilę obecną właściwie wypełniona karta zgłoszenia nie pozwala jednak stwierdzić, czy dany kandydat np. nie jest duchownym, radnym czy też nie zgłasza swojej kandydatury na ławnika w dwóch (lub więcej) gminach do dwóch różnych sądów (np. w miejscu pracy, zamieszkania lub prowadzenia działalności gospodarczej). Rozwiązaniem, o którym winien pomyśleć na przyszłość ustawodawca, jest np. wprowadzenie obligatoryjnego obowiązku, by kandydat składał oświadczenie, że nie dotyczą go warunki określone w art. 159 § 1 u.s.p. Jest co prawda użyte w treści tego artykułu sformułowanie, „ławnikami nie mogą być”, a potem enumeratywne wyliczenie wskazujące, iż niespełnienie zawartych tam warunków uniemożliwia sprawowanie funkcji ławnika. Niemniej jednak, brak informacji nie wyklucza wyboru określonych osób przez radę gminy. Wyklucza jednakże ich zaprzysiężenie i powoływanie do orzekania, i niejako problem ten pozostawia sądom.

Zespół opiniujący kandydatów na ławników nie ma upoważnienia do odrzucenia kandydata na ławnika. W przypadku podjęcia przez zespół uchwał w sprawie odrzucenia kandydatur, które nie spełniają przesłanek ustawowych, nie wy-

wołuje to żadnych skutków prawnych, gdyż nie są to uchwały organu właściwego do podejmowania rozstrzygnięć w sprawach dotyczących wyboru ławników³⁹.

W wyroku z dnia 26 lutego 2008 r., WSA w Krakowie⁴⁰ stwierdził, iż członkowie zespołu opiniodawczego do spraw wyboru ławników powinni formułować przejrzyste, merytorycznie uzasadnione i sprawdzalne przez strony, sąd i osoby trzecie kryteria wyboru kandydatów opiniowanych pozytywnie. Zadaniem zespołu jest wyłącznie ocena, czy dany kandydat spełnia wymogi ustawowe, a następnie informuje o swoich ustaleniach radę gminy. To ten organ podejmuje kolegialnie uchwałę w głosowaniu tajnym.

Fakt niewybrania na ławnika nie jest jeszcze naruszeniem interesu prawnego. Żaden przepis prawa nie gwarantuje bowiem takiego wyboru. Wręcz przeciwnie, kandydując, trzeba liczyć się z tym, że nie zostanie się wybranym. To zaś oznacza, że z naruszeniem interesu prawnego kandydatów na ławników w świetle regulacji art. 101 ust. 1 u.s.g. mamy do czynienia wówczas, gdy niewybranie kandydata nastąpiło w wyniku naruszenia prawa, w szczególności przepisów u.s.p. regulujących tryb zgłaszania kandydatów na ławników i ich wyboru⁴¹.

Z treści art. 167 § 1 pkt. 1 u.s.p. wynika, iż w przypadku ujawnienia okoliczności, które nie pozwalały na wybór ławnika, nie powołuje się go do pełnienia obowiązków w czasie trwania kadencji.

Procedura wygaśnięcia mandatu ławnika oraz jego odwołania

Mandat ławnika wygasa w razie prawomocnego skazania za przestępstwo bądź wykroczenie, w tym również za przestępstwo lub wykroczenie skarbowe. Rada gminy, która wybrała ławnika, stwierdza wygaśnięcie mandatu z tego powodu i informuje o tym prezesa właściwego sądu.

Zgodnie z art. 166 § 2 u.s.p. rada gminy, która wybrała ławnika, może go odwołać na wniosek prezesa właściwego sądu, w razie:

- 1) niewykonywania obowiązków ławnika;
- 2) zachowania godzącego w powagę sądu;
- 3) niezdolności do wykonywania obowiązków ławnika.

Przy nowelizacji ustawy w 2011 roku dodano § 2a – 2c w art. 166 i wprowadzono zmiany w art. 167 dotyczące kwestii odwoływania ławnika. Zmiany były reakcją na wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich. Rzecznik podniósł, że ówczesnie obowiązujący tryb odwoływania ławnika nie gwarantował prawidłowo-

³⁹ Por.: Wyrok NSA (N) z 2009-09-29 II OSK 1067/09 Legalis.

⁴⁰ Wyrok WSA Kraków z 2008-02-26 III SA/Kr 917/07 Legalis.

⁴¹ Wyrok WSA Warszawa z 2008-08-21 VI SA/Wa 2214/07 Legalis.

wości tego procesu, co przy uznaniowych przesłankach odwołania ławnika określonych w art. 166 § 2 pkt 2 – 4 mogło sprzyjać powstaniu możliwości złożenia bezzasadnego wniosku o odwołanie. Dlatego nowelizacja art. 166 uzupełniona dodaniem przepisów § 2a – 2c stworzyła gwarancję obiektywnej oceny zaistniałej sytuacji wymagającej odsunięcia ławnika od prowadzenia sprawy. Ponadto zapewnia ławnikowi warunki do przedstawienia własnego stanowiska, jak również daje możliwość zasięgnięcia opinii w tej sprawie kolegium sądu i rady ławniczej. Zmiana ta wprowadza do ustawy zasadę znaną już w prawie rzymskim *audiatur et altera pars*, czyli „wysłuchaj także drugiej strony”⁴².

Aktualnie procedura odwołania ławnika rozpoczyna się z inicjatywy prezesa sądu, który składa wniosek łącznie z opiniami właściwej rady ławniczej oraz kolegium właściwego sądu okręgowego albo z oświadczeniem prezesa właściwego sądu, że taka opinia lub takie opinie nie zostały wydane w terminie 21 dni od dnia doręczenia wniosku do zaopiniowania. W przypadku braku opinii prezes właściwego sądu przedkłada radzie gminy wraz z wnioskiem potwierdzenie jego doręczenia podmiotowi uprawnionemu do wydania opinii. Niewydanie opinii w terminie uważa się za niezgłoszenie uwag do wniosku. W sprawach istotnych dla danego sądu rejonowego kolegium sądu okręgowego może zasięgnąć opinii sędziów tego sądu, wyrażonej na zebraniu sędziów.

Przed podjęciem uchwały w sprawie wniosku o odwołanie ławnika przewodniczący rady gminy umożliwia wysłuchanie ławnika i jego udział w posiedzeniu właściwej komisji podczas sesji rady gminy, na których taki wniosek będzie opiniowany i rozpoznawany. O terminach posiedzenia komisji i sesji rady gminy ławnik jest powiadamiany na piśmie, co najmniej z siedmiodniowym wyprzedzeniem, w trybie i w sposób przewidziany w Kodeksie postępowania administracyjnego. Ławnik w tym postępowaniu działa osobiście, a w razie niemożności osobistego stawiennictwa może działać przez pełnomocnika.

Rozpoznając sprawę o odwołanie z funkcji ławnika, rada gminy winna wyjaśnić w sposób niebudzący wątpliwości, czy stan zdrowia ławnika powoduje jego niezdolność do wykonywania funkcji. Niezbędne w tym celu jest przeprowadzenie postępowania dowodowego, a nie poprzestanie na zawartym we wniosku o odwołanie twierdzeniu prezesa sądu. W tym zakresie niezbędne jest także orzeczenie lekarskie dotyczące aktualnego stanu zdrowia ławnika. Również uzasadnienie wniosku prezesa sądu o odwołanie winno wskazywać związek między

⁴² Por. uzasadnienie projektu Rady Ministrów o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych. Dostępne w Internecie: <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-panstwowe>, s. 13 [20.06.2011].

stanem zdrowia a niezdolnością do wykonywania funkcji ławnika, bowiem choroba sama przez się nie musi, choć może, powodować niezdolność do pełnienia funkcji ławnika⁴³.

Przed upływem kadencji mandat ławnika wygasa z dniem doręczenia mu zawiadomienia prezesa sądu o skreśleniu z listy ławników wskutek zrzeczenia się mandatu z ważnych przyczyn lub odwołania ławnika przez radę gminy.

W art. 167 u.s.p. sprecyzowano sytuacje, które powodują, iż w czasie trwania kadencji nie powołuje się ławnika do pełnienia obowiązków w przypadku:

- 1) ujawnienia okoliczności, które nie pozwalały na jego wybór;
- 2) wszczęcia postępowania o odwołanie ławnika – do czasu podjęcia przez radę gminy uchwały w przedmiocie odwołania;
- 3) wszczęcia przeciwko ławnikowi postępowania o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe – do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy.

Brak tego rodzaju regulacji przed nowelizacją u.s.p. powodował trudności w praktycznym stosowaniu przepisu i był przyczyną wielu skarg ze strony ławników.

Prawa i obowiązki ławnika

Osobie ławnika w zakresie orzekania przypisane są niemal wszystkie prerogatyw zawodowego sędziego: przynależy mu cecha niezawisłości, podlega wyłącznie Konstytucji RP oraz ustawom, zaś jego głos w trakcie dyskusji oraz w samym podejmowaniu decyzji (wydawaniu wyroku) ma taką samą wartość jak głos sędziego. Różnicą jest to, iż ławnik nie może przewodniczyć na rozprawie i naradzie ani też wykonywać czynności sędziego poza rozprawą, chyba że ustawy stanowią inaczej. Z uwagi na to, że ławnicy mają w organie kolegialnym, w skład którego wchodzi, liczebną przewagę nad sędziami zawodowymi (a głos przewodniczącego ma taką samą wagę jak głos pozostałych członków składu orzekającego), w przypadku niemożliwości uzgodnienia poglądów ławnicy mogą rozstrzygnąć sprawę wbrew stanowisku sędziego zawodowego. Jeśli jednak rozbieżności wystąpiłyby między ławnikami, każdy z nich – podobnie jak sędzia zawodowy – ma możliwość złożenia zdania odrębnego (*votum separatum*).

Jak wynika z art. 169 § 3 u.s.p., odsyłającego do art. 85 § 4 u.s.p., co oznacza, że wobec osoby pełniącej urząd na stanowisku ławnika postępowania sprawdzającego przewidzianego w ustawie z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych⁴⁴ nie przeprowadza się. Przed przystąpieniem do pełnienia obowiąz-

⁴³ Wyrok WSA Warszawa z 2007-04-17 VI SA/Wa 241/07 Legalis.

⁴⁴ DzU nr 182, poz. 1228 ze zm.

ków ławnik zapoznaje się z przepisami o ochronie informacji niejawnych i składa oświadczenie o znajomości tych przepisów. Informacje niejawne mogą być udostępnione ławnikowi tylko w zakresie niezbędnym do pełnienia urzędu na stanowisku, pełnienia powierzonej funkcji lub wykonywania powierzonych czynności.

Ławnik może być wyznaczony do udziału w rozprawach do dwunastu dni w ciągu roku. Liczba tych dni może być zwiększona przez prezesa sądu tylko z ważnych przyczyn, a zwłaszcza w przypadku konieczności zakończenia rozprawy z udziałem tego ławnika.

Prezes sądu może wyznaczyć także ławnika dodatkowego do rozprawy, jeżeli istnieje prawdopodobieństwo, że będzie ona trwać czas dłuższy. W razie potrzeby można wyznaczyć dwóch ławników dodatkowych. W takim wypadku winien wskazać kolejność, w której będą oni wstępować do udziału w naradzie i głosowaniu. Ławnik dodatkowy bierze udział w naradzie i głosowaniu, jeżeli jeden z ławników nie może uczestniczyć w składzie sądu.

Pracodawca zatrudniający ławnika jest obowiązany zwolnić go od pracy na czas wykonywania czynności w sądzie. Za czas zwolnienia od pracy ławnik zachowuje prawo do świadczeń wynikających ze stosunku pracy, z wyjątkiem prawa do wynagrodzenia.

Ławnik otrzymuje rekompensatę pieniężną za czas wykonywania czynności w sądzie, które zostało enumeratywnie wskazane w art. 172 § 3 u.s.p. czynności, tj.: udział w rozprawie lub posiedzeniu, uczestnictwo w naradzie (składu orzekającego) nad wyrokiem, sporządzenie uzasadnienia oraz uczestnictwo w posiedzeniu rady ławniczej, jeżeli ławnik został do niej wybrany. Tym samym określono szczegółowo rodzaje czynności w sądzie, za które ławnik ma prawo do otrzymania stosownej rekompensaty pieniężnej. Przed nowelizacją u.s.p. w roku 2011 pojęciem budzącym znaczne wątpliwości było sformułowanie „czas wykonywania czynności w sądzie”⁴⁵. W związku z tym, że wcześniej obowiązujący § 3 art. 172 u.s.p. brzmiał: „Ławnik, za czas wykonywania czynności w sądzie, otrzymuje rekompensatę pieniężną”, nie wyszczególniał czynności ławnika, powstawały rozbieżności przy jego interpretacji, m.in. był przedmiotem analizy Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie, który w tej sprawie wydał orzeczenie 15 stycznia 2007 roku⁴⁶. To niestety nie rozwiązało istniejących w dalszym ciągu wątpliwości w tym zakresie. Dlatego przystępując do nowelizacji u.s.p., zdecydowano się sprecyzować czynności, za które ławnik będzie miał prawo do otrzymania

⁴⁵ Por. uzasadnienie projektu Rady Ministrów o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych. Dostępne w Internecie: <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-panstwowe>, s. 14 [20.06.2011].

⁴⁶ IV SA/Wa 2270/06.

nia rekompensaty pieniężnej. Enumeratywne wyliczenie tych czynności zapewni uniknięcie dalszej niejednolitej interpretacji przepisu przez prezesów sądów przy wydawaniu stosownych decyzji. Przyjęta regulacja wyszczególnia jedynie te czynności, do których wykonania ławnicy są obowiązani na podstawie przepisów ustawy oraz rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 stycznia 2006 r. w sprawie sposobu wyboru, składu i struktury organizacyjnej, trybu działania oraz szczegółowych zadań rady ławniczej⁴⁷ i rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych⁴⁸. Wskazanie innych czynności wykonywanych przez ławnika znajduje się w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego i Kodeksu postępowania karnego, które przewidują, że udział ławników jest możliwy poza uczestnictwem w rozprawach, także w posiedzeniach.

Koszty wypłaty rekompensaty ponosi Skarb Państwa. Jak wynika z art. 172 § 4 u.s.p., jej wysokość, za jeden dzień pełnienia obowiązków ławnika, wynosi 1,9% podstawy ustalenia wynagrodzenia zasadniczego sędziego, o której mowa w art. 91 § 1c u.s.p.⁴⁹. Ponadto ławnicy, którzy zamieszkują poza siedzibą sądu, mają prawo do otrzymania diet oraz zwrotu kosztów przejazdu i noclegu według zasad ustalonych w tym zakresie dla sędziów.

Wymienione wyżej należności przyznaje prezes właściwego sądu. Od decyzji prezesa sądu rejonowego przysługuje odwołanie do prezesa sądu okręgowego, a gdy decyzję w pierwszej instancji wydał prezes sądu okręgowego lub prezes sądu apelacyjnego – do Ministra Sprawiedliwości.

Udział ławników w postępowaniach sądowych

Udział czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości w obowiązującym stanie prawnym został znacznie ograniczony w stosunku do pierwotnych regulacji dotyczących udziału ławników w postępowaniach karnych i cywilnych.

⁴⁷ DzU nr 23, poz. 174.

⁴⁸ Dz U nr 38, poz. 249, ze zm.

⁴⁹ Art. 91 § 1c u.s.p.: Podstawę ustalenia wynagrodzenia zasadniczego sędziego w danym roku stanowi przeciętne wynagrodzenie w drugim kwartale roku poprzedniego, ogłaszane w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego na podstawie art. 20 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (DzU 2004 nr 39, poz. 353, ze zm.), z zastrzeżeniem § 1d. Art. 91 § 1d u.s.p.: Jeżeli przeciętne wynagrodzenie, o którym mowa w § 1c, jest niższe od przeciętnego wynagrodzenia ogłoszonego za drugi kwartał roku poprzedzającego – przyjmuje się podstawę ustalenia wynagrodzenia zasadniczego sędziego w dotychczasowej wysokości.

Proces odchodzenia od zasady udziału czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości rozpoczęty został ustawą z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw⁵⁰. Na tej podstawie w przeważającej większości spraw cywilnych nastąpiło odejście od zasady udziału czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości, a zarazem od zasady kolegialności. Jak czytamy w uzasadnieniu ówczesnego projektu rządowego wskazanej wyżej ustawy, udział ławników w postępowaniu cywilnym ma charakter wyłącznie formalny, gdyż nie posiadają oni odpowiedniej wiedzy prawniczej koniecznej przy rozpoznawaniu spraw cywilnych. Tym samym udział ławników w postępowaniu cywilnym ukierunkowany został na sprawy, w których potrzebna jest znajomość stosunków społecznych.

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku zasada udziału czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości została ograniczona w pewnym stopniu również w postępowaniu karnym. Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich⁵¹ wprowadziła bowiem jednoosobowy skład sądu orzekającego w postępowaniach szczególnych (postępowanie uproszczone, postępowanie z oskarżenia prywatnego, przyspieszone, nakazowe). Zasada ta została utrzymana w Kodeksie postępowania karnego z 1997 roku. Ostatnia zmiana wprowadzająca ograniczenie udziału ławników w składach sądujących w rozpoznawaniu wielu kategorii spraw w sprawach cywilnych i karnych została wprowadzona ustawą z dnia 15 marca 2007 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz o zmianie niektórych innych ustaw⁵². Zmiany wprowadzone ustawą z dnia 15 marca 2007 r. nie naruszają konstytucyjnej gwarancji udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Oceniając zasadność i celowość wprowadzenia zmian z 2007 r., Ministerstwo Sprawiedliwości uzasadniało to m.in. względami społecznymi oraz ekonomicznymi związanymi ze sprawnością i kosztami funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Wskazano też, iż w wyniku wieloletnich działań nadzorczych nad sądami prowadzonych w Ministerstwie Sprawiedliwości stwierdzono, że szeroki udział ławników w składach

⁵⁰ DzU nr 43, poz. 189.

⁵¹ DzU nr 89, poz. 443 ze zm.

⁵² DzU nr 112, poz. 766.

sądów generalnie nie wywierał korzystnego wpływu na bieg i sprawność postępowania. Doświadczenie pokazało też, że bardziej racjonalne jest korzystanie ze składu zawodowego. Ministerstwo podkreśliło też, iż w praktyce odnotowuje się systematyczny wzrost spraw o skomplikowanym charakterze, które wymagają profesjonalnego przygotowania składu orzekającego, znajomości techniki wykładni przepisów prawa, w tym także w związku z prawem Unii Europejskiej. To powoduje – zdaniem Ministerstwa Sprawiedliwości – iż skutkiem tego w sądach przeważają sprawy, w których ewentualna pomoc ławników przy ich rozstrzygnięciu jest niewielka albo żadna. To z kolei ogranicza potrzebę korzystania w procesie orzekania z pomocy ławników, podnosi zaś znaczenie wiedzy prawniczej i specjalistycznego szkolenia sędziów⁵³.

Bez wątplenia wszystkie ww. racje nie mogą jednak przesłonić faktu, że koncepcja sądu wyłącznie zawodowego pozostaje w jaskrawej sprzeczności z ideą społeczeństwa obywatelskiego. Pochodzący z wyboru ławnicy są wszakże czynnikiem demokratyzującym sądy i realizacją zasady suwerenności narodu w sferze władzy sądowniczej. Jak podkreślił Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z dnia 29 listopada 2005 r.⁵⁴, na gruncie tego przepisu nie można całkowicie wyłączyć obywateli ze sprawowania wymiaru sprawiedliwości. W postępowaniu sądowym reprezentują oni różnorodne grupy społeczne, przeciętnych obywateli z ich doświadczeniem życiowym oraz zawodowym, co, stwarzając możliwość kolegialnego rozstrzygnięcia na podstawie konfrontacji fachowego i społecznego punktu widzenia, zabezpieczać ma organy wymiaru sprawiedliwości przed izolacją i wyobcowaniem. Dzięki udziałowi ławników sąd z jednej strony ma warunki sprzyjające orzekaniu w ściślejszym kontakcie z opinią publiczną, z drugiej zaś – ma swoich przedstawicieli i rzeczników ułatwiających oddziaływanie wychowawcze, edukacyjne i informacyjne na społeczeństwo. Słusznie zauważył w swym liście do Ministra Sprawiedliwości Rzecznik Praw Obywatelskich⁵⁵, że skoro jednak ustawa zasadnicza wyraźnie przewiduje istnienie czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, to jego rola nie może być wyłącznie symboliczna czy pozorna.

⁵³ Odpowiedź Z. Wróny – podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości – z upoważnienia ministra – na zapytanie nr 1576 w sprawie funkcjonowania nowych zasad formowania składu orzekającego sądu z dnia 28 maja 2008 r. Dostępna w Internecie: <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/2CF38220> [20.08.2011].

⁵⁴ Sygn. akt P 16/04, OTK ZU 2005 nr 10A, poz. 119, s. 1390.

⁵⁵ List Rzecznika Praw Obywatelskich Jana Kochanowskiego do Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 grudnia 2007 r., RPO-569505-1/07/AP. Dostępny w Internecie: <http://www.rpo.gov.pl/pliki/1201536034.pdf> [20.08.2011].

W obowiązującym stanie prawnym w przypadku postępowania karnego, zgodnie z art. 28 k.p.k., na rozprawie głównej sąd orzeka w składzie jednego sędziego, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej. Sędzia ma prawa i obowiązki przewodniczącego. W sprawach o zbrodnie sąd orzeka w składzie jednego sędziego i dwóch ławników. Ze względu na szczególną zawilgość sprawy sąd pierwszej instancji może postanowić o rozpoznaniu jej w składzie trzech sędziów. W sprawach o przestępstwa, za które ustawa przewiduje karę dożywotniego pozbawienia wolności, sąd orzeka w składzie dwóch sędziów i trzech ławników. Wyłączenie ławnika od udziału w sprawie odbywa się zgodnie z art. 40–44 k.p.k. na takiej samej zasadzie jak wyłączenie sędziego zawodowego.

W odniesieniu do spraw z zakresu prawa pracy i spraw rodzinnych należy wskazać, iż wprowadzicie co do zasady został ograniczony udział ławników w orzekaniu w tych sprawach, jednak nadal uczestniczą oni w rozpoznawaniu tego rodzaju spraw, enumeratywnie wymienionych w art. 47 k.p.c. oraz art. 509 k.p.c. Faktycznie udział ten nie jest mały, co wynika w szczególności z liczby spraw o rozwód i separację, które są rozpoznawane przy udziale ławników.

Sprawy z zakresu prawa pracy, w których uczestniczą ławnicy, dotyczące ustalenia istnienia, nawiązania lub wygaśnięcia stosunku pracy, uznania bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, przywrócenia do pracy i przywrócenia poprzednich warunków pracy lub płacy oraz łączenia z nimi dochodzonych roszczeń i odszkodowania w przypadku nieuzasadnionego lub naruszającego przepisy wypowiedzenia oraz rozwiązania stosunku pracy, a także naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu i roszczeń z tym związanych oraz odszkodowania lub zadośćuczynienia w wyniku stosowania mobbingu, sąd pierwszej instancji rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego zawodowego i dwóch ławników⁵⁶.

W wydziałach rodzinnych i nieletnich sądy pierwszej instancji orzekają w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego z dwoma ławnikami w sprawach o rozwód, separację, unieważnienia uznania dziecka, rozwiązanie przysposobienia. Na mocy art. 509 k.p.c. w postępowaniu nieprocesowym, sprawy o przysposobienie, pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej sąd pierwszej instancji rozpoznaje w składzie jednego sędziego i dwóch ławników. Podobnie jak w przypadku spraw karnych, prezes sądu może postanowić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów zawodowych, jeżeli sprawa tego wymaga z racji swojej zawilgości lub jeśli posiada precedensowy charakter.

Podobnie jak w postępowaniu karnym, także w sprawach cywilnych mamy do czynienia z instytucją wyłączenia ławnika od udziału w sprawie, która odbywa

⁵⁶ Art. 47 k.p.c. ustawy z 17 listopada 1964 r. (DzU nr 43, poz. 296 ze zm).

się na takiej samej zasadzie jak wyłączenie sędziego zawodowego, w oparciu o art. 48–54 k.p.c.

Rada ławnicza

Rada ławnicza sądu okręgowego i rejonowego stanowi reprezentację wybranych ławników do danego sądu, a jego funkcjonowanie zostało uregulowane na mocy wydanego na podstawie art. 175 § 3 u.s.p. rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu wyboru, składu i struktury organizacyjnej, trybu działania oraz szczegółowych zadań rady ławniczej z dnia 31 stycznia 2006 roku⁵⁷.

Ławnicy każdego sądu wybierają ze swego grona radę ławniczą, jej przewodniczącego i zastępców. Do zadań rady ławniczej należy w szczególności podnoszenie poziomu pracy ławników i ich reprezentowanie oraz pobudzanie działalności wychowawczej ławników w społeczeństwie.

Rada działa według uchwalonego przez nią regulaminu pracy, wyraża opinie, zgłasza wnioski i podejmuje uchwały w sprawach należnych do zadań rady ławniczej, tj.:

- 1) reprezentowania wszystkich ławników w sądzie;
- 2) współdziałania z prezesem sądu w zakresie sporządzania list ławników do poszczególnych wydziałów sądu;
- 3) współdziałania z prezesem sądu w zakresie podjęcia działań zmierzających do odwołania z funkcji ławnika;
- 4) podejmowania działań umożliwiających podnoszenie poziomu pracy wykonywanej przez ławników;
- 5) współdziałania z prezesem sądu w ustalaniu przez niego terminów i tematyki narad sędziowsko-ławniczych;
- 6) przedstawiania prezesowi sądu propozycji dotyczących potrzeb szkoleniowych, w tym zakresu tematycznego i form szkolenia ławników;
- 7) wydawania opinii w sprawach przedłożonych przez prezesa sądu;
- 8) opracowania projektu regulaminu pracy rady;
- 9) przekazywania prezesowi sądu oraz rzecznikowi prasowemu sądu, na ich prośbę, informacji o działalności ławników.

W skład rady wchodzi: przewodniczący, dwóch zastępców przewodniczącego oraz członkowie. Wyboru członków rady dokonuje się na pierwszym zebraniu ławników zwołanym przez prezesa sądu, chyba że prezes sądu zarządzi inaczej. Wyboru dokonuje ogół ławników sądu. Członkowie rady wybierani są w składzie reprezentatywnym dla wydziałów sądu – w liczbie od ośmiu do dwudziestu

⁵⁷ DzU nr 23, poz. 174.

ławników. Do ważności wyboru członków rady konieczna jest zwykła większość głosów ławników obecnych na zebraniu. O jawności albo tajności głosowania decydują zebrani ławnicy zwykłą większością głosów.

Przewodniczący rady i jego zastępcy wybierani są na pierwszym zebraniu rady. Przewodniczący rady: reprezentuje radę na zewnątrz, zwołuje posiedzenia rady i przewodniczy im, przedkłada prezesowi sądu do zatwierdzenia opracowany przez jej członków projekt regulaminu pracy rady, informuje prezesa sądu o pracach rady oraz kieruje bieżącymi pracami rady i prowadzi sprawozdawczość w zakresie jej działalności.

Posiedzenia rady zwoływane są przez jej przewodniczącego z jego własnej inicjatywy, na żądanie prezesa sądu lub na wniosek co najmniej 1/3 członków rady. O terminie posiedzenia rady przewodniczący zawiadamia prezesa sądu. Przewodniczący lub jego zastępca przewodniczy posiedzeniom rady. Posiedzenia rady odbywają się w razie potrzeby, lecz nie rzadziej niż raz na kwartał. Do obowiązków zastępców przewodniczącego należy jego zastępowanie w czasie nieobecności oraz wykonywanie innych czynności zleconych przez przewodniczącego rady. Kolejność pełnienia obowiązków w zastępstwie przewodniczącego ustala regulamin pracy rady.

Do ważności uchwał rady konieczna jest obecność co najmniej połowy jej członków. Uchwały rady zapadają zwykłą większością głosów. W razie równości głosów decyduje głos przewodniczącego. O jawności albo tajności głosowania uchwał decyduje rada. O treści uchwał rada zawiadamia niezwłocznie prezesa sądu oraz wszystkich ławników. Na prezesie sądu spoczywa obowiązek udostępniania pomieszczeń sądu celem odbycia posiedzenia rady.

Jarosław Ruszewski

Instytucja ławnika w orzecznictwie sądowym

Poniżej przedstawiamy analizę orzecznictwa sądów powszechnych, administracyjnych i Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego wyboru i funkcjonowania ławników w polskim wymiarze sprawiedliwości. Z uwagi na fundamentalne znaczenie załączamy też w całości orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego dotyczące stwierdzenia, iż art. 160 prawa o ustroju sądów powszechnych w zakresie, w jakim upoważnia rady gmin do wyłącznego wyboru ławników, jest zgodny z art. 186 ust. 1 Konstytucji RP.

Wybór orzeczeń opracowano korzystając z systemu informacji prawnej Legalis. Jednocześnie w tekście wyroków dokonano zmiany pełnych tytułów ustawy na stosowane w publikacji skróty.

Przesłanki wyboru ławnika i interes prawny do zaskarżenia uchwały rady gminy w sprawie wyboru ławników

Wyrok WSA Warszawa z 2008-08-21 VI SA/Wa 2214/07 Legalis

1. Określenie w przepisach art. 158 § 1 oraz art. 159 § 1 u.s.p. przesłanek (cech, wymagań) zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, dotyczących ławników odnosi się w istocie do samej możliwości kandydowania, do możliwości uczestniczenia w wyborach wyłaniających ławników.

2. Fakt niewybrania na ławnika nie jest jeszcze naruszeniem interesu prawnego. Żaden przepis prawa nie gwarantuje bowiem takiego wyboru. Wręcz przeciwnie, kandydując trzeba liczyć się z tym, że nie zostanie się wybranym. To zaś oznacza, że z naruszeniem interesu prawnego kandydatów na ławników w świetle regulacji art. 101 ust. 1 u.s.g. mamy do czynienia wówczas, gdy niewybranie kandydata nastąpiło w wyniku naruszenia prawa, w szczególności przepisów u.s.p. regulujących tryb zgłaszania kandydatów na ławników i ich wyboru.

Postanowienie AP Warszawa z 2003-08-22 II AKo 126/03 Orzecznictwo sądów apelacyjnych 2004/4/27

Po wejściu w życie u.s.p. zachowują mandat ławnika osoby powołane do ścigania przestępstw i wykroczeń w rozumieniu art. 159 § 1 pkt 3 tej ustawy, a szerzej osoby, co do których, po ich wyborze na funkcję ławnika, ujawniły się okoliczności, które nie pozwalały na ich wybór, wymienione w art. 158 § 1 i 159 u.s.p.

Zasady wyboru ławników

Wyrok NSA (N) z 2008-11-13 II OSK 1262/08 Legalis

Skoro wszelkiego rodzaju rozstrzygnięcia (akty woli) podejmowane przez radę gminy mają formę uchwały, to muszą one zapadać w trybie i na zasadach określonych w art. 14 u.s.p., chyba że przepis szczególny, i to rangi ustawowej, stanowi inaczej. Takim przepisem szczególnym, wprowadzającym u.s.p., jest nakazujący wybór ławników w głosowaniu tajnym. Innych zatem odstępstw przy podejmowaniu uchwały o wyborze ławników być nie może.

Procedura głosowania nad wyborem ławników

Wyrok WSA Bydgoszcz z 2008-05-05 II SA/Bd 930/07 Legalis

1. Wybór ławników przez organ kolegialny gminy, jakim jest rada gminy, ma miejsce w formie uchwały, nawet jeżeli nie została ona tak nazwana. Sposób techniczny, w jaki dochodzi do podjęcia uchwały, jest z reguły dookreślony przez poszczególne organy administracji w postaci różnego rodzaju regulaminów. Swoboda w tym zakresie ograniczona jest jednak postanowieniami art. 14 u.s.p., który ma charakter bezwzględnie obowiązujący i w uregulowaniach o charakterze wewnętrznym jego obowiązywanie nie może być wyłączone. Oznacza to, że jeżeli przepisy rangi ustawowej nie wprowadzają odmiennych rozwiązań, to każda uchwała rady gminy powinna być podjęta zwykłą większością głosów.

2. Zwykła większość głosów będzie osiągnięta, jeżeli liczba głosów za jest większa od liczby głosów przeciw. Jeśli głosowanie przebiegło w ten sposób, że radni biorący udział w podejmowaniu uchwały w sprawie wyboru ławników mieli możliwość wypowiedzenia się, czy popierają określonych kandydatów na liście, to nie oznacza to, że brak oddania głosu na konkretnego kandydata nie ma wpływu na prawidłowość podjętej uchwały. Jeżeli bowiem któryś z radnych nie popiera któregoś z przedstawionych kandydatów, to oznacza, że jest przeciwny jego wyborowi lub wstrzymuje się od głosu. Jeżeli zatem za kandydatem spośród wszystkich głosów oddano równo połowę, to znaczy, iż nie popierała go wymagana przez art. 14 u.s.g. zwykła większość głosów.

Charakter uchwał zespołu opiniującego kandydatów na ławników Wyrok NSA (N) z 2009-09-29 II OSK 1067/09 Legalis

Uchwały zespołu opiniującego kandydatów na ławników w sprawie odrzucenia kandydatur niespełniających przesłanek ustawowych nie wywołują żadnych skutków prawnych, gdyż nie są to uchwały organu właściwego do podejmowania rozstrzygnięć w sprawach dotyczących wyboru ławników.

Procedura powoływania ławników – wyrok WSA Kraków z 2008-02-26 III SA/Kr 917/07 Legalis

Członkowie zespołu opiniodawczego do spraw wyboru ławników powinni formułować przejrzyste, merytorycznie uzasadnione i sprawdzalne przez strony, sąd i osoby trzecie kryteria wyboru kandydatów opiniowanych pozytywnie.

Stosunek publiczno-prawny pomiędzy ławnikiem a prezesem sądu Wyrok NSA (N) z 2006-09-26 I OSK 1302/05 Legalis

1. Pomiędzy ławnikiem a prezesem sądu istnieje stosunek publicznoprawny i wszelkie żądania ławnika wynikające z faktu uczestniczenia w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości są rozstrzygane decyzją administracyjną prezesa sądu.

2. Bez względu na to, czy żądanie ławnika jest uzasadnione i ma oparcie w obowiązujących przepisach czy nie, o ile wiąże się ono z udziałem ławnika w rozpoznawaniu spraw, do ich rozpoznania właściwa jest droga administracyjna. Nie do przyjęcia jest pogląd, iż droga ta przysługuje wyłącznie wówczas, gdy żądanie jest uzasadnione i ma oparcie w konkretnym przepisie, a w innych wypadkach służy ławnikowi droga sądowa przed sądem powszechnym. W każdym bowiem wypadku takiego żądania ławnika opiera się ono o publicznoprawny stosunek łączący go z sądem, który nie ma cech stosunku cywilnoprawnego.

Skarga do sądu administracyjnego na czynności związane z wyborem ławników

Postanowienie WSA Bydgoszcz z 2005-07-15 II SAB/Bd 23/04 Orzecznictwo Sądów Polskich 2006/3/30/139

Do kategorii czynności z zakresu administracji publicznej, wymienionych w art. 3 § 2 pkt 4 ustawy z dnia 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, zaliczyć należy materialno-techniczne czynności określone przepisem art. 164 § 2 i § 3 u.s.p., polegające na dokonaniu przez prezesa właściwego sądu zawiadomienia ławników o wyborze, odebraniu od nich ślubowania, wpisaniu ich na listę ławników i wydaniu im legitymacji.

Uchwała w przedmiocie odwołania z funkcji ławnika sądu okręgowego – wpływ orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego

Wyrok NSA (N) z 2007-09-27 II GSK 280/07 Legalis

1. Tylko wykładnia prawa dokonana przez Naczelną Sąd Administracyjny ma moc wiążącą. Powoływanie się zatem na treść wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego (który nie jest już notabene uprawniony generalnie do dokonywania powszechnie wiążącej wykładni prawa) przy abstrahowaniu od stanowiska zaprezentowanego w ramach konkretnej sprawy przez Naczelną Sąd Administracyjny z założenia było wadliwe i nie mogło odnieść spodziewanego skutku.

2. Sugerowana przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 29 listopada 2005 r., sygn. akt P 16/04 (publ. w OTK-A 2005/10/119) i uzasadniana zasadą podziału władzy powinność uwzględniania przez radę gminy wniosków o odwołanie ławnika, składanych na gruncie art. 166 § 2 pkt 4 u.s.p., nie może oznaczać zwolnienia z potrzeby wyjaśnienia przed zakończeniem postępowania administracyjnego istotnych dla końcowego rozstrzygnięcia okoliczności poprzez odwołanie się do zgromadzonych w aktach sprawy dowodów.

Odwołanie ławnika ze względu na niezdolność wykonywania obowiązków spowodowaną chorobą

Wyrok WSA Warszawa z 2007-04-17 VI SA/Wa 241/07 Legalis

Rozpoznając sprawę o odwołanie z funkcji ławnika, organ winien wyjaśnić w sposób niebudzący wątpliwości, czy stan zdrowia ławnika powoduje jego niezdolność do wykonywania funkcji. Niezbędne w tym celu jest przeprowadzenie postępowania dowodowego, a nie poprzestanie na zawartym we wniosku o odwołanie twierdzeniu prezesa sądu. W tym zakresie niezbędne jest także orzeczenie lekarskie dotyczące aktualnego stanu zdrowia ławnika. Również uzasadnienie wniosku prezesa sądu o odwołanie winno wskazywać związek między stanem zdrowia a niezdolnością do wykonywania funkcji ławnika, bowiem choroba sama przez się nie musi, choć może, powodować niezdolności do pełnienia funkcji ławnika.

Niezaskarżalność do NSA bezczynności w zakresie podjęcia przez radę miejską uchwały w przedmiocie odwołania z funkcji ławnika

Postanowienie NSA O/Poznań z 2003-03-20 II SAB/Po 22/03 Legalis

Bezczynności w zakresie podjęcia przez radę miejską stosownej uchwały w przedmiocie odwołania z funkcji ławnika nie można zaskarżyć do Naczelnego Sądu Administracyjnego. Stosownie bowiem do art. 17 ustawy z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym sąd rozpoznaje skargi na bez-

czynność organów w przypadkach określonych w art. 16 ust. 1 pkt 1–4. Skarga odnosząca się do uchwały organu jednostki samorządu terytorialnego jest wymieniona w art. 16 ust. 1 pkt 5, a zatem dyspozycja art. 17 nie obejmuje skargi na bezczynność w zakresie podjęcia uchwały.

Okoliczności niepozwalające na wybór ławnika

Postanowienie SN z 2006-12-11 V KK 131/06 Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna 2007/1/9

Użycie w przepisie art. 167 § 1 u.s.p. sformułowania w trybie dokonanym i czasie przeszłym („nie pozwalały”) oznacza, że przy ocenie dopuszczalności podjęcia decyzji o wyznaczeniu ławnika do rozpoznania sprawy uwzględniać należy stan prawny, pod rządami którego określona osoba nabyła ten status, to jest stan prawny z daty jej wyboru na ławnika, nawet wówczas, gdy w świetle przepisów ustawy obecnie obowiązującej dokonanie takiego wyboru nie byłoby już możliwe.

Nieprawidłowe wyznaczenie ławników do składu orzekającego jako względna przyczyna odwoławcza

Postanowienie SN z 2007-10-17 III KK 214/07 Legalis

Wyznaczenie do składu orzekającego w konkretnej sprawie ławników nie imiennie, a z tzw. „listy” aczkolwiek nieprawidłowe, nie ma charakteru bezwzględnej przyczyny odwoławczej, wskazanej w art. 439 § 1 pkt 2 (zdanie pierwsze) k.p.k.

Tryb postępowania w sprawie rekompensaty pieniężnej za sporządzenie pisemnego uzasadnienia wyroku przez ławników

Wyrok WSA Warszawa z 2005-07-27 IV SA/Wa 707/05 Legalis

Sporządzenie uzasadnienia wyroku jest czynnością wykonywaną już po rozpoznaniu sprawy i nie mieści się w katalogu czynności, do których wykonania jest zobowiązany ławnik. Przepis art. 174 § 1 u.s.p. nie ma zastosowania w stosunku do żądania o wypłatę rekompensaty pieniężnej za sporządzenie pisemnego uzasadnienia wyroku, a to oznacza, że nie ma przepisu, który by przewidywał drogę postępowania administracyjnego do rozstrzygnięcia sporu dotyczącego rekompensaty pieniężnej za sporządzenie pisemnego uzasadnienia wyroku przez ławników. Sprawa taka może być rozstrzygnięta wyłącznie na drodze postępowania przed sądami powszechnymi.

Udział w rozprawie ławnika po przekroczeniu przez niego limitu liczby rozpraw

Postanowienie SN z 2004-06-23 IV KK 131/04 Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach karnych/1168

Nie stanowi bezwzględnej przyczyny odwoławczej, określonej w art. 439 § 1 pkt 1 k.p.k., udział w rozprawie ławnika, który przekroczył wskazany w art. 170 § 1 zdanie 1 u.s.p. limit liczby rozpraw.

Postanowienie SN z 2004-04-21 IV KK 417/03 Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna 2004/5/54/54

Niedopełnienie przez prezesa sądu wymogu wskazania w zarządzeniu o wyznaczeniu rozprawy głównej (art. 350 § 1 k.p.k. „ważnej przyczyny”, o jakiej mowa w art. 170 § 1 u.s.p., nie stanowi uchybienia w postaci nienależytej obsady sądu (art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k.).

Rekompensaty pieniężne za czynności wykonywane przez ławnika a dieta zwolniona od podatku dochodowego

Wyrok WSA Warszawa z 2009-10-07 III SA/Wa 600/09 Legalis

1. O tym, czy dane świadczenie jest dietą w rozumieniu art. 21 ust. 1 pkt 17 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, decyduje jego istota, a nie nazwa.

2. Rekompensata pieniężna wypłacana ławnikom sądowym za czas wykonywania czynności w sądzie (art. 172 § 3 i 4 u.s.p.) nie stanowi diety w rozumieniu art. 21 ust. 1 pkt 17 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych i z tego względu nie jest objęta zwolnieniem od opodatkowania podatkiem dochodowym. Zwolnieniem na zasadach określonym w tym przepisie objęta jest dieta otrzymywana przez ławnika sądowego zamieszkałego poza siedzibą sądu (art. 173 u.s.p.).

Rekompensaty pieniężne za czynności wykonywane przez ławnika a obowiązek podatkowy

Wyrok WSA Warszawa z 2009-09-17 III SA/Wa 658/09 Legalis

Diety, o których mowa w art. 21 ust. 1 pkt 17 ustawy z dnia 26 lipca 1997 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, które są wolne od podatku dochodowego, nie są tożsame z pojęciem „rekompensata pieniężna za czas wykonywania czynności w sądzie” zawartym w art. 172 § 3 u.s.p. Przyjęcie, że dieta jest pojęciem „pojemnym”, które obejmuje np. rekompensatę, ryczałt, ekwiwalent czy też wynagrodzenie, stanowi naruszenie reguł wykładni gramatycznej.

Rekompensata pieniężna wypłacana ławnikom a dieta zwolniona od podatku dochodowego

Wyrok NSA (N) z 2009-02-13 II FSK 302/08 Legalis

Rekompensata pieniężna wypłacana ławnikom sądowym (art. 172 § 3 i 4 u.s.p.) nie jest dietą w rozumieniu art. 21 ust. 1 pkt 17 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych i z tego względu nie jest objęta zwolnieniem z opodatkowania podatkiem dochodowym.

Rekompensata pieniężna i dieta otrzymywana przez ławnika a opodatkowanie podatkiem dochodowym

Wyrok NSA (N) z 2009-02-13 II FSK 1628/07 Legalis

Rekompensata pieniężna wypłacana ławnikom sądowym za czas wykonywania czynności w sądzie (art. 173 § 3 i 4 u.s.p.) nie stanowi diety w rozumieniu art. 21 ust. 1 pkt 17 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych i z tego względu nie jest objęta zwolnieniem od opodatkowania podatkiem dochodowym. Zwolnieniem na zasadach określonym w tym przepisie objęta jest dieta otrzymywana przez ławnika sądowego zamieszkałego poza siedzibą sądu (art. 173 u.s.p.).

Opodatkowanie świadczeń pieniężnych otrzymywanych przez ławników

Wyrok WSA Poznań z 2007-12-06 I SA/Po 1052/07 Legalis

1. Obowiązkowi podatkowemu z działalności wykonywanej osobiście podlegały absolutnie wszystkie przychody otrzymywane przez osoby wykonujące czynności związane z pełnieniem obowiązków społecznych lub obywatelskich (np. ławników sądowych), w tym przybierające tzw. formę odszkodowania za utracony zarobek.

2. Z wyraźnej woli ustawodawcy podatkowego (*clara non sunt interpretanda*), tylko i wyłącznie świadczenia pieniężne otrzymywane przez ławników na podstawie art. 173 u.s.p. mogły korzystać ze zwolnienia przedmiotowego, o którym stanowił art. 21 ust. 1 pkt 17 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych.

Rekompensata pieniężna wypłacana ławnikom sądowym a diety wolne od podatku

Wyrok WSA Łódź z 2007-06-20 I SA/Łd 306/07 Legalis

Rekompensata pieniężna, wypłacana ławnikom na podstawie art. 172 § 3 u.s.p., nie jest zaliczana do kategorii diet, o których mowa w art. 21 ust. 1 pkt 17 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych.

Wybór ławników przez rady gmin

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2005-11-29, P 16/04

Opubl.: Dziennik Ustaw 2005 nr 241, poz. 2037, s. 15899

Art. 160 u.s.p. w zakresie, w jakim upoważnia rady gmin do wyłącznego wyboru ławników, jest zgodny z art. 10, art. 173 oraz art. 186 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto postanawia: na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 39 ust. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym umorzyć postępowanie w pozostałym zakresie ze względu na niedopuszczalność wydania orzeczenia.

Uzasadnienie

1. Przepisy objęte pytaniem prawnym – dopuszczalny przedmiot kontroli.

1.1. Na wstępie należy rozstrzygnąć kwestię o charakterze formalnym związaną z zakresem pytania prawnego, którym Wojewódzki Sąd Administracyjny (dalej: WSA) zainicjował niniejszą sprawę.

Zgodnie z art. 193 Konstytucji RP, przesłanką skutecznego zainicjowania postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym w trybie kontroli konkretnej jest związek pomiędzy odpowiedzią na pytanie prawne a sprawą zawisłą przed sądem. Od odpowiedzi na pytanie ma bowiem zależeć rozstrzygnięcie konkretnej sprawy toczącej się przed sądem występującym do Trybunału Konstytucyjnego. Skład orzekający w niniejszej sprawie podziela pogląd wyrażany w dotychczasowym orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, iż zależność, o której mowa w art. 193 Konstytucji RP, ma charakter szerszy i mniej skonkretyzowany, niż wymagania dotyczące skargi konstytucyjnej sformułowane w art. 79 konstytucji. W tym ostatnim wypadku nakazane jest bowiem wskazanie aktu normatywnego, „na podstawie którego” orzeczono ostatecznie o wolnościach, prawach lub obowiązkach konstytucyjnych. Sąd zadający Trybunałowi pytanie o konstytucyjność może natomiast jako przedmiot wątpliwości wskazać każdy przepis, którego wykorzystanie rozważa lub zamierza rozważyć w procesie interpretacji i stosowania prawa, a więc przy poszukiwaniu normy jednostkowego rozstrzygnięcia sprawy. Pojęcie „wpływu” jest bowiem szersze niż pojęcie „podstawy” rozstrzygnięcia (por. wyrok z: 1 lipca 2003 r., P 31/02, OTK ZU nr 6/A/2003, poz. 58; 16 listopada 2004 r., P 19/03, OTK ZU nr 10/A/2004, poz. 106).

1.2. Sprawa, w związku z którą skierowane zostało do Trybunału Konstytucyjnego rozpatrywane pytanie prawne, wszczęta została skargą Wojewody Mazowieckiego na uchwałę o wyborze ławników. Skarżący zarzuca radzie miejskiej naruszenie (ze względu na to, że dokonała wyboru osób zgłoszonych przez partię

polityczną) art. 162 § 1 u.s.p., który nie wzbudził tego rodzaju wątpliwości konstytucyjnych WSA. Wziąwszy jednak pod uwagę, że chociaż sądy administracyjne rozstrzygają w granicach danej sprawy, to jednak nie są związane zarzutami, wnioskami oraz powołaną podstawą prawną skarg, należy uznać, że występujący z pytaniem prawnym sąd mógł – o ile rozstrzygnięcie toczącej się przed nim sprawy zależałoby od odpowiedzi Trybunału Konstytucyjnego – zakwestionować także inne niż wskazane przez Wojewodę Mazowieckiego przepisy. Widać ewidentnie, chociaż uzasadnienie pytania prawnego bezpośrednio nie wskazuje tej zależności, że w przypadku ewentualnego stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny niezgodności z Konstytucją RP art. 160 u.s.p., także uchwała podjęta na jego podstawie dotknięta byłaby wadą przesądającą wynik postępowania sądowno-administracyjnego. Nie ulega więc wątpliwości, iż od odpowiedzi na pytanie prawne w części dotyczącej art. 160 u.s.p. zależy rozstrzygnięcie sprawy zawisłej przed sądem.

1.3. Tego wymaganego przez Konstytucję RP związku brak jest natomiast w odniesieniu do pozostałych, wymienionych jako przedmiot kontroli, przepisów, tj. art. 161, art. 162, art. 163 § 2 i art. 164 § 1 u.s.p. Podkreślić przy tym trzeba, że WSA nie formułuje względem nich żadnych odrębnych zarzutów, poprzestając jedynie na stwierdzeniu, iż nawet w razie wyeliminowania z obrotu prawnego art. 160 u.s.p., wykładnia systemowa pozostałych wymienionych w petitum pytania prawnego przepisów pozwałaby na dalsze korzystanie przez rady gmin z prawa do wyłącznego wyboru ławników. Trybunał Konstytucyjny uważa jednak (nie przesądzając wszakże rozstrzygnięcia co do meritum w niniejszej sprawie), że już samo stwierdzenie niekonstytucyjności art. 160 u.s.p. byłoby wystarczającą przesłanką rozstrzygnięcia przez WSA sprawy uchwały zaskarżonej przez Wojewodę Mazowieckiego. Co więcej, taki wyrok Trybunału Konstytucyjnego stanowiłby równocześnie bodziec dla prawodawcy do znowelizowania prawa o ustroju sądów powszechnych w taki sposób i w takiej skali, aby wszystkie zawarte w nim regulacje odpowiadały modelowi wyłaniania ławników zrekonstruowanemu w drodze interpretacji Konstytucji RP.

1.4. W świetle powyższego nie można uznać, że od odpowiedzi na pytanie o konstytucyjność przepisów art. 161, art. 162, art. 163 § 2 i art. 164 § 1 u.s.p. zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem. Pytanie prawne w tym zakresie nie spełnia zatem przesłanki funkcjonalnej i zgodnie z art. 39 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 39 ust. 2 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym, dotyczące go postępowanie podlega umorzeniu z powodu niedopuszczalności wydania orzeczenia.

2. Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

2.1. Zgodnie z art. 182 Konstytucji RP: „Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa”. Występujące w tym przepisie pojęcie „wymiaru sprawiedliwości” nie jest prawnie zdefiniowane, dotychczas nie zostało również precyzyjnie określone ani w orzecznictwie, ani w doktrynie. Ponieważ dominuje znaczenie przedmiotowe, dlatego można powiedzieć, że udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oznacza partycypację czynnika społecznego w rozstrzyganiu sporów poprzez stosowanie norm prawnych do konkretnych przypadków (sytuacji).

Trzeba zaznaczyć, że konstytucja nie określa ani formy, ani zakresu tego udziału. Trafny jest pogląd, że z treści art. 182 wynika, iż nie jest możliwe ani całkowite wyłączenie obywateli ze sprawowania tej funkcji (wymiaru sprawiedliwości), ani takie jej zawężenie, by udział ten przybrał zakres jedynie symboliczny. Rozumienie art. 182 Konstytucji RP jako normy upoważniająco-odsyłającej oznacza kompetencję dla ustawodawcy zwykłego do wprowadzenia udziału czynnika obywatelskiego w wymiarze sprawiedliwości. Treść tego przepisu wyraża intencje ustrojodawcy odejścia od rozwiązań zawartych w poprzednim stanie prawno-konstytucyjnym. Art. 49 (w pierwotnym brzmieniu) Konstytucji RP z 22 lipca 1952 r., zgodnie z którym: „Rozpoznawanie i rozstrzyganie spraw w sądach odbywa się z udziałem ławników ludowych, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie”, ustanawiał zasadę szerokiej partycypacji czynnika obywatelskiego w wymiarze sprawiedliwości. Treść obecnie obowiązującej regulacji nie daje podstaw do tego, by wywodzić z niej nakaz przyjęcia rozwiązań ustawowych czyniących ten udział powszechnym czy preferowanym (L. Garlicki, komentarz do art. 182, uwaga 3, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: komentarz...*, op. cit., s. 1–2). Z punktu widzenia zakresu udziału czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oznacza to, że udział ten może być ograniczony do niektórych spraw; wyłącza to jednak możliwość takiej regulacji, by w sprawach danej kategorii wymiar sprawiedliwości należał wyłącznie do czynnika społecznego.

2.2. Prawo o ustroju sądów powszechnych utrzymuje tradycyjną w Polsce instytucję ławników, aczkolwiek nie ma przeszkód prawnych, by w przyszłości z woli ustawodawcy została ona zastąpiona np. instytucją sędziów przysięgłych. Zakres uczestnictwa obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości ogólnie określa art. 4 u.s.p., zgodnie z którym ławnicy biorą udział w rozpoznawaniu spraw przed sądami pierwszej instancji, chyba że ustawy stanowią inaczej (§ 1), zaś przy rozstrzyganiu spraw ławnicy mają prawa równe z sędziami (§ 2). Regulacja ta uzasadnia pogląd, że jakkolwiek pełnienie obowiązków przez ławników

nie ma charakteru zawodowego, to należy stosować wobec nich wymóg bezstronności i niezawisłości. Z tego punktu widzenia doniosłe znaczenia ma art. 169 § 1 u.s.p., który wskazuje, że w zakresie orzekania ławnicy są niezawiśli i podlegają tylko Konstytucji RP oraz ustawom. Korzystając z tych samych praw co sędziowie zawodowi, ławnicy nie mają jednak (co z kolei przesądza art. 169 § 2 u.s.p.) możliwości przewodniczenia na rozprawach i naradach ani też wykonywać czynności sędziów poza rozprawą, chyba że ustawy stanowią inaczej. Jednak ze względu na to, że ławnicy mają w organie kolegiальnym, w skład którego wchodzi, liczebną przewagę nad czynnikiem profesjonalnym (a głos przewodniczącego ma taką samą wagę jak głos pozostałych członków składu orzekającego), w przypadku niemożliwości uzgodnienia poglądów mogą oni rozstrzygnąć sprawę wbrew stanowisku sędziego zawodowego. Jeśli jednak rozbieżności wystąpiłyby między ławnikami, każdy z nich – podobnie jak sędzia zawodowy – ma możliwość złożenia zdania odrębnego (votum separatum).

Nawet ta powierzchownie zarysowana charakterystyka modelu ustrojowego instytucji ławnika nasuwa wniosek, że skoro ławnik uczestniczy w rozpatrywaniu i rozstrzyganiu pewnych kategorii spraw na zasadach identycznych jak sędzia, to procedura wyboru obywateli uczestniczących w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości nie jest obojętna z punktu widzenia zasady niezależności i odrębności sądów, a przez to również – z uwagi na związki treściowe pomiędzy art. 10 i 173 Konstytucji RP (o czym niżej) – zasady podziału władz.

2.3. Ciągłe wzrastająca liczba i stopień skomplikowania przepisów regulujących określone obszary działalności ludzkiej, a także skomplikowane techniki ich wykładni (m.in. w zgodzie z prawem Unii Europejskiej) powodują, że udział osób niemających profesjonalnego przygotowania do wykonywania funkcji wymierzania sprawiedliwości może dziś budzić pewne wątpliwości. Nie jest ich pozbawiony nawet sam prawodawca, czemu daje wyraz uchwalona ostatnio ustawa z 1 sierpnia 2005 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (DzU nr 169, poz. 1413), która z jednej strony ograniczyła udział ławników w wielu rodzajach spraw sądowych, z drugiej natomiast – ustanowiła wyższe wymogi dotyczące kwalifikacji kandydatów na ławników (zob. uzasadnienie rządowego projektu ww. ustawy, druk sejmowy nr 3797). Trybunał Konstytucyjny podkreśla jednak, że ani warunki, jakie spełniać muszą kandydaci na ławników (art. 158 i art. 159 u.s.p.), ani nawet wspomniane formy i znaczenie ich udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, ze względu na treść zarzutów sformułowanych w pytaniu prawnym, nie stanowią przedmiotu kontroli w niniejszej sprawie.

3. Zasada podziału władz jako wzorzec kontroli przepisu regulującego kompetencje organów samorządu terytorialnego.

3.1. Jednym z wymienionych przez Wojewódzki Sąd Administracyjny wzorców kontroli art. 160 u.s.p. jest art. 10 Konstytucji RP. Przepis ten, stanowiąc wyraz zasady podziału władz, wskazuje w ust. 1 podstawę przedmiotowego rozgraniczenia władz, a w ust. 2 podmiotowego, wymieniając organy konstytucyjne, którym powierzone jest wykonywanie władzy ustawodawczej (Sejm i Senat RP), władzy wykonawczej (Prezydent RP i Rada Ministrów) oraz władzy sądowniczej (sądy i trybunały). Zdaniem występującego z pytaniem prawnym sądu, chociaż konstytucja w art. 10 ust. 2 ogranicza pole możliwych konfliktów między organami państwa mającymi status naczelnych, to jednak z uwagi na to, że pojęcie władzy wykonawczej jest dużo szersze i obejmuje większy krąg podmiotów, w rozważaniach na temat zasady podziału władz należy uwzględnić również samorząd terytorialny.

Ustosunkowując się do sformułowanych w pytaniu prawnym poglądów, zarówno Prokurator Generalny, jak i Krajowa Rada Sądownictwa wyrazili przekonanie, iż art. 10 Konstytucji RP nie odnosi się bezpośrednio ani do ustroju władz lokalnych, ani ich relacji z centralnymi organami państwa, stąd w niniejszej sprawie nie stanowi on (a w konsekwencji także statuujący zasadę niezależności i odrębności sądów art. 173 Konstytucji RP) adekwatnego wzorca kontroli.

Wobec tych wątpliwości, przystąpienie do merytorycznej oceny zakwestionowanego przepisu musi zostać poprzedzone rozstrzygnięciem przez Trybunał Konstytucyjny, czy zasada podziału władz może być punktem odniesienia dla badania konstytucyjności regulującego kompetencje organów samorządu terytorialnego art. 160 u.s.p.

3.2. Samorząd terytorialny klasyfikowany jest w literaturze przedmiotu jako element (segment) władzy wykonawczej. Podstawą takiej klasyfikacji są: a) przedmiot działania samorządu (sprawy stanowiące zakres działania samorządu należą do dziedziny władzy wykonawczej); b) stosowane środki działania (są to środki administracyjne, a nie ustawodawcze czy sądowe); c) fakt, że samorząd nie działa suwerennie, lecz tylko na podstawie ustaw i w ramach przez nie wytyczonych, a zgodność jego działania z prawem podlega nadzorowi organów państwowych; d) systematyka konstytucji, w której dotyczące go przepisy są usytuowane bezpośrednio po przepisach określających zasady i zakres działania naczelnego organu wykonawczego – Rady Ministrów .

3.3. Uznanie samorządu terytorialnego za część władzy wykonawczej nie przesądza samoistnie tego, czy zakres przypisanych mu w ustawodawstwie zadań

i kompetencji (a także sposób ich wykonywania) może być oceniany przez pryzmat art. 10 Konstytucji RP.

3.4. Próba określenia pozycji samorządu terytorialnego względem lub w ramach konstytucyjnego systemu podziału władz podejmowana była już we wcześniejszym orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Jak dotąd problem ten nie został jednak definitywnie rozstrzygnięty.

W sprawie K 4/95 (orzeczenie z 23 października 1995 r., OTK ZU nr 2/1995, poz. 11) Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że z konstytucyjnie zagwarantowanego udziału samorządu terytorialnego w sprawowaniu władzy, polegającego na wykonywaniu w ramach ustaw istotnej części zadań publicznych, wynika związek tego samorządu z wyróżnionym w konstytucji segmentem władzy wykonawczej. Jednak związek ten Trybunał Konstytucyjny ocenił tylko jako pośredni, stwierdzając, że zasada podziału władz, nakazując rozdział władzy państwowej pomiędzy władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, nie odnosi się wprost do samorządu terytorialnego. Stąd w konkluzji rozważań Trybunał Konstytucyjny wyraził pogląd, że *de lege lata* konstytucja nie stwarza żadnych podstaw dla tworzenia konstrukcji odrębnej „władzy samorządowej” ani nie nakazuje, aby zadania i kompetencje organów samorządu terytorialnego musiały być klasyfikowane według reguł „trójpodziału” władz. W rezultacie, dla rozpatrywanego w tamtej sprawie problemu, konstytucyjna zasada podziału władz – jako odnosząca się do systemu naczelných organów państwowych – uznana została za irrelevantną, a tym samym stwierdzenie niezgodności pomiędzy zakwestionowanym przepisem a tą zasadą było niemożliwe.

Odmienne stanowisko wobec omawianej kwestii zajął Trybunał Konstytucyjny w sprawie K 7/99 (wyrok z 11 stycznia 2000 r., OTK ZU nr 1/2000, poz. 2), a więc już pod rządami Konstytucji RP z 1997 r. Przypominając, że podział władzy ma aspekt zarówno organizacyjny (podmiotowy), funkcjonalny (przedmiotowy), jak i personalny (*incompatibilitas*), Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że „konieczne jest określenie pozycji organów władzy samorządowej na tle wskazanego trójpodziału. Mieszkańcy określonego terytorium stanowią samorządową wspólnotę lokalną gminy i powiatu, a także wspólnotę regionalną województwa. Istotą samorządu terytorialnego jest to, że pewne dziedziny spraw, wydzielonych z zakresu władzy państwa, powierza się tym wspólnotom do samodzielnego rozwiązywania. Zadania, które przypadają organom samorządu, stanowią część zadań administracji publicznej i są realizowane przez organy samorządowe podporządkowane wspólnocie i reprezentujące jej interesy (...). W konsekwencji dochodzi do stworzenia dualistycznego modelu administracji, cechującego współczesne ustroje demokratyczne (...). Trzeba podkreślić, że obecnie w Polsce

organy władzy samorządowej wykonują znaczną część zadań, które wcześniej (do 27 maja 1990 r.) realizowane były w całości przez agendy administracji rządowej hierarchicznie podporządkowane Radzie Ministrów, Premierowi albo poszczególnym ministrom. Wszystko to uzasadnia wnioszek, że w trójpodziale władzy organy samorządu terytorialnego reprezentują postać władzy wykonawczej”.

3.5. Trybunał Konstytucyjny w składzie orzekającym w niniejszej sprawie podziela i podtrzymuje punkt widzenia przedstawiony w drugim z wymienionych orzeczeń (K 7/99). Dopuszczalność kontroli przepisu normującego kompetencje organów samorządu terytorialnego pod względem zgodności z wyrażoną w art. 10 Konstytucji RP zasadą podziału władzy ma w niniejszej sprawie szczególne uzasadnienie.

Zgodnie z art. 160 § 2 u.s.p. gminy przygotowują wybory ławników jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej. Zadania zlecane jednostkom samorządu terytorialnego są na gruncie art. 166 Konstytucji RP rodzajem zadań publicznych innych niż służące zaspokajaniu potrzeb wspólnoty samorządowej (te bowiem określane są mianem zadań własnych), które przekazywane są w trybie oraz wykonywane w sposób określony w ustawie. Podział zadań samorządu terytorialnego na własne i zlecone nie jest nową i oryginalną koncepcją polskiego ustrojodawcy, aczkolwiek wydaje się, że obecnie uzasadnienie i znaczenie tego rozróżnienia maleje. Podkreślany jest odmienny rygor prawny zadań własnych i zadań zleconych, a zróżnicowanie znajduje wyraz zwłaszcza w: a) sposobie określania zadań zleconych, których zakres wyznaczać mogą tylko ustawy i jedynie wtedy, gdy wynika to z uzasadnionych potrzeb państwa (art. 166 ust. 2 konstytucji); b) sposobie finansowania zadań zleconych (jednostka samorządu terytorialnego musi otrzymać środki finansowe niezbędne dla realizacji zadań zleconych); c) określeniu środków nadzoru oraz weryfikacji aktów i decyzji administracyjnych podjętych w realizacji tych zadań (np. art. 17 k.p.a.) (L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne...*, op. cit., s. 328, nazywając je pozasamorządowymi).

Trzeba jednak podkreślić, że podejmowane przez przedstawicieli nauki prawa (tak administracyjnego, jak i konstytucyjnego) próby skonstruowania kryteriów pozwalających na zaliczanie poszczególnych zadań do jednej albo drugiej z kategorii nie przynoszą jednoznacznych i satysfakcjonujących wyników. Wynika to m.in. z faktu, że w ostatnich latach również prawne konsekwencje związane z podziałem zadań samorządu terytorialnego na własne i zlecone w dużym stopniu uległy ujednoczeniu. Dzisiejsze znaczenie tego dualizmu przejawia się więc przede wszystkim w możliwości wyznaczenia na jego podstawie zakresu i form ingerencji nadzorczej państwa w sferę działalności samorządu terytorialnego.

Rozbieżność kryteriów klasyfikacji potwierdza raczej tezę, że istnienie wyraźnych różnic pomiędzy zadaniami własnymi a zleconymi samorządu terytorialnego nie jest oczywiste. Nie zmienia to jednak wartości zasadniczego ustalenia, iż *de lege lata* gminy wykonują zadania obydwu wymienionych kategorii, co sprawia, że również samym gminom przypisuje się dwoisty charakter – wspólnoty samorządowej oraz jednostki wykonawczej administracji rządowej (zob.: J. Boć, *Prawo administracyjne*, Wrocław 1998, s. 178).

Przygotowanie wyboru ławników, ze względu na treść art. 160 § 2 u.s.p., nominalnie uznać trzeba za zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej. Zastosowanie wobec tego zadania materialnych kryteriów oceny prowadzi do podobnych, acz – o czym przekonują wcześniejsze uwagi – mających jedynie umowny status konkluzji. Wybór obywateli uczestniczących w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości jest wszak zadaniem o ogólnopaństwowym, a nie lokalnym znaczeniu, nie służy bowiem zaspakajaniu potrzeb wspólnoty samorządowej. Właśnie ten ogólnopaństwowy wymiar omawianego przedsięwzięcia, chociaż realizowanego w sposób zdekoncentrowany (rozproszony), skłania Trybunał Konstytucyjny do rozważenia zgodności przepisów regulujących jego przebieg z zasadą podziału władzy.

3.6. Wojewódzki Sąd Administracyjny wzorcami kontroli w niniejszej sprawie uczynił m.in. zasadę niezależności i odrębności sądów. Zasada ta wynika z art. 10 konstytucji wyrażającego zasadę podziału i równowagi władz, a jednocześnie została proklamowana *expressis verbis* w szczegółowym przepisie konstytucyjnym – art. 173. Niezależność sądów zakłada przede wszystkim oddzielenie organizacyjne i funkcjonalne sądownictwa od organów innych władz tak, aby zapewnić sądom pełną samodzielność w zakresie rozpoznawania spraw i orzekania.

Warto przypomnieć, że w sprawie K 12/03 Trybunał Konstytucyjny stwierdził, iż art. 173 Konstytucji RP nie znosi ani w żadnym stopniu nie modyfikuje podstawowej zasady ustrojowej RP podziału i równowagi władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej (wyrok z 18 lutego 2004 r., OTK ZU nr 2/A/2004, poz. 8).

Wziąwszy powyższe pod uwagę, a ponadto uwzględnwszy, iż w rozpatrywanym tu pytaniu prawnym przedstawiona została w zasadzie jednorodna argumentacja mająca uzasadniać niezgodność art. 160 u.s.p. z art. 10 i art. 173 Konstytucji RP, Trybunał Konstytucyjny stwierdza, że nie istnieje potrzeba przeprowadzenia dodatkowych rozważań na temat dopuszczalności kontroli zakwestionowanego przez WSA przepisu z zasadą odrębności i niezależności sądów.

3.7. Podsumowując, Trybunał Konstytucyjny stwierdza, że udział organów samorządu terytorialnego w sprawowaniu władzy publicznej uzasadnia w niektó-

rych przypadkach odnoszenie do ich działalności zasad uregulowanych w art. 10 oraz art. 173 Konstytucji RP. Nie jest to jednak generalna prawidłowość, gdyż kontroli w tym zakresie potencjalnie mogą podlegać jedynie pewne obszary aktywności samorządu terytorialnego ze względu na charakter i znaczenie wykonywanych w ich granicach zadań. Wybór ławników, choć przypisany radom gmin, jest przedsięwzięciem, którego rezultaty wywierają skutek w sferze personalno-organizacyjnej organów państwowych (sądów). Ocena, czy ten rodzaj ingerencji w podmiotową sferę władzy sądowniczej nie jest nadmierny, wymaga zatem zdaniem Trybunału Konstytucyjnego uwzględnienia dyrektyw wywodzonych z konstytucyjnej zasady podziału władzy oraz odrębności i niezależności sądów.

4. Zgodność art. 160 prawa o ustroju sądów powszechnych z art. 10 oraz art. 173 Konstytucji RP.

4.1. Zgodnie z ustalonym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego zasada podziału władzy zakłada, że system organów państwowych powinien zawierać wewnętrzne mechanizmy zapobiegające koncentracji i nadużyciom władzy państwowej, gwarantujące jej sprawowanie zgodnie z wolą narodu i przy poszanowaniu wolności i praw jednostki. Wymóg „rozdzielenia” władz oznacza, m.in., że każdej z trzech władz powinny przypadać kompetencje materialnie odpowiadające ich istocie, a co więcej – każda z tych władz powinna zachowywać pewne minimum kompetencyjne stanowiące o zachowaniu tej istoty. Ustawodawca zaś – kształtując kompetencje poszczególnych organów państwowych – nie może naruszyć owego „istotnego zakresu” danej władzy.

Zasada podziału władzy zakłada szczególny sposób określenia stosunków między władzą sądowniczą a pozostałymi władzami. W stosunkach między władzą ustawodawczą a wykonawczą możliwe są różne formy wzajemnych oddziaływań i współpracy, dopuszcza się również istnienie obszaru, w którym kompetencje organów należących do obu władz „przecinają się” lub „nakładają”. Natomiast relacje między władzą sądowniczą a pozostałymi muszą opierać się na zasadzie „separacji”. Koniecznym elementem zasady podziału władzy są niezależność sądów i niezawisłość sędziów (por. m.in. wyrok z 14 kwietnia 1999 r., K 8/99, OTK ZU nr 3/1999, poz. 41).

Charakterystykę pozycji władzy sądowniczej warto uzupełnić o ustalenia dokonane przez Trybunał Konstytucyjny w sprawie K 12/03. Trybunał stwierdził, że „art. 173 Konstytucji [RP], w którym mowa o sądach i trybunałach, jako władzy odrębnej i niezależnej od innych władz, nie znosi podstawowej zasady ustrojowej Rzeczypospolitej Polskiej podziału i równowagi władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej ani też w żadnym stopniu jej nie modyfikuje.

Należy także mieć na uwadze, że rozdzielone władze nie są tym samym niezależnymi od siebie elementami ustroju państwa. Stanowią one w istocie rzeczy jedną konstrukcję, w ramach której obowiązane są współdziałać w celu zapewnienia rzetelności i sprawności instytucji publicznych (zasada współdziałania określona w preambule Konstytucji RP). Innymi słowy, odrębność i niezależność sądów nie może prowadzić do zniesienia mechanizmu koniecznej równowagi pomiędzy wszystkimi tymi władzami. Każda z nich powinna dysponować natomiast takimi instrumentami, które pozwalają jej powstrzymać, hamować działania pozostałych (...). Zasada ta, wyrażana także znaną formułą *checks and balance*, jest jedną z najstarszych zasad ustrojowych i zarazem jedną z najistotniejszych i najlepiej sprawdzonych w praktyce reguł demokracji. (...) Jest w tym kontekście poza sporem, że mechanizm hamowania i równowagi, zakładający możliwość ingerencji w zakres władzy sądowniczej nie może dotyczyć niezawisłości sędziowskiej w zakresie sprawowania urzędu, a jakiegokolwiek wkraczanie w działanie i organizację władzy sądowniczej, w sferze nie objętej bezwzględną zasadą niezawisłości, może być dokonywane jedynie wyjątkowo i posiadać dostateczne uzasadnienie merytoryczne” (wyrok z 18 lutego 2004 r., OTK ZU nr 2/A/2004, poz. 8).

Należy stwierdzić, że odrębność władzy sądowniczej przejawia się w jej szczególnych kompetencjach polegających na sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Sam jednak podział władz nie eliminuje wszelkich powiązań między władzami. Sędziów powołuje Prezydent RP, jako organ władzy wykonawczej, a Minister Sprawiedliwości sprawuje nadzór administracyjny nad sądami powszechnymi. Podstawy działalności sądów stanowią akty parlamentu, a więc władzy ustawodawczej. Wskazane powiązania nie mogą naruszać odrębności władzy sądowniczej, co oznacza, że pozostałym władzom nie można powierzać wymiaru sprawiedliwości (tak, m.in.: wyrok z 19 lipca 2005 r., K 28/04, OTK ZU nr 7/A/2005, poz. 81).

Wiąże się z tym wymagająca rozstrzygnięcia wątpliwość, czy wybór ławników, którzy obok sędziów zawodowych tworzą osobowy substrat sądów, jest w ramach podziału władz dopuszczalnym powiązaniem między władzą wykonawczą a sądowniczą. Wyrażone w pytaniu prawnym zastrzeżenia wobec obowiązującej w tym zakresie procedury dowodzą istnienia obawy, że powierzenie przez ustawodawcę wyboru obywateli uczestniczących w wymiarze sprawiedliwości radom gmin prowadzi do ich nadmiernej ingerencji w organizacyjną (podmiotową) sferę niezależności i odrębności sądów.

4.2. Przystępując do oceny zgodności art. 160 u.s.p. z zasadą podziału władzy należy zauważyć, że jakkolwiek przepis ten wybór ławników przypisuje wyłącznie (co w pytaniu prawnym akcentuje Wojewódzki Sąd Administracyjny) radom

gmin, to jednak inny przepis tej ustawy formułuje bogaty katalog podmiotów uprawnionych do przedstawiania kandydatów na ławników. Zgodnie z art. 162 § 1 uprawnienie to posiadają: prezesi sądów, stowarzyszenia, organizacje związkowe, organizacje pracodawców oraz inne organizacje zarejestrowane na podstawie przepisów prawa, z wyłączeniem partii politycznych, oraz co najmniej dwudziestu pięciu obywateli mających czynne prawo wyborcze, zamieszkujących stale na danym terenie. W świetle cytowanej regulacji brak jest podstaw dla przyjęcia, że władza sądownicza całkowicie pozbawiona jest udziału w procedurze wyboru ławników, jej przedstawiciele (prezesi sądów rejonowych i okręgowych) mają bowiem zagwarantowaną prawnie możliwość wysuwania kandydatów na ławników, spośród których rady gmin następnie dokonują wyboru. Oczywiście grono kandydatów obejmuje nie tylko osoby proponowane ze strony władzy sądowniczej, a co więcej art. 162 § 2 u.s.p. przesądza, że prezesi sądów nie mogą zgłaszać kandydatów na ławników do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy (czynić to mogą jedynie związki zawodowe oraz organizacje pracodawców). Jednak przedstawiona tu wstępna faza wyboru ławników nie może zostać pominięta przy ocenie intensywności i znaczenia ingerencji samorządu terytorialnego w obszar – w tym przypadku organizacyjny (personalny) – władzy sądowniczej.

4.3. Wybór ławników jest tylko pewnym – aczkolwiek bardzo istotnym – elementem kształtowania personalnego składu sądu rozumianego tu jako ciało kolegialne sprawujące wymiar sprawiedliwości. Wybór ten nie przesądza jednak ani wyłącznie, ani definitywnie obsady sądów orzekających w poszczególnych sprawach, albowiem – chociaż dokonywany z pominięciem udziału Krajowej Rady Sądownictwa – nie pozostaje całkowicie poza kontrolą władzy sądowniczej. Decydujące w tym zakresie znaczenie mają przepisy regulujące przesłanki i procedurę odsunięcia ławników od uczestnictwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, czyli art. 166 oraz art. 167 prawa o ustroju sądów powszechnych.

Abstrahując od wskazanych w art. 166 § 1 u.s.p. okoliczności prowadzących do wygaśnięcia mandatu ławnika *ex lege* (prawomocne skazanie za przestępstwo bądź wykroczenie, w tym również skarbowe), zgodnie z § 2 tego przepisu rada gminy, która wybrała ławnika, może go odwołać na wniosek prezesa właściwego sądu, w razie: niewykonywania obowiązków ławnika, zachowania godzącego w powagę sądu lub niezdolności do wykonywania obowiązków ławnika. Należy przy tym podkreślić, że wniosek właściwego prezesa sądu (którego podstawą może być każdy z wymienionych powodów) jest jedynym czynnikiem, który uruchamia procedurę odwołania ławnika przez radę gminy. Mechanizm ten zapewnia przedstawicielom władzy sądowniczej możliwość praktycznej i skutecznej (z punktu widzenia osiąganych rezultatów) weryfikacji osób wybranych na

ławników przez rady gmin. Wprawdzie art. 166 § 2 u.s.p. nie stanowi *expressis verbis*, by rady gmin były związane wnioskami prezesów sądów, należy jednak oczekiwać, że wnioski takie w praktyce będą uwzględniane. Powinność ta wynika z zasady podziału władzy, która wyznacza nie tylko granice swobody ustawodawcy w kształtowaniu zakresu kompetencji organów władzy publicznej, ale również sposób korzystania przez te organy z przyznanych im kompetencji (por. wyrok z 14 kwietnia 1999 r., K 8/99, OTK ZU nr 3/1999, poz. 41). Znajduje to zastosowanie również w odniesieniu do uprawnień, jakie wobec ławników posiadają rady gmin, które muszą z nich korzystać w taki sposób, aby nie ingerować w odrębność i niezależność władzy sądowniczej.

Z kolei zgodnie z art. 167 § 1 u.s.p.: „W czasie trwania kadencji nie powołuje się ławnika do pełnienia obowiązków w razie ujawnienia okoliczności, które nie pozwalały na jego wybór, oraz w razie wszczęcia postępowania karnego przeciwko ławnikowi, do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy”. Cytowany przepis stanowi gwarancję, że osoba, która została wybrana na ławnika przez radę gminy, spełniać będzie określone przez ustawodawcę kryteria, które warunkowały dopuszczalność jej wyboru. Jest to regulacja, która pozwala nie tylko na zawieszenie ławnika w pełnieniu obowiązków z powodu okoliczności, które nastąpiły po jego wyborze, lecz także istniejące wcześniej, a jedynie ujawnione *post factum*. Tym samym art. 167 § 1 u.s.p. zapewnia kontrolę ze strony organów władzy sądowniczej (prezesów sądów) legalności wyboru każdego ławnika.

4.4. Podsumowując unormowania zawarte w prawie o ustroju sądów powszechnych, należy wskazać, że prezesi właściwych sądów mają prawo: 1) zgłaszania radom gmin kandydatów na ławników; 2) występowania w sytuacjach wymienionych w ustawie do rad gmin z wnioskami o odwołanie ławników; 3) zawieszania ławników w czasie trwania kadencji w pełnieniu obowiązków.

W tak skonstruowanym otoczeniu normatywnym powierzenie radom gmin kompetencji wyboru ławników nie może być więc traktowane jako naruszenie konstytucyjnej zasady odrębności i niezależności władzy sądowniczej (art. 10 oraz art. 173 Konstytucji RP), w pionie tej władzy istnieją bowiem organy wyposażone w instrumenty weryfikacji, którzy spośród ławników faktycznie uczestniczyć będą w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Ewentualne wątpliwości, czy prezesi sądów stanowią w tym przypadku właściwy z konstytucyjnego punktu widzenia organ działający w imieniu władzy sądowniczej, pozostaje – z uwagi na granice pytania prawnego – poza przedmiotem rozpoznania w niniejszej sprawie.

4.5. Konkludując, Trybunał Konstytucyjny uznaje, że art. 160 u.s.p. we wskazanym w pytaniu prawnym zakresie nie pozwala na nadmierne i arbitralne wkra-

czanie władzy wykonawczej w obszar funkcjonowania sądu, a tym samym przepis ten nie narusza konstytucyjnych zasad: podziału władz (art. 10 konstytucji) oraz niezależności i odrębności sądów (art. 173 konstytucji).

5. Zgodność art. 160 prawa o ustroju sądów powszechnych z art. 186 ust. 1 Konstytucji RP.

5.1. Zdaniem występującego z pytaniem prawnym Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego, KRS – ze względu na konieczność obrony niezależności sądownictwa w dziedzinie kształtowania jego składu osobowego – winna uczestniczyć w wyborze ławników. Pogląd ten, aby mógł zostać uznany za podstawę stwierdzenia niekonstytucyjności rozwiązania przyjętego w prawie o ustroju sądów powszechnych, winien znajdować uzasadnienie w Konstytucji RP.

Jak już nadmieniono wyżej (zob. pkt III. 2 uzasadnienia), procedura wyboru obywateli uczestniczących w wymiarze sprawiedliwości nie została uregulowana przez ustrojodawcę. Powstaje zatem pytanie, czy z innych przepisów Konstytucji RP wynikają w tej mierze jakieś dyrektywy bądź ograniczenia, a przede wszystkim, czy można je wywieść z art. 186 wskazanego w pytaniu prawnym jako wzorzec kontroli?

5.2. Art. 186 Konstytucji RP określa ogólne zadanie Krajowej Rady Sądownictwa, tj. stanie na straży niezawisłości sędziów i niezależności sądów, ale – poza przyznaniem KRS prawa inicjowania postępowań przed Trybunałem Konstytucyjnym – przepis ten nie określa ani środków, ani procedur służących realizacji tego zadania. Co do zasady pozostawione to zostało ustawodawcy zwykłemu, zaś jedyny wyjątek w tym względzie stanowi art. 179 Konstytucji RP, zgodnie z którym sędziowie są powoływani przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek KRS.

Wydaje się, że występujący z pytaniem prawnym Wojewódzki Sąd Administracyjny postulując, by procedura wyboru ławników była ukształtowana przez ustawodawcę w sposób analogiczny do procedury powoływania sędziów, koncentruje się na podobieństwie (głównie funkcji w ramach sprawowanego wymiaru sprawiedliwości) ławników i sędziów, nie dostrzegając przy tym różnic w statusie prawnym tych dwu kategorii funkcjonariuszy publicznych.

Zgodnie z Konstytucją RP sędziowie powoływani są na czas nieoznaczony (art. 179) i – co wydaje się istotniejsze dla prowadzonych tu rozważań – są nieusuwalni (art. 180 ust. 1). Ławnicy natomiast wybierani są na czas z góry określony – czteroletnią kadencją, a ponadto (jakkolwiek może to być dyskusyjne z punktu widzenia ich niezawisłości w zakresie orzekania, ale pozostaje poza kontrolą w niniejszej sprawie) przed upływem kadencji mogą zostać odwołani.

Wskazane zróżnicowanie sędziów i ławników (które notabene obejmuje więcej elementów niż wyżej wymienione), stwarza dostateczną podstawę dla przyjęcia, że również mechanizm ich wyboru nie musi być identyczny. Udział KRS w procedurze powoływania sędziów (art. 179 Konstytucji RP) stanowi jedną z konstytucyjnych gwarancji niezależności sądów. Niemniej sama tylko okoliczność, że w wykonywaniu władzy sądowniczej uczestniczą obywatele (ławnicy) nie oznacza, że konstytucja wymaga zapewnienia partycypacji KRS również w wyborze ławników. Twierdzić można jedynie, że regulacja w tym zakresie musi być skonstruowana w taki sposób, aby nie dostarczała innym organom władzy instrumentów, które pozwalałyby na wpływanie przez te organy na niezależność sądów i niezawisłość sędziów w realizacji ich konstytucyjnej funkcji wymiaru sprawiedliwości. Ten jednak zarzut (w zakresie sformułowanym w pytaniu prawnym) stanowił już przedmiot rozważań i oceny w poprzednim punkcie uzasadnienia.

5.3. Rola ustrojowa Krajowej Rady Sądownictwa stanowiła już kilkakrotnie kwestię rozpatrywaną przez Trybunał Konstytucyjny. We wspomnianej wyżej sprawie K 12/03 Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. dokonała istotnego przesunięcia akcentów w zakresie unormowań obejmujących problematykę władzy sądowniczej. W szczególności należy zauważyć, że aktualny porządek konstytucyjny, zachowując milczenie w odniesieniu do samorządu sędziowskiego, czyni materią konstytucyjną pozycję Krajowej Rady Sądownictwa, statuując w art. 186 Konstytucji [RP], że stoi ona na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Nakładało to na ustawodawcę zwykłego obowiązek wyposażenia Krajowej Rady Sądownictwa w instrumenty zapewniające realną możliwość skutecznego wypełniania tej konstytucyjnej powinności”. W cytowanym orzeczeniu Trybunał Konstytucyjny uznał, że KRS stanowi gremium pozostające w ramach szerokiej reprezentacji środowiska sędziowskiego. Krajowa Rada Sądownictwa ma bowiem w swoim składzie tak dużą przewagę członków-sędziów (siedemnastu) nad osobami powołanymi przez Prezydenta RP (1) i parlament (6), że słusznie jest traktowana jako najwyższa reprezentacja tego środowiska działająca przede wszystkim w ramach problematyki władzy sądowniczej.

Właśnie ze względu na określoną w Konstytucji RP pozycję ustrojową oraz zadania Krajowej Rady Sądownictwa doniosłe znaczenie w rozpatrywanej sprawie ma fakt, iż organ ten, w stanowisku z 16 listopada 2004 r. dotyczącym rozpatrywanego pytania prawnego, nie znalazł argumentów na rzecz tezy, że brak udziału KRS w procesie powoływania ławników narusza zasadę niezależności (odrębności) sądów.

5.4. Trybunał Konstytucyjny dostrzega troskę Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego o takie ukształtowanie koncepcji udziału czynnika obywatelskiego w realizacji funkcji wymiaru sprawiedliwości, które uwzględniałoby w pełniejszym zakresie dotychczasowe doświadczenia oraz konsekwencje przyjęcia Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. dla modelu ustrojowego Rzeczypospolitej Polskiej. Rolą Trybunału Konstytucyjnego nie jest jednak kontrola celowości i funkcjonalności stanowionych przez ustawodawcę rozwiązań prawnych. Niemniej w niniejszej sprawie warto zauważyć, że obowiązujący na gruncie prawa o ustroju sądów powszechnych mechanizm wyboru ławników zdaje się lepiej – niż ten postulowany przez WSA (wzorowany na procedurze powoływania sędziów) – odpowiadać wymogom zarówno teorii jak i praktyki.

Po pierwsze, prawne regulacje dotyczące procedury wyboru ławników należy oceniać przez pryzmat ich podstawowych funkcji. W postępowaniu sądowym reprezentują oni różnorodne grupy społeczne, przeciętnych obywateli z ich doświadczeniem życiowym oraz zawodowym, co, stwarzając możliwość kolegialnego rozstrzygnięcia na podstawie konfrontacji fachowego i społecznego punktu widzenia, zabezpieczać ma organy wymiaru sprawiedliwości przed izolacją i wyobcowaniem. Dzięki udziałowi ławników sąd z jednej strony ma warunki sprzyjające orzekaniu w ściślejszym kontakcie z opinią publiczną, z drugiej zaś – ma swoich przedstawicieli i rzeczników ułatwiających oddziaływanie wychowawcze, edukacyjne i informacyjne na społeczeństwo (por. np.: A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, s. 240).

Skoro zatem udział w orzekaniu wywodzących się spoza grona zawodowych prawników i mających stanowić „przeciwwagę” dla czynnika profesjonalnego ławników gwarantować ma możliwość dokonywania wielostronnej analizy i oceny rozpatrywanych spraw sądowych, nie byłoby pożądane, aby decydujący głos w sprawie wyboru tych ławników zapewniony miała Krajowa Rada Sądownictwa, predestynowana i mająca doświadczenie w rozpatrywaniu kandydatur na stanowiska sędziów. Jest przy tym istotne, że KRS m.in. ze względu na swój skład traktowana jest jako reprezentacja środowiska sędziowskiego (niekiedy nazywana jest wręcz organem quasi samorządowym sędziów), brak jest natomiast przekonujących argumentów, by przypisywać jej takie znaczenie wobec ławników. Wręcz przeciwnie – zgodnie z prawem o ustroju sądów powszechnych (art. 175) charakter samorządu ławniczego mają powoływane odrębnie dla każdego sądu rady ławnicze.

Po drugie, należy wziąć pod uwagę także aspekt praktyczny, na który trafnie zwrócił uwagę w swoim stanowisku Prokurator Generalny. Liczba wybieranych co cztery lata ławników (na kadencję 2004–2007 było ich ponad 43 500) uza-

sadnia przypuszczenie, że skala tego przedsięwzięcia znacznie przekraczałaby możliwości partycypowania w nim Krajowej Rady Sądownictwa, czyniąc rolę tego organu w procesie wyboru ławników jedynie symboliczną lub wręcz iluzoryczną. Stąd obecne regulacje zawarte w prawie o ustroju sądów powszechnych, przewidując możliwość wyłączenia udziału w wymiarze sprawiedliwości tych ławników, którzy nie spełniają określonych prawem kryteriów (przez ich odwołanie lub zawieszenie w wykonywaniu obowiązków) przez lub z inicjatywy organów władzy sądowniczej (prezesów sądów), wydają się bardziej funkcjonalne od postulowanych przez WSA.

5.5. Zważywszy wymienione wyżej argumenty, a także całokształt zawartych w prawie o ustroju sądów powszechnych regulacji dotyczących ławników (o czym szerzej w pkt. III.4 niniejszego uzasadnienia), który przyznaje władzy sądowniczej instrumenty pozwalające jej: a) pośrednio (choć niewiążąco) wpływać na wybór ławników (zgłaszanie kandydatów); b) wszczynać procedurę odwołania (prowadzącą do wygaśnięcia mandatu) ławników; c) bezpośrednio i wiążąco decydować o ewentualnym zawieszeniu danego ławnika w pełnieniu obowiązków (ergo rozstrzygać, którzy spośród ławników nie będą uczestniczyć w wymiarze sprawiedliwości), zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, z punktu widzenia konstytucyjnie określonych zadań Krajowej Rady Sądownictwa, czyli stania na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów, udział tego organu w procedurze wyboru ławników nie jest konieczny.

5.6. Podsumowując, **Trybunał Konstytucyjny stwierdza, że art. 160 u.s.p. w zakresie, w jakim upoważnia rady gmin do wyłącznego wyboru ławników, jest zgodny z art. 186 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.**

Małgorzata Wenclik

Ewolucja instytucji ławnika w Polsce

W rozwoju historycznym wykształciły się dwie podstawowe formy bezpośredniego udziału społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości (orzekaniu), tj.: sądy przysięgłych oraz sądy ławnicze. Już bowiem w państwach starożytnych (Rzymie czy Grecji) istniały niejako namiastki dzisiejszych ławników, gdyż początkowo sądownictwo należało do ludu. Z czasem udział czynnika ludowego (np. rachimburgowie – nazywani później ławnikami – w państwie Karolingów wybierani przez zgromadzenia ludowe spośród uczestników tych zgromadzeń) był eliminowany na rzecz władzy sądowniczej władców feudalnych. W okresie średniowiecza restytucja czynnika ludowego doprowadziła w XVI wieku w Anglii do tworzenia ław przysięgłych, których rozwój nastąpił w wieku XIX. W wyniku ówczesnych rewolucyjnych ruchów wolnościowych zostały one przejęte (przede wszystkim w sprawach karnych) w wielu państwach europejskich, przy istotnym ich zmodyfikowaniu we Francji¹.

Sąd przysięgłych stał się formą udziału „niefachowych” przedstawicieli społeczeństwa w wymiarze sprawiedliwości. Sąd przysięgłych to instytucja prawna polegająca na udziale czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości. Polega na tym, że obok zespołu sędziów zawodowych (trybunału) bądź jednego sędziego zawodowego bierze udział w rozpoznawaniu sprawy i orzekaniu tzw. ława przysięgłych składająca się zwykle z kilkunastu osób niebędących sędziami zawodowymi. Kompetencje zespołu zawodowego i ławy przysięgłych są podzielone w ten sposób, że do ławy przysięgłych należy wydanie tzw. werdyktu (orzeczenia) co do winy oskarżonego, zaś do składu zawodowego kwalifikacja prawna czynu oskarżonego (subsumcja czynu oskarżonego pod określony przepis prawa) i wymiar kary. Ława przysięgłych wyjątkowo może orzekać w sprawach cywilnych, ale

¹ J. Turek, *Ławnik – sędzia – przysięgły*, „Monitor Prawniczy” 2009 nr 24. Dostępny w Internecie: http://www.monitorprawniczy.pl/index.php?mod=m_artykuly&cid=20&id=2574.

jej werdykt ogranicza się do ustalenia stanu faktycznego. Sądy z udziałem ławy przysięgłych na kontynencie europejskim zachowały się w formie szczątkowej; funkcjonują w państwach, które przyjęły system brytyjskiego prawa *common law*. System prawa anglosaskiego (na niego składa się: *common law*, czyli prawo oparte na precedensach sądowych tworzonych przez orzeczenia trzech centralnych sądów królewskich; *equity law*, czyli prawo oparte na zasadzie słuszości, stosowane przez Sąd Kanclerski i reguły *common law*; *statute law*, czyli prawo stanowione przez parlament) kształtowany w Anglii od XII wieku, obecnie stosowany także w USA i w większości państw brytyjskiej Wspólnoty Narodów.

Krytyka sądów przysięgłych wynikała z obserwacji różnorodnych nieprawidłowości powstających w ich praktycznej działalności. Najczęściej zarzuty odnosiły się do rozdzielenia kompetencji pomiędzy przysięgłych a sędziów zawodowych, co niejednokrotnie powodowało zmniejszenie poczucia odpowiedzialności za całe orzeczenie ze strony obydwu grup składów orzekających, a to wpływało niekorzystnie na poziom orzekania. Orzeczenia ławy przysięgłych w kwestiach faktycznych nie były motywowane i w zasadzie nie podlegały kontroli instancyjnej. Rodziło to niebezpieczeństwo ich nadmiernej dowolności, zwłaszcza że składy przysięgłych obradowały zwykle bez udziału czynnika fachowego, a ponadto dobierane były losowo, a więc często w sposób przypadkowy². Innym rodzajem udziału czynnik społeczny w postępowaniu sądowym jest udział ławników.

Definicja ławnika zaczerpnięta z wielkiej encyklopedii PWN wywodzi pochodzenie tej funkcji publicznej już od czasów średniowiecza. Istotą systemu ławniczego jest równouprawnienie ławników i sędziego zawodowego w zakresie czynności orzekania. Sądy ławnicze zostały powołane, obok sądów przysięgłych, w Niemczech w drugiej połowie XIX wieku. Obecnie w Anglii, USA, Belgii i we Włoszech występuje tylko ława przysięgłych (choć w Anglii orzekają także jednoosobowo sędziowie bez wykształcenia prawniczego, wspierani przez „sekretarza” – prawnika). W innych krajach instytucja ławnika występuje obok lub zamiast ławy przysięgłych.

W miastach polskich był to początkowo członek zarządu miejskiego, a od XIII wieku członek ławy sądowej wybierany na jeden rok przez radę miejską lub mianowany przez pana miasta (w ławie zasiadało najczęściej siedmiu ławników, tylko we Wrocławiu i Krakowie jedenastu). Ławnikami zwano też członków sądów wiejskich, we wsiach lokowanych na prawie niemieckim. W latach 1919–1939 tytuł ławnika przypadał członkom zarządu miejskiego lub gminnego

² Tamże.

wybiranych przez radę i uczestniczących w posiedzeniach magistratu. Można zauważyć, że przez długi czas ławnik w Polsce nie był kojarzony z sądownictwem. W II Rzeczypospolitej czynnik społeczny w ówczesnym sądownictwie reprezentowany był przez tzw. ławę przysięgłych, której pierwowzorem był angielski sąd przysięgłych.

Ławnik w dzisiejszym znaczeniu (z przymiotnikiem „ludowy”) pojawił się w Związku Radzieckim, a po drugiej wojnie światowej został przetransponowany na grunt polski jako jeszcze jedno doświadczenie sowieckie. Od 1950 roku pochodzący z wyborów członek składu orzekającego w sądach rejonowych i wojewódzkich (od 1999 okręgowych) w sprawach karnych i cywilnych rozpoznawanych w pierwszej instancji na rozprawie z wyjątkami przewidzianymi w ustawie. Rola ławnika wiąże się z reprezentowaniem czynnika społecznego. Ławnikiem nie może być osoba zajmująca stanowisko w organach wymiaru sprawiedliwości³. 2003 rok był ostatnim rokiem kadencji tak zwanych ławników ludowych, wybranych na czteroletnią kadencję w 1999 roku.

Pojawiające się określenia (czasem potoczne) opisujące ławnika to, m.in.:

- niezawodowy członek składu orzekającego (sądu) stanowiący czynnik społeczny w wymiarze sprawiedliwości (udział czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości został zapisany w art. 182 Konstytucji RP);
- sędzia społeczny;
- czynnik społeczny w wymiarze sprawiedliwości;
- uczestnik procesu;
- członek sądu;
- społecznik w sądzie;
- przedstawiciel społeczeństwa w sądzie;
- zasiada na sali rozpraw obok sędziego;
- niejeden na sali sądowej;
- jeden z dwunastu gniewnych ludzi;
- zasiada w sądzie⁴.

Instytucja ławnika wiąże się z udziałem czynnika społecznego w procesie sądowym. W literaturze przedmiotu udział nieprofesjonalnej prawniczej kadry rozpatruje się w dwóch ujęciach – szerokim, który bierze pod uwagę ławników, sądy przysięgłych, organizacje społeczne i oskarżycieli posiłkowych; oraz w ujęciu węższym zakładającym udział ławników lub ławy przysięgłych.

³ Wielka encyklopedia PWN, Warszawa 2003, s. 269.

⁴ Dostępny w Internecie: www.lawnicy.com.pl [11.08.2011].

Udział ławników w procesie sądowym wiąże się z realizacją dwóch zasad procesualnych, a mianowicie: zasady kolegialności orzekania oraz zasady udziału czynnika społecznego w procesie sądowym.

Zgodnie z artykułem 3 k.p.k. „w granicach określonych w ustawach postępowanie odbywa się z udziałem czynnika społecznego”⁵, treść tego przepisu jest zgodna z art. 182 Konstytucji RP, zgodnie z którym udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa⁶. Ławnik to sędzia społeczny. Orzekając w sprawach sądowych, ławnicy są niezawiśli i podlegają tylko Konstytucji RP oraz ustawom⁷.

Wyrażona w art. 3 zasada udziału czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości uległa w obecnym Kodeksie postępowania karnego ograniczeniu. Kodeks z 1969 roku zakładał, że „postępowanie karne odbywa się z udziałem czynnika społecznego” (art. 2 ust. 2), to obecny kodeks udział czynnika społecznego ogranicza „do spraw określonych w ustawie”. Rozwiązanie to jest wynikiem krytycznej oceny udziału ławników w sprawach karnych i żądaniu ograniczenia tej instytucji⁸.

Obecnie obowiązujący k.p.k. ograniczył możliwość udziału ławników. Zmiany w tym zakresie wprowadziła ustawa z 15 marca 2005 r. (DzU nr 112, poz. 766), obowiązująca od 27 lipca 2007 r., a nowelizująca kwestie składu orzekającego zarówno w procedurze cywilnej, administracyjnej jak i procesie karnym. Wprowadzono jako regułę orzekanie przez sąd pierwszej instancji, zarówno w przypadku sądów rejonowych jak i okręgowych, na rozprawie i na posiedzeniu jednoosobowo⁹. Zawężono skład ławniczy tylko do rozpatrywania spraw o zbrodnie (jeden sędzia dwóch ławników), a poszerzony skład ławniczy (dwóch sędziów zawodowych i trzech ławników) – do czynów zagrożonych karą dożywotnim pozbawieniem wolności. Ten ostatni dotyczy tylko przestępstw z art. 117 ust. 1, art. 118 ust. 1, art. 120 i 123 ust. 1, art. 127 ust. 1, art. 134 oraz art. 148 ust 1–3 k.k. Skład ławniczy może pojawić się więc w sądach okręgowych.

⁵ W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (DzU nr 89, poz. 555; 1999 nr 83, poz. 931 oraz 2000 nr 50, poz. 580).

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 (DzU 1997 nr 78, poz. 483).

⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (DzU nr 98, poz. 1070 z późn. zm.).

⁸ A. Siemaszko (red.), *Ławnicy*, Warszawa, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 1994.

⁹ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym: komentarz*, Warszawa 2008, s. 56.

Realizacja zasady kolegialności, którą wypełnia również instytucja ławnika sądowego, wiąże się z orzekaniem w składach wieloosobowych. W obowiązującym stanie prawnym sądy orzekają w następujących składach. W sądzie rejonowym i okręgowym na rozprawie orzeka skład jednoosobowy, to znaczy jeden sędzia zawodowy, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej. Sędzia ma prawa i obowiązki przewodniczącego (art. 28 ust. 1 k.p.k.). W sprawach o zbrodnie sąd orzeka w składzie sędzia i dwóch ławników (art. 28 ust. 4 k.p.k.). Sąd pierwszej instancji na rozprawie może rozpoznać sprawę w składzie trzech sędziów, jeżeli sąd tak postanowi, uznając sprawę za szczególnie zawiłą¹⁰.

Z kolei spraw z zakresu prawa pracy, w których uczestniczą ławnicy, dotyczą ustalenia istnienia, nawiązania lub wygaśnięcia stosunku pracy, uznania bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, przywrócenia do pracy i poprzednich warunków pracy lub płacy oraz łączenia z nimi dochodzonych roszczeń i odszkodowania w przypadku nieuzasadnionego lub naruszającego przepisy wypowiedzenia oraz rozwiązania stosunku pracy, naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu i roszczeń z tym związanych, odszkodowania lub zadośćuczynienia w wyniku stosowania lobbingu, sąd pierwszej instancji rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego zawodowego i dwóch ławników¹¹.

W wydziałach rodzinnych i nieletnich sądy pierwszej instancji orzekają z ławnikami w sprawach o rozwód, separację, unieważnienia uznania dziecka, rozwiązanie przysposobienia. Na mocy art. 509 k.p.c. w postępowaniu nieprocesowym sprawy o przysposobienie, o pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej sąd pierwszej instancji rozpoznaje w składzie jednego sędziego i dwóch ławników.

Wyłączenie ławnika od udziału w sprawie odbywa się na takiej samej zasadzie, jak wyłączenie sędziego zawodowego (zgodnie z art. 40–44 k.p.k.).

Zasiadający w sądowym składzie ławnik formalnie ma on prawo na równi z sędzią brać czynny udział w rozprawie (może zadawać pytania oskarżonym, świadkom i biegłym) oraz bez żadnych ograniczeń uczestniczy w naradzie i głosowaniu nad wyrokiem. Podpisuje go na równi z sędzią i ma prawo zgłosić zdanie odrębne. Sama narada nad wyrokiem objęta jest tajemnicą. Jednak jak wynika z informacji, które uzyskałam od sędziów, którzy mieli okazję orzekać w składzie wraz z ławnikami, ławnicy rzadko podejmują dyskusję, a ich rola jest raczej bierna.

Osoby pełniące funkcje ławnika jako przedstawiciela społecznego pochodzą z wyboru. Ławnicy nie pełnią swojej funkcji społecznie, gdyż pobierają za to

¹⁰ K. Marszał, *Proces karny – zagadnienia ogólne*, Katowice, Wydawnictwo „Volumen”, 2008, s. 177.

¹¹ Art. 47 k.p.c. ustawy z 17 listopada 1964 r. (DzU nr 43, poz. 296 ze zm.).

wynagrodzenie. Udział sędziów niezawodowych w rozprawie jest od lat tematem problematycznym. Dyskusje na ten temat pojawiają się zwykle wraz z wyborami na kolejną kadencję ławników. Zwolennicy ich udziału w procesie argumentują potrzebę udziału ławników zasadą kolegialności orzekania w sądach oraz niezawisłości sędziowskiej. Przeciwnicy argumentują, że ławnicy nie wnoszą merytorycznego wkładu w sprawę i ich pozycja jest całkowicie bierna¹².

Ławników do sądów okręgowych oraz do sądów rejonowych wybierają rady gmin w głosowaniu tajnym, których obszar jest objęty właściwością tych sądów. Wybory przygotowują gminy jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej. Liczbę ławników do wszystkich sądów działających na obszarze właściwości sądu okręgowego, w tym także do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy, ustala kolegium sądu okręgowego; liczbę ławników do poszczególnych sądów rejonowych ustala się po zasięgnięciu opinii prezesów tych sądów.

Kandydatów na ławników zgłaszają radom gmin prezesi sądów, stowarzyszenia, organizacje związkowe, organizacje pracodawców zarejestrowane na podstawie przepisów prawa, z wyłączeniem partii politycznych, oraz co najmniej pięćdziesięciu obywateli mających czynne prawo wyborcze, zamieszkujących stale na danym terenie, w terminie do dnia 30 czerwca ostatniego roku kadencji. Wybory ławników odbywają się najpóźniej w październiku roku kalendarzowego, w którym upływa kadencja dotychczasowych ławników. Kadencja ławników sądów okręgowych i rejonowych trwa cztery lata kalendarzowe następujące po roku, w którym dokonano wyborów, jednak mandat ławnika wybranego dodatkowo wygasa z upływem kadencji ogółu ławników.

Ławnik może być wyznaczony do udziału w rozprawach do dwunastu dni w ciągu roku; liczba tych dni może być zwiększona przez prezesa sądu tylko z ważnych przyczyn, a zwłaszcza w przypadku konieczności zakończenia rozprawy z udziałem tego ławnika. Pracodawca zatrudniający ławnika jest obowiązany zwolnić go od pracy na czas wykonywania czynności w sądzie. Za czas zwolnienia od pracy ławnik zachowuje prawo do świadczeń wynikających ze stosunku pracy, z wyjątkiem prawa do wynagrodzenia. Ławnik, za czas wykonywania czynności w sądzie, otrzymuje rekompensatę pieniężną. Wysokość rekompensaty dla ławników biorących udział w rozpoznawaniu spraw w sądach powszechnych za jeden dzień pełnienia obowiązków wynosi 3% kwoty bazowej, stanowiącej podstawę ustalania wynagrodzenia zasadniczego asesora sądowego.

¹² G. Arytmiak, M. Rogalski, Z. Sobolewski (red.), *Proces karny: część ogólna*, Warszawa, Wolters Kluwer Polska, 2007, s. 76.

W trakcie kadencji 2000–2003 za obecność w sądzie jednego dnia ławnik dostawał 40,09 zł. Średnio, w Warszawie, ławnik może zarobić (dorobić) około 500,00 zł miesięcznie. Są też tacy, którzy otrzymywali blisko 800,00 zł miesięcznie (mężczyzna występujący w 10 sprawach). W kadencji 2008–2011 stawka ryczałtowa za udział w postępowaniu sądowym wynosiła 60,76 zł. Na kadencję 2012–2015 zaplanowano zwiększenie stawki ryczałtowej. Rekompensata za jeden dzień wykonywania powierzonych im czynności wynosić ma trochę ponad 80,00 zł (obliczana ma być z wykorzystaniem wskaźnika 2,7% podstawy służącej do obliczania wynagrodzeń sędziowskich). Ministerstwo Sprawiedliwości chce płacić ławnikom za udział w rozprawie lub posiedzeniu, uczestnictwo w naradzie nad wyrokiem, sporządzenie uzasadnienia lub uczestnictwo w posiedzeniu rady ławniczej (jeśli został do niej wybrany przez środowisko)¹³.

Liczba ławników funkcjonujących w każdej kadencji jest zależna od zapotrzebowania zgłaszanego przez prezesów sądów. A z tym bywa bardzo różnie. Na kadencję 2000–2003 prezesi zgłosili potrzebę „posiadania” 51 353 ławników, lecz wybrano o kilka tysięcy mniej – 44 372. Dlaczego? Nie było chętnych¹⁴. Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że w kadencji 2000–2003 znakomita większość – 37 439 – to osoby w wieku od 31 do 65 lat. Najmniej jest ludzi młodszych, do 30. roku życia – 1296, a najstarszych – 5637.

Można wysunąć wniosek, że pozycja ławnika nie cieszy się taką popularnością i estymą, jak inne o podobnym charakterze, np. radny. Nawet kandydatów do zasiadania w komisjach wyborczych czy też kandydatów na rachmistrzów jest znacznie więcej niż przewidzianych miejsc.

Natomiast na kadencję 2004–2007 kandydatów zgłaszających chęć zostania ławnikiem było już więcej, zwłaszcza w większych miastach. Czasem kandydaci odpadali ze względów formalnych, zapominając, że należy mieć poparcie organizacji pozarządowej, organizacji pracowniczej lub co najmniej 25 osób zamieszkałych na danym terenie, co często stanowiło barierę nie do pokonania.

W kadencji 2008–2011 udało się wybrać niespełna 60% potrzebnych ławników. Z końcem czerwca 2011 roku zakończyły się wybory na ławników kolejnej kadencji (2012–2015) mimo wcześniejszych problemów w związku z wyborem odpowiedniej liczby kandydatów, zgodnie z zapotrzebowaniem zgłaszanym przez sądy. Przepisy wprowadzające zmiany do ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych, jeszcze bardziej zostały zaostrzone.

¹³ Dostępna w Internecie: <http://blog.rp.pl/goracytemat/2010/02/24/pelnienie-funkcji-lawnika-uatrakcyjnia-podwyzki/> [24.02.2010].

¹⁴ A. Łukaszewicz, *Kto może zostać ławnikiem*, Rzeczpospolita, 10.06.2003.

Barierą w pozyskaniu ławników może być wymóg zatrudnienia i zamieszkania na danym terenie co najmniej rok, choć ławnikami mogą być też emeryci. Ustawa z 15 kwietnia 2011 roku, o zmianie ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych¹⁵, wprowadziła kolejne zmiany dotyczące wyboru ławników w art. 158 ust1 p. 4, który zakłada, że osoba ubiegająca się o wybór na stanowisko ławnika powinna być zatrudniona, prowadzić działalność gospodarczą lub mieszkać w miejscu kandydowania co najmniej rok. W porównaniu do wcześniejszych regulacji dodatkową opcją jest prowadzenie działalności gospodarczej na danym terenie, co może rozszerzyć liczbę potencjalnych kandydatów o przedsiębiorców. Jednakże ustawodawca dokonuje też pewnych obostrzeń co do kandydatów, zaznaczając, że w przypadkach ławników orzekających w sprawach związanych z prawem pracy muszą to być osoby wykazujące szczególną znajomość spraw pracowniczych. Kolejną zmianą utrudniającą wybór ławnika jest konieczność poparcia jego kandydatury przez co najmniej 50 obywateli mających czynne prawo wyborcze, zamieszkujących stale na terenie gminy dokonującej wyborów w terminie do 30 czerwca ostatniego roku kadencji.

Listę wybranych ławników wraz z dokumentami rady gminy przesyłają prezesom właściwych sądów najpóźniej do końca października. Rady gminy wskazują ławników do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy.

Rolę ławników oraz ich relacje z sędziami w przeciągu kolejnych kadencji były poddawane krytyce. Wskazują na to m.in. prowadzone przed kilku laty przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości (pod kierownictwem prof. Andrzeja Siemaszki) badania nad rolą ławników w postępowaniu sądowym. Uwagę zwraca ogromna rozbieżność opinii sędziów i ławników¹⁶. Warto je przypomnieć przy okazji obecnych wyborów.

Ławnicy w zdecydowanej liczbie byli za utrzymaniem tej formy sądenia, a nawet za wzmocnieniem swej roli, a tylko niewielu oceniło krytycznie swoją przydatność dla wymiaru sprawiedliwości ze względu na brak znajomości prawa i procedur sądowych. Zdaniem zdecydowanej większości ławników ich uczestnictwo w wymiarze sprawiedliwości zapewnia bezstronność orzeczeń, stanowi społeczną kontrolę sądownictwa, eliminuje w społeczeństwie podejrzenie o stronniczość sądów i umacnia praworządność, zabezpiecza sędziów przed wydaniem niesłusznego wyroku, daje im pewność słuszności postępowania.

¹⁵ DzU nr 98, poz. 1070, z późn. zm.

¹⁶ A. Siemaszko, *Ławnicy: rezultaty badań empirycznych*, Warszawa, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 1994.

Jednym z argumentów pozytywnie oceniającym rolę ławników było doświadczenie zawodowe. Przeważały wypowiedzi wskazujące na samozadowolenie z dobrze spełnianego obowiązku oraz przekonanie o wysokich własnych kwalifikacjach, a także przekonanie, że ławnicy „biją” sędziego w doświadczeniu życiowym, sama zaś obecność ławnika w komplecie sądzącym powoduje, że sędzia sumienniej rozpatruje sprawy. „Sędziowie podchodzą do spraw rutynowo, a ławnik życiowo”; „Ławnik wnosi inne spojrzenie do sprawy, może pomóc sędziemu w podjęciu decyzji..., nawet bierny ławnik spełnia rolę bezpiecznika w działaniu sądu”. Ławnicy z reguły nie dostrzegają w sobie żadnych wad i uchybień, co najwyżej widzą je u sędziów traktujących ich „jak margines” (zwłaszcza w postępowaniu dowodowym).

Sędziowie z kolei oceniali pracę ławnika najczęściej krytycznie. Prawie 70% badanych sędziów opowiada się za radykalnym ograniczeniem udziału czynnika społecznego w postępowaniu sądowym, wyłączeniem ich ze spraw gospodarczych i niektórych cywilnych wymagających biegłej znajomości przepisów prawa materialnego, wiedzy dotyczącej orzecznictwa, prawa procesowego itp. Sędziowie proponują też „postawienie na fachowość”, tj. wybór ławników o wysokich kwalifikacjach w różnych dziedzinach (medycyna, finanse, budownictwo, psychologia, kryminalistyka, prawo rodzinne i opiekuńcze, prawo pracy); prawie 18% sędziów domaga się zaś całkowitego zrezygnowania z instytucji ławnika. Najczęstsze uzasadnienia: „Ławnicy nie potrafią zrozumieć tłumaczenia sędziów i interpretacji przepisów, nie dociera do nich, że sąd nie może zmieniać prawa, ustawy”; „W sprawach, w których decyduje wyłącznie znajomość prawa, utrzymywanie ławników to kosztowny absurd”; „Często ławnicy dążą do rozstrzygnięcia sprawy według swego subiektywnego odczucia, nie zważając zupełnie na zasady prawne lub wręcz je odrzucając”. Jeden z sędziów stwierdził, że w ciągu 15 lat orzekania tylko raz ławnik (z wykształcenia księgowy) pomógł mu w sprawie o odszkodowanie i przywrócenie człowieka do pracy.

O nie najlepszych relacjach między sędziami i ławnikami świadczą także takie wypowiedzi tych pierwszych o drugich: „to instytucja minionego okresu”; „są zbędni, w czasie rozprawy zadają niepotrzebne pytania, niemające żadnego znaczenia”; „to amatorzy, którzy często wręcz utrudniają pracę sędziom, nierzadko są kłótlivi na naradach, a nawet arogancy w stosunku do sędziego”¹⁷.

Bez względu na to, czy instytucję ławnika się gani, czy też ocenia pozytywnie, istotne jest, że dopóki taka instytucja funkcjonuje w polskim prawie, należy dołożyć wszelkich starań, by była jak najbardziej rzetelna. W naszym przekonaniu

¹⁷ Tamże.

warto bardziej skupić się na tym, żeby wśród ławników znalazły się osoby dobrze przygotowane do pełnienia swojej funkcji sędziego społecznego. Ważne jest, aby to nie były osoby zupełnie przypadkowe, które w ten sposób chcą dorobić sobie do renty czy emerytury. Pożądana jest ich wiedza, wykształcenie, merytoryczne przygotowanie do sprawy, które mogłoby rzeczywiście stawiać ławnika w roli partnera sędziego, a nie tylko biernego kibica czy obserwatora. Dlatego też w przypadku ławników zasiadających w sądach pracy pozytywnie należy ocenić wymóg znajomości stosunków pracowniczych i prawa pracy. Warto też prócz merytorycznego aspektu funkcjonowania ławników zwrócić uwagę na element nieskazitelnego charakteru kandydatów na ławników. Wydaje się, że rozszerzenie wymagań dotyczących badania, czy kandydat nie został pozbawiony praw rodzicielskich albo nie toczyło się wobec niego postępowanie w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, zwiększa wiarygodność takiej osoby i jest rękojmnią nieskazitelnego charakteru, którego nie można utożsamiać li tylko z niekaralnością.

Wydaje się, że instytucja ławnika w Polsce jest instytucją mało zbadaną, ale też istnieje mała świadomość w społeczeństwie nie tylko jej roli, ale również znajomości prawa pod kątem tego, kto może zostać ławnikiem. Na stronach internetowych gmin, ale też sądów trudno znaleźć wykazy osób kandydujących na stanowisko ławnika. Brak również informacji na temat przeprowadzonych wyborów. Wydaje się, że jakkolwiek na temat innych funkcji publicznych pochodzących z wyborów wiemy coraz więcej, to w przypadku instytucji ławnika jest tu wyraźne zaniedbanie.

Piotr Sitniewski

Analiza wyników ankiet prezesów sądów w zakresie wyboru ławników, jakości ich pracy oraz funkcjonowania w ramach wymiaru sprawiedliwości

1. Wstęp i metodologia

Jednym z celów projektu „Monitoring zasad wyboru udziału czynnika społecznego w postępowaniu sądowym na obszarze właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku” – realizowanego przez Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT ze środków Fundacji im. Stefana Batorego – było zbadanie opinii prezesów sądów¹ na temat systemu wyboru reprezentantów obywateli do uczestnictwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. W założeniu badawczym pragnęliśmy uzyskać opinie prezesów (lub wiceprezesów) sądów okręgowych i rejonowych objętych właściwością Sądu Apelacyjnego w Białymstoku. Założono przeprowadzenie 32 ankiet wśród prezesów/wiceprezesów (ewentualnie wywiadów). W praktyce przeprowadzono pięć wywiadów bezpośrednich, pozostałe zaś wyniki były pokłosiem ankiet wysłanych do poszczególnych sądów.

W prowadzonym badaniu przyjęto następujące terytorialne założenia badawcze: cztery sądy okręgowe: Białystok, Ostrołęka, Suwałki, Łomża oraz wszystkie położone na terenie tych sądów okręgowych sądy rejonowe.

¹ Lub wiceprezesów, ewentualnie sędziów zawodowych, jeżeli wobec okresu wakacyjnego kontakt z prezesem byłby utrudniony.

Sądy okręgowe	Sądy rejonowe
Białystok	Białystok, Bielsk Podlaski, Sokółka
Łomża	Grajewo, Łomża, Wysokie Mazowieckie, Zambrów
Olsztyn	Bartoszyce, Biskupiec, Elk, Giżycko, Kętrzyn, Lidzbark, Mrągowo, Nidzica, Olecko, Olsztyn, Pisz, Szczytno
Ostrołęka	Ostrołęka, Ostrów Mazowiecka, Przasnysz, Pułtusk, Wyszków
Suwałki	Augustów, Sejny i Suwałki

Aby uzyskać opinie sędziów, zdecydowano się na przygotowanie ankiety do samodzielnego wypełnienia². Została ona opracowana przez dr Adrianę Sylwię Bartnik z Uniwersytetu Warszawskiego. Ankieta składała się z 22 pytań oraz metryczki odnośnie wieku i płci. Pytania w większości miały charakter zamknięty (poza dwoma), jednak większość z nich zawierała możliwość rozwinięcia wypowiedzi, gdyby osoba ankietowana uznała to za wskazane. W ankiecie poruszono cztery podstawowe zagadnienia: rolę ławników w postępowaniu sądowym, cechy dobrego ławnika, relacje pomiędzy ławnikami a sędziami orzekającymi, przebieg „kariery ławniczej” i ogólna ocena instytucji. Wyników badań nie dzielono według płci i wieku ze względu na zbyt małą grupę badawczą.

Spośród 28 osób, które wypełniły ankietę, 12 osób stanowiły kobiety, a 16 mężczyzn. Średnia wieku wśród pań wyniosła 45,3, zaś wśród panów 45,71.

	Kobiety	Mężczyźni
Średnia wieku	45,3	45,7
Liczba osób i procent	12 / 42,85%	16 / 57,15%
Średnia wieku całej grupy badawczej	45,5	

Pierwsza ankieta drogą e-mailową – na adresy uzyskane za pośrednictwem Biuletynu Informacji Publicznej poszczególnych sądów – zostały wysłane 21 czerwca 2011 roku. Między 21 czerwca a 14 lipca otrzymaliśmy zwrot 17 ankiet. W tym też okresie przeprowadziliśmy pięć wywiadów bezpośrednich. Ko-

² Ankieta wraz z treścią pytań stanowi załącznik nr 1.

lejne ankiety rozesłano 14 lipca – do tych sądów, które nie odpowiedziały we wcześniejszym terminie. Ostatnią ankietę zwrotną otrzymaliśmy 3 sierpnia 2011 roku. Sposób i forma zwrotu ankiet:

- ankiety zeskanowane wysyłane drogą e-mailową;
- ankiety wysłane faksem;
- w trzech przypadkach odesłane na adres pocztowy Stowarzyszenia CAS PRYZMAT.

2. Wyniki badań

Pragniemy podkreślić, że zdecydowana większość sądów odpowiedziała na nasze ankiety – na 32 założone wywiady/ankiety otrzymaliśmy zwrot w 28 przypadkach. Daje to **bardzo dobry wynik zwrotu na poziomie 87,50%**. Nie będziemy identyfikować sądów, które nie chciały uczestniczyć w naszym badaniu. Przyczyną braku odpowiedzi był z pewnością okres wakacyjny, co jest zrozumiałe. Jednak zdarzały się i takie odpowiedzi, że „wypełnianie ankiet przez naszych sędziów jest kłopotliwe”. W dwóch przypadkach, mimo trzykrotnego ponowienia drogą e-mailową oraz dwukrotnej rozmowy telefonicznej z prośbą o wypełnienie wysłanej анкеты, nie otrzymaliśmy żadnej odpowiedzi. Na szczególną pochwałę zasługują naszym zdaniem: sądy okręgowe w Ostrołęce i Suwałkach oraz dwa sądy rejonowe: w Giżycku i Łomży, które odpowiedziały w tym samym dniu. Absolutnym „liderem” w tym zakresie był Sąd Okręgowy w Ostrołęce, od którego wypełniona anketa nadeszła w ciągu 32 minut od jej wysłania.

Biorąc pod uwagę okres badania (czerwiec – sierpień), kiedy to duża część respondentów, do których ankietą była kierowana, korzystała z urlopów, zwrot 28 odpowiedzi na 32 wysłane wywiady, czyli **87,50%**, daje **bardzo dobry wynik**.

2.1. Rola ławników w postępowaniu sądowym

Zagadnieniu roli, jaką powinni odegrać obywatele, a zatem sami ławnicy, w postępowaniu sądowym, poświęcono kilka pytań. W pierwszym z nich ankietowani mieli określić, jaką funkcję w wymiarze sprawiedliwości – według nich – pełni ławnik.

Prawie połowa ankietowanych uważa, że traktowanie udziału ławnika jako wyrazu udziału obywateli w sprawowaniu władzy jest najbardziej odpowiednim określeniem ich roli w wymiarze sprawiedliwości. Wynik ten nie dziwi wobec jednoznacznej treści obowiązującej Konstytucji RP, która w art. 182 wyraźnie stanowi o udziale obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, odsyłając w tym zakresie do ustawy szczególnej. Można więc stwierdzić, że wypowiedzi sędziów stanowią odzwierciedlenie obecnej sytuacji prawno-ustrojowej. Poza tym

fakt, że ankietowaliśmy sędziów, również świadczy o bardzo legalistycznym podejściu do określenia roli ławników i postrzegania jej w wymiarze sprawiedliwości przede wszystkim przez pryzmat obowiązujących przepisów prawa.

Ankietowani byli krytyczni wobec celowości istnienia ławników, gdyż jak wynika z kolejnych pytań, wiele osób nisko ocenia model ławniczy wymiaru sprawiedliwości. Aż 32% uważa, że udział ławników jest niecelowy ze względu na słabą znajomość prawa. Owa nieznajomość przepisów potwierdza się w kolejnych pytaniach jako negatywny element oceny pracy ławników. I tak 71,42% uważało, że przedmiotem szkoleń dla ławników powinna być ta dziedzina prawa, w której ławnik orzeka. Równie wysoki procent uważał, że przedmiotem szkoleń powinny być regulacje prawne na temat ustroju sądów powszechnych – 35,71%. Poza tym 25% ankietowanych źle oceniło pracę ławników, a 3,57% bardzo źle. Dodatkowo 35,71% jest za likwidacją tej instytucji, choć trzeba dodać, że taki sam procent ankietowanych uważa, że należy utrzymać tę instytucję bez zmiany obowiązujących przepisów.

Jak widać, krytycyzm co do samej instytucji ławników wśród ankietowanych sędziów przeważa, choć dotyczy to różnych aspektów. Pomimo krytycznych ocen warto podkreślić, że sama instytucja ławnika jest w większości postrzegana jako element społecznego udziału ludności w wymiarze sprawiedliwości, bez względu na fakt, że sam model i sposób wypełniania tej funkcji nie jest oceniany wysoko, a raczej przeważają oceny negatywne.

W jednym przypadku ankietowany sędzia zawarła własne spostrzeżenia odnośnie roli ławników i warto tę wypowiedź przytoczyć w kontekście oceny opinii funkcji ławnika. Zdaniem sędziego³ „ławnik ma inne, często bogatsze doświadczenie życiowe niż sędzia, nieprawnicze spojrzenie na sprawę, chroni częściowo sędziów zawodowych przed rutyną. Udział ławnika w sądzie czasami, choć raczej rzadko, uwypukla społeczny i czysto ludzki aspekt sprawy nad aspektem czysto prawnym i wówczas głos ławnika jest cenny (art. 5 kodeksu cywilnego⁴ i art. 8 kodeksu pracy⁵). W przypadku prawa pracy i ławników zasiadających w składzie sędziowskim, posiadających doświadczenie kadrowe, ich wiedza i pogląd na

³ Cytaty z wypowiedzi respondentów.

⁴ Nie można czynić ze swego prawa użytku, który byłby sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.

⁵ Nie można czynić ze swego prawa użytku, który byłby sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.

sprawę może być skonfrontowana, nierzadko z korzyścią dla sprawy, z wiedzą i poglądem sędziego zawodowego”.

Tab. 1. Która z wymienionych opinii na temat funkcji ławnika trafia Panu(i) najbardziej do przekonania?⁶

Udział ławnika w sądzie jest wyrazem udziału obywateli w sprawowaniu władzy	13	46,42%
Udział ławnika w sądzie jest niecelowy, ponieważ ławnik słabo zna prawo i nie jest w stanie pomóc sędziemu	9	32,14%
Udział ławnika w sądzie zabezpiecza to, by w sądzie paragraf nie przesłaniał życia	7	25%
Udział ławnika w sądzie jest okazją do zapoznania się z prawem i problemami życia społecznego	3	10,71%
Mam na ten temat inne zdanie ¹	1	3,57%

W kolejnym pytaniu pragnęliśmy poznać opinie sędziów na temat zadań, jakie ławnik ich zdaniem powinien pełnić w sądzie.

Ponad 60% sędziów uznało, że rolą ławników jest przede wszystkim zadbanie, by prawo nie przysłaniało przy wyrokowaniu życia. Skoro więc nie zawsze prawne reguły orzekania odpowiadają „społecznemu odczuciu sprawiedliwości”, rolę ławników można by postrzegać jako istotną. Czy jednak tylko dlatego ich rola może być postrzegana pozytywnie? Raczej nie. Ławnik ma bowiem zwrócić uwagę sędziemu, który zbyt opierając się na „literze praw” pominie w swym orzekaniu oceny społecznej roli podsądnego. I w tym również zakresie 25% uważa, że obecność ławników w sądzie jest konieczna, by uwrażliwić sądy na społeczny aspekt każdej ze spraw. Jeden z ankietowanych dodał, że zadaniem ławnika jest pogłębić doświadczenie życiowe sędziego, co stanowi logiczną konsekwencję poprzednich odpowiedzi. Ławnik jako równoprawny członek składu orzekającego, podobnie jak sędzia, ma za zadanie wydać sprawiedliwy wyrok oparty na całokształcie materiału dowodowego. Można by zaryzykować tezę, że rolą ławnika jest przede wszystkim uwrażliwienie społeczne procesu, nie zaś wkład merytoryczny w sam proces orzekania. Ma on ochronić proces przed potencjalnym brakiem wrażliwości na społeczną sytuację podsądnego. Z takim pojmowaniem

⁶ Można było wybrać najwyżej dwie odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt 5.

roli ławnika współgra opinia aż prawie 90% ankietowanych, których zdaniem instytucja ławnika nie powinna przybrać roli zawodu. Tym samym profesjonalizacja ławników powinna iść raczej w stronę właściwego doboru osób ze względu nie na posiadane wykształcenie, ale inne elementy, takie jak: doświadczenie życiowe, nieskazitelny charakter, obiektywizm itp. Dobitnie potwierdza to opinia aż ponad 85% ankietowanych, że wykształcenie ławnika nie ma znaczenia, ważne jest doświadczenie życiowe i odwaga w wyrażaniu swoich poglądów⁷. Być może podwyższeniu powinna ulec granica wieku kandydatów, którzy dziś muszą mieć minimum lat 30. To kolejny dowód na powszechne postrzeganie ławników jako czynnika wyłącznie społecznego, który ma uwrażliwić sędziów zawodowych w sytuacji, gdyby przepis prawa miał mieć niespołeczny wymiar, a obowiązujące regulacje dają możliwość pewnej swobody w zakresie orzeczonej kary czy innego rozstrzygnięcia.

Tab. 2. Zadanie ławnika w sądzie

Ma zadbać, aby przy wyrokowaniu samo prawo nie przesłaniało życia	17	60,71%
Zwrócić uwagę na sytuację społeczną oskarżonego	7	25%
Inne (jakie)?	1	3,57%
Pomagać sędziemu zawodowemu w dbaniu o porządek na sali	0	0

2.2. Oczekiwane cechy „dobrego ławnika”

Skoro sędziowie ankietowani postrzegają ławników jako „łącznika obywateli z wymiarem sprawiedliwości”, wyraz uspołecznienia procesu, tchnięcie ducha w bezduszne prawo, warto przyjrzeć się odpowiedziom na pytanie o to, jakie są według ankietowanych cechy dobrego ławnika.

W ankiecie nie wskazywaliśmy cech, jakie naszym zdaniem byłyby pożądane, tym samym było to pytanie otwarte. Każdy z ankietowanych mógł wpisać maksymalnie trzy cechy najważniejsze z punktu widzenia roli ławnika w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Nie zawsze tak było – czasem mniej, czasem więcej.

Przedstawiamy poniżej wszystkie cechy, jakie w ankietach wystąpiły, wraz z opisem częstotliwości ich wystąpienia.

⁷ Taki pogląd wyraziło 85,71% respondentów.

Tab. 3. Czego wymaga Pan(i) od ławników?

Punktualność	8
Zapoznanie się ze sprawą / znajomość akt sprawy	8
Zaangażowanie	7
Bezstronność	6
Znajomość prawa	5
Aktywność	3
Konstruktywne zaangażowanie	3
Odpowiedzialność	3
Dyspozycyjność	2
Rozsądek / rozwaga	2
Doświadczenie życiowe	2
Uczciwość	2
Dyscyplina na sali rozpraw	2
Decyzyjność	2
Rzetelność	2
Dociekliwość	1
Dyskrecja	1
Spostrzegawczość	1
Opanowanie	1
Umiejętność oceny wiarygodności zeznań	1
Spontaniczność	1
Umiejętność słuchania	1

Sprawiedliwość	1
Zrozumienie roli przewodniczącego składu	1
Bystrość analizowania	1

Jak widać, w opinii sędziów osoby pełniące funkcje ławników powinny posiadać cechy, które nie utrudniają procedowania. Właściwe przygotowanie ławnika do sprawy, wcześniejsze zapoznanie się z aktami sprawy, zaangażowanie w przebieg procesu i, co najważniejsze, punktualność. Z cechą punktualności wiąże się również kwestia mobilności i dyspozycyjności ławników. W przeprowadzanych wywiadach zwracano nam uwagę na fakt, że zbyt często zdarzają się sytuacje, w których osoby wybrane na ławników nie są w pełni dyspozycyjne, a ich nieobecność wpływa na dalszy ciąg procesu w sposób dezorganizujący. Z powyższymi oczekiwaniami korelują w pełni wyniki odpowiedzi uzyskanych na kolejne trzy pytania opisane poniżej.

Tab. 4. Jaki ławnik w Pana(i) opinii mógłby być przydatny w sądzie?

Zaangażowany	6
Bezstronny	5
Dociekliwy	4
Punktualny	3
Rzetelny	3
Obowiązkowy	2
Żaden	2
Odpowiedzialny	2
Rzeczowy	2
Doświadczony życiowo	1
Pracujący, nie emeryt, posiadający rodzinę	1
Związany z przedmiotem sprawy	1

Uczciwy	1
Aktywny	1
Odważny w wyrażaniu swojego zdania, opinii	1

Tab. 5. Jakie cechy Pana(i) zdaniem powinien mieć dobry ławnik? Powinien być⁸:

Bezstronny, obiektywny	24
Opanowany, nie poddawać się emocjom	23
Punktualny	18
Zrównoważony	15
Dociekliwy	12
Aktywny	7
Mieć poczucie humoru	4
Skrupulatny	2
Sprytny	1
Towarzyski	1

Tab. 6. Jakich ławników Pan(i) nie lubi?⁹

Niezainteresowanych sprawą	6
Niepunktualnych	5
Leniwych	3
Obojętnych dla toku procesu	3
Nierespektujących roli przewodniczącego	2

⁸ Prosiłiśmy o wybór trzech odpowiedzi.

⁹ Prosiłiśmy o wskazanie trzech cech.

Upartych	2
Nieobowiązkowych	2
Zadających dużo pytań w trakcie rozprawy	2
Pozbawionych taktu / niekulturalnych	2
Złośliwych	2
Stronniczych	2
Nastawionych wyłącznie na pobranie diety	2
Niekompetentnych	2
„Śpiących”	1
Wścibskich	1
Fanatycznie religijnych	1
Głupio-mądrych	1
Niedyspozycyjnych	1
Porywczych	1
Słabo obytych z kulturą sali sądowej	1
Myszących, że są nieomylni	1
Zapatrzonych w siebie	1
Skrzywionych życiowo	1
Nietolerancyjnych	1
Wiecznie śpieszących się do domu	1
Nerwowych	1
Bez swego zdania na temat danej sprawy	1
Znudzonych	1

Zbyt emocjonalnych	1
Bez poczucia humoru	1
Nie zrównoważonych	1
Niepanujących nad uczuciami	1

Z badania wynika, że ławnik ma być przede wszystkim bezstronny i obiektywny. Wskazywało na to aż 85,71% ankietowanych. To szczególnie ważna cecha, na którą sami ławnicy ankietowani w ramach innej części badania wskazywali jako najważniejsza – 91,92%. Ławnik powinien również być osobą niepoddającą się łatwo emocjom w trakcie procesu. Wielokrotnie podkreślano tę właśnie cechę, która również w opinii ankietowanych bardzo często była podawana jako podstawowa cecha negatywna dyskredytująca ławników. Zgodni z opinią sędziów są również sami ławnicy, którzy na cechę opanowania jako najważniejszą wskazywali aż w 77,27%. Jest to dość logiczne, biorąc pod uwagę oczekiwania, jakie pokładają ankietowani sędziowie w ławnikach, gdy chodzi o ich rolę w procesie – mają przede wszystkim zwrócić uwagę na społeczną sytuację podsądnego. Tym samym kwestie prawnych regulacji, właściwej subsumcji stanu faktycznego do normy prawnej powinny zostać pozostawione do rozstrzygnięcia sędziom zawodowym. Ławnik powinien być zaangażowany w toczący się proces, znać akta sprawy. Nie są lubiani ławnicy leniwi, „śpiący” (!), których postawa wskazuje jedynie „nastawienie prodiętowe”. Osoby uparte, niedopuszczające innego zdania, absolutnie przekonane o swojej nieomyślności, są również źle oceniane w roli ławników. Ławnik w opinii sędziów nie może być nieprzygotowany do procesu poprzez niezaznajomienie się z aktami sprawy przed posiedzeniem. Cechy ławnika powinny z jednej strony zapewnić mu możliwość aktywnego udziału w procesie, zaś z drugiej strony respektować wiodącą rolę przewodniczącego rozprawy, tzn. sędziego zawodowego, by jego pozycja nie doznała ograniczenia.

Można odnieść wrażenie, że cechy wskazywane jako pozytywne, jak i te negatywne, nie odbiegają od oczekiwań, jakie każdy z nas stawia wobec swoich pracowników, ale i również są to zwyczajne cechy prospołeczne pozwalające na bezkonfliktowe współzycie jednostek.

2.3. Relacje ławników z sędziami

Ankietowani sędziowie poproszeni zostali o przekazanie swoich doświadczeń odnośnie praktycznego wymiaru kontaktów z ławnikami. Pytaliśmy zarówno o wrażenia ogólne odnoszące się do oceny pracy ławników, jak i na pewne szczególne kwestie: kwestię odpłatności za pracę ławników, oceny pracy ławników pod kątem płci, pojmowania autonomii ławniczej we współorzekaniu, realizacji pewnych uprawnień procesowych.

Na pytanie o ogólną ocenę pracy ławników 50% ankietowanych sędziów stwierdziło, że ocenia ich pracę dobrze, 25% źle, 3,57% bardzo źle, zaś aż 14,28% nie zajęło w tej sprawie żadnego zdecydowanego stanowiska. W dwóch przypadkach ankietowani wyrazili odmienne zdanie na ten temat. I w tym miejscu warto przytoczyć te odmienne zdania. Zdaniem jednego z sędziów ławnik w systemie jest zbędny nie tylko dlatego, że nie zna prawa, ale również dlatego, że nic nie zabezpiecza w sensie społecznym. „Ławnicy są pasywni, nie mają własnego zdania. Uogólniając, ławnicy prezentują raczej bierną postawę. Być może jest to spowodowane dość apodyktyczną postawą sędziów, ale ci ławnicy, którzy mają doświadczenie kadrowe w zakresie prawa pracy, są pomocni. Bierna postawa ławników wynika również z faktu, iż nie znają spraw, które są prowadzone w wielu terminach w różnych składach ławniczych” – sędzia sądu rejonowego. Sędzia zastrzegł jednak, że nie można takiej oceny uogólniać, gdyż są oczywiście wyjątki. Pojawiło się również zdanie odmienne. Zwrócono uwagę, że w przypadku prawa pracy i ławników zasiadających w składzie sędziowskim, posiadających doświadczenie kadrowe, ich wiedza i pogląd na sprawę może być skonfrontowana, nierzadko z korzyścią dla sprawy, z wiedzą i poglądem sędziego zawodowego.

Tab. 7. Jak ocenia Pan(i) pracę ławników?

Dobrze	14	50%
Źle	7	25%
Nie wiem, trudno powiedzieć	4	14,28%
Mam na ten temat inne zdanie	2	7,14%
Bardzo źle	1	3,57%
Bardzo dobrze	0	0

W pytaniu drugim pytaliśmy, w jakim stopniu sędzia zawodowy bierze pod uwagę opinie ławników. Zdaniem ławników sędziowie ich opinie (zdanie) brali pod uwagę zawsze lub często (64,28%). Odpowiedź czasami lub rzadko to 35,70% odpowiedzi. Nikt nie stwierdził, że opinia ławnika nigdy nie jest brana pod uwagę.

W opiniach samych ławników największą rolę w wywieraniu wpływu na sam proces wyrokowania mają właśnie oni sami, a następnie biegli. Wydaje się to dość logicznym następstwem ich sytuacji procesowej, bowiem uczestniczą w wydawaniu wyroku, a opinie biegłych są kluczowe w bardziej skomplikowanych sprawach, w których członkowie składu orzekającego nie dysponują dostateczną wiedzą specjalistyczną. Tak duża jednak rozbieżność w opiniach sędziów, co do wpływu opinii ławnika na orzekanie, wynikać może z dużej różnorodności samych osób pełniących funkcje ławnicze. Ławnik odpowiedzialnie wykonujący powierzoną mu ważną funkcję, przygotowany do sprawy, zaangażowany, aktywny – jest w stanie sędziemu zawodowemu doradzić i jego zdanie może mieć rzeczywisty wpływ na końcowy wynik. Natomiast w sytuacji, gdy ławnik nie jest zainteresowany sprawą, nie zapoznał się z aktami sprawy, wykazuje lekceważący do niej stosunek, nie będzie dla sędziego przewodniczącego wartością dodatkową, która mogłaby mieć jakikolwiek wpływ na wynik sprawy.

Reasumując. W opinii sędziów o stopniu wpływu ławnika na wynik sprawy decyduje nie tylko sama ich obecność, ale zindywidualizowane podejście każdego z ławników do sprawy i poziom wykazanego zaangażowania procesem. Im bardziej ten poziom zaangażowania jest widoczny, tym bardziej i wpływ osoby na wynik jest znaczny.

Tab. 8. Czy podejmując decyzje o wyroku, bierze Pan(i) pod uwagę zdanie ławnika?

Tak, zawsze	10	35,71%
Tak, często	8	28,57%
Tak, czasami	6	21,42%
Tak, bardzo rzadko	4	14,28%
Nie, nigdy	0	0

Pytanie trzecie dotyczyło kwestii odpłatności za pracę ławnika. Pytaliśmy, czy praca ławnika powinna być płatna.

Ponad połowa sędziów uznała, że obecnie obowiązujące przepisy są właściwie skonstruowane i nic nie należałoby zmieniać w tym zakresie. Aż 34,78% było zdania, że praca ławnika nie powinna być płatna. Tylko jedna osoba stwierdziła, że należałoby wprowadzić stałą pensję. Opinia samych ławników w tej kwestii jest o dziwo niezwykle podobna. Aż 55% ławników uznało, że obecnie obowiązujące przepisy są właściwie skonstruowane i nic nie należałoby zmieniać w tym zakresie. Jest to zbieżne z inną opinią samych ławników, którzy tylko w 5% uznali, że przyczyną podjęcia decyzji o kandydowaniu na ławnika były względy finansowe. Występuje zdecydowana różnica w opiniach sędziów i ławników odnośnie zgody na wprowadzenie stałej pensji. Zdaniem aż 24% ławników wprowadzenie stałej pensji byłoby zasadne. Wśród sędziów tylko jedna osoba była tego samego zdania, co daje wynik 4,34%. Jak widać, zdania sędziów i ławników są w tym zakresie skrajnie odmienne.

Tab. 9. Czy praca ławnika powinna być płatna?

Tak, nie należy nic zmieniać	13	56,52%
Nie	8	34,78%
Tak, należałoby wprowadzić stałą pensję	1	4,34%
W mojej opinii należałoby zmienić prawo tak, „aby ławnik był zbędny”	1	4,34%

Pytanie czwarte dotyczyło oceny pracy ławników pod kątem płci. Można powiedzieć, że wszyscy ankietowani sędziowie uznali, że płeć nie ma żadnego znaczenia, a jedynie dwie osoby wyraziły swoją dodatkową opinię, iż wolą współpracować z kobietami. Na 28 opinii sędziów, aż 26 stwierdziło bezwarunkowo, że płeć nie ma znaczenia (92,85%). Tylko dwie osoby podały, że płeć nie ma dla nich znaczenia, jednak wolą pracować z kobietami.

Tab. 10. Czy w Pana(i) opinii płeć odgrywa istotną rolę w pełnieniu funkcji ławnika?

Nie, płeć nie ma znaczenia	26	92,85%
Nie, płeć nie ma znaczenia, ale wolę sędzić z kobietami	2	7,14 %

Tak, kobiety są lepszymi ławnikami	0	0 %
Tak, mężczyźni są lepszymi ławnikami	0	0 %
Nie wiem, trudno powiedzieć	0	0 %
Nie, płeć nie ma znaczenia, ale wolę sędzić z mężczyznami	0	0 %

W pytaniu piątym i szóstym pytaliśmy, czy sędziowie uzgadniają treść wyroku z ławnikami. W obu przypadkach odpowiedzi były jednoznaczne – tak. Niemniej jednak po skonfrontowaniu z opiniami samych ławników w tym zakresie, występuje znaczna rozbieżność. W opinii ławników na tak samo zadane pytanie tylko 74,24% przyznało, że nigdy nie zdarzyło im się podpisać wyroku bez uprzedniego uzgodnienia jego treści z sędzią zawodowym (przewodniczącym składu). Mówiąc inaczej, tylko 74,24% ławników jest przekonanych, że każdy podpisany przez nich wyrok został wcześniej skonsultowany z nimi przez sędziego zawodowego. 15,65% ławników przyznało, że sytuacja nieuzgodnienia z nimi wcześniej treści wyroku zdarzała im się bardzo rzadko, a 7,07% rzadko. Aż 2,52% powiedziało, że taka sytuacja miała miejsce często, a 0,50% bardzo często (jedna osoba na 198).

Po skonfrontowaniu opinii obu grup, sędziów i ławników, wynika obraz zbyt częstego braku chęci do współpracy. Ławnicy są postrzegani jako zbędny obowiązek. Sędziowie (35,71%) uznają instytucję za niepotrzebną i postulują jej likwidację. Ławnicy być może są sfrustrowani postrzeganiem swej roli w procesie¹⁰, ale z drugiej strony nie istnieją żadne zachęty do wypełniania tej funkcji w sposób bardziej odpowiedzialny i z większym zaangażowaniem (patrz kwestie wynagrodzeń ławników). Skoro wykształcenie ławnika nie ma znaczenia i obie grupy ankietowanych zgadzają się w tym zakresie, to być może potrzeby głębszego zapoznania się ze sprawą, poprzez wnikliwą analizę akt, nie należy traktować jako warunku *sine qua non* udziału ławnika w procesie. Może wystarczy tylko sędzia jako przewodniczący składu, który w razie potrzeby zrelacjonuje zarys sprawy? A sama obecność ławników na rozprawie ma gwarantować uwzględnienie społecznej roli podsądnego w ostatecznym rozstrzygnięciu. Taka sytuacja poddaje pod rozwagę dalsze trwanie tej instytucji w obecnym kształcie. Być może powinno się ograniczyć rolę ławników jedynie do wyrokowania o winie, a kwestię kary pozostawić sędziemu zawodowemu (patrz model ławy przysięgłej w USA)? Zapewne opinia jednego sędziego na 28, ale i większej grupy ławników, o braku uzgodnień z nimi samego wyroku nie może przesądzać o powszechności tego zjawiska. Niemniej

¹⁰ Jako „wazony”, jak to pojawiało się niektórych wypowiedziach ławników.

jednak, jeśli obecny system ma zostać utrzymany, wymaga wyraźnego wsparcia instytucjonalnego ławników w wypełnianiu ich funkcji. Instytucja jest, bo być musi – tak stanowi Konstytucja RP, a do tej pory nie ujawniła się polityczna większość dla dokonania zmiany w tym zakresie lub przynajmniej zmiany zasad sprawowania funkcji ławniczej poprzez dokonanie zmian na poziomie ustawowym.

Tab. 11. Czy zdarzyło się Panu(i) dać do podpisania ławnikowi druk wyroku, mimo iż nie był on do końca wypełniony?

Nie	28	100%
Tak	0	0
Nie pamiętam	0	0

Tab. 12. Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu(i) dać do podpisania ławnikowi wyrok, mimo że nie uzgodnił(a) Pan(i) z ławnikiem jego treści?

Nigdy tego nie zrobiłem	27	96,43%
Bardzo rzadko	1	3,57%
Zawsze tak robię	0	0 %
Bardzo często	0	0 %
Często	0	0 %
Rzadko	0	0 %

Pytania siódme i ósme dotyczyły opinii na temat możliwości realizacji przez osoby będące ławnikami pewnych uprawnień procesowych wynikających z przebiegu rozprawy. Chodziło nam o ocenę przez ankietowanych sędziów, w jakim zakresie uprawnienia ławnika jako członka składu orzekającego powinny być odzwierciedlane w trakcie rozprawy poprzez korzystanie z określonych uprawnień. I tak w przypadku trzech kwestii wszyscy sędziowie uznali, że ławnik powinien brać czynny udział w naradzie przed wydaniem wyroku, powinien zadawać pytania w trakcie rozprawy oraz zapoznać się aktami sądowymi przed rozprawą. Szczególnie istotne jest faktyczne przeglądanie akt sądowych, co daje gwarancję właściwego zapoznania się ze sprawą, a w kolejności jest warunkiem czynnego i zaangażowanego w niej udziału. Z kilku wypowiedzi wynikało, że pomimo zgody na możliwość zadawania pytań przez ławników, kłopotliwą dla sędziego jest sytuacja,

gdy nieprzygotowany do rozprawy ławnik zadaje niepotrzebne pytania¹¹, które kompromitują cały skład w odbiorze zewnętrznym. W ankietach wypełnianych przez ławników widać inny problem, mianowicie dużą rotację w składzie orzekającym. Czasem ławnik nie jest w stanie wziąć aktywnego udziału w orzekaniu, bowiem osoby zasiadające w składach orzekających w danej sprawie zmieniają się na każdej rozprawie (szczególnie często ma to miejsce w sprawach rodzinnych). W dwóch kwestiach sędziowie wyrazili jednostkowe zdania odrębne, twierdząc, że ławnik nie powinien mieć prawa nie zgodzić się z sędzią zawodowym co do winy (uważały tak trzy osoby, co daje 10,71%) i odnośnie kary (cztery osoby, tj. 14,28%). Gdyby takie podejście do sprawy miało przybrać w wyniku badania opcję dominującą, świadczyłoby zdecydowanie o drugorzędym traktowaniu roli ławnika, mimo istniejących gwarancji ustawowych w tym zakresie. A ławnik w procesie orzekania zachowuje taką samą autonomię i niezależność jak sędzia zawodowy. Współtworzy skład orzekający. Dlatego te nieliczne opinie mogą dziwić, tym bardziej że pochodzą od sędziów zawodowych.

Tab. 13. Czy w Pana(i) opinii ławnik może/powinien?

	TAK	NIE
Brać czynny udział w naradzie?	28	
Zadawać pytania w trakcie rozprawy?	28	
Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii winy?	25	3
Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii kary?	24	4
Przeglądać akta sądowe?	28	

2.4. Przebieg kariery ławniczej

W jednej z części ankiety pytaliśmy o kwestie zasad wyboru ławników, ich wykształcenia oraz szkoleń. W obecnym stanie prawnym ławników do sądów rejonowych i okręgowych wybierają rady gmin/miast, których obszar jest objęty właściwością tych sądów. Zgodnie z art. 163 § 2 u.s.p.¹² przed przystąpieniem

¹¹ „Staje się głupio mądry”.

¹² Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (DzU nr 98, poz. 1070 ze zm.).

do wyborów rada gminy powołuje zespół, który przedstawia na sesji rady gminy swoją opinię o zgłoszonych kandydatach, w szczególności w zakresie spełnienia przez nich wymogów określonych w ustawie. Ustawa nie definiuje żadnych kwestii odnoszących się do składu zespołu, sposobu jego powoływania oraz innych kompetencji w omawianym zakresie.

Pierwsze pytanie odnosiło się do wykształcenia ławników. I w tym przypadku wystąpiła prawie jednomyślność wśród ankietowanych – 85,71% uznało, że wykształcenie ławnika nie ma większego znaczenia, gdyż o wiele ważniejsze są takie cechy, jak: doświadczenie życiowe i odwaga w wyrażaniu poglądów. Tylko 10,71% ankietowanych (trzy osoby na 28) uznało, że ławnik powinien mieć wykształcenie prawnicze. Nikt nie wskazał na wykształcenie humanistyczne, ścisłe czy inne, które postawiono do wyboru.

Pytanie drugie i trzecie odnosiło się do systemu szkolenia ławników – jak w tym względzie wygląda obecnie sytuacja oraz co powinno być ich przedmiotem. Tutaj 89,28% stwierdziło, że szkolenia odbywają się, ale jest ich za mało¹³; 7,14% określiło odbywające się szkolenia jako farsę, zaś 10,71% uznało, że się nie odbywają. Zdecydowanie bardziej zróżnicowana była opinia samych ławników na ten temat – 33% uznało, że szkolenia są wystarczające; 35% oceniło, że aczkolwiek się odbywają, ale jest ich za mało, a 28% wskazało, że się nie odbywają; 4% uznało odbywające się szkolenia za farsę.

By właściwie ocenić powyższe wyniki, zwracam uwagę, że 71,42% sędziów uznało, że szkolenia powinny obejmować tę gałąź prawa, w której ławnik orzeka, zaś 35,71% wskazało na potrzebę szkolenia w zakresie ustroju sądów oraz obowiązków i uprawnień ławników. Taki sam procent sędziów (28,57%) wyraziło pogląd, że należy uwzględnić w szkoleniach podstawy prawa i elementy psychologii.

Z powyższych pytań wynika, że oczekiwaniem ławników jak i samych sędziów jest, by system szkolenia ławników został bardziej zintensyfikowany. Jednocześnie wydaje się, że właściwą formułą będą szkolenia o podstawowych zasadach – czy to danej dziedziny prawa, czy też ustroju sądów oraz pozycji sędziego. Jeden z sędziów dopisał w ankiecie, że szkolenia powinny uświadomić ławnikom rolę przewodniczącego na sali obrad, jak i rolę ich samych w toczącym się procesie. Powinny jasno określać obowiązki i uprawnienia ławnika w kontekście ich udziału w rozprawie – sposób zachowania na sali rozpraw. Szkolenia powinny więc prowadzić do wypracowania bezkonfliktowego modelu współpracy sędziego z ławnikiem, z zachowaniem autonomii i niezależności orzekania ich obu.

¹³ Dwudziestu pięciu na dwudziestu ośmiu ankietowanych (można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź, stąd też liczba oddanych głosów nie sumuje się).

Tab. 14. Co powinno być tematem szkolenia?

Prawo – ta gałąź, w której ławnik sędzi	20	71,42%
Prawo w zakresie ustroju sądów powszechnych oraz obowiązków i uprawnień ławnika	10	35,71%
Podstawy prawa	8	28,57%
Psychologia	8	28,57%
Socjologia	3	10,71%
Inne – proszę podać jakie?	2	7,14%

Tab. 15. Szkolenia dla ławników

Opinie sędziów			Opinie ławników	
Odbywają się, ale jest ich za mało	25	89,28%	Odbywają się, ale jest ich za mało	35%
Nie odbywają się	3	10,71%	Nie odbywają się	28%
Obywają się, ale jest to farsa	2	7,14%	Obywają się, ale jest to farsa	4%
Są wystarczające	0	0	Są wystarczające	33%

Trzecie i czwarte pytanie odnosiło się do sposobu wyboru ławników oraz potrzeby ewentualnie zdawania przez kandydatów jakiegokolwiek egzaminu wstępnego o charakterze kwalifikującym do pełnienia tej służby. Prawie 30% sędziów uznało, że egzamin wstępny powinien się odbywać. Ponad 71% wskazało, że nie ma takiej konieczności. Jeden z ankietowanych sędziów sądu okręgowego stwierdził, że wprowadzenie egzaminu spowodowałoby, że do pełnienia tej funkcji nikt by się wtedy nie zgłosił, a jeśli już, byłyby to same „osoby nawiedzone”. Taki wynik sprawia, że po raz kolejny rola ławnika w świetle obowiązujących przepisów sprowadza się do funkcji raczej pozamerytorycznej, niebędącej wsparciem specjalistycznym sędziego, a raczej ukierunkowana jest na uwrażliwienie społeczne procesu. Skoro większość sędziów uważa, że egzamin nie jest konieczny, tym samym nie wiedza merytoryczna, ale cechy jednostkowe, właściwość charakterologiczna,

posiadanie doświadczenia życiowego, nieskazitelność charakteru są cechami, które powinny być decydujące przy wyborze kandydatów na ławnika.

Taki wynik jest w pełni zbieżny z opinią sędziów na temat wykształcenia, jakie powinni posiadać ławnicy. Przypominamy, że absolutna większość ankietowanych sędziów uznała, że nie samo wykształcenie jest ważne, ale doświadczenie życiowe i odwaga w obronie swoich poglądów (85,71%). Pamiętajmy, że zadaniem podstawowym ławnika w opinii sędziów jest zadbanie, by samo prawo nie przysłoniło przy wyrokowaniu życia (uznało tak 60,71% ankietowany sędziów).

Tab. 16. Czy w Pana(i) opinii kandydat na ławnika powinien zdawać wcześniej egzamin?

Nie	20	71,42%
Tak	8	28,58%

W przeprowadzanej ankiecie zadaliśmy również pytanie, będące pewnego rodzaju próbą wysondowania ewentualnych zmian w przyszłości, jeśli chodzi o sposób wybierania ławników. Jak wiadomo, obecnie wyboru ławników dokonuje rada gminy/miasta. Co ciekawe, ponad 17% sędziów uznało, że wybór ławników w drodze wyborów powszechnych byłby możliwy i wskazany. Zdecydowana większość (ponad 67%) była przeciwna temu, zaś ponad 14% nie miało na ten temat zdania. Wśród czterech osób, które nie miały na ten temat zdania, w trzech przypadkach dodatkowy komentarz wskazywał, że rozważania na temat sposobu wyboru ławnika w drodze wyborów powszechnych są bezprzedmiotowe, gdyż sceptycznie oceniają instytucje ławnika w obecnym stanie i są za jej likwidacją.

Tab. 17. Czy ławnicy tak jak radni powinni być wybierani w wyborach powszechnych?

Nie	19	67,85%
Tak	5	17,85%
Nie wiem, trudno powiedzieć	4	14,28%

2.5. Ogólna ocena instytucji

Ostatnia część ankiety, w której postawiono dwa pytania, dotyczyła opinii na temat instytucji ławnika w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości.

W pytaniu pierwszym pytaliśmy, czy obecne przepisy prawa są dobre, czy też wymagają jakichś zmian. Co ciekawe, aż 75% sędziów uważa, że obecne przepisy

są dobre i nie wymagają zmian. Kilku sędziów odpowiedziało, że obecne przepisy wymagają zmian i wskazało konkretne elementy, które ich zdaniem powinny wymusić interwencję ustawodawcy. Zdaniem tych sędziów „nie ma potrzeby angażowania ławników do spraw cywilnych i rodzinnych (rozwoły, separacje)”. Jeden z sędziów sądu rejonowego stwierdził, że „przepisy należy zmienić, albowiem nie przystają zupełnie do zmienionej sytuacji prawnej; instytucję należy zlikwidować; instytucja jest niepotrzebna”. W kolejnej opinii wskazano, że „nie powinny ławnikami być osoby będące na emeryturze, tuż przed wiekiem granicznym dla ławnika” (zgodnie z u.p.s. jest to lat 70). Kolejny sędzia wyraził opinię, że „należy zlikwidować przepisy dotyczące ławników i całą instytucję ławników. Obecna filozofia pracy ławników sprowadza się wyłącznie do uczynienia jak najtańszym kosztem zadość przepisom konstytucji. Powyższa filozofia (w obecnym kształcie) w większości przypadków nie służy ani wymiarowi sprawiedliwości, ani ławnikom, ani stronom toczących się postępowań. Powyższy system ławników istnieje, bo musi istnieć”. Jedną z dziwniejszych reguł zdaniem ankietowanego stanowi „obowiązek wzywania ławników na sesje nie więcej niż jeden raz na jakiś czas, niezależnie od tego, że część ławników przypisanych do poszczególnych wydziałów z czasem w ogóle przestaje być zainteresowana udziałem w rozprawach, a część okazuje się w ogóle nie nadawać do pracy orzeczniczej. Ławnicy uczestniczący w rozprawach w sądach pracy zasiadają obecnie w sprawach najbardziej pracochłonnych i dowodowych – inicjowanych powództwami o przywrócenie do pracy, o zapłatę odszkodowań za nierówne traktowanie, o ustalenie istnienia stosunku pracy. Takie sprawy ciągną się najczęściej miesiącami i obfitują w dziesiątki świadków. Referentem takich spraw w jednej instancji jest najczęściej od początku do końca procesu jeden sędzia zawodowy znający całą sprawę. Natomiast ławników przez taką sprawę przewija się tyle samo, co świadków. Na koniec wyrok wydają ławnicy, którzy w ogóle nie uczestniczyli w prowadzonym postępowaniu dowodowym. W zasadzie kształtują swoją opinię na podstawie tego, co przekáže im sędzia zawodowy, obracając w niwecz cel, jakiemu ma służyć udział ławnika w procesie. Wydaje się, iż cełowym jest, by ci sami ławnicy uczestniczyli w sprawie od początku, aż do wyrokowania. Pociągnęłoby to jednak dodatkowe koszty organizacyjne, w tym pieniężne, na które państwa nie stać, np. ustalanie dogodnych terminów kolejnych rozpraw nie tylko dla jednego sędziego zawodowego, ale dla całego składu orzekającego. Brak terminów, brak sal rozpraw = dłuższy okres odroczenia. Z kolei wprowadzenie ustawowej zasady obowiązkowej niezmienności składu ławniczego (przy tak marnym wynagrodzeniu ławników jak obecnie) uniemożliwiłoby, wzorem spraw karnych, sprawne prowadzenie procesów. Znamienna była sytuacja, gdy sędzia karny po dwóch latach procesu przed

terminem rozprawy, na którym zamierzał ogłosić wyrok, dowiedział się, iż ławnik nie stawi się, bo wyjechał na pół roku za granicę. Proces trzeba było powtórzyć od początku. Oczywiście tego typu sytuacje stanowią wyjątki, jednakże bez dodatkowych funduszy nie można przystępować do reformy systemu ławniczego, który z założenia został stworzony najtańszym kosztem – wybierane są osoby, które nie mają chęci lub czasu właściwie wykonywać swoją funkcję”.

Powyższa wypowiedź wydaje się być kwintesencją oczekiwań sędziów wobec roli i zasad, na jakich ławnicy powinni sprawować swoją funkcję.

Tab. 18. Czy obecne przepisy prawa są dobre, czy też wymagają jakichś zmian?

Tak, są dobre	21	75%
Nie, należy je zmienić, bowiem	5	17,85%
Mam inne zdanie	2	7,14%

W pytaniu drugim zapytaliśmy sędziów, czy opowiadają się za utrzymaniem ławników w polskim wymiarze sprawiedliwości. 64,28% ankietowanych sędziów uznało, że instytucja ławników powinna zostać utrzymana, wskazując na potrzebę dokonania zmian w ich procesowym usytuowaniu, np. zwracając uwagę na potrzebę ograniczenia ich uprawnień (25%) lub wręcz za ich poszerzeniem (3,57%). Jedna osoba wyraziła zdanie odmienne, warte cytowania. Zdaniem sędziego „likwidacji wymaga udział ławników w sprawach karnych kosztem nieparzystych składów zawodowych. Jeśli chodzi o ławników w wydziałach pracy, to pozostawiłbym ich w tych sprawach, w jakich obecnie mogą orzekać, przy czym wprowadziłbym wymóg legitymowania się przez ławników co najmniej trzyletnim stażem pracy w komórkach zakładów pracy związanych z kadrami lub wprowadziłbym półroczny okres przygotowawczy (kurs) zakończony egzaminem w zakresie tych spraw z prawa pracy, w których ławnicy mają orzekać”. Propozycja owego kursu wydaje się być ciekawa, ale od razu jawi się pytanie, kto chciałby pełnić tę funkcję, biorąc pod uwagę obowiązek przechodzenia kursu i zdawania egzaminu, podczas gdy wynagrodzenie za pełnienie funkcji ławnika jest symboliczne czy wręcz żadne? Duże wymagania, duża odpowiedzialność, ale w zamian niewiele. W kolejnych wypowiedziach sędziowie byli bardzo sceptyczni wobec instytucji: „(...) system ławniczy trzeba zlikwidować, bo znikoma wiedza prawna uniemożliwia odpowiedzialne podejmowanie decyzji”. „Udział ławnika nie ma znaczenia w sprawie – nie przygotowują się do spraw, nie znają prawa, nie umieją pomóc w sprawie, nie ma wymogu jednolitego składu przy orzekaniu

(w sprawach rodzinnych) i nie są obecni na całym toku postępowania – nie widzą całości spraw ani związku tych spraw”. „Ławnicy nie posiadają fachowej wiedzy z zakresu prawa materialnego jak też procesowego; instytucja ławników utrudnia postępowanie z uwagi na ich częste nieobecności, co powoduje konieczność poszukiwania zastępstwa; ławnicy wybierani są ze wszystkich gmin, nawet odległych od właściwego sądu, co niejednokrotnie utrudnia im dojazd i niepotrzebne opóźnienia, zbędne koszty dla wymiaru sprawiedliwości”.

Tab. 19. Czy jest Pan(i) za utrzymaniem ławników w polskim wymiarze sprawiedliwości?

Tak, ale nie zmieniłbym(łabym) prawo	10	35,71%
Nie, tę instytucję należy zlikwidować, bo...	10	35,71%
Tak, ta instytucja może zostać, ale należy zmniejszyć uprawnienia ławnika	7	25%
Tak, bezwzględnie, jestem nawet za poszerzeniem ich udziału	1	3,57%
Mam na ten temat inne zdanie	1	3,57%
Nie wiem, trudno powiedzieć	0	0

3. Podsumowanie

To, co jest najbardziej pozytywnym wynikiem badania, to fakt, iż udało nam się dotrzeć z ankietami do osób, które posiadały duże w tym zakresie doświadczenie, chciały się z nami podzielić swoimi refleksjami oraz były w wyrażaniu swoich opinii niezwykle obiektywne. Dziękujemy wszystkim prezesom, wiceprezesom sądów oraz pozostałym sędziom zawodowym za rzetelne podejście do zagadnienia. Zwracamy się tą drogą również z podziękowaniami do osób pracujących w sekretariatach sądów, oddziałach administracyjnych, bez których przychylności i życzliwości z pewnością nie udałooby się tak sprawnie przeprowadzić badania w okresie wakacyjnym.

W prowadzonych rozmowach odczuwalna była wyraźna chęć przekazania opinii, które być może uświadomią instytucjom decyzyjnym potrzebę zmian w zbadanym zakresie. Bardzo niewiele było wypowiedzi skrajnych, domagających się absolutnie likwidacji, czy też negatywnie oceniających wszystko, co związane jest z funkcją ławnika. To świadczy o istniejącej potrzebie zmian.

Zakładając, że Konstytucja RP w tym zakresie nie zostanie znowelizowana, pozycja ławnika powinna zostać wzmocniona nie w sensie procesowych upraw-

nień, lecz innych elementów, które zachęciłyby osoby do pełnienia tej funkcji.

Zmiany wymaga system wynagrodzenia ławników, który w obecnym stanie nie jest wystarczającą formą gratyfikacji, ale raczej niewielkim zwrotem kosztów poniesionych. Raczej nie wskazywano na potrzebę zmian w konstrukcji elementów biernego prawa wyborczego kandydatów na ławnika. Można jednak odnieść wrażenie z kilku wypowiedzi, że dolny próg wieku ławnika powinien ulec podwyższeniu oraz nieco należałoby obniżyć próg górny (proponujemy 40–60 lat). Kandydat na ławnika powinien być osobą doświadczoną życiowo, co przy 30 latach wieku minimalnego obecnie, nie zawsze daje taką gwarancję. Z drugiej zaś strony nie są dobrze postrzegane w pełnieniu roli ławnika osoby, które osiągnęły wiek emerytalny lub go przekroczyły. Zwraca się uwagę na potrzebę systematycznych szkoleń, bo obowiązujące nie zawsze były dobrze oceniane. Przedmiotem szkoleń powinny być przede wszystkim kwestie ustroju sądów powszechnych oraz te gałęzie prawa, w których dane osoby orzekają. Poza tym można by zastanowić się nad uzupełnieniem szkoleń o elementy psychologii.

Po przeanalizowaniu materiału badawczego, tj. wszystkich wypowiedzi respondentów, nasuwa się kilka spostrzeżeń. Jeśli instytucja ławnika ma pozostać, zmiany w jej funkcjonowaniu powinny iść w kierunku większej profesjonalizacji, bardziej szczegółowej selekcji kandydatów, z zachowaniem dotychczasowej roli przewodniczącego składu orzekającego, którym – jak wiadomo – jest zawsze sędzia zawodowy. Jednak wprowadzenie tego typu zmian wymaga znacznych środków na wdrożenie reformy. A to nie jest okoliczność błaha. Jeśli zmiany mają być poważne, tak samo poważne musi być podejście do kwestii finansowania. Bez dodatkowych środków żadna reforma instytucji ławnika nie będzie odpowiadała oczekiwaniom zarówno środowiska sędziów jak i samych zainteresowanych, tj. ławników. Wśród sędziów widoczne jest silne oczekiwanie, że jakiegokolwiek zmiany nie ograniczą roli sędziego zawodowego, jego pozycja powinna utrzymać *status quo*. Takie podejście nie dziwi, skoro tylko sędzia zawodowy jest czynnikiem profesjonalnym w składzie orzekającym. Stąd też jakiegokolwiek próby wzmocnienia roli ławnika powinny respektować wiodącą rolę sędziego zawodowego. W obecnym stanie prawnym takie podejście jest właściwe, ale czy na przyszłość stanowi dobre pole do współpracy? Chyba nie. Ławnik będzie nadal postrzegany przez większość jako zło konieczne i rolę ustawodawcy jest podjęcie działań, by tak przekonstruować model, by ławnik występował zawsze jako wartość dodana. Jeśli to się nie uda, instytucja powinna być zlikwidowana.

Załącznik nr 1. Wykaz pytań ankietowych, wedle których dokonywaliśmy analizy opinii sędziów w zakresie wyboru ławników i funkcjonowania samej instytucji

Ankieta dla sędziów

„Monitoring zasad wyboru przez rady gmin osób do wykonywania funkcji ławników celem zapewnienia udziału czynnika społecznego w postępowaniach sądowych na obszarze właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku”

Szanowni Państwo!

Stowarzyszenie Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT w Suwałkach prowadzi w ramach grantu otrzymanego z Fundacji im. Stefana Batorego badania dotyczące ławników. W związku z tym zwracamy się z uprzejmą prośbą o udział w prowadzonych badaniach na temat funkcjonowania polskiego wymiaru sprawiedliwości, w tym przede wszystkim instytucji ławników i ich roli w procesie sądowniczym. Celem badań jest zapoznanie się z udziałem społeczeństwa w wymiarze sprawiedliwości. Badania obejmują 3 grupy: sędziów, radnych i ławników.

Nasze badania są anonimowe. Zobowiązujemy się, że wszelkie dane uzyskane od Państwa będą opracowywane wyłącznie w formie zbiorczych tabel statystycznych, bez podawania danych umożliwiających identyfikację osoby w niej biorącej. Szczere i wyczerpujące odpowiedzi z Państwa strony mają ogromne znaczenie dla przygotowywanej pracy, dlatego jeszcze raz prosimy o udział w badaniach i współpracę.

Więcej informacji o badaniach na stronie: www.lawnicy.com.pl.

Numer pytania	Treść pytania	Opcje odpowiedzi
1	Czy jest Pan(i) za utrzymaniem ławników w polskim wymiarze sprawiedliwości?	Tak, bezwzględnie – jestem nawet za poszerzeniem ich udziału Tak, ale nie zmieniałbym(łabym) prawa Tak, ta instytucja może zostać, ale należy zmniejszyć uprawnienia ławnika Nie, tę instytucję należy zlikwidować bo Nie wiem, trudno powiedzieć Mam na ten temat inne zdanie

2	Czy w Pana(i) opinii płeć odgrywa istotną rolę w pełnieniu funkcji ławnika?	Tak, kobiety są lepszymi ławnikami
		Tak, mężczyźni są lepszymi ławnikami
		Nie, płeć nie ma znaczenia, ale wolę sędzić z kobietami
		Nie, płeć nie ma znaczenia, ale wolę sędzić z mężczyznami
		Nie, płeć nie ma znaczenia
		Nie wiem, trudno powiedzieć
3	Czy praca ławnika powinna być płatna?	Nie
		Tak, należałoby wprowadzić stałą pensję
		Tak, nie należy nic zmieniać, obecne uregulowania są właściwe
		W mojej opinii należałoby zmienić prawo tak, aby ławnik...
4	Która z wymienionych opinii na temat funkcji ławnika trafia Panu(i) najbardziej do przekonania? (Proszę wybrać najwyżej 2 odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt. 5)	Udział ławnika w sądzie jest wyrazem udziału obywateli w sprawowaniu władzy
		Udział ławnika w sądzie jest okazją do zapoznania się z prawem i problemami życia społecznego
		Udział ławnika w sądzie jest niecelowy, ponieważ ławnik słabo zna prawo i nie jest w stanie pomóc sędziemu
		Udział ławnika w sądzie zabezpiecza to, by w sądzie paragraf nie przesłaniał życia
		Mam na ten temat inne zdanie
5	Co powinno być tematem szkolenia ławników?	Prawo – ta gałąź, w której ławnik sędzi
		Podstawy prawa
		Prawo w zakresie ustroju sądów powszechnych oraz obowiązków i uprawnień ławnika
		Psychologia
		Socjologia
		Inne – proszę podać jakie?

6	Jak ocenia Pan(i) pracę ławników?	Bardzo dobrze
		Dobrze
		Źle
		Bardzo źle
		Nie wiem, trudno powiedzieć
		Mam na ten temat inne zdanie
7	Czy zdarzyło się Panu(i) dać do podpisania ławnikowi druk wyroku, mimo że nie był on do końca wypełniony?	Tak
		Nie
		Nie pamiętam
8	Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu(i) dać do podpisania ławnikowi wyrok, mimo że nie uzgodnił(a) Pan(i) z ławnikiem jego treści?	Zawsze tak robię
		Bardzo często
		Często
		Rzadko
		Bardzo rzadko
		Nigdy tego nie zrobiłem
9	Szkolenia dla ławników	Nie odbywają się
		Obywają się, ale jest to farsa
		Odbywają się, ale jest ich za mało
		Są wystarczające
10	Czego wymaga Pan(i) od ławników (proszę wymienić trzy najważniejsze rzeczy)?	Dyspozycyjność
11	Czy w Pana(i) opinii kandydat na ławnika powinien zdawać wcześniej egzamin?	Tak
		Nie
12	Zadaniem ławnika w sądzie jest (proszę wybrać jedną odpowiedź lub odpowiedzieć na pkt. 4)	Zwrócić uwagę na sytuację społeczną oskarżonego
		Pomagać sędziemu zawodowemu nad zapanowaniem nad porządkiem na sali
		Ma zadbać, aby przy wyrokowaniu samo prawo nie przesłaniało życia
		Inne (jakie?)

13	Jakie cechy Pana(i) zdaniem powinien mieć dobry ławnik? Powinien być (proszę wybrać trzy odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt. 13)	Tu wpisaliśmy wszelkie cechy wymienione przez ankietowanych i ukazaliśmy częstotliwość ich wskazania
14	Jakie powinno być wykształcenie ławnika?	Prawnicze
		Humanistyczne
		Ścisłe
		Nie ma znaczenia, bo i tak sędziowie nie biorą pod uwagę głosu ławników
		Wykształcenie nie ma znaczenia, ważne są inne cechy, takie jak: doświadczenie życiowe i odwaga w wyrażaniu swoich poglądów
		Mam na ten temat inne zdanie (proszę podać jakie)
15	Czy Pana(i) zdaniem ławnik może... (proszę przy każdym pytaniu wstawić krzyżyk przy jednej z odpowiedzi)?	Zadawać pytania w trakcie rozprawy?
		Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii winy?
		Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii kary?
		Przeglądać akta sądowe?
16	Czy obecne przepisy prawa dotyczące ławników są dobre czy też potrzebują zmiany?	Tak, są dobre
		Nie należy ich zmieniać, bowiem...
		Mam inne zdanie
17	Jaki ławnik w Pana(i) opinii mógłby być przydatny w sądzie?	Tu wpisaliśmy wszelkie cechy wymienione przez ankietowanych i pokazaliśmy częstotliwość ich wskazania
18	Czy w Pana(i) opinii ławnik powinien...	Brać czynny udział w rozprawie
		Brać czynny udział w naradzie
19	Czy w Pana(i) opinii instytucja ławnika powinna przyjąć status zawodu?	Tak
		Nie

20	Czy podejmując decyzje o wyroku, bierze Pan(i) pod uwagę zdanie ławnika?	Tak, zawsze
		Tak, często
		Tak, czasami
		Tak, bardzo rzadko
		Nie, nigdy
21	Czy ławnicy, tak jak radni, powinni być wybierani w wyborach powszechnych?	Tak
		Nie
		Nie wiem, trudno powiedzieć
22	Jakich ławników Pan(i) nie lubi? (proszę wymienić trzy cechy)	Tu wpisaliśmy wszelkie cechy wymienione przez ankietowanych i pokazaliśmy częstotliwość ich wskazania

Prosimy na koniec o podanie dwóch informacji osobistych, są one potrzebne do korelacji statystycznych.

M1. Proszę zakreślić płeć: 1. Kobieta 2. Mężczyzna	
M2. W którym roku się Pan(i) urodził(a)?	

Witold Klaus

Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w opiniach ławników

1. Wstęp i metodologia

Jednym z celów projektu „Monitoring zasad wyboru udziału czynnika społecznego w postępowaniu sądowym na obszarze właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku”, realizowanego przez Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT ze środków Fundacji im. Stefana Batorego, było zbadanie opinii ławników sądowych na temat ich własnej pracy, a także systemu wyboru reprezentantów obywateli do uczestnictwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Wyniki tego badania zostaną omówione w niniejszym tekście.

Na wstępie warto zauważyć, że udział przedstawicieli społeczeństwa w pracy sądów i w wyrokowaniu jest ważnym elementem funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Występuje on w wielu państwach na świecie (choć przybiera w nich różne formy), a także wynika z polskiej tradycji prawnej – sądy przysięgłych funkcjonowały od drugiej połowy XIX wieku na terenach zaboru pruskiego i austriackiego, a także w II Rzeczypospolitej (choć tu były przewidziane raczej w przepisach niż działały prężnie w praktyce)¹. Obowiązek udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości za istotną zasadę ustrojową uznaje także obecna Konstytucja RP – jest on wprost zapisany w art. 182 ustawy zasadniczej. Od kilku lat trwa jednak proces ograniczenia liczby postępowań, w których rozstrzygają także ławnicy. Zauważyli go także nasi respondenci, którzy mieli dłuższą praktykę w zasiadaniu w sądzie. Jeden z nich mówił: „Od lat 7 (8) rola ławników

¹ W II Rzeczypospolitej teoretycznie istniały różne formy udziału społeczeństwa w sądownictwie – począwszy od wybieranych przez obywateli sędziów pokoju, po sądy przysięgłych oraz ławników występujących w niektórych postępowaniach. Więcej patrz: J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1994, s. 443, 547.

jest umniejszana, uważana za niepotrzebną konieczność, a ich udział w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości jest umniejszany w drodze ustaw. Nie wykorzystuje się potencjału, jaki wnoszą ławnicy do instytucji wymiaru sprawiedliwości”. Co ciekawe jednak ławnicy są usuwani z postępowań w sprawach błahych, a pozostawiani przy sprawach ważniejszych. „Dziwi, że wnioskodawcy [zmian w przepisach – przyp. autora], oceniając ławników jako niesolidnych, nieprzygotowanych, nieprzydatnych, a wręcz uciążliwych dla sądów, uczynili ich jednocześnie sędziami w postępowaniach karnych o największym ciężarze gatunkowym, a więc w sprawach o zbrodnie”².

Z treści Konstytucji RP wynika jednak, że bez zmiany przepisów ustrojowych uczestnictwo ławników w sądownictwie jest nieuniknione. Potwierdził to w swoim orzeczeniu Trybunał Konstytucyjny, który rozstrzygnął, iż „nie jest możliwe ani całkowite wyłączenie obywateli ze sprawowania tej funkcji (wymiaru sprawiedliwości), ani takie jej zawężenie, by udział ten przybrał zakres jedynie symboliczny”³. Stąd kluczowe jest, by proces wyboru ławników był jak najlepszy, gwarantujący pozyskanie wysokiej jakości kandydatów, którzy mogliby sprawować tę ważną funkcję społeczną⁴.

Mając to wszystko na uwadze, zostały zaplanowane badania przeprowadzone w ramach projektu. Mają one charakter komplementarny – obok ławników o ocenę ich pracy w ramach wymiaru sprawiedliwości oraz procedur wyboru poproszeni zostali także prezesi sądów oraz radni. Przeprowadzona została także analiza prawna. Ich wyniki znajdują się w niniejszej książce.

Aby uzyskać opinie ławników, zdecydowano się na przygotowanie dla nich ankiety do samodzielnego wypełnienia. Została ona opracowana przez dr Adriannę Sylwię Bartnik z Uniwersytetu Warszawskiego (wzór ankiety stanowi załącznik do niniejszego tekstu). Ankieta składała się z 16 pytań oraz krótkiej metryczki. Pytania w większości miały charakter zamknięty (poza dwoma), jednak większość z nich zawierała możliwość rozwinięcia wypowiedzi, gdyby respondent miał taką potrzebę⁵. W ankiecie poruszono cztery podstawowe zagadnienia: rolę ławników w postępowaniu sądowym, relacje między ławnikami a sędziami orzekającymi,

² Więcej na ten temat: M. Polak, *Komu przeszkadzają ławnicy?*, „Na wokandzie” 2010 nr 3 s. 55.

³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 29 listopada 2005 r., sygn. akt P 16/04, s. 9. Dostępny w Internecie: [http://www.trybunal.gov.pl/OTK/otk_odp.asp?droga=\(otkodb\)&sygnatura=P%2016/04](http://www.trybunal.gov.pl/OTK/otk_odp.asp?droga=(otkodb)&sygnatura=P%2016/04).

⁴ Warto też nadmienić, iż najbliższe wybory ławników, które odbędą się jesienią 2011 roku, zostaną przeprowadzone według nowych zasad wynikających z nowelizacji ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych przyjętej 15 kwietnia 2011 roku (DzU 2011 nr 109, poz. 627).

⁵ Ankietowani często korzystali z tej możliwości.

proces wyboru ławników, a także ich przygotowanie do pełnionej funkcji. Na takie części będzie podzielona także niniejsza analiza.

Ankieta została przekazana ławnikom w sądach Apelacji Białostockiej⁶. Różny był sposób jej dystrybucji – zależał on od warunków współpracy, na jakie wyraził zgodę każdy z sądów okręgowych. Do ławników w okręgu białostockiego, łomżyńskiego oraz suwalskiego ankiety zostały wysłane pocztą na adresy prywatne (udostępnione przez sądy), w okręgach olsztyńskim i ostrołęckim ankiety zostały przekazane do sądów okręgowych z prośbą o ich dalszą dystrybucję – przekazanie do wszystkich ławników wybranych w danym okręgu, tj. orzekających zarówno w sądzie okręgowym, jak i w sądach rejonowych. W praktyce w okręgach białostockim i suwalskim ankiety otrzymali wszyscy ławnicy wybrani na terenie danego sądu, natomiast w pozostałych okręgach najprawdopodobniej większość ankiet została wypełniona przez ławników orzekających w sądach okręgowych⁷. Do każdej ankiety dołączona była zaadresowana koperta ze znaczkami i wypełnionym adresem zwrotnym wraz z prośbą o odesłanie jej po wypełnieniu na wskazany adres⁸. Łącznie rozdystrybuowanych zostało 520 ankiet. Badanie zostało przeprowadzone w okresie czerwiec–sierpień 2011 roku.

Do 22 sierpnia 2011 roku odesłanych zostało 199 ankiet (jedna była niewypełniona, stąd dalszej analizie poddanych zostało 198 ankiet). Jest to stosunkowo duży odsetek zwrotu, wynoszący 38%. Liczba odesłanych ankiet była różna w zależności od okręgu sądowego. Liczbowo najwięcej odpowiedzi otrzymano z sądów, w których ankiety zostały wysłane do każdego z ławników pocztą, zdecydowanie mniejsze, gdy o dystrybucję poproszony został sąd okręgowy (wówczas ankiety zostały dostarczone do mniejszego kręgu odbiorców). Z okręgu ostrołęckiego otrzymano jedynie cztery wypełnione ankiety (liczbę odesłanych ankiet w podziale na poszczególne okręgi i z podaniem stopy zwrotu przedstawia tabela 1). Różny sposób dystrybucji ankiet uniemożliwia uznanie otrzymanych danych za reprezentatywne nawet dla ławników wybranych na terenie apelacji białostockiej. Jednak duża próba i wysoka liczba analizowanych ankiet pozwala na zaobserwowanie trendów oraz wyciąganie pewnych ogólnych wniosków odnośnie poglądów ławników oraz oceny ich pracy.

⁶ W jej skład wchodzi pięć sądów okręgowych: w Białymstoku, Łomży, Suwałkach, Olsztynie, Ostrołęce oraz 28 sądów rejonowych.

⁷ Niestety metryczka w ankiecie nie zawierała informacji o tym, w jakim sądzie (okręgowym czy rejonowym) zasiada dany respondent, stąd na etapie opisu badań i kodowania ankiet nie sposób było ich uzyskać.

⁸ Adresem zwrotnym był adres biura Stowarzyszenia CAS PRYZMAT.

Tab. 1. Zwrot ankiet z poszczególnych okręgów sądowych

Okręg	Liczba odesłanych ankiet	Procent ogółu odesłanych ankiet	Stopa zwrotu w procentach
Okręg suwalski	45	23	32,6
Okręg olsztyński	25	13	25
Okręg białostocki	84	42	42
Okręg łomżyński	41	21	55,4
Okręg ostrołęcki	4	2	20
razem	199	100	38,3

Wśród osób, które odesłały ankiety, większość stanowiły kobiety – 71%, a jedynie mniej niż co trzeci badany to mężczyzna. Warto zauważyć, że generalnie wśród ławników jest nadreprezentacja kobiet. W kadencji 2004–2007 stanowiły one 61,7% wszystkich wybranych osób (choć ogółem we wszystkich kadencjach od 1995 do 2007 roku udział kobiet wynosił 52%⁹). Średni wiek respondentów to 60 lat, przy czym najstarszy miał lat 73 lata, a najmłodszy 34 (9 osób nie podało swojego wieku). Jedynie 9 osób nie ukończyło 40 lat w chwili prowadzenia badania. Oznacza to, że respondenci to osoby z dużym doświadczeniem życiowym i w większości reprezentujący starsze pokolenie. Zapewne większość z nich już także nie pracuje zawodowo. Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w Polsce średnio co trzeci ławnik w chwili wyboru był emerytem lub rencistą¹⁰.

Warto także zaznaczyć, że ankieta była przeprowadzana pod koniec kadencji ławników, większość z nich wykonywała swoje funkcje od co najmniej 3,5 roku, a niektóre osoby zapewne dłużej, o ile były ławnikami więcej niż jedną kadencję (niektórzy badani byli ławnikami nawet czwartą kadencję, a jedna osoba piątą). Respondentów można więc uznać za osoby doświadczone i mające praktyczną wiedzę na temat pracy ławniczej. Z drugiej strony nie wiadomo, jak często osoby

⁹ Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006, s. 187. Dostępny w Internecie: <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/statystyki/download,33,8.html> [31.08.2011].

¹⁰ Tamże.

uczestniczące w ankiecie były wybierane do składów orzekających. Jeden z badanych napisał wprost, że przez całą kadencję nie uczestniczył w żadnym posiedzeniu sądu, zatem ani razu nie został powołany do składu orzekającego.

2. Rola ławników w postępowaniu sądowym

Zagadnieniu roli, jaką powinni odegrać obywatele, a zatem sami ławnicy, w postępowaniu sądowym, poświęcono kilka pytań. W pierwszym z nich respondenci mieli określić, jakie według nich funkcje sprawuje ławnik w wymiarze sprawiedliwości. Odpowiedzi zawiera tabela 2.

Tab. 2. Odpowiedź na pytanie: Która z wymienionych opinii na temat funkcji ławnika trafia Pani/Panu najbardziej do przekonania?¹¹

Pytanie	Liczba wskazań	W procentach
Udział ławnika w sądzie zabezpiecza to, by w sądzie paragraf nie przesłaniał życia	144	72,73
Udział ławnika w sądzie jest wyrazem udziału obywateli w sprawowaniu władzy	125	63,13
Udział ławnika w sądzie jest okazją do zapoznania się z prawem i problemami życia społecznego	88	44,44
Udział ławnika w sądzie jest niecelowy, ponieważ ławnik słabo zna prawo i nie jest w stanie pomóc sędziemu	6	3,03
Mam na ten temat inne zdanie	7	3,54

Prawie 2/3 badanych widzi swoją rolę w sądzie jako realizatora przepisu art. 182 Konstytucji RP – a zatem postrzega się jako emanację udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Jednak aż 3/4 respondentów uważało, że rolą ławnika jest wprowadzenie czynnika „życiowego” do wyroków wydawanych przez sądy. Powstaje pytanie, czy tak być powinno. Wszyscy sędziowie – zatem także ławnicy sprawujący tę funkcję w konkretnych postępowaniach – powinni się trzymać litery prawa i na jej podstawie wydawać rozstrzygnięcia. Nie powinno być zatem dylematu „paragraf” czy „życie”, bowiem sędziowie powinni

¹¹ Każdy z respondentów mógł zaznaczyć maksymalnie dwie odpowiedzi.

te dwie sfery ze sobą umiejętnie spleść. Celem ich pracy jest dokonanie subsumpcji, czyli zastosowanie konkretnych przepisów do konkretnej sytuacji faktycznej. Zgodność orzeczenia z prawem nie zawsze oznacza jednak, że zostanie ono odebrane przez obywateli jako „społecznie słuszne” czy też „społecznie sprawiedliwe”. W niektórych przypadkach te dwie idee mogą być bardzo rozbieżne. Jeden z respondentów tak opowiadał o swoich doświadczeniach w tym zakresie: „Zbyt często wyrok zgodny »z literą prawa« nie jest zgodny (w moim przekonaniu) ze sprawiedliwością społeczną. Myślę, że albo prawo nie jest całkowicie dobre, albo »duży może więcej«”. Inny, rozżalony, dodawał: „Niestety trzeba dostosować [wyrok] do paragrafów kodeksu pracy. Ustawy i paragrafy czasami odbiegają od prawdziwego życia. Często bym zmieniła po prostu prawo”. Ale dobry sędzia powinien przede wszystkim orzekać zgodnie z treścią przepisu. Nawet jeśli uznaje, że w danej sytuacji prawo nie jest słuszne. Powstaje zatem pytanie – czy ławnicy dobrze definiują swoją rolę w postępowaniu sądowym?

Inną możliwą do przyjęcia interpretacją odpowiedzi na zadane w ankiecie pytanie, niestojącą w sprzeczności z ustawową rolą ławników, jest wprowadzenie przez nich do orzekania swojego doświadczenia życiowego i wspieranie sędziego w tym zakresie, co ma szczególną rolę w przypadku młodych i stosunkowo krótko orzekających sędziów w sądach rejonowych¹². Tak widzi to jeden z ankietowanych: „Czasami sędzia wpada w rutynę, dlatego ławnik jest potrzebny, patrzy na problem, sprawę nie tylko paragrafem, ale sytuacjami z życia”. Inna osoba dodaje: „Udział czynnika społecznego w orzekaniu jest nie do przecenienia, ławnicy mają niejednokrotnie większą wiedzę na temat zachowań społecznych ludzi poddających się pod sąd”. Korespondowałoby to także z wiekiem ławników – warto przypomnieć, że ankietowani średnio ukończyli 60 lat, zatem były to osoby o bogatym życiowym doświadczeniu. Wydaje się, że roli ławników należy poświęcić wiele uwagi w trakcie szkoleń dla nich, by dobrze i właściwie ją definiowali w praktyce.

Niepokojący jest także inny wynik uzyskany w badaniach. Prawie 45% respondentów wskazało, że wykonują funkcje ławnika, by zapoznać się z prawem i poznać problemy życia społecznego. To zdecydowanie błędna motywacja do bycia ławnikiem. Podobnie, co czwarty ankietowany, pytany o powody kandydowania na to stanowisko, wskazał na chęć poszerzenia swojej wiedzy na temat prawa (o motywacjach respondentów odnośnie kandydowania na funkcję ławnika patrz dane zaprezentowane na wykresie 8). A przecież rolą ławnika nie jest uczenie

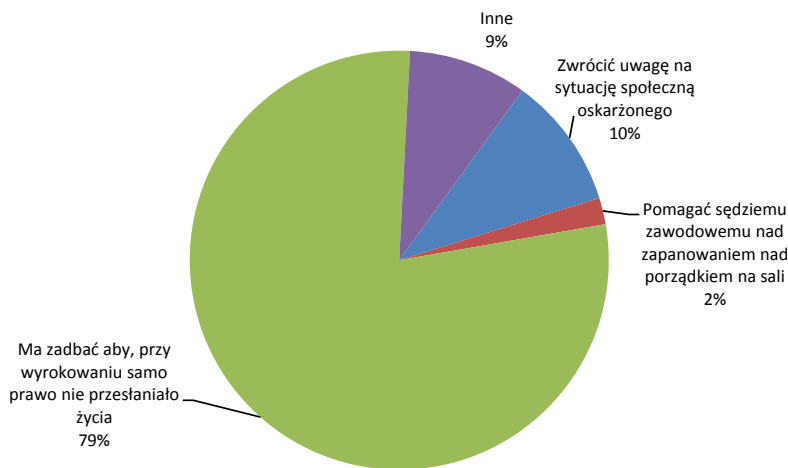
¹² Zwraca na to uwagę w swoim tekście Małgorzata Polak, przewodnicząca Rady Ławniczej przy Sądzie Okręgowym w Warszawie – patrz M. Polak, *Komu przeszkadzają ławnicy?...*, dz. cyt., s. 55.

się prawa w działaniu, a wykorzystanie posiadanej już przez siebie wiedzy i doświadczenia życiowego oraz wspieranie sędziów w wydawaniu orzeczeń. Widać, że część osób od pracy ławniczej oczekuje rozrywki – udziału w swego rodzaju „reality show”, jaki ma nierzadko miejsce w sądzie, a nie postrzega swojej roli jako służby publicznej i dla dobra wspólnego. Jedna z respondentek mówiła o tym: „Myślałam, że taka praca będzie rozrywką, dowartościowaniem, ale myliłam się”.

Interesujące jest także, że 3% badanych uważa, iż ławnicy są niepotrzebnym elementem w wymiarze sprawiedliwości, bowiem z powodu swojej słabej znajomości prawa nie są w stanie pomóc sędziemu. Sądzi tak niewielki odsetek ankietowanych, jednak jest to głos, który trzeba zauważyć. Być może wynika on z praktyki własnej czy kolegów w sprawowaniu tej funkcji (warto przypomnieć, że badani ławnicy wykonywali swoje funkcje dość długo – co najmniej 3,5 roku). Jeden z badanych tak o tym mówi: „W 95% [ławnicy] są to »wazony« starające się o załapanie się na następną rozprawę”. Widać, że doświadczenia tego respondenta wskazują, iż wielu jego kolegów nie uczestniczy aktywnie w wyrokowaniu, bowiem bierność jest nagradzana w postaci powołania do kolejnego składu orzekającego, co wiąże się z otrzymaniem wynagrodzenia. Inna osoba napisała w swoich uwagach także, że „ławnik powinien mieć prawo, nie może być statystą”, co można rozumieć, że jego doświadczenia w pełnieniu tej funkcji są właśnie takie, iż był „statystą” w postępowaniu. Wypowiedzi te uzupełnia inny ankietowany, który stwierdza, że „sędziowie zawodowi wobec istniejącego prawa muszą się godzić na obecność ławników”. Również ta opinia wskazuje na nie najlepsze relacje pomiędzy sędziami zawodowymi a ławnikami. Można z niej niejako wyczytać, że niezależnie od opinii sędziów na temat obecności ławników, są oni przecież nieodłącznym elementem orzekania w niektórych sprawach i ich zdanie musi być brane pod uwagę w trakcie wyrokowania. Generalnie na siedem otwartych odpowiedzi, aż w pięciu przebija gorzki wydźwięk odnośnie roli ławników w procesie (widać go także przy opisie współpracy w ramach składu sędziowskiego – patrz punkt 3).

Uzupełnieniem powyższych rozważań może być także analiza odpowiedzi ankietowanych na pytanie o to, jakie są zadania ławnika. Rozkład odpowiedzi przedstawia wykres 1. W zasadzie jej wyniki są zbieżne z powyżej omówionymi.

Wykres 1. Zadania ławnika w sądzie

Ciekawe są wskazania ankietowanych, którzy postanowili wybrać odpowiedź „inne”. Można je podzielić na dwie grupy. Pierwsza jest zbieżna z powyżej już omawianymi, pokazująca ławników jako element bierny, który ma „nie przeszkadzać sędziemu”. Korespondują z nimi inne, mające podobny wydźwięk odpowiedzi, w których respondenci widzą swoją rolę jako „podpowiadaczy” sędziemu, którzy ewentualnie mogą zadać pytania stronom, a ich zadaniem jest „ze względów formalnych podpisanie wyroku”. Badani ci nie widzą swojej roli jako pełnoprawnego uczestnika postępowania i wyrokowania.

Ale jest też inna duża grupa respondentów, którzy wskazali swoje zadania aktywnie. Uważają, że ławnicy powinni „brać udział w prowadzonej sprawie od początku do jej zakończenia, zadawać pytania powodowi, powódce, świadkom”, jak również „zadbać, aby uwzględniono wszystkie aspekty sprawy”, a na koniec ich rolą jest „współdecydowanie o zgodnym z prawem wyroku”. Widzą siebie jako pomocników sędziego, którzy wspierają go, by był bardziej obiektywny, dostrzegł omawianą sprawę w całej jej złożoności. Mogą pełnić także ważną rolę swego rodzaju „przekaznika” pomiędzy stronami a sędzią: „Niektórzy z sędziów są bardzo nerwowi, nie mogą zrozumieć, że nie wszyscy znają prawo, nie potrafią wyrazić swoich potrzeb i oczekiwań. Dochodzi wtedy do spięć i tu dużą rolę może odegrać spokojny, opanowany ławnik, który wyjaśni [stronom] zawiłości prawa w bardziej przystępny sposób”. Taki obraz bliski jest ideałowi ławnika. Pytanie, czy jest on realizowany w praktyce, czy też jest to obraz życzeniowy. Ważna jest w tym przypadku zgoda obu stron na pełnienie przez ławników tak zdefiniowanej roli – zarówno sędziów, jak i samych zainteresowanych.

Skoro ławnicy widzą siebie jako łącznika obywateli z wymiarem sprawiedliwości, a swoją rolę postrzegają jako pryzmat nakładający „ludzką twarz” na bezduszne prawo, warto przyrzeć się odpowiedziom na pytanie o to, jakie są według ankietowanych cechy dobrego ławnika (przedstawia je tabela 3).

Tab. 3. Cechy, jakie powinien mieć dobry ławnik¹³

Cecha charakteru	Liczba wskazań	W procentach
Bezstronny, obiektywny	182	91,92
Opanowany, nie poddawać się emocjom	153	77,27
Dociekliwy	86	43,43
Zrównoważony	65	32,83
Aktywny	62	31,31
Skrupulatny	9	4,55
Niezależny finansowo	7	3,54
Religijny	7	3,54
Zaradny	2	1,01
Mieć poczucie humoru	2	1,01
Sprytny	0	0,00
Towarzyski	0	0,00
Inne	8	4,04

Praktycznie wszyscy respondenci wskazali na najważniejsze cechy charakteru, jakimi powinien być obdarzony każdy dobry arbiter, czyli bezstronność i obiektywizm, opanowanie emocji, a także dociekliwość i zrównoważenie. Co ciekawe, prawie co trzecia osoba uznała aktywność za ważną cechę ławnika. Prawdopodobnie chodziło im o aktywność w trakcie postępowania sądowego – nie bycie „wa-

¹³ Każdy ankietowany mógł wybrać do trzech odpowiedzi.

zonem”, jak to wcześniej określił jeden z respondentów. Pewne cechy nie znalazły także uznania w oczach badanych – jako niepotrzebne, a pewnie czasem nawet przeszkadzające w wykonywaniu funkcji ławnika. Były to: spryt, towarzyskość, poczucie humoru czy religijność. Pośród innych cech, wskazywanych samodzielnie, respondenci wymienili: odpowiedzialność, wrażliwość, sprawiedliwość czy sumienność, a także zachowanie w tajemnicy szczegółów sprawy i przebiegu narady nad wyrokiem. Jeden z badanych dodaje do tego: „Muszę podkreślić, iż osoba godząca się pełnić funkcję ławnika przyjmuje na siebie obowiązek właściwego zachowania w życiu publicznym i prywatnym, gdyż jest to podyktowane potrzebą dbałości o autorytet i powagę urzędu”.

3. Relacje ławników z sędziami

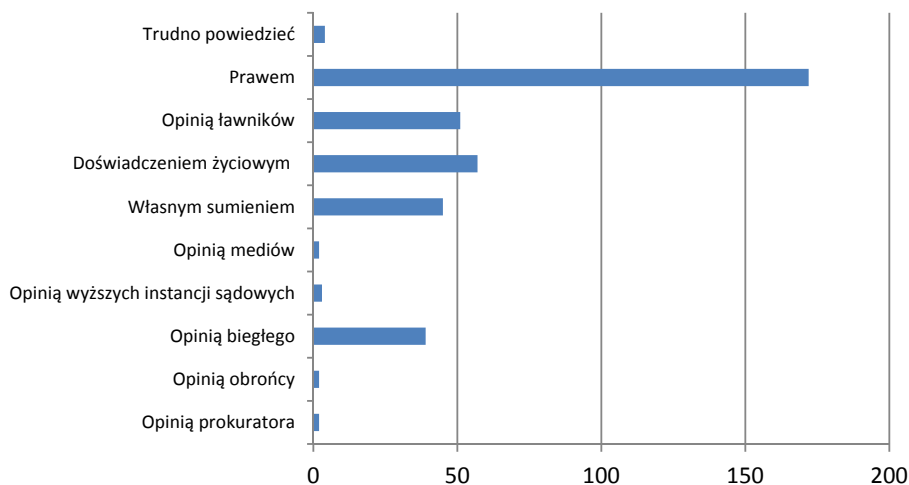
Ankietowani poproszeni zostali o podzielenie się swoimi doświadczeniami odnośnie realizacji w praktyce oczekiwań, jakie wiązały z pracą ławnika. Wiele osób wskazywało w tym miejscu na swoje relacje z sędziami. Są one skrajnie różne. I dzielą mniej więcej po połowie badaną grupę. Część respondentów oceniało współpracę z zawodowymi sędziami bardzo dobrze. Opisywali, że mają możliwość „rozwiązania wielu niejasności i wątpliwości” dzięki rozmowom z sędziami. Mówili, że „sędziowie traktują ławników bardzo poważnie, dużo dyskutują z ławnikami na temat sprawy, razem z [nimi] każdy wyrok omawiają, słuchają naszych opinii”. Jak ocenia jeden z badanych: „Nie spotkałem się z nieprzychylnością z ich [sędziów] strony”. Ankietowani podkreślali, że „w razie rozbieżności zdań sędziowie słuchają argumentów przedstawianych przez ławników i sami próbują przekonać do swoich racji, wyjaśniając prezentowane stanowisko pod względem obowiązującego prawa, doświadczenia zawodowego i życiowego”. Inna osoba dodaje, że czuje się potrzebna w sądzie, bowiem jej „doświadczenie życiowe bardzo przydatne jest w kwestii ustalenia winy i kary”.

Ale jest też druga grupa badanych, którzy wystawiają zdecydowanie negatywną ocenę wzajemnej współpracy. Dobrze opisuje je niniejszy cytat: „Moim oczekiwaniem był aktywny udział w rozprawach, wspólne decydowanie (dyskutowanie) nad wyrokiem. A przede wszystkim prowadzenie jednej sprawy do końca. A tu nic z tego. Wzywany byłem raz na 3 miesiące za każdym razem na inną sprawę, w której uczestniczyli inni ławnicy. W moim odczuciu ławnicy są piątym kołem u wozu. Zdecydowanie doszedłem do wniosku, że tę instytucję należy jak najszybciej zlikwidować”. Wiele osób zwracało uwagę, że sędziowie nie chcą słuchać zdania ławników, nie pozwalają im na zadawanie pytań stronom postępowania, a „na rozprawach jest brak dialogu pomiędzy sędzią a ławnikami”. Opisu-
jąc stosunek sędziów do przedstawicieli społeczeństwa, badani używają plastycz-

nych wyrażen, mówiąc, że ławnicy traktowani są jak „zło konieczne”, „per noga”, przystawka, że są „kwiatkiem do kożucha”. Czują, że od ławników oczekuje się biernej postawy. Z ich doświadczeń wynika, że „ławnik nie ma prawa wypowiedzieć swego zdania, ponieważ w jego [sędziego] ocenie podważa to jego autorytet, ponieważ uważa siebie za osobę najmądrzejszą, najładniejszą i nieomylną”. Jedna z ankietowanych stwierdza jednak z dumą: „Nie dałam się stłamsić sędziom i spełniać rolę »wazonu«, jak często sędziowie nazywają ławników i chcą traktować”.

Ponieważ respondenci uczestniczą w wyrokowaniu, poproszono ich o podzielenie się swoimi doświadczeniami odnośnie „kuchni” pracy sędziego. Ankietowanych zapytano, czym według nich kierują się sędziowie, wydając wyrok – czyimi wskazówkami, kto jest dla nich inspiracją (szczegóły w tym zakresie przedstawia wykres 2). Co oczywiste większość badanych wskazała, że sędziowie w swoich orzeczeniach przede wszystkim kierują się prawem (86%), swoim doświadczeniem życiowym (28%), a także własnym sumieniem (23%). Tak jedna z ankietowanych opisuje sędziów, z którymi pracowała: „Byli bardzo obiektywni. Kierowali się nie tylko przepisami prawa, ale [też] sytuacją oskarżonego, wybierali najlepsze wyjście. Nie spotkałam sędziów, którzy byli bezduszni i tylko same paragrafy byłyby dla nich ważne”.

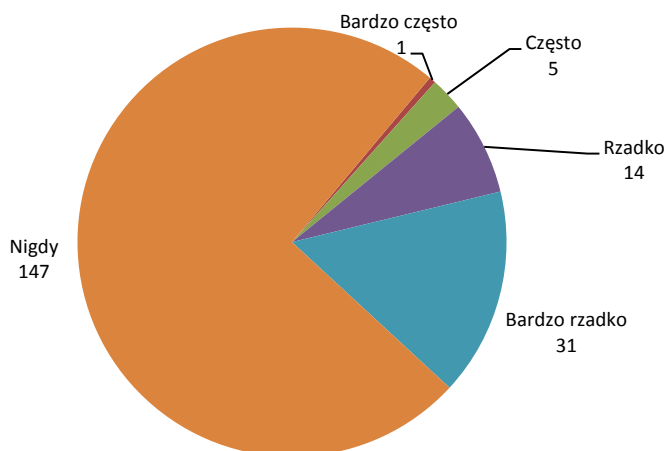
Jeśli chodzi natomiast o wpływ na wyrokowanie innych osób, uczestniczących w procesie, to zdaniem respondentów największą rolę w tym zakresie odgrywają właśnie ławnicy, a następnie biegli. To zrozumiałe, bowiem ławnicy uczestniczą w wydawaniu wyroku, a opinie biegłych są kluczowe w bardziej skomplikowanych sprawach, w których członkowie składu orzekającego nie mają dostatecznych kompetencji. Wpływ pozostałych uczestników postępowania czy innych czynników na sędziów, w ocenie ławników, jest marginalny.

Wykres 2. Czym kierują się sędziowie, wydając wyrok w danej sprawie¹⁴

Ankietowanych zapytano również, czy zdarzyło im się podpisać pod wyrokiem, mimo że jego treść nie była uzgodniona z ławnikami orzekającymi w składzie sędziowskim (szczegóły w tym zakresie przedstawia wykres 3). Niestety okazuje się, że takie praktyki mają miejsce w polskich sądach. Ławnicy podpisują się pod wyrokami, choć mają przeświadczenie, że ich treść nie została z nimi ustalona, przedyskutowana. Czyli nie chodzi tu o sytuację, gdy dany ławnik miał inne zdanie i został przegłosowany, więc nie zgadza się z treścią orzeczenia, a o to, że w ogóle nie brał udziału w wydawaniu wyroku. Przypadki takie przydarzyły się co czwartemu z respondentów. Na szczęście przeważnie występowały one sporadycznie, tym niemniej są niepokojące. Częściowo taki stan może tłumaczyć sposób funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Jeden z ankietowanych tak to opisuje: „Obecnie jest tak, że ławnik nie jest czasem od początku rozprawy do jej zakończenia. Sędzia w takim przypadku jest decydującym wyrokiem i wyrok podpisuje ławnik, który towarzyszy sędziemu w rozprawie sądowej”. W takiej sytuacji, gdy w każdej rozprawie uczestniczy inny ławnik, nie sposób, by znali oni sprawę, zatem też nie dziwi, że sędzia nie bierze pod uwagę ich zdania. Co dwudziesty badany wprost wyraził swoją opinię, że niezależnie od posiadanego przez ławnika wykształcenia czy też doświadczenia, sędziowie i tak nie biorą pod uwagę zdania przedstawicieli społeczeństwa w wydawanych przez siebie orzeczeniach.

¹⁴ Respondenci mogli udzielić maksymalnie dwóch odpowiedzi na to pytanie. Na wykresie podana jest liczba wskazań.

Wykres 3. Odpowiedź na pytanie: Czy zdarzyło się kiedyś Panu/Pani podpisać wyrok, mimo że sędzia w Pani/Pana odczuciu nie uzgodnił z Panem/Panią jego treści?¹⁵

Warto zastanowić się, dlaczego sędziowie nie biorą pod uwagę zdania ławników przy wyrokowaniu. W badaniach poproszono zatem respondentów o opisanie, w jaki sposób przygotowują się do rozprawy. Pytanie to było otwarte. Zdecydowana większość ankietowanych wskazywała, że przed rozprawą czyta akta sprawy. Taka lakoniczna odpowiedź pojawiła się w większości ankiet. Osoby, które opisały bardziej szczegółowo tę czynność, podawały, że z aktami zapoznają się w sekretariacie sądu, zazwyczaj niedługo przed rozpoczęciem rozprawy. Często pojawiała się informacja, że na przeczytanie akt rezerwują tylko pół godziny (w wyjątkowych przypadkach była mowa o godzinie). Oznacza to, że przygotowanie ławników do sprawy jest niewielkie – a niektóre osoby przyznały wprost, że jedynie „pobieżnie przeglądają akta”.

Warto także zwrócić uwagę na ankietowanych, którzy pisali, że „przeważnie” zapoznają się z aktami lub też robią to, o ile mają taką możliwość: „Jeżeli mam możliwość zapoznają się z oskarżeniem. Jeśli nie, tylko pilnie śledzę tok sprawy”. Czyli części ławników nie została zatem w ogóle stworzona możliwość dokonania tej czynności. Ich brak przygotowania do rozprawy wynika zatem nie tyle z ich niechęci czy lenistwa, a z przyjętych w danym sądzie rozwiązań organizacyjnych. Badani mówią: „Często zapoznają się z aktami w ostatniej chwili, ponieważ wezwanie do sądu mam w przeddzień rozprawy”; albo: „Przeglądałem [kiedyś] akta sprawy, ale doszedłem do wniosku, że jest to bez sensu, ponieważ mój udział

¹⁵ Cyfry przy odpowiedziach oznaczają na liczbę wskazań przez respondentów.

kończy się na posiedzeniu, na które zostałem wezwany, na kolejne wyznaczany jest już inny ławnik”. Jeden z respondentów pisał o tym tak: „Nie przygotowuję się, gdyż nie mamy propozycji wglądu do akt”. Warto zaznaczyć, że ten ankietowany świadomy był przysługującego mu prawa przeglądania akt. Z wypowiedzi tej jednak wynika, że nikt mu nie zaproponował zapoznania się z aktami, a on sam też nie był aktywny w tym zakresie, by się upomnieć o to uprawnienie. Są także osoby, które ewidentnie nie mają ochoty na poświęcanie swojego czasu i wprost mówią, że się nie przygotowują w żaden sposób do rozprawy lub że „w czasie rozprawy przeglądam akta i się z nimi zapoznaję”.

Być może zatem po obu stronach nie ma chęci do kooperacji – sądy nie proponują ławnikom wsparcia w przygotowaniu do rozprawy, a sami ławnicy także nie są bardzo aktywni, by o nie zabiegać i odpowiada im ten sposób działania wymiaru sprawiedliwości. Z drugiej strony trzeba też zauważyć, że opisana powyżej i często przytaczana przez badanych sytuacja, gdy co rozprawę ławnik się zmienia, „nie mobilizuje ławnika do dokładnego zapoznania się z aktami danej sprawy i związanymi z tym przepisami prawa”.

Czy zatem ławnicy są zupełnie nieprzygotowani i nie wiedzą, w jakiej sprawie zasiadają? Z ich wypowiedzi wynika, że to sędziowie przewodniczący rozprawie najczęściej przejmują na siebie obowiązek zapoznania ławników z treścią sprawy. Bardzo często pojawiały się zdania, że sprawa „omawiana jest również skrótowo przez sędziego” czy też „przed rozprawą przewodniczący przedstawia ogólny zarys danej sprawy”. Oczywiście można mówić jedynie o „zarysie” sprawy i o niezwykle skrótowym jej przedstawieniu. Trudno bowiem w ustnym wprowadzeniu wchodzić w zawiłości konkretnego przypadku.

Ponieważ niewielu ławników uważa, że wykształcenie czy wiedza prawnicza są ważne przy wykonywaniu ich funkcji, jedynie sporadycznie pojawiały się informacje, że ktoś przed rozprawą się dodatkowo przygotowuje w zakresie wiedzy prawnej. Respondenci pisali wówczas: „w domu sięgam do Internetu i przeglądam, czytam wiele opinii, sięgam do publikacji”, czy też „w Internecie czytam stosowne ustawy”. Jedna osoba przyznała: „Zasięgam opinii znajomych prawników”.

Z powyższego opisu wynika, że niewielu jest ławników, którzy w rzetelny sposób wcześniej przygotowują się do rozprawy. Stąd też pojawiają się jedynie pojedynczy badani deklarujący konsultacje z kolegami ławnikami ze składu czy z sędzią odnośnie danej sprawy. Tacy ławnicy opowiadają: „Staram się przedyskutować każdą sprawę z sędzią prowadzącym daną sprawę. Pytam sędziego, jeżeli czegoś nie rozumiem (a raczej często mam pytania). Zapoznaję się z aktami danej sprawy przed posiedzeniem, a następnie proszę przewodniczącego składu sędziowskiego o wyjaśnienie niezrozumiałych mi tematów”.

Zupełnie wyjątkowo, mówiąc o swoim przygotowaniu do rozprawy, badani zwracali uwagę nie na zapoznanie się z tym, co już zostało w sprawie zebrane, ale dodatkowo rozważali, w jaki sposób mogą przyczynić się do wydania lepszego wyroku. Mówili: „Zastanawiam się, o co zapytać, co jest niejasne, co mogło skłonić oskarżonego do popełnienia czynu”; albo: „Zwracam uwagę na charakter sprawy, próbuję znaleźć tzw. złoty środek, czyli jak najlepsze rozwiązanie, zminimalizować krzywdy, bronić słabszych”. Wyrokowanie jest trudnym procesem, do którego też ławnicy nie są przygotowywani. Jedna z respondentek powiedziała: „Nie sądziłam, że wydawanie wyroków jest tak trudne, [że] wymaga [tak] głębokiej analizy”. Ale taka odpowiedzialność za treść orzeczenia nie jest powszechna, bowiem inna osoba stwierdza: „Zanim zostałam ławnikiem, uważałam, że sądzić to bardzo trudna praca, ponieważ tak naprawdę człowieka trudno jest osądzić. Stresowałam się, zanim poznałam, jak wygląda praca ławnika w rzeczywistości. [Teraz] uważam, że sądzić jest łatwiejsze niż myślałam”. Ciekawe, jakie doświadczenia tak radykalnie zmieniły punkt widzenia tej ławniczki.

Kilka osób zwróciło także uwagę na odpowiednie nastawienie psychiczne przed rozprawą: „Zawsze staram się być wypoczęta i skupiona”; „Staram się dobrze wypocząć, nie myśleć o swoich problemach”. Niektórzy za należyte i ważne przygotowanie do swojej roli uznali stronę fizyczną – adekwatny ubiór: „Do sądu przychodzi się w schludnym garniturze, ostrzyżonym”.

Podsumowując tę część analizy, widać, że ławnicy nie są najlepiej przygotowani do rozpraw, w których biorą udział. Choć deklarują zapoznawanie się z aktami, to z wielu wypowiedzi wynika, że to raczej pobieżne przejrzanie sprawy. Największa odpowiedzialność przerzucona jest na barki sędziów – zapewne ich zwyczaj streszczania ławnikom sedna sprawy wynika z doświadczeń, że bez takiego choćby przygotowania część z ławników w ogóle nie będzie miała pojęcia, w jakim postępowaniu bierze udział i o co chodzi w sprawie. Taki sposób współpracy może tłumaczyć, że sędzia nie traktuje ławników jako partnerów i podejmuje sam decyzje, nie zawsze nawet informując o nich pozostałych członków składu orzekającego, a jedynie podsuwając im wyrok do podpisania.

Z drugiej jednak strony czasem ławnik nie jest w stanie wziąć aktywnego udziału w orzekaniu, bowiem osoby zasiadające w składach orzekających zmieniają się na każdej rozprawie (szczególnie często ma to miejsce w sprawach rodzinnych). Stąd nie mogą znać szczegółowo danej sprawy. Tak o tym opowiadał jeden z badanych: „Często sprawa toczy się od dawna, a ławnik jest obecny tylko na jednej rozprawie. W takiej sytuacji ławnik w zasadzie nie ma żadnych szans wzięcia udziału w sprawie”. Na ten problem wskazywało bardzo wiele osób. Respondenci podkreślali, jak ważne jest, by w miarę możliwości ten sam skład ławniczy uczest-

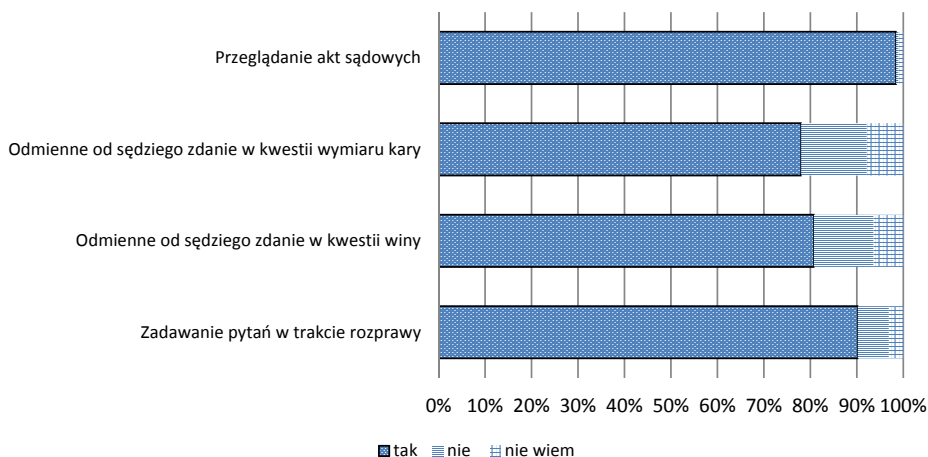
niczył w procesie od początku do końca. Kiedy w każdej rozprawie biorą udział inni ławnicy, ich rola w zasadzie sprowadza się do biernego śledzenia toku postępowania (bycia „wazonem”). Ponieważ nie mają dostatecznej wiedzy o meritum sprawy, *de facto* nie mogą wpływać na przebieg rozprawy i w pełni uczestniczyć w wydaniu orzeczenia. Jeden z badanych tak o tym mówił: „W sądzie rodzinnym jestem wyrywkowo na którymś posiedzeniu w danej sprawie i często bywa tak, że po krótkim zapoznaniu podpisuję wyrok”.

Innym podnoszonym przez ankietowanych problemem był sposób przydziału ławników do konkretnych spraw. Zwracano uwagę na to, że poszczególni ławnicy są nierównomiernie obciążeni sprawami – jedni wyznaczani są bardzo często, a inni sporadycznie lub wcale. Jedna osoba proponowała nawet, by „komputerowo ustawiać grafiki uczestnictwa w przewodach sądowych”, wówczas rozdział byłby sprawiedliwy. To się jednak kłóci z propozycjami innych respondentów, którzy podkreślali, że niestety „powołując na posiedzenia, nie uwzględnia się doświadczenia życiowego i zawodowego ławnika przydatnego w poszczególnych sprawach”. Uważali, że to powinien być podstawowy klucz przy ustalaniu składu orzekającego w konkretnej sprawie oraz przy rozdzielaniu ławników między wydziały. Wówczas ławnicy mogliby, wykorzystując swoją wiedzę i doświadczenie, rzeczywiście pomagać sędziemu w prowadzeniu procesu i brać pełniejszy udział w wyrokowaniu.

4. Przygotowanie ławników do pełnienia przez nich funkcji orzeczniczych

W świetle powyższych danych ciekawe jest porównanie dotychczasowych wypowiedzi z informacjami, na ile ławnicy wiedzą, jakie prawa przysługują im w postępowaniu sądowym (ich odpowiedzi przedstawia wykres 4). Może bowiem część problemów wynika z niewielkiej wiedzy, jaką posiadają.

Wykres 4. Prawa przysługujące ławnikom w trakcie procesu

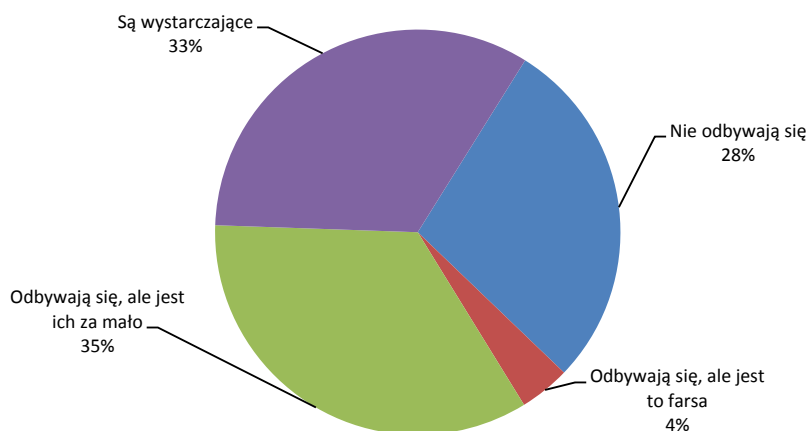
Wnioski płynące z powyższego zestawienia są zatrważające. Okazuje się bowiem, że w dużej części ławnicy nie znają podstawowych uprawnień, jakie im przysługują. Nie chodzi tu więc o niuanse postępowania karnego czy cywilnego, a o fundamentalne zasady udziału ławników w procesie sądowym. Badani najczęściej mają świadomość, że mają prawo do przeglądania akt sądowych. O tym uprawnieniu wiedzieli praktycznie wszyscy ankietowani. Jednak już w zakresie prawa do zadawania pytań w trakcie rozprawy, jedynie 88% badanych wskazało, że są do tego uprawnieni. Jeszcze mniej osób zdaje sobie sprawę, że może nie zgodzić się z sędzią w zakresie orzekania o karze czy winie oskarżonego – jedynie niecałe 80% ma świadomość tego uprawnienia. Pozostali albo nie wiedzą o tym, albo też są przekonani, że nie mogą tego robić (średnio co dziesiąta osoba). Stąd być może godzą się z sytuacją, że to sędzia wydaje wyrok, biorąc ewentualnie pod uwagę zdanie ławników, a nie, że wyrok wydawany jest wspólnie przez cały skład orzekający. Wśród wielu respondentów panuje także przekonanie, że to „sędzia zna na bieżąco prawo i ma dlatego decydujący głos w orzekaniu w kwestii winy i kary”.

Dodatkowo poza brakiem wiedzy, bierność ławników w głosowaniach wynikać może z przekonania, że łagodność i uległość popłacają. Jeden z respondentów twierdził, że „ławnik jest uległy sędziemu po to, żeby był zapraszany na następne rozprawy. [Natomiast] ławnik, mający odrębne zdanie, więcej nie uczestniczy w przewodzie sądowym”. Przytaczał to jako argument przeciwko wynagradzaniu ławników, jednak problem nie leży w otrzymywaniu lub nie gratyfikacji za swoją pracę, a w niewłaściwym podejściu sędziów do składu ławniczego i niepostrzeżeniu ich jako pełnoprawnych arbitrów w sprawie, a także w braku jasnych kry-

teriów do wyznaczania ławników z listy do konkretnych spraw (o czym pisałem powyżej).

Niski poziom wiedzy ławników przestaje dziwić, gdy przeanalizuje się proces szkoleń, którym są poddawani (wyniki oceny szkoleń, w których uczestniczyli ankietowani, przedstawione są na wykresie 5). Okazuje się bowiem, że jedynie co trzeci respondent uważa, że prowadzone szkolenia były dla niego wystarczające w uzyskaniu potrzebnej w trakcie wyrokowania wiedzy. Bardzo duża grupa osób (co czwarty badany) przyznała, że szkolenia nie są w ogóle organizowane. Pozostali sądzą, że jest ich zbyt mało. Jeden z badanych mówił: „Ławnik powinien być poddany szkoleniom i doskonaleniu, [ale] nie jest i nikt nie jest tym zainteresowany”. Wygląda zatem na to, że ogromnym systemowym błędem jest to, że ławnicy nie są przygotowywani do pełnionych przez nich funkcji – albo wcale, albo w odpowiednim stopniu. W świetle tych danych trudno się dziwić, że ocena ich pracy przez sędziów czy naukowców nie jest zbyt wysoka. Skoro bowiem – zgodnie z obowiązującymi przepisami – kandydaci do pełnienia funkcji ławników w zasadzie nie mają obowiązku wykazać się ani żadnym konkretnym wykształceniem, ani innymi umiejętnościami, a dodatkowo nie prowadzi się dla nich na odpowiednim poziomie zajęć podwyższających ich kompetencje, to nie dziwi fakt, że wielu z nich pełni w sądzie rolę przysłowiowych „wazonów”.

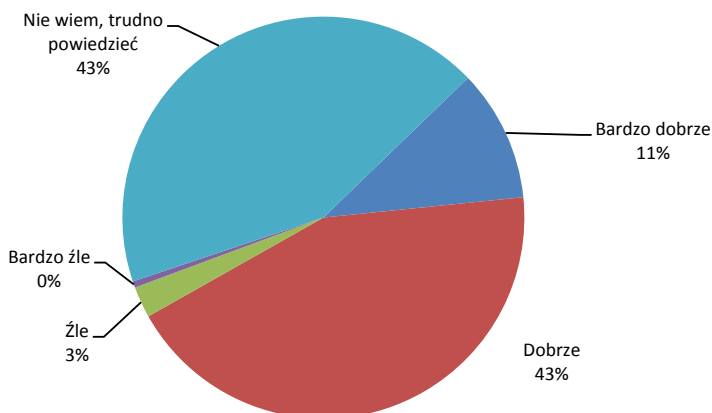
Wykres 5. Opinie badanych na temat szkoleń dla ławników

Ankietowanych zapytano także o ich zdanie na temat wykształcenia, którym powinni legitymować się ławnicy. Okazuje się, że zdecydowana większość respondentów (aż 82%) uważa, że wykształcenie nie ma znaczenia przy pełnieniu tej funkcji, a ważne są cechy osobiste, takie jak: doświadczenie życiowe i odwaga w wyrażaniu swoich poglądów. Jedynie 6% badanych twierdziło, że ławnicy powinni ukończyć studia prawnicze. Wśród innych wypowiedzi badani podawali najczęściej, że wykształcenie jest obojętne, byle było wyższe i towarzyszyła mu specjalistyczna wiedza (np. z zakresu stosunków pracowniczych). Koresponduje to z wcześniejszymi wypowiedziami odnośnie roli, jaką badani przypisują ławnikom w procesie, tj. wnoszenia do orzekania doświadczeń życiowych (por. opis do wykresu 1). Wyniki te potwierdzają także opinie, że aby dobrze wykonywać swoją rolę, ławnicy muszą być odpowiednio przygotowani poprzez szkolenia. Kilka osób zwróciło jednak uwagę, że „dobór ławników powinien być bardziej analityczny”, a kandydaci do pełnienia tej funkcji powinni mieć większe doświadczenie zawodowe oraz praktyczną wiedzę z tego zakresu, w jakim będą orzekać (np. z prawa pracy).

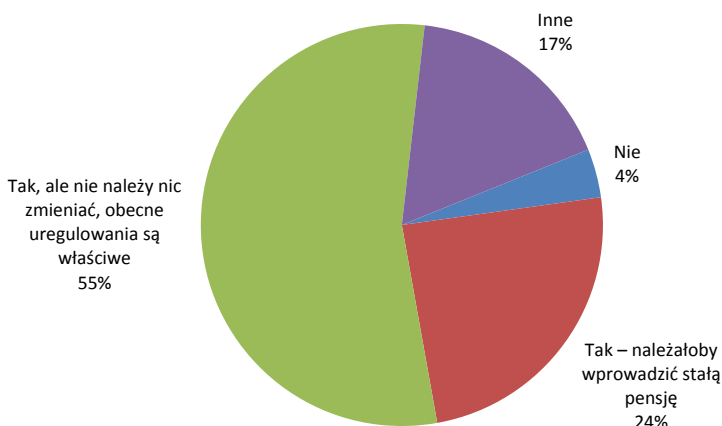
Kolejnym z przygotowanych pytań była prośba o ocenę pracy innych ławników (wyniki prezentuje wykres 6). Okazuje się, że samoocena ławników jako swego rodzaju środowiska zawodowego jest całkiem niezła. Ponad połowa badanych uważa, że ich koledzy pracują dobrze lub bardzo dobrze (choć w tym zakresie wskazań jest jedynie 11%). Złe noty praktycznie nie są wystawiane. Zastanawiająca jest natomiast ogromna liczba osób, które nie potrafiły dokonać tej oceny. Wynika ona być może z małej świadomości, jak powinien pracować dobry ławnik (choć z drugiej strony badani potrafili wskazać, jakie powinien mieć on cechy oraz czym się kierować w wyrokowaniu). Najbardziej prawdopodobnym wyjaśnieniem jest jednak to, że respondenci nisko oceniają umiejętności i pracę swoich kolegów, jednak nie chcą wystawić im jednoznacznie negatywnej oceny (być może obawiają się, że może mieć to wpływ na dalsze zmniejszenie udziału czynnika społecznego w orzekaniu). W części otwartej tego pytania jeden z badanych uznał, że jego koledzy są do pełnienia tej funkcji „nieprzygotowani z braku wiadomości podstawowych na temat prawa”. Inny ocenia ich jeszcze krytyczniej: „W obecnej sytuacji są to statyści, którzy z nudów przychodzą do sądu i inkasują diety”. Kolejna osoba nisko oceniła dyspozycyjność ławników i ich „niedbały wygląd zewnętrzny”.

Wykres 6. Ocena pracy innych ławników

W tym kontekście warto zastanowić się nad tym, czy ławnicy powinni otrzymywać wynagrodzenie za swoją pracę? Na podstawie wcześniej omówionych wyników, ich wiedzę odnośnie przepisów niezbędnych do wykonywania swojej funkcji, należy uznać za niewielką, skoro część z badanych nie zna nawet podstawowych uprawnień, jakie im przysługują. Wiele do życzenia pozostawia proces przygotowywania się przez nich do rozprawy, a czasem zdarza się tak, że ławnik jedynie podpisuje wyrok, bez udziału w jego wydawaniu. Jednak ankietowani zapytani o wynagradzanie ich pracy jako ławników zdecydowanie uważają, że powinno mieć to miejsce (szczegóły patrz wykres 7). Większość z nich nie chciałaby także nic w tym zakresie zmieniać. Brak chęci wprowadzania zmian można tłumaczyć wiekiem badanych, ponieważ przynajmniej połowa z nich osiągnęła już wiek emerytalny, obawiają się być może, że dokonanie zmian w zakresie wynagradzania pracy ławniczej poprzez wprowadzenie stałej pensji (takie sformułowanie zostało użyte w ankiecie, a przywołuje ono jednoznaczne skojarzenia z pracą etatową) mogłoby być dla nich niedostępne i pozbawiłoby ich możliwości wykonywania tego zajęcia i pobierania z niego pożytków. Co czwarty respondent uważa jednak, że za tę pracę powinno się otrzymywać stałą pensję.

Wykres 7. Czy praca ławników powinna być wynagradzana?

W zasadzie wszystkie osoby, które zadeklarowały posiadanie innego zdania, uważały, że powinno zostać zwiększone uposażenie dla ławników. Respondenci pisali, że obecnie wstydzą się przyznać, jakie dostają wynagrodzenie za swoją pracę – tak jest ono niskie. Inna osoba stwierdziła, że „w stosunku do sędziów i prokuratorów to są żenująco niskie pieniądze”. Ankietowani generalnie zwracali uwagę na dwa zasadnicze elementy. Po pierwsze, że obecne wynagrodzenie nie refunduje utraconych zarobków osób pracujących, więc „obecnie często ławnicy pracujący tracą finansowo”. Badani proponowali zatem, by ławnik na czas posiedzenia nie musiał brać urlopu wypoczynkowego czy bezpłatnego, a był po prostu zwalniany z obowiązku wykonywania pracy. To rozwiązanie nie ma żadnych szans na wprowadzenie w życie, bowiem niesłuszne byłoby obciążanie prywatnych pracodawców kosztami wykonywania pracy na rzecz państwa. Kilka osób zgłosiło także, by od wynagrodzeń ławników nie potrącać podatków.

Druga grupa wypowiedzi dotyczyła zmiany sposobu naliczania wynagrodzenia za uczestniczenie w rozprawach. Proponowali odejście od obecnie obowiązujących ryczałtów za dzień posiedzenia i uzależnienie uposażenia od liczby godzin faktycznie spędzonych w sądzie na sprawie. W praktyce wygląda to tak, że „jeden jest na jednej sprawie (np. 1 h), a inny na kilku (np. 8–9 h)”. Inna osoba apelowała, by ławnicy „w równych ilościach uczestniczyli w sprawach, a nie jak dotychczas – jedni po jednym razie w miesiącu, a drudzy cztery i więcej”.

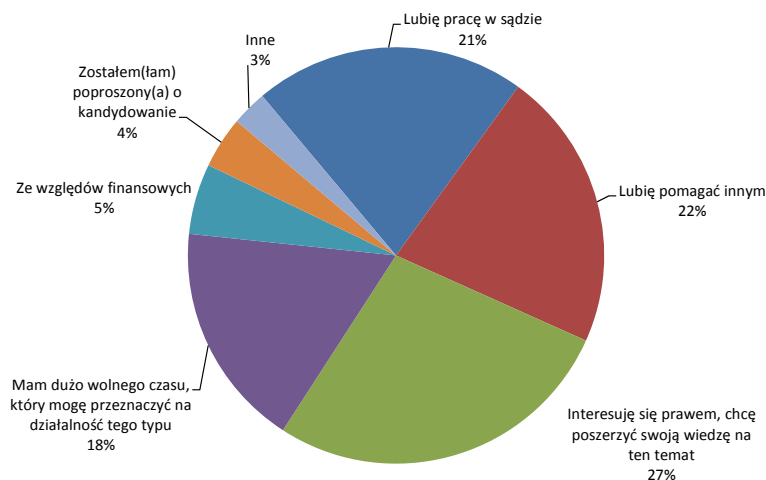
5. Wybory na ławników w opinii badanych

W badaniach interesowała nas także motywacja, jaka przyświecała ankietowanym do wykonywania przez nich funkcji ławnika. Jak widać na wykresie 8,

powody, które stały się podstawą do kandydowania, były różne. Najwięcej osób (co czwarty badany) deklaruowało, że interesuje się prawem i chce poszerzyć swoją wiedzę na temat prawa, natomiast dla co piątego respondenta motywacją była chęć pracy w sądzie. Podobna liczba osób to altruści, którzy chcą i lubią pomagać innym. Niektórzy z nich umiejętności i wiedzę zdobytą w trakcie pracy jako ławnicy wykorzystywali właśnie do niesienia pomocy dalej. Dwoje respondentów tak to opisywało: „Ławnikiem byłam 2 kadencje. Bardzo dobrze poznałam prawo rodzinne. Mogłam tę wiedzę wykorzystać w pomocy znajomym kobietom, nieznającym swoich praw. Pomagałam pisać pozwы, mówiłam, co jeszcze można zrobić, aby sobie pomóc”; „Zgodnie z oczekiwaniem poznałam lepiej prawo pracy i prawo oświatowe, i wykorzystuję to w pracy związkowej, pomagając innym”.

18% respondentów wykonuje funkcję ławnika, bo ma dużo wolnego czasu – jest to więc dla niektórych osób sposób na aktywne życie na emeryturze. Jedyne co dwudziesta osoba deklaruje, że powodem kandydowania na ławnika była chęć podreperowania domowych finansów.

Wykres 8. Przyczyny podjęcia decyzji o kandydowaniu na ławnika¹⁶

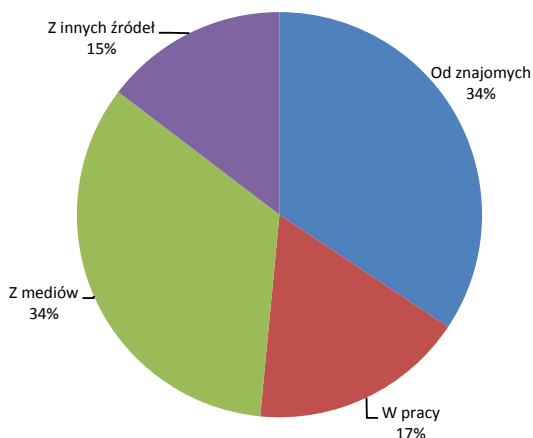

Ankietowanych zapytano także o to, skąd dowiedzieli się o możliwości zgłoszenia swojej kandydatury do wyborów na ławnika (szczegółowe dane przedstawia wykres 9). Tyle samo osób informację o wyborach otrzymało od znajomych, jak również z mediów. Udział różnych mediów był zbliżony – respondenci wymieniali zarówno prasę, jak i radio oraz telewizję. Wielu badanych wskazało kilka

¹⁶ Respondenci mogli zaznaczyć do trzech odpowiedzi.

źródeł medialnych, w których równolegle znaleźli informacje o naborze kandydatów na ławników. Najmniej osób wiedzę tę uzyskało z Internetu – wiele wskazań w tym zakresie znalazło się natomiast w kategorii „inne”. Widocznie respondenci nie uznają Internetu za jedno z mediów. Wśród pozostałych źródeł badani wymieniali przeważnie: sąd, radnych lub urząd gminy bądź wskazywali na fakt, że byli ławnikami w poprzedniej kadencji i chcieli ubiegać się o reelekcję.

Wykres 9. Skąd badany dowiedział się o wyborach na ławników?

Zadano także pytanie, kto zgłosił daną osobę na kandydata na ławnika. Zgodnie z ówczesnie obowiązującymi przepisami uprawnionymi do zgłaszania kandydatów byli: prezesi sądów, stowarzyszenia i inne zarejestrowane organizacje, związki zawodowe i organizacje pracodawców oraz grupa co najmniej 25 obywateli¹⁷. Kandydatów nie mogły zgłaszać partie polityczne¹⁸. Prawie połowa ankietowanych (49%) zadeklarowała, iż zebrała podpisy od wyborców. Przeważnie byli to krewni, znajomi, współpracownicy z pracy, sąsiedzi. Niewielu respondentów prosiło o poparcie osoby obce. Przeważnie zbierali także minimalną wymaganą liczbę głosów, choć kilkoro uzyskało nawet ok. 50 podpisów. Jedyne dwie osoby wykazały około 100 osób popierających ich kandydaturę.

¹⁷ Obecnie, zgodnie z nowelizacją z dnia 15 kwietnia 2011 roku (DzU nr 109, poz. 627), jest to minimum 50 obywateli z czynnym prawem wyborczym na danym terenie. Zmiana ta została oceniona zdecydowanie negatywnie przez jedną z respondentek, która stwierdziła, że „zwiększenie do 50 liczby osób popierających jest uciążliwe i staje się ich zebranie żenujące”.

¹⁸ Treść art. 162 § 1 ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, obowiązująca od dnia 7.10.2005 roku (DzU 2005 nr 169, poz. 1413).

Co trzeci badany (33%) został zgłoszony przez właściwego prezesa sądu. Prezesi powinni być zainteresowani w zgłaszaniu kandydatów – zarówno takich, którzy już sprawdzili się jako ławnicy, jak i w poszukiwaniu nowych odpowiedzialnych osób, które mogłyby pełnić tę funkcję. Stąd zgłoszenie przez nich zaledwie co trzeciego respondenta należy uznać za niewielki wynik, szczególnie, że zaledwie w 22% przypadków była to inicjatywa samego prezesa. W pozostałych to sam kandydat zwrócił się do prezesa z prośbą o poparcie (choć jeden z badanych spotkał się z sytuacją, że „prezes sądu zaznaczył, że nie popiera nikogo”). Jednakże ta niewielka aktywność prezesów może być wyrazem ich opinii odnośnie udziału społeczeństwa w wymiarze sprawiedliwości. Tak oceniał to jeden z badanych: „Negatywie oceniam także stosunek przewodniczących wydziałów, ignorują ławników i ich rolę, nie zabiegają o ławników aktywnych. Twierdzą, że w większości nie ma to dla nich większego znaczenia, kto tę rolę spełnia”.

Jedynie 29% badanych zostało zgłoszonych przez organizację społeczną – w tym połowa sama poprosiła organizację o poparcie. Zdecydowana większość zgłaszających organizacji były to związki zawodowe, rzadziej stowarzyszenia, w jednym przypadku rada osiedla mieszkaniowego.

Interesujące jest także, że 15% ankietowanych twierdzi, że zostali zgłoszeni przez zakłady pracy, choć te nie mają formalnej możliwości zgłaszania kandydatów. Ponieważ jednak część badanych zakreśliła kilka odpowiedzi, wynik ten można tłumaczyć tym, że koledzy z zakładu pracy zainspirowali respondenta do kandydowania i podpisali się na liście popierającej jego kandydaturę.

Największe zaskoczenie budzi jednak 13% przypadków, gdy ankietowani deklarowali ich zgłoszenie przez partię polityczną – mimo że zgodnie z przepisami nie może ona nominować kandydatów. Widać zatem, że przepis art. 162 § 1 Prawa o ustroju sądów powszechnych w tej części nie jest przestrzegany. Znow może to jest tak, że to formalnie nie sama partia zgłosiła daną osobę, a jedynie jej członkowie zachęcili daną osobę, by kandydowała i podpisali się na liście popierającej jej zgłoszenie na ławnika. Badani często wprost wskazują nazwę partii, która według nich zgłosiła ich kandydaturę (co ciekawe, wszystkie wpisane partie to ugrupowania ogólnopolskie, żaden z badanych nie wskazał lokalnych, małych komitetów wyborczych). W związku z tym warto się zastanowić nad tym, w jaki sposób zagwarantować wybieranym ławnikom apolityczność. I czy to w ogóle jest możliwe przy obecnym trybie wyboru obywateli do udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Zatem, na ile idea wprowadzenia tej części przepisu art. 162 § 1 Prawa o ustroju sądów powszechnych może znaleźć zastosowanie w praktyce? Warto bowiem zaznaczyć, że jedna z badanych, opisując konfrontację oczekiwań odnośnie bycia ławnikiem z rzeczywistością, stwierdziła, że najwięk-

szym rozczarowaniem dla niej była współpraca z innymi ławnikami, „bowiem starają się [oni] przeforsować politykę i swoje przekonania religijne”.

Kilka osób wyraziło także rozczarowanie całym systemem wyboru ławników. Zaznaczano, iż na ławników wybierani „są ludzie spokrewnieni z pracownikami sądu, znajomi sędziów, co da się zauważyć w przerwach na rozprawach. Oni tylko potakują sędziom i prawie są etatowymi pracownikami sądu”. Ponadto podkreślano, że „przy wyborze osób do wykonywania funkcji ławnika rady gminy nie powinny desygnować pracowników urzędów i ich rodzin”. Jeden z respondentów zwrócił także uwagę na wiek ławników. Uważa on, że powinna zostać wprowadzona granica wiekowa, po przekroczeniu której nie powinno być możliwości dalszego pełnienia tej funkcji. Motywował to własnymi doświadczeniami, gdyż w jego przekonaniu „większość emerytowanych ławników nie nadąża za obecną sytuacją na rynku pracy. Są to osoby, które przez kolejne kadencje dosłownie siedzą w ławach sądowych i nic konstruktywnego nie wnoszą do biegu rozpatrywanych spraw”. Granicę wiekową proponował ustalić zgodnie z ustawowym wiekiem emerytalnym. Warto przy okazji przypomnieć, że patrząc na dane GUS, oznaczałoby to, iż co trzeci z obecnych ławników nie mógłby sprawować swojej funkcji, a najstarszy ankietowany miał 73 lata. Z drugiej strony, inna osoba stwierdziła, iż ławnicy „powinni być dyspozycyjni i [w związku z tym] powinno się przyjmować mniej osób pracujących”.

Wiele osób zwróciło także uwagę, że liczba wybieranych ławników jest zbyt duża. Proponowali wybór mniejszej liczby osób, by miały one rzeczywiście możliwość częstszego uczestnictwa w postępowaniach sądowych – obecnie niektórych osób nie powołuje się w ogóle lub wyznacza raz do roku. W ich przekonaniu mniejsza grupa ławników umożliwiłaby „częstszy udział i lepszą znajomość omawianych problemów prawa”, czyli spowodowałaby zwiększenie ich specjalizacji. Dla wielu osób to jest kwestia nie tylko chęci wywiązania się z zobowiązania, jakim jest wybór na tę funkcję, ale także możliwość zarobienia dodatkowych pieniędzy.

6. Zakończenie i wnioski

Niezwykle trudno jest jednoznacznie ocenić wyniki przeprowadzonych badań. Z jednej strony widać, że ławnicy są źle przygotowani do pełnienia swojej funkcji. Przy ich wyborze nie bierze się pod uwagę kryteriów merytorycznych, a później zbyt mało czasu poświęca się na przygotowanie wybranych osób do pełnienia tej niezwykle ważnej roli w wymiarze sprawiedliwości. Wynikiem tego jest to, że wielu ławników nie wie, jakie uprawnienia przysługują im w procesie. Duża część, znając je, nie korzysta z nich, będąc raczej biernymi obserwatorami

postępowania sądowego, niż aktywnymi jego arbitrami. Wygląda jednak na to, że taka rola ławników odpowiada sędziom zawodowym. W sądach promowane są osoby bierne, które nie przeszkadzają nadmiernie sędziemu w wykonywaniu jego funkcji.

Nie najlepsza ocena pracy ławników tylko w części wynika z ich własnych działań lub zaniechań. Nakładają się na nią także problemy natury strukturalnej: wspomniany już brak szkoleń, brak jasnych kryteriów doboru ławników do udziału w konkretnych sprawach, występująca w postępowaniu cywilnym rotacja składów orzekających, która powoduje, że ławnik nie jest w stanie przygotować się do sprawy, w której bierze udział. Na to nakłada się widoczna niechęć części sędziów do pracy z ławnikami i uciążliwość, jaką jest uznanie, że ławnik w postępowaniu ma równe z sędzią uprawnienia do wydania orzeczenia. Ponadto sposób wynagradzania ławników i niskie uposażenia powodują, że do wykonywania tej funkcji zgłaszają się osoby raczej słabo zarabiające czy emeryci, którzy upatrują w tym dodatkowego źródła dochodu. To negatywna selekcja, która zniechęca osoby dobrze wykształcone i ze specjalistyczną wiedzą do pełnienia funkcji ławnika. Problemem może być także sposób wyboru ławników, który nie gwarantuje ich apolityczności.

Ponieważ Konstytucja RP nakazuje uczestnictwo społeczeństwa w wymiarze sprawiedliwości, w najbliższej przyszłości ławnicy nie znikną z sądów (mimo postępującego procesu ograniczenia liczby spraw z ich udziałem). Należy się więc zastanowić, w jaki sposób można z korzyścią dla wymiaru sprawiedliwości wykorzystać ich obecność. Warto rozważyć zmniejszenie liczby wybieranych ławników, skoro część z nich nie zostaje powoływana do składów orzekających – to marnowanie potencjału osób chętnych. Należy zastanowić się nad sposobem pozyskania specjalistów, którzy chcieliby podjąć się tej trudnej funkcji. Obowiązkowo trzeba zmienić system szkoleń dla ławników, by rzeczywiście przygotowywał ich do pełnienia tej funkcji. I nie chodzi tu tylko o podstawową znajomość prawa oraz uprawnień ławniczych, ale także pokazanie, w jaki sposób należy przygotowywać się do rozprawy, zapoznanie z tajnikami trudnej umiejętności wyrokowania, a przede wszystkim o pokazanie roli, jaką ławnicy mają do odegrania w postępowaniu sądowym.

Można zastanawiać się także nad swego rodzaju mentoringiem dla nowo wybranych ławników ze strony ich bardziej doświadczonych kolegów pokazujących, jak w praktyce powinni wypełniać swoje obowiązki. Innym przykładem jest powoływanie do składu orzekającego (na ile jest to możliwe) jednego ławnika doświadczonego, a drugiego początkującego, by obserwując kolegę z większym stażem, nabywał praktycznych umiejętności pracy ławniczej.

Niewątpliwie widać ogromną potrzebę dyskusji różnych środowisk nad tym, w jaki sposób obecnie społeczeństwo powinno uczestniczyć w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

Załącznik 1¹⁹. „Monitoring zasad wyboru przez rady gmin osób do wykonywania funkcji ławników celem zapewnienia udziału czynnika społecznego w postępowaniach sądowych na obszarze właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku”

Ankieta dla ławników

Szanowni Państwo!

Stowarzyszenie Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT w Suwałkach prowadzi w ramach grantu otrzymanego z Fundacji im. Stefana Batorego badania dotyczące ławników. W związku z tym, zwracamy się z uprzejmą prośbą o udział w prowadzonych badaniach na temat funkcjonowania polskiego wymiaru sprawiedliwości, w tym przede wszystkim instytucji ławników i ich roli w procesie sądowniczym. Celem badań jest zapoznanie się z udziałem społeczeństwa w wymiarze sprawiedliwości. Badania obejmują 3 grupy: sędziów, radnych i ławników.

Nasze badania są anonimowe. Zobowiązujemy się, że wszelkie dane uzyskane od Państwa będą opracowywane wyłącznie w formie zbiorczych tabel statystycznych, bez podawania danych umożliwiających identyfikację osoby w niej biorącej. Szczere i wyczerpujące odpowiedzi z Państwa strony mają ogromne znaczenie dla przygotowywanej pracy, dlatego jeszcze raz prosimy o udział w badaniach i współpracę. Wypełnione ankiety, proszę zakleić w załączonej kopercie posiadającej już znaczek i wysłać na wskazany tam adres: Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT, ul. Kościuszki 96, 16-400 Suwałki.

Więcej informacji o badaniach na stronie: www.lawnicy.com.pl.

1.	Które z poniższych odpowiedzi Pani(a) zdaniem najlepiej odzwierciedlają decyzję o kandydowaniu? (Proszę wybrać najwyżej 3 odpowiedzi). <ol style="list-style-type: none">1. Lubię pracę w sądzie2. Lubię pomagać innym3. Interesuję się prawem, chcę poszerzyć swoją wiedzę na ten temat4. Mam dużo wolnego czasu, który mogę przeznaczyć na działalność tego typu5. Ze względów finansowych6. Zostałem(łam) poproszony(a) o kandydowanie7. Inne, proszę podać jakie?
----	--

¹⁹ Autorką ankiety jest dr Adriana Sylwia Bartnik.

<p>2.</p>	<p>Skąd Pan(i) się dowiedział o wyborach na ławników? (Proszę wybrać 1 odpowiedź).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Od znajomych 2. W pracy 3. Z mediów – (proszę podać nazwę gazety, radia, telewizji) 4. Z innych źródeł – proszę podać jakich?
<p>3.</p>	<p>Czy za pracę ławnika powinno się płacić?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nie 2. Tak – należałoby wprowadzić stałą pensję 3. Tak – nie należy nic zmieniać, obecne uregulowania są właściwe 4. W mojej opinii należałoby zmienić prawo tak, aby ławnik
<p>4.</p>	<p>Która z wymienionych opinii na temat funkcji ławnika trafia Pani(a) najbardziej do przekonania? (Proszę wybrać najwyżej 2 odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt. 5).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Udział ławnika w sądzie jest wyrazem udziału obywateli w sprawowaniu władzy 2. Udział ławnika w sądzie jest okazją do zapoznania się z prawem i problemami życia społecznego 3. Udział ławnika w sądzie jest niecelowy, ponieważ ławnik słabo zna prawo i nie jest w stanie pomóc sędziemu 4. Udział ławnika w sądzie zabezpiecza to, by w sądzie paragraf nie przesłaniał życia 5. Mam na ten temat inne zdanie (proszę wpisać, jakie)

5.	<p>Kto zgłosił Pani(a) kandydaturę na obecną kadencję?</p> <p>1. Obywatele – zebrałem(łam) poparcie osób Kim były te osoby dla Pani(a)?</p> <p>2. Prezes sądu</p> <p>Co zdecydowało o tym poparciu? Proszę wybrać 1 z poniższych odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt. C.</p> <p>A. Poprosiłem(łam) o poparcie B. Prezes zaproponował C. Inne (proszę podać, jakie)</p> <p>3. Partia polityczna (jaka?)</p> <p>Co zdecydowało o tym poparciu? Proszę wybrać 1 z poniższych odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt. D.</p> <p>A. Poprosiłem(łam) o poparcie B. Znajomi zgłosili moją kandydaturę C. Wybrano mnie na zebraniu D. Inne (proszę podać, jakie)</p> <p>4. Organizacja społeczna (jaka?)</p> <p>Co zdecydowało o tym poparciu? Proszę wybrać 1 z poniższych odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt. D.</p> <p>A. Poprosiłem(łam) o poparcie B. Znajomi zgłosili moją kandydaturę C. Wybrano mnie na zebraniu D. Inne (proszę podać, jakie)</p> <p>5. Zakład pracy</p> <p>Co zdecydowało o tym poparciu? Proszę wybrać 1 z poniższych odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt. D.</p> <p>A. Poprosiłem(łam) o poparcie B. Znajomi zgłosili moją kandydaturę C. Wybrano mnie na zebraniu D. Inne (proszę podać, jakie)</p>
----	--

6.	<p>Jak ocenia Pan(i) pracę innych ławników?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bardzo dobrze 2. Dobrze 3. Źle 4. Bardzo źle 5. Nie wiem, trudno powiedzieć 6. To trudno ocenić, bo dużo zależy od osobowości sędziego 7. Mam na ten temat inne zdanie (proszę podać, jakie) <p>.....</p>
7.	<p>Czy kiedykolwiek zdarzyło się Pani(u) podpisać wyrok, mimo że w Pani(a) odczuciu sędziego nie uzgodnił z Panią(em) jego treści?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zawsze 2. Bardzo często 3. Często 4. Rzadko 5. Bardzo rzadko 6. Nigdy
8.	<p>Czy zdarzyło się Panu(i) podpisać druk wyroku, mimo iż nie był on do końca wypełniony</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tak 2. Nie 3. Nie pamiętam
9.	<p>Szkolenia dla ławników:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nie odbywają się 2. Odbywają się, ale jest to farsa 3. Odbywają się, ale jest ich za mało 4. Są wystarczające
10.	<p>Jak Pan(i) przygotowuje się do rozprawy?</p> <p>.....</p>

11.	<p>Jak Pan(i) sądzi, czym kierują się przede wszystkim sędziowie, wydając wyrok w danej sprawie? (proszę podkreślić najwyżej 2 odpowiedzi)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Opinią prokuratora 2. Opinią obrońcy 3. Opinią biegłego 4. Opinią wyższych instancji sądowych 5. Opinią mediów 6. Własnym sumieniem 7. Doświadczeniem życiowym 8. Opinią ławników 9. Prawem 10. Trudno powiedzieć
12.	<p>Zadaniem ławnika w sądzie jest (proszę wybrać 1 odpowiedź lub odpowiedzieć na pkt. 4):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zwrócić uwagę na sytuację społeczną oskarżonego 2. Pomagać sędziemu zawodowemu nad zapanowaniem nad porządkiem na sali 3. Ma zadbać, aby przy wyrokowaniu samo prawo nie przesłaniało życia 4. Inne (jakie?).....
13.	<p>Jakie cechy Pana(i) zdaniem powinien mieć dobry ławnik? Powinien być (proszę wybrać 3 odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt. 13):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Aktywny 2. Sprytny 3. Zaradny 4. Dociekliwy 5. Zrównoważony 6. Opanowany, nie poddawać się emocjom 7. Mieć poczucie humoru 8. Skrupulatny 9. Bezstronny, obiektywny 10. Towarzyski 11. Niezależny finansowo 12. Religijny 13. Inne, proszę wymienić jakie

14.	Jakie powinno być wykształcenie ławnika? <ol style="list-style-type: none"> 1. Prawnicze 2. Humanistyczne 3. Ścisłe 4. Nie ma znaczenia, bo i tak sędziowie nie biorą pod uwagę głosu ławników 5. Wykształcenie nie ma znaczenia, ważne są inne cechy, takie jak: doświadczenie życiowe i odwaga w wyrażaniu swoich poglądów 6. Mam na ten temat inne zdanie (proszę podać, jakie) 																			
15.	Czy Pani(a) zdaniem ławnik może (proszę przy każdym pytaniu wstawić krzyżyk przy jednej z odpowiedzi): <table border="1" data-bbox="244 627 709 922"> <tr> <td data-bbox="244 627 715 689">Zadawać pytania w trakcie rozprawy?</td> <td data-bbox="715 627 837 689">Tak</td> <td data-bbox="837 627 957 689">Nie</td> <td data-bbox="957 627 1088 689">Nie wiem</td> </tr> <tr> <td data-bbox="244 689 715 777">Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii winy?</td> <td data-bbox="715 689 837 777"></td> <td data-bbox="837 689 957 777"></td> <td data-bbox="957 689 1088 777"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="244 777 715 866">Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii kary?</td> <td data-bbox="715 777 837 866"></td> <td data-bbox="837 777 957 866"></td> <td data-bbox="957 777 1088 866"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="244 866 715 922">Przeglądać akta sądowe?</td> <td data-bbox="715 866 837 922"></td> <td data-bbox="837 866 957 922"></td> <td data-bbox="957 866 1088 922"></td> </tr> </table>	Zadawać pytania w trakcie rozprawy?	Tak	Nie	Nie wiem	Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii winy?				Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii kary?				Przeglądać akta sądowe?				Tak	Nie	Nie wiem
Zadawać pytania w trakcie rozprawy?	Tak	Nie	Nie wiem																	
Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii winy?																				
Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii kary?																				
Przeglądać akta sądowe?																				
16.	Proszę opisać, jak wypadła konfrontacja Pani(a) oczekiwań z rzeczywistością – Czy to, jak wyobrażał(a) sobie Pan(i) pracę ławnika, to dokładnie to, co Pani(a) robi w sądzie? proszę wskazać podobieństwa i różnice.																			

Prosimy na koniec o podanie dwóch informacji osobistych, są one potrzebne do korelacji statystycznych.

M1. Proszę zakreślić płeć: <ol style="list-style-type: none"> 1. Kobieta 2. Mężczyzna 	
M2. W którym roku się Pan(i) urodził(a)?	

Dziękujemy za wypełnienie ankiety!

Jarosław Ruszewski

Udział radnych w wyborze ławników oraz ocena ich udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w opiniach radnych

1. Wstęp i metodologia

Jednym z celów projektu „Monitoring zasad wyboru udziału czynnika społecznego w postępowaniu sądowym na obszarze właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku” realizowanego przez Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT ze środków Fundacji imienia Stefana Batorego było zbadanie opinii radnych na temat zasad wyboru przez radnych ławników jako reprezentantów obywateli do uczestnictwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oraz ich pracy w sądach.

W założeniu badawczym pragnęliśmy uzyskać opinie radnych gmin położonych na obszarze właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku, którzy uczestniczyli w procedurze wyboru ławników na kadencję 2007–2011. Założono przeprowadzenie analizy wśród określonych imiennie 30 radnych w oparciu o przygotowaną ankietę badawczą¹, która została opracowana przez dr Adrianę Sylwię Bartnik z Uniwersytetu Warszawskiego.

Ankieta składała się z 21 pytań oraz krótkiej metryczki odnośnie wieku i płci. Pytania w większości miały charakter zamknięty (poza czterema), jednak większość z nich zawierała możliwość rozwinięcia wypowiedzi, gdyby osoba ankietowana uznała to za wskazane².

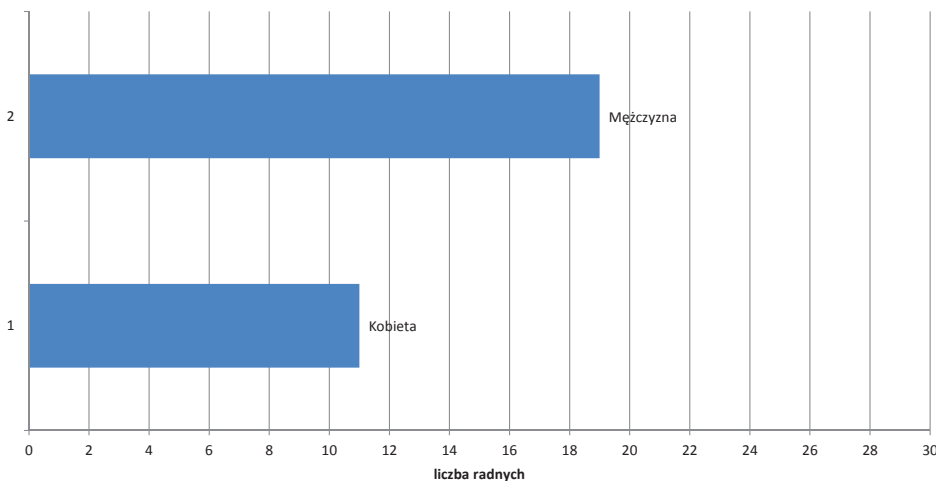
¹ Ankieta wraz z treścią pytań stanowi załącznik 1.

² Ankietowani często korzystali z tej możliwości. Wypowiedzi opisowe respondentów zostały przytoczone w tekście i ujęte w cudzysłów.

W ankiecie poruszono następujące zagadnienia: rolę ławników w postępowaniu sądowym, procedurę wyboru ławników, cechy dobrego ławnika, relacje pomiędzy ławnikami a sędziami orzekającymi, przebieg „kariery ławniczej” i ogólną ocenę instytucji. Wyników ankiet nie dzielono ze względu na płeć i wiek osób czy ze względu na zbyt małą grupę.

Przebadano 30 radnych. Wśród nich większość stanowili mężczyźni 19 osób – 63%, a 11 to kobiety (wykres 1). Średni wiek respondentów to 53 lata, przy czym najmłodszy z badanych miał 41 lat, a najstarszy 70 (jedna osoba nie podała wieku).

Wykres 1. Określenie płci

Badanie zostało przeprowadzone w terminie czerwiec – sierpień 2011 roku. Gminy objęte badaniem zostały wybrane w oparciu o zasadę właściwości terytorialnej sądów okręgowych, wynikającej z treści rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 października 2002 r., w sprawie sądów apelacyjnych, sądów okręgowych i sądów rejonowych oraz ustalenia ich siedzib i obszarów właściwości (DzU 2002 nr 180, poz. 1508, ze zm.). W tym zakresie wybrano 30 jednostek samorządu terytorialnego, obejmujące wszystkie 5 miast na prawach powiatu oraz 25 innych gmin.

Zestawienie badanych gmin

Właściwość Apelacji Białostockiej	Województwo	Powiat	Gmina	Gmina
BIAŁOSTOCKI	podlaskie (15 gmin)	grodzki	miasto Białystok	miasto Białystok
		białostocki	miasto Zabłudów	Nikt w składzie obecnej rady nie odpowiada składowi zespołu
		bielski	miasto Bielsk Podlaski	miasto Bielsk Podlaski
		grajewski	miasto Grajewo	miasto Grajewo
		hajnowski	miasto Hajnówka	miasto Hajnówka
		siemiatycki	miasto Siemiatycze	miasto Siemiatycze
		sokólski	miasto Sokółka	Nikt w składzie obecnej rady nie odpowiada składowi zespołu.
		wysokomazowiecki	miasto Ciechanów	Nikt w składzie obecnej rady nie odpowiada składowi zespołu.
		sokólski	miasto Dąbrowa Białostocka	Nikt w składzie obecnej rady nie odpowiada składowi zespołu.
		sokólski	miasto Suchowola	miasto Suchowola
		siemiatycki	gmina Siemiatycze	gmina Siemiatycze
		moniecki	miasto Mońki	miasto Mońki
		białostocki	miasto Choroszcz	miasto Choroszcz
białostocki	miasto Supraśl	miasto Supraśl		

ŁOMŻYŃSKI	podlaskie (4 gminy)	grodzki	miasto Łomża	miasto Łomża
		łomżyński	miasto Nowogród	miasto Nowogród
		łomżyński	gmina Łomża	gmina Łomża
		łomżyński	gmina Piątnica	Nikt w składzie obecnej rady nie odpowiada składowi zespołu.
SUWALSKI	podlaskie (4 gminy)	grodzki	miasto Suwałki	miasto Suwałki
		suwalski	gmina Jeleniewo	Nikt w składzie obecnej rady nie odpowiada składowi zespołu.
		suwalski	gmina Suwałki	gmina Suwałki
		suwalski	gmina Przerośl	gmina Przerośl
		sejneński	miasto Sejny	miasto Sejny
OLSZTYŃSKI	warmińsko- -mazurskie (3 gminy)	grodzki	miasto Olsztyn	miasto Olsztyn
		gołdapski	gmina Dubeninki	Nikt w składzie obecnej rady nie odpowiada składowi zespołu.
		gołdapski	gmina Banie Mazurskie	Nikt w składzie obecnej rady nie odpowiada składowi zespołu.
OSTROŁĘCKI	mazowieckie (4 gminy)	grodzki	miasto Ostrołęka	miasto Ostrołęka
		ostrołęcki	miasto Myszyniec	Nikt w składzie obecnej rady nie odpowiada składowi zespołu.
		ostrołęcki	gmina Kadzidło	gmina Kadzidło
		ostrołęcki	gmina Łyse	gmina Łyse

Następnie z ustalonego obszaru na podstawie analizy danych zamieszczonych przez rady gmin w Biuletynach Informacji Publicznej wyselekcjonowano 39 radnych. W kolejnej części porównano powołane uchwałami rad gmin w 2007 roku składy zespołów do spraw opiniowania kandydatów na ławników sądów powszechnych pod kątem tego, czy radny uczestniczący w pracach zespołu w roku 2007 uzyskał mandat w wyborach samorządowych w roku 2010. W wyniku tej analizy ustalono, że w 30 wybranych gminach, w 9 z nich, żadna osób ze składu zespołu oceniającego nie została ponownie członkiem rady.

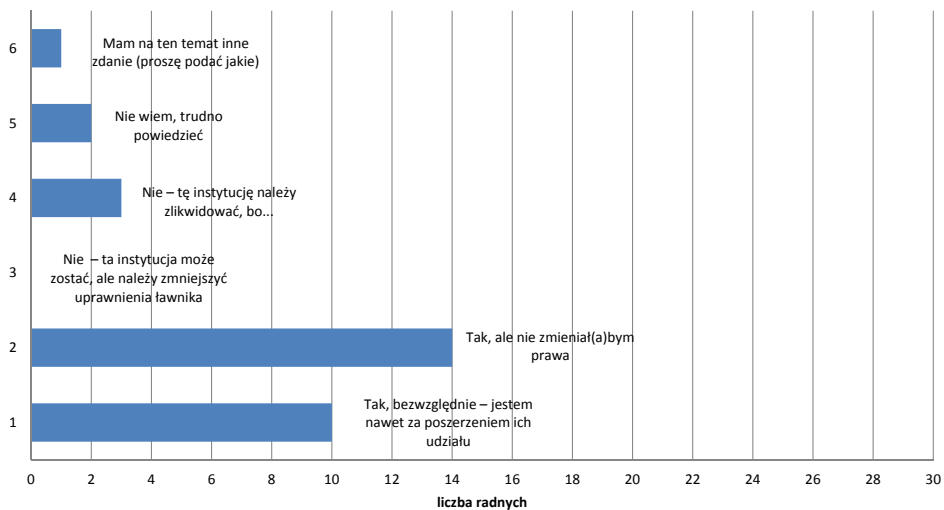
W konsekwencji przeprowadzono badania wśród imiennie określonych radnych z 21 gmin, w których radni wykonywali swoje funkcję kolejną kadencję. Były to osoby, które nie tylko uczestniczyły w głosowaniu nad wyborem ławników na kadencję 2007–2011, ale przede wszystkim, były to osoby, które z racji powołania w skład zespołów do spraw opiniowania kandydatów na ławników sądów powszechnych miały dokonać oceny zgłoszonych kandydatur i przedstawić na sesjach rad gmin swoją opinię w tym zakresie.

2. Wyniki badań

2.1. Rola ławników w postępowaniu sądowym

W pierwszym pytaniu radni mieli ustosunkować się do roli, jaką według nich ławnik sprawuje w polskim wymiarze sprawiedliwości. Jak wynika z analizy uzyskanych danych, zagadnienie, co do utrzymania stanowiska ławnika w polskim wymiarze sprawiedliwości, nie jest jednoznaczne (wykres 2). Ponad 46% badanych radnych uważa, że funkcja ławnika jest potrzebna, ale jednocześnie zauważa, że prawo powinno być zmienione, by funkcja ta dawała lepsze efekty. Co trzeci ankietowany uważa, że funkcja ławnika powinna zostać bezwzględnie utrzymana, a nawet jej zakres powinien zostać rozszerzony. Za zlikwidowaniem stanowiska opowiedziało się 10% badanych. Widać więc, że ankietowani nie są krytyczni wobec celowości udziału ławników w postępowaniach sądowych. Jeden z opowiadających się za ich usunięciem z wymiaru sprawiedliwości wskazał, że instytucję tę należy „zlikwidować, bo ławnicy z reguły nie znają prawa”. Z kolei radny opowiadający się za ich utrzymaniem postulował, by „zwiększyć ich prawo poprzez możliwość zadawania pytań” oraz by „wybierać ludzi nieskazitelnych, a nie »wypełniaczy miejsc ławniczych«”. Z uwagi na to, że możliwość zadawania pytań w trakcie rozprawy jest jednym z przysługujących ławnikowi uprawnień, wypowiedź tego radnego wskazuje, że biorąc udział w wyborze ławników, tak naprawdę nie ma wiedzy o prawach i obowiązkach przysługującym obywatelom biorącym późniejszy udział w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

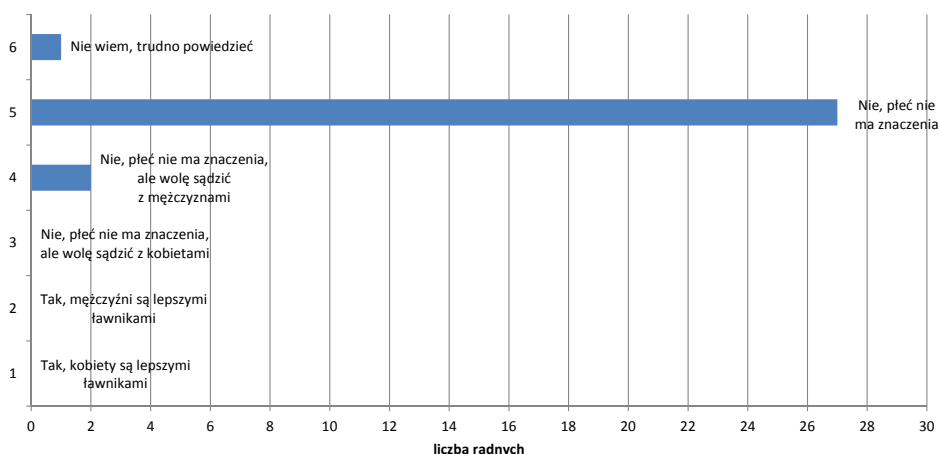
Wykres 2. Czy jest Pan(i) za utrzymaniem ławników w polskim wymiarze sprawiedliwości?

90% osób w badanej grupie uważa, że płęć ławnika nie odgrywa istotnej roli w pełnieniu funkcji (wykres 3). Jednocześnie dwie osoby na 30 wyraziły opinię, że lepiej współpracuje się z ławnikami płci męskiej. W tym kontekście warto podkreślić, że z danych statystycznych wynika, iż to kobiety stanowią najliczniejszą grupę wśród ławników. W kadencji 2004–2007 stanowiły one 61,7% wszystkich wybranych osób (choć ogółem we wszystkich kadencjach od 1995 do 2007 roku udział kobiet wynosił 52%³). Niemniej jak widać z uzyskanych danych, dla przeważającej większości radnych płęć nie odgrywała większej roli w procedurze ich wyboru. Nikt z badanych nie opowiedział się jednoznacznie, że płęć ma wpływ na wykonywanie obowiązków, jakie prawo wiąże z udziałem obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

³ Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006, s. 187. Dostępny w Internecie: <http://bip.ms.gov.pl/dzialalnosc/statystyki/download,33,8.html> [31.08.2011].

Wykres 3. Czy w Pana(i) opinii płęć odgrywa istotną rolę w pełnieniu funkcji ławnika?

W kolejnym pytaniu postanowiliśmy dowiedzieć się, jaką rolę zdaniem radnych odgrywają w Polsce ławnicy w wymiarze sprawiedliwości. Odpowiedzi zawiera tabela 5. Ponad 70% ankietowanych uważa, że udział ławnika w sądzie jest wyrazem udziału obywateli w sprawowaniu władzy. Co trzeci badany wyraził opinię, że funkcja ta zabezpiecza to, by w sądzie paragraf „nie przesłaniał życia”. Dwie osoby wyraziły inne zdanie na ten temat. Jedna z nich zauważyła, że „funkcja ta jest zbędna”, natomiast druga, że „ławnik powinien mieć odpowiednie kwalifikacje do wykonywania tej funkcji i powinien bezwzględnie być”.

Warto w tym miejscu przytoczyć wyniki badań A. S. Bartnik, która prowadząc badania dotyczące roli ławników, wyodrębniła – biorąc pod uwagę różne kryteria – rolę, jaką pełnią ławnicy⁴. W przypadku relacji między ławnikiem a sędzią zawodowym określiła je następująco:

- pełnoprawny partner sędziego;
- doradca sędziego;
- pomocnik sędziego w sprawach technicznych;
- bierny obserwator.

Z kolei z uwagi na typologię ławnikiem jest:

- przedstawiciel opinii społecznej;
- przedstawiciel własnego środowiska;
- przedstawiciel sądu;

⁴ A. S. Bartnik, *Sędzia czy kibic? Rola ławnika w wymiarze sprawiedliwości III RP*, Warszawa 2009, s. 102. Wymienione typologie powstały na podstawie danych uzyskanych z pytań ankietowych oraz swobodnych wypowiedzi ławników odnoszących się do zadań i roli ławnika.

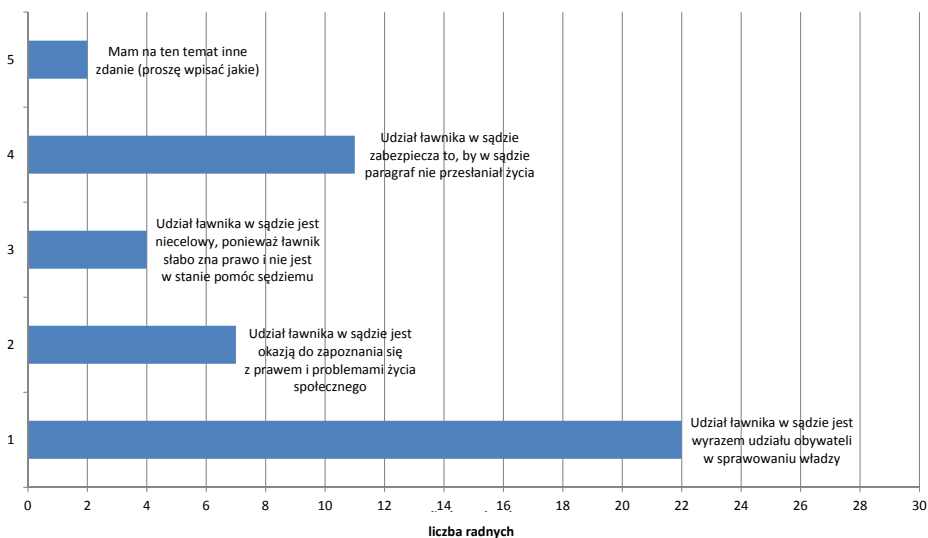
- przedstawiciel interesów oskarżonego;
- przedstawiciel interesów ofiary.

Biorąc pod uwagę zadania nałożone na ławników, wyodrębniła:

- zapobieganie rutynie sędziego;
- zwracanie uwagi na kontekst społeczny sprawy z uwzględnieniem „interesów” stron definiowanych jako oskarżony bądź ofiara;
- zwiększenie niezawisłości sędziowskiej, na przykład przez zapobieganie wpływom przełożonych na sędziego, zapobieganie korupcji;
- kontrolę nad sędzią czy to od strony sumienności rozpatrywania sprawy, czy też od owego zapobiegania wpływom na sędziego;
- podnoszenie kultury i świadomości prawnej w społeczeństwie.

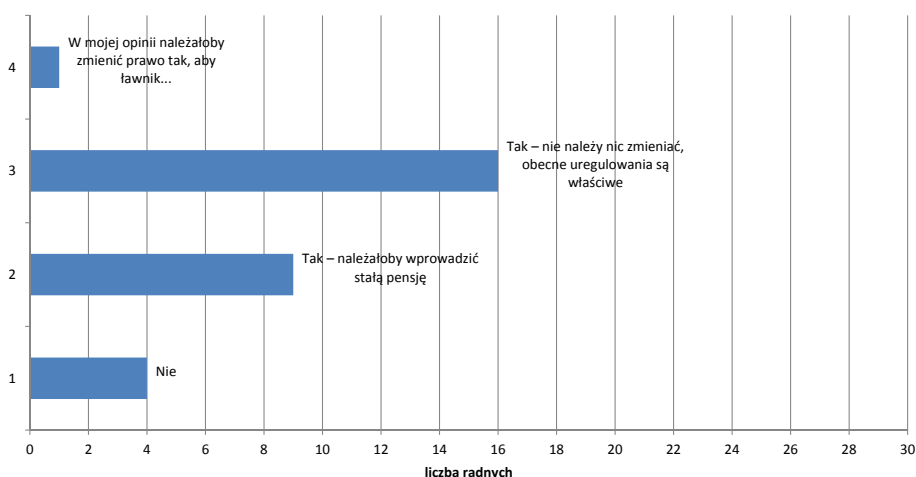
Reasumując. Badani przez nad radni w większości uznali, że ławnicy pełnią rolę w sądzie wynikającą z art. 182 Konstytucji RP, czyli postrzegają ich jako emanację udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Kolejną grupą są ci, którzy uznają, że ławnicy, uczestnicząc w postępowaniach sądowych, wnoszą swoje doświadczenie życiowe, zawodowe, rodzinne, co ma zapewnić ich zdaniem słuszne orzeczenia. Uznając, że takie rozumowanie jest błędne, należy jednak pamiętać, iż w konsekwencji sąd (a więc sędziowie zawodowi i ławnicy) winni w postępowaniu sądowym orzekać zgodnie z literą prawa.

Wykres 4. Która z wymienionych opinii na temat funkcji ławnika trafia Panu(i) najbardziej do przekonania?

Ponad połowa badanych uznała, że obecne uregulowania wynagrodzeń dla osób pełniących funkcje ławnika są właściwe i nic nie powinno w tej kwestii zostać zmienione. Co siódmy radny uznał, że pełnienie funkcji ławnika nie powinno być w ogóle opłacane (wykres 4). Natomiast co trzeci badany twierdzi, że powinna zostać wprowadzona stała pensja pozwalająca wynagrodzić ławnikom trud pełnienia ich funkcji. Jeden z radnych wskazał, że należy zmienić obowiązujące przepisy prawne, tak by ławnik „miał odczucie, że jego opinia ma wpływ na przebieg sprawy i postępowania” (trudno tę wypowiedź zrozumieć w kontekście zadanego pytania).

Wykres 5. Czy za pracę ławnika powinno się płacić?

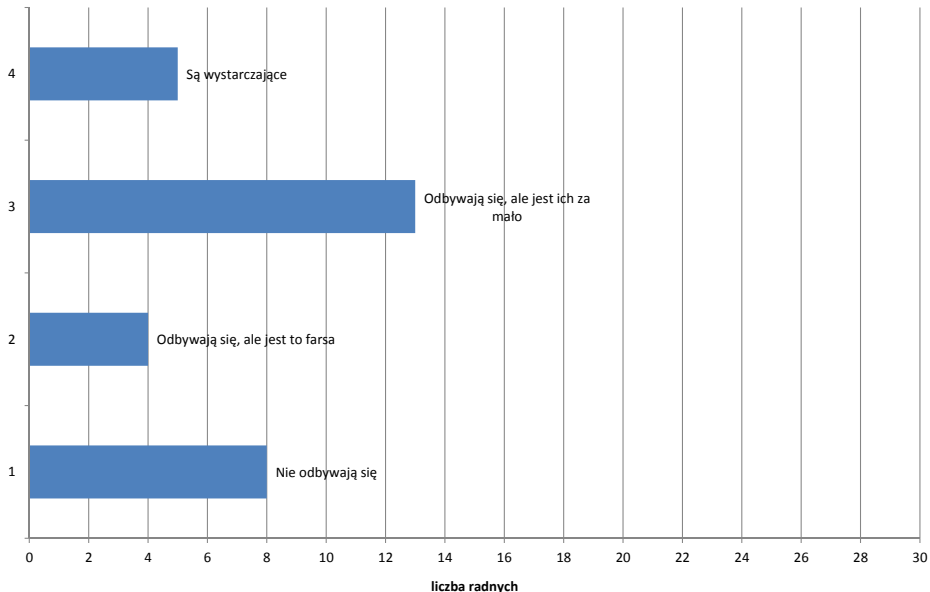

2.2. Przygotowanie ławników do pełnienia przez nich funkcji orzeczniczych

Kolejne dwa pytania odnosiły się do szkolenia ławników, ich oceny oraz zakresu tematycznego. Co do szkoleń ławników 2/5 radnych wskazało, że ich zdaniem szkoleń jest zbyt mało. Według takiej samej liczby radnych (17%) szkolenia w ogóle się nie odbywają oraz są wystarczające. Co dziesiąty ankietowany uważał, że szkolenia, owszem, odbywają się, ale jest to farsa. Ocena opinii w tym zakresie nie może być jednoznaczna, gdyż z uwagi na brak informacji nie można stwierdzić, czy badani radni rzeczywiście mają wiedzę na temat szkoleń ławników wynikającą np. z informacji uzyskanych od osób wykonujących funkcje ławników, sędziów czy też na podstawie być może własnych doświadczeń, które mogły powstać np. w wyniku wykonywania funkcji ławnika przed uzyskaniem mandatu radnego. Niemniej jednak z uzyskanych odpowiedzi wynika oczekiwanie ławników jak i samych sędziów, by system szkolenia ławników został bardziej

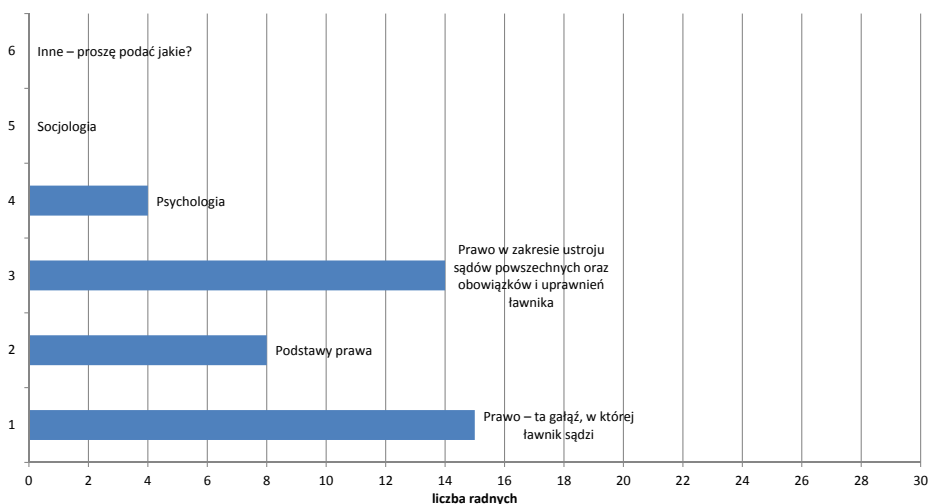
zintensyfikowany. Być może wyrażone opinie są pewnego rodzaju postulatami, które winny być wcielane w życie.

Wykres 6. Szkolenia dla ławników

Zaledwie co ósmy radny uznał, że szkolenie ławników powinno obejmować tematy z psychologii, natomiast zdecydowana większość opowiada się za tym, by przyszli ławnicy szkoleni byli z zakresu podstaw prawa (27%), a zwłaszcza z gałęzi prawa, w której ławnik sądzi – 50%. Żadna osoba z ankietowanych nie postulowała, by przyszli ławnicy poznali przynajmniej podstawy socjologii. Wynika z tego, że zdaniem radnych ławnicy w pierwszej kolejności winni zapoznać się ze swymi obowiązkami i uprawnieniami, jakie im w świetle przepisów przysługują.

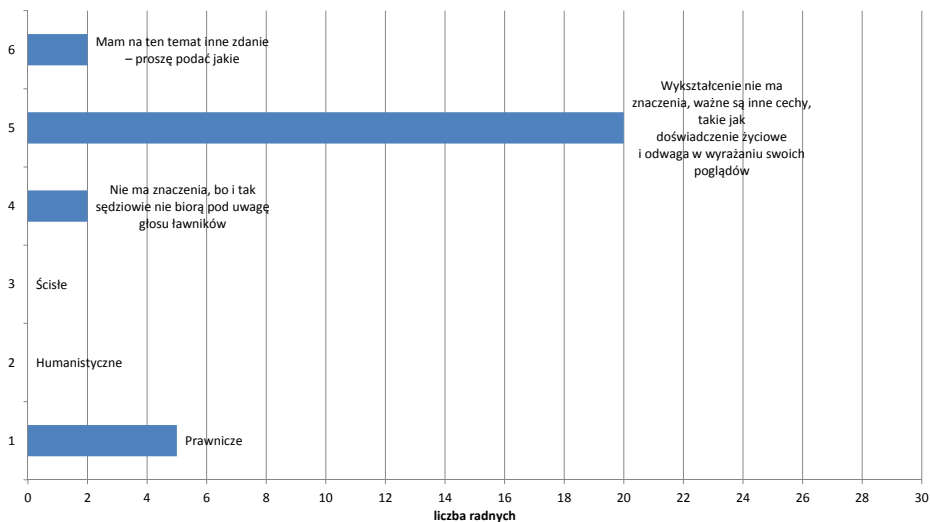
Wykres 7. Co powinno być tematem szkolenia ławników?

2.3. Oczekiwane cechy „dobrego ławnika”

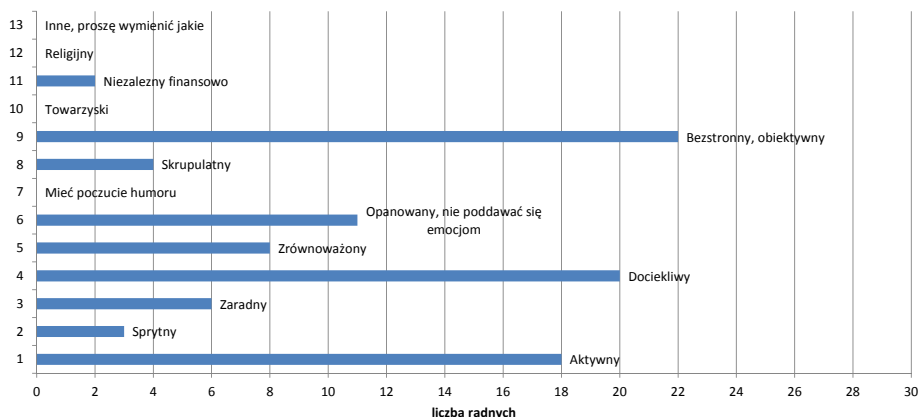
60% ankietowanych uważa, że wykształcenie ławnika nie ma znaczenia, zaś ważne jest doświadczenie życiowe oraz odwaga w wyrażaniu swoich opinii. Co szósty radny stwierdził, że ławnik powinien posiadać wykształcenie prawnicze. Trzech ankietowanych skorzystało z możliwości uszczegółowienia swoich odpowiedzi i wskazało, że ważne jest „doświadczenie życiowe i mądrość, rozważa i duża kultura osobista” oraz „kierunek wykształcenia nie ma znaczenia, ale ławnik powinien mieć przynajmniej wykształcenie średnie”. Ponadto ławnika cechować winno „wykształcenie ogólne lub specjalistyczne, a do tego doświadczenie życiowe i odwaga w wyrażaniu opinii”.

Wykres 8. Jakie powinno być wykształcenie ławnika?

W kolejnym pytaniu skupiliśmy się na wyodrębnieniu cech, jakie zdaniem radnych powinien mieć dobry ławnik. Każdy z ankietowanych mógł wpisać maksymalnie trzy cechy. Nie zawsze wpisywano trzy cechy, cztery osoby wskazały po cztery cechy. Do najczęściej wymienianych była bezstronność oraz obiektywizm (73%), dociekliwość (76%), aktywność (60%). Żaden z ankietowanych nie uważał, aby dobry kandydat do sprawowania funkcji ławnika musiał być towarzyski, z poczuciem humoru bądź religijny. Tym samym uznano, że tego typu cechy ławnika nie mają i nie powinny mieć wpływu na wykonywanie przez niego jego obowiązków związanych z pełnioną funkcją.

Wykres 9. Jakie cechy Pana(i) zdaniem powinien mieć dobry ławnik? Powinien być... (proszę wybrać 3 odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt 13).

Kolejne trzy pytania były otwarte i badani radni mieli możliwość wyrażenia swobodnej wypowiedzi na postawione przed nimi kwestie dotyczące cech osobowościowych, wiedzy, doświadczenia osób wykonujących funkcje ławnika.

Pytanie pierwsze w tym obszarze brzmiało: Czego wymaga Pan(i) od ławnika?

Oto czego wymagają radni od ławników⁵:

- znajomości prawa, znajomości podstaw psychologii, nieskazitelnej postawy moralnej;
- sumienności, podejścia do człowieka;
- rozsądku, kwalifikacji, uczciwości;
- nieskazitelnej opinii, zaufania;
- życzliwości;
- zaangażowania;
- rzetelnego wykonywania powierzonych obowiązków;
- nieskazitelnej opinii, udziału w szkoleniach dla ławników i czynnego udziału w pracach sądu;
- dociekliwości, wiedzy ogólnej, a nawet specjalistycznej pomocnej w sądzie;
- bezstronności, znajomości choć częściowo prawa;
- dyskrecji;
- kompetencji;
- szacunku dla człowieka, obiektywizmu;
- obiektywizmu, kompetencji, profesjonalizmu;

⁵ Niektóre odpowiedzi powtarzały się.

- empatii, działania zgodnego z prawem;
- odpowiedzialności;
- tajemniczości;
- bezstronności, aktywności;
- odpowiedzialności;
- sumienności;
- nieposzlakowanej opinii, niekaralności, profesjonalizmu;
- wyrażania swojego zdania;
- zaangażowania;
- sprawiedliwości;
- znajomości prawa.

Analiza ww. odpowiedzi wskazuje, że wśród opinii co do wymagań odpowiedzialnych cech u ławnika, najczęściej wskazywanymi cechami była bezstronność (wskazało na ta cechę 10 z 30 osób). Do innych najczęściej wskazywanych odpowiedzi należy zaliczyć: obiektywizm, sumiennosc, uczciwość, rzetelnosc i niekaralność. Jak widać, do najczęściej wskazywanych cech zaliczono te, które powszechnie uznaje się za ważne, którymi winni kierować się arbitrzy, a więc osoby mające rozstrzygnąć spór w sposób merytoryczny. Bez wątplenia są nimi członkowie składów sędziowskich, w tym także ławnicy.

Następne pytanie dotyczyło uzyskania odpowiedzi na pytanie dotyczące przydatności w wykonywaniu wymiaru sprawiedliwości. W tym zakresie radni odpowiadając na pytanie: Jaki ławnik mógłby być przydatny w sądzie? Odpowiedzi respondentów⁶:

- dobrze zorientowany w sytuacji społeczno-gospodarczej kraju;
- umiejący formułować swoje zdanie i bronić go w dyskusji;
- dociekliwy, sumienny i niezależny;
- zaradny;
- obiektywny;
- znający problemy społeczne;
- odpowiednio przygotowany;
- rozsądny;
- wiedzący po co chce być ławnikiem i jakie ma obowiązki;
- dociekliwy;
- opanowany;
- zrównoważony;
- niezależny finansowo;

⁶ Niektóre odpowiedzi powtarzały się.

- sprytny;
- winien działać w kierunku, na którym się zna;
- kompetentny;
- osoba z wykształceniem prawniczym lub zwyczajnym;
- lojalny;
- zaradny życiowo;
- obywatel o dużej kulturze osobistej;
- sprawiedliwy;
- powinien posiadać cechy charakteru pozwalające mu na zajęcie stanowiska w sprawie i podjęcie właściwej decyzji;
- aktywny;
- właściwie przeszkolony;
- z dużym doświadczeniem życiowym;
- każdy, który wyraża swoje poglądy w oparciu o swoje doświadczenie życiowe;
- przygotowany merytorycznie;
- bez większych emocji;
- uczciwy;
- mądry;
- wyrażający swoje zdanie;
- opanowany;
- bezstronny;
- skrupulatny;
- znający prawo;
- jest zbędny.

Jak widać z udzielonych odpowiedzi, część radnych uważa, że ławnik winien mieć wykształcenie prawnicze lub co najmniej znać się na prawie. Często podkreślana jest aktywność, którą zapewne należy rozumieć jako aktywność w trakcie postępowania sądowego mającą być przeciwstawieniem się spotykanej (także w tym badaniu) opinii, iż ławnicy pełnią głównie rolę statystów sędziego zawodowego i zasadniczo nie wnoszą nic w postępowania sądowe. W takim rozumieniu cechy, jak dociekliwość czy obrona swego zdania, bez wątpienia łączą się z aktywnością. Na uwagę zasługują odpowiedzi, które sytuują ławników jako osoby znające problemy społeczne i sytuację kraju, niezależne finansowo, a więc mające szersze spojrzenie na rzeczywistość oraz sytuację materialną, która zapewni odporność na ewentualne pokusy korupcyjne.

Jeden z radnych uznał, że ławnik winien być sprytny, co trudno zrozumieć. Być może tę wypowiedź należy interpretować jako ostrzeżenie, by w trakcie pro-

cesu nie ulec łatwo wiernie manipulacji przez uczestników postępowania sądowego. Co ważne dwie osoby wskazały, że ich zdaniem ławnik jest zbędny i nie powinien pełnić tej funkcji w wymiarze sprawiedliwości.

Ostatnie pytanie otwarte miało dać odpowiedź radnych na temat cech, które ich zdaniem wykluczają możliwość wykonywania tej funkcji orzeczniczej. Na pytanie: Jaki człowiek absolutnie nie nadaje się na ławnika?, radni wskazali, że nie może być to ktoś, kto jest⁷:

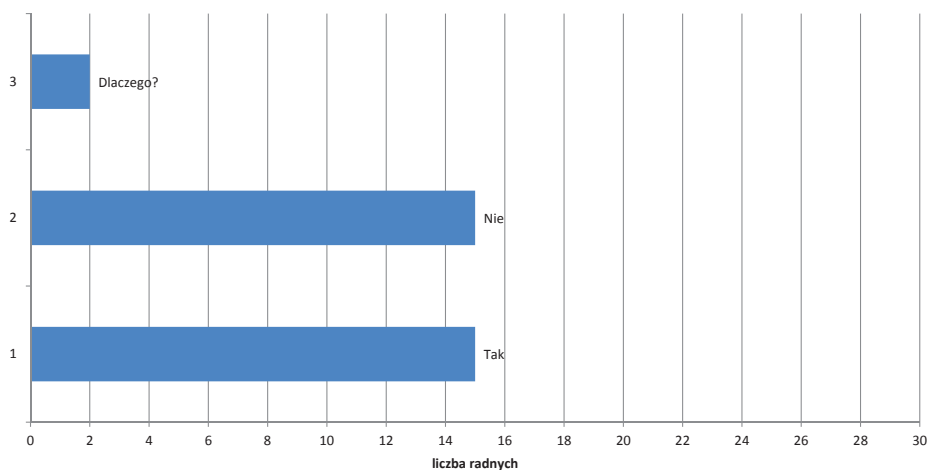
- nieopanowany;
- nieaktywny;
- nieuczciwy;
- nieznający prawa;
- bojący się, bez swego zdania;
- niegodny tej funkcji i taki, któremu nie można zaufać i ma złą opinię w środowisku;
- człowiek, który z łamania prawa uczynił sposób swojego funkcjonowania;
- lekceważący prawo, niedbający o dobro ludzi;
- kłamliwy;
- jest osobą bez zasad moralnych i bezwzględny, złośliwy;
- kłamcą, krętaczem i osobą niezdecydowaną;
- nie zrównoważony, emocjonalny, fanatyk religijny;
- stronnicy;
- niemający własnego zdania;
- wątpliwej moralności;
- niedostatecznie wykształcony;
- niespełniający wymagań wynikających z przepisów (ustawy);
- nieobiektywny;
- kryminalista, podatny na sugestie, nałogowiec;
- mający problemy z prawem, alkoholem;
- w konflikcie z prawem;
- karany;
- nieznający prawa.

Ostatnie pytanie w tej części dotyczyło potrzeby ewentualnego zdawania przez kandydatów na ławników jakiegokolwiek egzaminu wstępnego o charakterze kwalifikującym do pełnienia tej funkcji. Odpowiedzi radnych podzieliły się po połowie. 50% badanych uznało, że kandydat na ławnika powinien zdawać wcześniej egzamin, tyle samo osób stwierdziło, że nie powinno być takiego

⁷ Niektóre odpowiedzi powtarzały się.

obowiązku. Dwie osoby uzupełniły swe wypowiedzi. Pierwsza z nich uważa, że egzamin korzystnie wpłynie na wybór osób odpowiednich na to stanowisko, „by nie byli to ludzie przypadkowi, werbowani przez organizacje, a szczególnie polityczne; ponieważ jego udział w orzekaniu jest czynnikiem społecznym, będzie to prawdopodobieństwo do wyboru właściwej osoby”. Druga, sprzeciwiając się wprowadzeniu ewentualnego egzaminu, uznała, że „kandydaci na ławnika mają wystarczającą wiedzę, powinni zaliczać szkolenia w trakcie sprawowania funkcji”.

Wykres 10. Czy w Pana(i) opinii kandydat na ławnika powinien zdawać wcześniej egzamin?

2.4. Udział radnych w procesie wyboru i odwoływania ławników

W myśl art. 160 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (DzU nr 98, poz. 1070 ze zm.), ławników do sądów okręgowych oraz do sądów rejonowych wybierają rady gmin, których obszar jest objęty właściwością tych sądów – w głosowaniu tajnym. Wybory przygotowują gminy jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej.

Wybory ławników odbywają się najpóźniej w październiku roku kalendarzowego, w którym upływa kadencja dotychczasowych ławników. Przed przystąpieniem do wyborów rada gminy powołuje zespół, który przedstawia na sesji rady gminy swoją opinię o zgłoszonych kandydatach, w szczególności w zakresie spełnienia przez nich wymogów określonych w ustawie (art. 163 ustawy). Przepisy prawne nie określają żadnych kwestii odnoszących się do składu zespołu, sposobu jego powoływania oraz innych kompetencji w omawianym zakresie. Jeśli chodzi

o sposób jego powoływania, obowiązuje zasada wynikająca z art. 14 u.s.g.⁸ oraz art. 160 § 1 u.s.p. – „uchwały rady gminy zapadają zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowego składu rady, w głosowaniu tajnym”. U.s.p. wprowadziła w tym względzie obowiązek odbycia się głosowania tajnego.

Należy podkreślić, iż rolą powołanego zespołu jest jedynie ocena kandydatów pod względem formalnym i przedstawienie kandydatur radzie. Wymogi formalne kandydowania na ławnika zostały kompleksowo określone w ustawie Prawo o ustroju sądów powszechnych i aktualnie uległy niewielkiej modyfikacji w 2011 roku w porównaniu z rokiem 2007.

Warunki formalne dla kandydatów na ławników są następujące

Zgodnie z art. 158 ustawy ławnikiem może być wybrany ten, kto:

- 1) posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- 2) jest nieskazitelnego charakteru;
- 3) ukończył 30 lat;
- 4) jest zatrudniony, prowadzi działalność gospodarczą lub mieszka w miejscu kandydowania co najmniej od roku;
- 5) nie przekroczył 70 lat;
- 6) jest zdolny, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków ławnika;
- 7) posiada co najmniej wykształcenie średnie.

Do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy ławnikiem powinna być wybrana osoba wykazująca szczególną znajomość spraw pracowniczych.

Ławnikiem nie może być⁹:

- 1) osoba zatrudniona w sądach powszechnych i innych sądach oraz w prokuraturze;
- 2) osoba wchodząca w skład organów, od których orzeczenia można żądać skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego;
- 3) funkcjonariusz policji oraz inna osoba zajmująca stanowiska związane ze ściganiem przestępstw i wykroczeń;
- 4) adwokat i aplikant adwokacki;
- 5) radca prawny i aplikant radcowski;
- 6) duchowny;

⁸ Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r., t.j. (DzU 2001 nr 142, poz. 1591, w dalszej części cytowana w formie skrótu u.s.g.).

⁹ Art. 159 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (DzU nr 98, poz. 1070 ze zm.).

- 7) żołnierz w czynnej służbie wojskowej;
- 8) funkcjonariusz służby więziennej;
- 9) radny gminy, których rada dokonuje wyboru ławników.

Nie można być ławnikiem jednocześnie w więcej niż jednym sądzie.

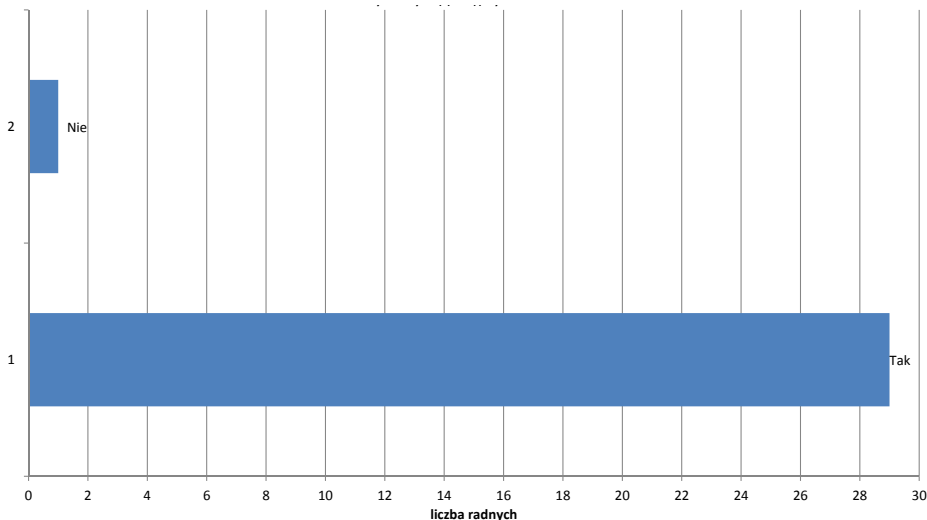
Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów i analizy uzyskanych odpowiedzi radni swój udział w wyborze ławników określali zgodnie z ustalonym w tym zakresie porządkiem prawnym. Warto jednak wskazać szczególne wypowiedzi radnych, którzy odpowiadali na pytanie dotyczące zasad organizacji i przebiegu wyborów ławników:

- Z przedłożonej listy kandydatów, spełniających ustawowe wymagania radni w głosowaniu tajnym wybrali wymaganą liczbę ławników. Wybrani zostali ci, którzy uzyskali największą liczbę głosów.
- Typowało się ludzi bardziej obytych.
- Na podstawie zebranej opinii o kandydatach wybierało się osoby w głosowaniu na sesji rady miasta.
- Wybory te odbywały się na sesji rady miejskiej.
- W związku z niewielkim zainteresowaniem wśród społeczeństwa bycia ławnikiem rozpatrywaliśmy tylko minimalną ilość chętnych na to stanowisko – brak możliwości wyboru jednego spośród kilku kandydatów. Po stwierdzeniu, czy kandydaci spełniają wszystkie wymogi do bycia ławnikiem i wysłuchaniu opinii o kandydatach, odbywało się głosowanie.
- Mieszkając w małym środowisku, doskonale znam mieszkańców; spełnienie wymagań ustaw o ustroju sądów to dla mnie za mało, dodatkowo winni być przeszkoleni.
- Wybór ławników następował w drodze głosowania tajnego na sesji rady miasta.
- Na każdego kandydata odbywało się głosowanie jawne.
- Analiza spełnienia przesłanek pod względem formalnym wynikających z ustawy.
- Wybór z osób zaproponowanych radnych przy uwzględnieniu spełnienia kryteriów czyli dobra opinia, wykształcenie oraz predyspozycja.
- Została odrzucona jedna kandydatura niespełniająca wymogu średniego wykształcenia.
- Po sprawdzeniu, czy kandydat spełnia wymogi formalne, wymieniono opinie o kandydacie i odbyło się głosowanie.
- Tajne głosowanie w sesji.

Listę wybranych ławników wraz z dotyczącymi ich danymi rady gmin, które dokonały ich wyboru, przesyłają prezesom właściwych sądów najpóźniej do koń-

ca października. Spośród ławników znajdujących się na tej liście rady gmin wskazują ławników wybranych do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy. Prezes sądu wręcza ławnikom zawiadomienie o wyborze i odbiera od nich ślubowanie według roty ustalonej dla sędziów, z odpowiednią zmianą. Po odebraniu ślubowania prezes sądu wpisuje ławnika na listę ławników i wydaje mu legitymację.

Wykres 11. Czy dokonywał(a) Pan(i) wyborów ławników?

Kolejne pytanie, otwarte, brzmiało: Czym kierował się Pan(i) przy wyborze ławników? Tutaj radni, odnosząc się do swych doświadczeń i uczestnictwa w procesie wyboru ławników, wskazali następujące odpowiedzi¹⁰:

- wykształcenie, ogłada towarzyska, wiek;
- znajomość podstaw prawa, postawa etyczno-moralna, dyspozycyjność;
- zaangażowanie osób, praktyka;
- kwalifikacje kandydata, opinia społeczna o kandydacie, dane z deklaracji;
- znajomość podstaw prawa;
- przynależność związkowa;
- nieskazitelna opinia, zaufanie społeczne;
- niekaralność, staż pracy i miejsce pracy;
- nieposzlakowana (dobra) opinia, uczciwość, czynny udział w życiu społecznym;
- kandydaci pochodzą z terenu gminy i znani są w społeczeństwie;

¹⁰ Niektóre odpowiedzi powtarzały się.

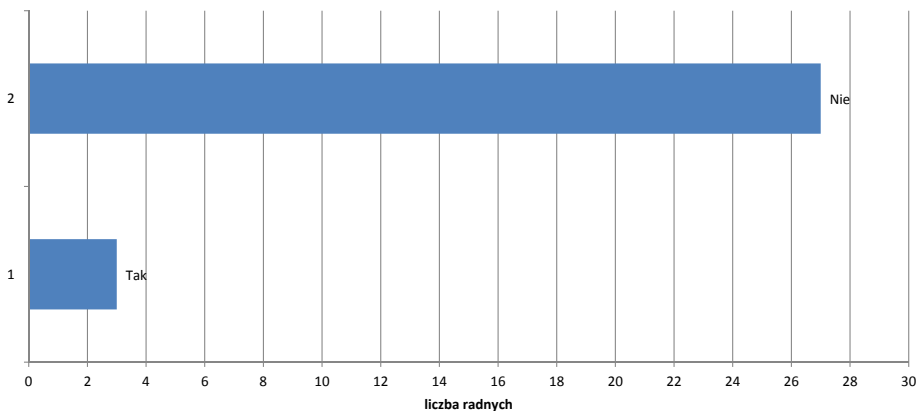
- solidność, kompetencja, uczciwość;
- morale, niekaralność, zdrowie (psychiczne);
- niekaralność, poglądy;
- doświadczenie życiowe i zawodowe, kompetencje umożliwiające wykazanie się wiedzą w szerokim tego słowa znaczeniu, nienaganna postawa;
- grupa społeczna;
- poziom;
- opinia wydana przez PKP w Sejnach;
- uczciwość, odpowiedzialność;
- opinia w środowisku lokalnym, wykształcenie;
- predyspozycje;
- wymogi formalne;
- czy spełnia wymogi formalne;
- obiektywność, uczciwość;
- rzetelność, sprawiedliwość;
- pozycja społeczna.

Większość odpowiedzi oscylowała wokół takich cech, jak: wykształcenie (12 odpowiedzi), nieskazitelna opinia, zaufanie społeczne i wiek (6 odpowiedzi). Warte podkreślenia są odpowiedzi wskazujące na to, iż niektórzy z radnych, decydując się na wybór konkretnego ławnika, brali pod uwagę przynależność zawodową i miejsce pracy. Jeden z radnych wyraźnie podał, że brał „opinię wydaną przez PKP w Sejnach”.

W ramach sondażu opinii wśród radnych na temat funkcjonowania instytucji ławnika w naszym porządku prawnym zadaliśmy również pytanie mające na celu uzyskanie odpowiedzi, czy wybory na ławnika nie powinny odbywać się w sposób powszechny. Zgodnie z obecnie funkcjonującymi przepisami wyboru ławników dokonuje rada gminy/miasta, a nie obywatele.

Jak wynika z uzyskanych odpowiedzi, aż 87% ankietowanych uważa, że ławnicy nie powinni być wybierani w wyborach powszechnych. Jeden z ankietowanych radnych wyraził nawet swoje wątpliwości, uzupełniając wypowiedź komentarzem: „Po co? Dużo szumu, niewdzięczność, ekwiwalent finansowy żaden”.

Wykres 12. Czy ławnicy tak jak radni powinni być wybierani w wyborach powszechnych?

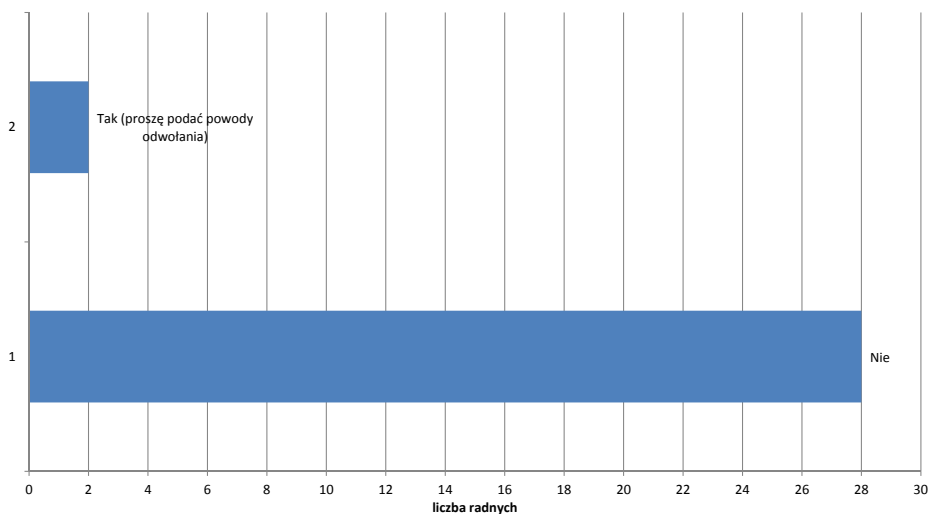
Zgodnie z regulacją art. 166 § 2 ławnika można odwołać, w przypadku gdy nie wykonuje obowiązków, zachowuje się w sposób godzący w powagę sądu lub gdy jest niezdolny do wykonywania obowiązków. Odwołania dokonuje na wniosek prezesa sądu rada gminy, która wybrała ławnika. Niestety obowiązujące do czasów nowelizacji ustawy w roku 2011 przepisy ustawy nie określały trybu rozpoznania takiego wniosku, a w szczególności brakowało wymogu opinionowania go przez jakikolwiek organ. Wprawdzie rady gmin nie są związane wnioskiem prezesa, to jednak jego złożenie w zasadzie prowadzić będzie do odwołania ławnika. Jedynym środkiem odwoławczym przysługującym od uchwały rady gminy jest skarga do sądu administracyjnego na podstawie art. 101 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (DzU 2001 nr 142, poz. 1591 ze zm.). Skarga nie wstrzymuje jednak biegu postępowania i skreślenia ławnika z listy, a więc odsunięcia go od spraw, w których zasiadał w składzie orzekającym. Dlatego przy nowelizacji ustawy w 2011 roku dodano § 2a – 2c w art. 166 i wprowadzono zmiany w art. 167 dotyczące kwestii odwoływania ławnika¹¹. Przygotowana zmiana art. 166 zawarta w przepisach § 2a – 2c stworzyła gwarancję obiektywnej oceny zaistniałej sytuacji wymagającej odsunięcia ławnika od prowadzenia sprawy. Ponadto zapewnia ławnikowi warunki do przedstawienia własnego stanowiska, jak również daje możliwość zasięgnięcia opinii w tej sprawie kolegium

¹¹ Zmiany były reakcją na wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich. Rzecznik podniósł, że obowiązujący tryb odwoływania ławnika nie gwarantuje prawidłowości tego procesu, co przy uznaniowych przesłankach odwołania ławnika określonych w art. 166 § 2 pkt 2 – 4 może sprzyjać powstaniu możliwości złożenia bezzasadnego wniosku o odwołanie.

sądu i rady ławniczej. Zmiana ta wprowadza do ustawy zasadę znaną już w prawie rzymskim *audiatur et altera pars*, czyli „wysłuchaj także drugiej strony”¹².

Jak wynika z analizy odpowiedzi radnych, ponad 93% ankietowanych nigdy nie odwoływało ławnika z pełnionej przez niego funkcji. Powodem, dla których dwóch radnych brało udział w tej czynności, było przekupstwo, pokrewieństwo oraz to, że pełnił funkcję radnego rady miejskiej.

Wykres 13. Czy odwoływał(a) Pan(i) już ławnika?

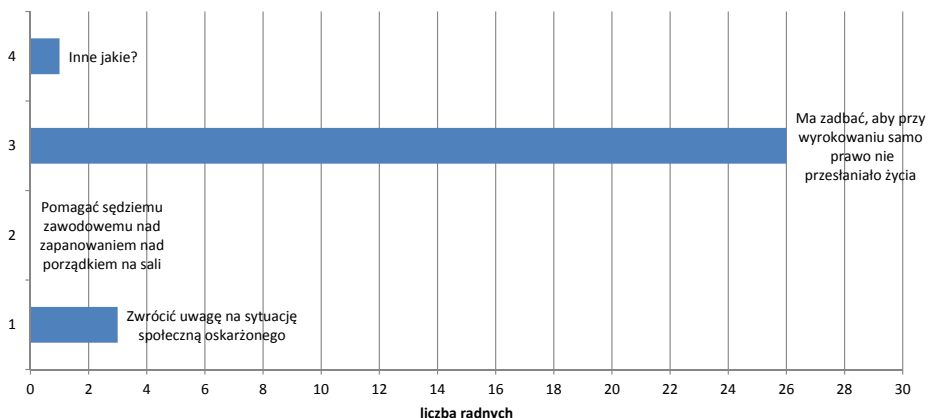

2.5. Wykonywanie praw i obowiązków ławnika

Ponad 86% badanych radnych uważa, że zadaniem ławnika w sądzie jest dbanie o to, by prawo „nie przysłaniało” życia. Zaledwie jedna osoba zaznaczyła inne: udział czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości. Co dziesiąty radny odpowiedział w badaniu, że ławnik jest po to, by zwrócić uwagę sędziego na sytuację społeczną oskarżonego, która może mieć wpływ na jego czyny bądź osąd.

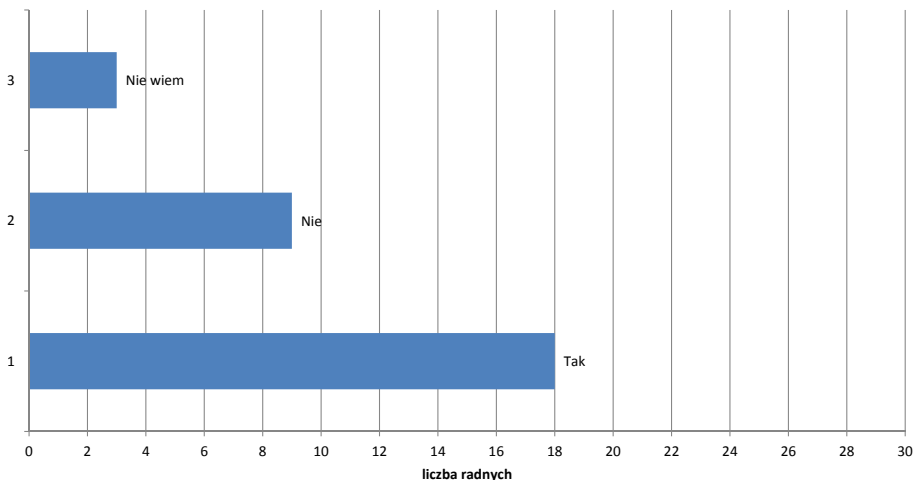
¹² Por. uzasadnienie projektu Rady Ministrów o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych. Dostępne w Internecie: <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-panstwowe>, s. 13 [20.06.2011].

Wykres 14. Zadaniem ławnika w sądzie jest... (proszę wybrać 1 odpowiedź lub odpowiedzieć na pkt 4)

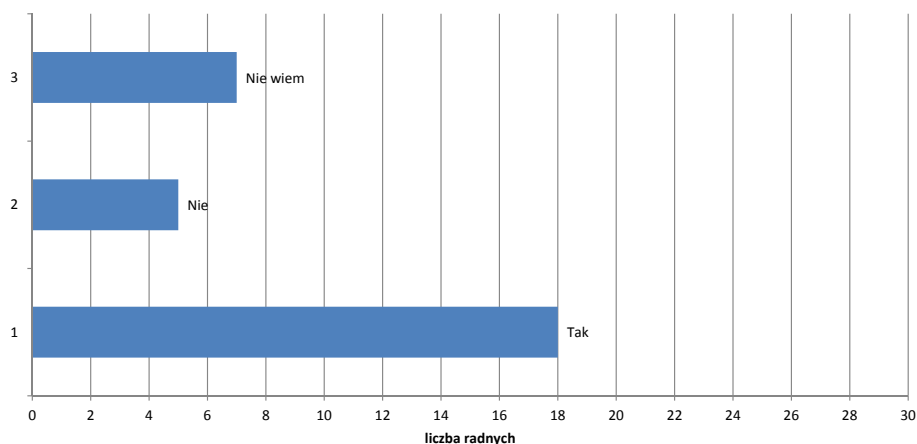
Ponad połowa ankietowanych uważa, że ławnik powinien mieć możliwość zadawania pytań podczas rozprawy.

Wykres 15. Czy Pana(i) zdaniem ławnik może zadawać pytania w trakcie rozprawy?

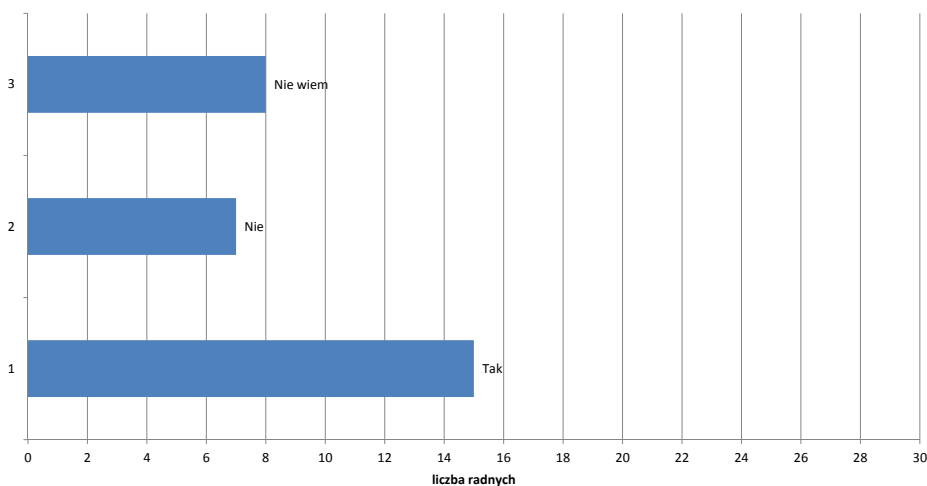

W przypadku niezgodności z sędzią w kwestii winy co czwarty ankietowany radny nie wyraził opinii na ten temat, zaś ponad 56% uznało, że ławnik powinien mieć możliwość wyrażania swojej opinii szczególnie wtedy, jeżeli nie zgadza się z sędzią. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku niezgodności, co do orzekania kary.

Wykres 16. Czy Pana(i) zdaniem ławnik może niezgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii winy?

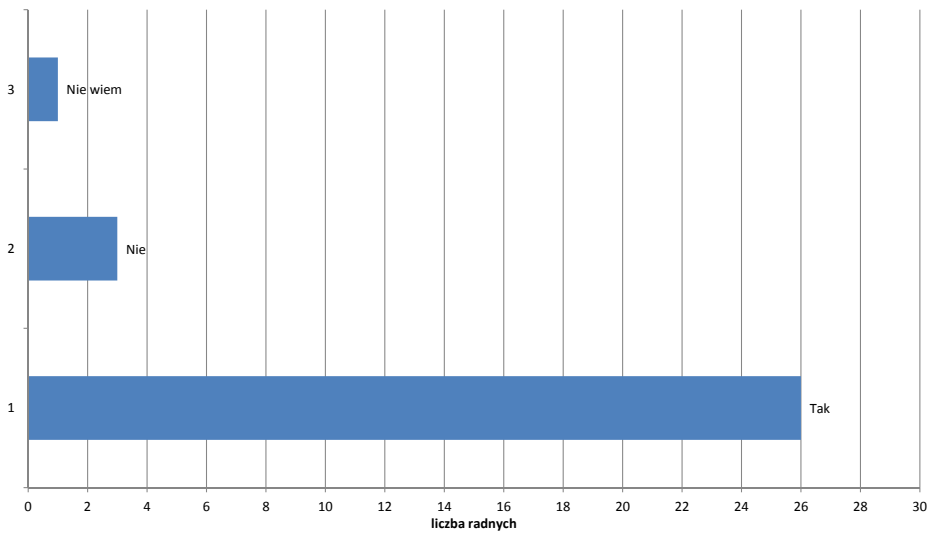

Wykres 17. Czy Pana(i) zdaniem ławnik może niezgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii kary?

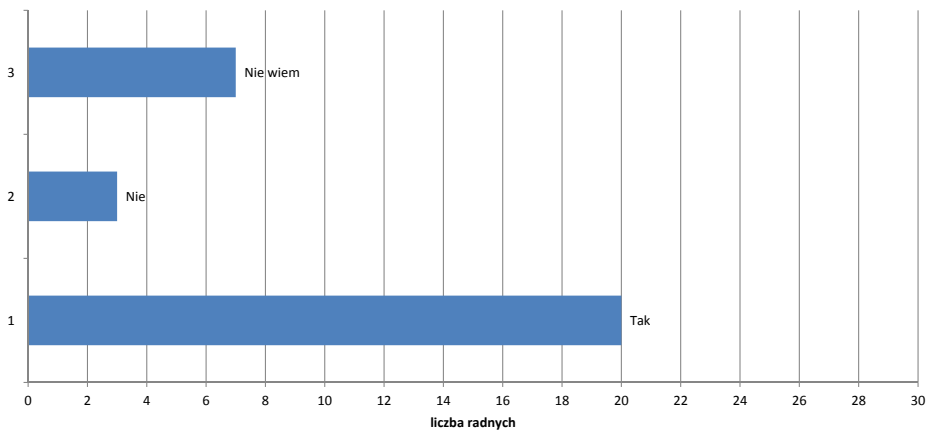
Dwudziestu czterech na trzydziestu ankietowanych wskazało, że ławnik powinien mieć możliwość przejrzenia przed rozprawą akt sądowych. Zaledwie jedna osoba nie wypowiedziała się na ten temat, zaś co dziesiąty ankietowany uważa, że nie powinien (nie musi) mieć takiej możliwości. To oznacza, że aż trzech z badanych radnych nie jest świadomych przysługującego ławnikom – członkom składu orzekającego – prawa przeglądania akt.

Wykres 18. Czy Pana(i) zdaniem ławnik może przeglądać akta sądowe?

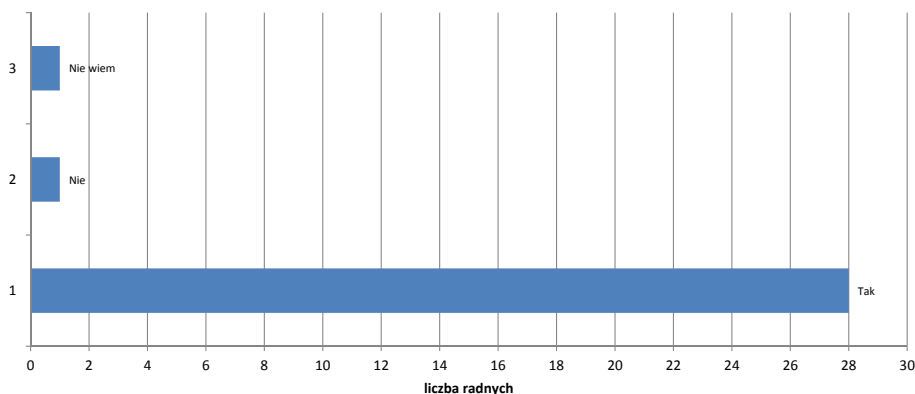

60% ankietyowanych uważa, że ławnik powinien brać czynny udział w rozprawie, a ponad 83%, że powinien brać czynny udział w naradzie.

Wykres 19. Czy w Pana(i) opinii ławnik powinien brać czynny udział w rozprawie?

Wykres 20. Czy w Pana(i) opinii ławnik powinien brać czynny udział w naradzie?

Bez wątplenia, by właściwie zaangażować się w proces sądowy oraz podjąć decyzję o jego wyniku w kontekście wydania orzeczenia kończącego postępowanie sądowe, ławnicy winni być osobami zaangażowanymi w toczący się proces, a tego nie może zagwarantować m.in. nieznanostwo akt sprawy czy brak udziału w rozprawie. Tego typu wypowiedzi wskazują, że niektórzy radni wybierając ławników, sami nie mają wiedzy na temat roli, jaką pełnią te osoby w wymiarze sprawiedliwości oraz obowiązków, jakie przysługują ławnikom.

2.6. Ogólna ocena instytucji ławnika w prawie polskim

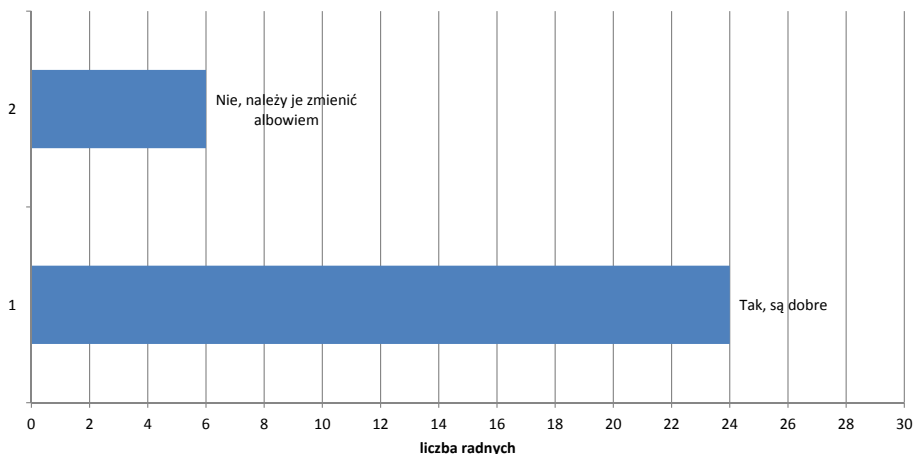
70% przedstawicieli samorządu terytorialnego wskazało, że obecne przepisy dotyczące ławników są dobre i niepotrzebne są żadne zmiany. Jednakże niektórzy z ankietyowanych wprowadziliby pewne zmiany polegające na:

- uniemożliwieniu dopuszczenia nieodpowiedzialnych ludzi kierujących się niewłaściwymi przesłankami;
- zmianie formy zgłaszania kandydatów na ławników.

Jedna z osób postulowała zmianę obowiązujących przepisów, ale nie umiała wskazać, w jakim kierunku winny one zmierzać. Z kolei inna wskazała, że, skoro „domagają się inni czegoś więcej, więc jakies zmiany na pewno, ale nie znam przepisów, więc konkretnie nie powiem”. Dwóch z badanych radnych wskazało, że:

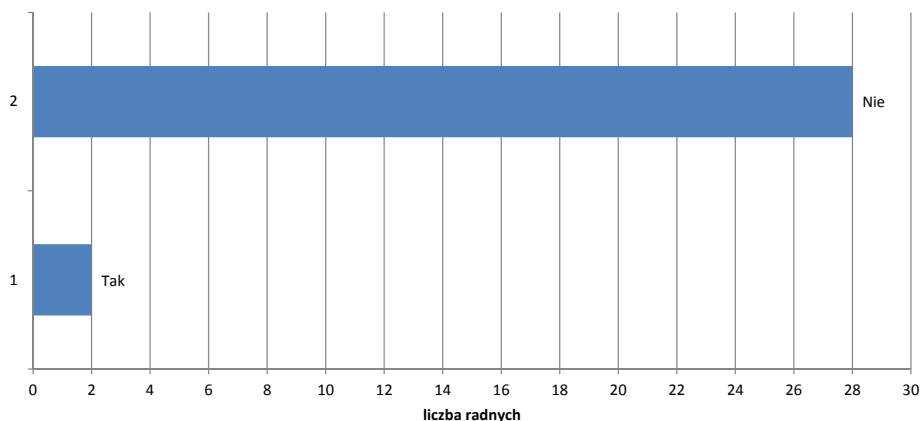
- zmiany zaproponowane przez Ministra Sprawiedliwości ograniczają rolę ławnika w polskim wymiarze sprawiedliwości, co jego zdaniem ogranicza możliwość rozwoju społeczeństwa obywatelskiego;
- ławnik jako czynnik społeczny nie jest przygotowany do pełnienia funkcji, nie zawsze ma odwagę zapytać sędziego, czy może zadać pytanie; ławnicy to często milczący świadkowie.

Wykres 21. Czy obecne przepisy prawa dotyczące ławników są dobre czy też potrzebują zmiany?

Interesowała też nas opinia radnych na temat ewentualnej profesjonalizacji ławników w kontekście ewentualnego wprowadzenia zawodu ławnika, bo jak do tej pory funkcja ta jest społeczna. Zaledwie dwóch spośród trzydziestu respondentów uznało, że instytucja ławnika powinna przyjąć status zawodu. Jedna z tych osób wyraziła przy tym pewne wątpliwości wskazując, że „istnieje możliwość rutyny, co zagraża obiektywizmowi”. Zdecydowana większość uznała jednak, że funkcję ławnika należy sprawować społecznie, w sposób uregulowany w dzisiejszych przepisach.

Wykres 22. Czy w Pana(i) opinii instytucja ławnika powinna przyjąć status zawodu?

3. Podsumowanie

Funkcją sądów jest sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, a więc rozpatrywanie i rozstrzyganie sporów o prawo. Takiemu określeniu wymiaru sprawiedliwości odpowiada art. 175 ust. 1 Konstytucji RP. Poza sędziami stanowiącymi szczególnie korpus prawniczy, udział w rozstrzyganiu kwestii dotyczących winy i kary biorą także ławnicy, gwarantujący udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

Z przeprowadzonych badań wynika, że zdaniem funkcjonariuszy samorządu terytorialnego, jakimi są radni, w przeważającej większości sama idea instytucji ławnika jest uznawana za słuszną i potrzebną. Tylko trzy osoby na trzydziestu badanych wypowiedziało się za likwidacją tej funkcji z naszego wymiaru sprawiedliwości. Pozostali uznali, że istnieje w dalszym ciągu potrzeba jej utrzymania w naszym porządku prawnym. Jednocześnie część radnych uważa, że przepisy prawne odnoszące się czy to do wyboru, czy do funkcjonowania ławników, winny zostać zmienione, by funkcja ta dawała lepsze efekty. Z uzyskanych wypowiedzi uwagę zwracają postulaty zmierzające do potrzeby organizacji systematycznych szkoleń dla ławników, które przede wszystkim mają zapoznawać z kwestią ustroju sądów powszechnych oraz tych gałęzi prawa, w których dane osoby orzekają (np. prawa pracy, cywilnego, karnego). Niektórzy chcieliby, aby szkolenia były uzupełnione o elementy psychologii. Widać, że sami radni, rozmawiając z ławnikami lub uczestnicząc w procesach sądowych z racji swych spraw rodzinnych czy zawodowych, widzą potrzebę doinwestowania merytorycznego, a czasem też finansowego ławników jako przedstawicieli społeczeństwa.

Z analizy wypowiedzi radnych wynika przekonanie, że postrzeganie obrazu instytucji ławnika wśród badanych nie polega na złych przepisach, ale na złej praktyce. W tym zakresie radni uznają, że ławnik jako sędzia społeczny powinien wносить w proces sądowy takie wartości, jak doświadczenie zawodowe, znajomość problemów społecznych czy szacunku dla człowieka. Nie chodzi więc o to, by ławnik swoim wykształceniem dorównywał sędziemu zawodowemu, ale żeby w swej działalności, pomagając mu, sprawował społeczną kontrolę nad procesem i dbał o to, by wnieść w postępowanie swoje spojrzenie, wiedzę i przeciwstawiać się ewentualnej rutynie sędziów.

Cieszy to, że wśród opinii odnośnie wymagań, jakie stawiają radni przyszłym ławnikom, wskazywaną cechą była bezstronność. Jak orzekł Trybunał Konstytucyjny, obowiązek bezstronności po stronie sędziego jest korelatem niezawisłości.

Niezawisłość musi oznaczać niezależność sędziego zarówno od stron sporu, jak i od organów państwa¹³.

Niezależnie od oceny samych ławników i ich pracy w sądzie, z badań wynika też niska świadomość radnych na temat praw i obowiązków ławników. Z jednej strony większość badanych wskazuje, że kwestia wykształcenia ławnika nie ma znaczenia, z drugiej można zaobserwować, że sami radni mają niską wiedzę o praktycznej pracy ławnika w procesie. Pojawiające się co prawda w ankietach jednostkowe wypowiedzi, że ławnik nie powinien mieć prawa przeglądania akt sądowych, czynnego uczestnictwa w rozprawie czy naradzie, wskazuje, że niektórzy z respondentów nie posiadają dostatecznej wiedzy z zakresu praw i obowiązków, jaką winni mieć ławnicy. To niepokoi. Wszak to radni ze zgłoszonych kandydatur muszą dokonać wyboru osób, które przez następne cztery lata będą w imieniu obywateli uczestniczyć w postępowaniach sądowych i wraz z sędziami zawodowymi decydować o ich wyniku. Dlatego, oczekując od przyszłych ławników profesjonalizmu, rzetelności czy aktywności, należy zastanowić się, czy sami radni nie powinni uzupełnić swojej wiedzy na temat przyszłej roli osób, które wybierają. Wyniki badań pokazują, że istnieje taka potrzeba. Być może warto, by przed głosowaniem na sesji rady gminy kandydatur na ławników, głosowanie to poprzedzało wystąpienie np. sędziego, który jako profesjonalista uzmysłowiłby radnym rolę i znaczenie funkcji ławnika dla wymiaru sprawiedliwości oraz przybliżył prawa i obowiązki związane z tą funkcją.

¹³ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego K 11/93 z 9 listopada 1993 r. oraz wyrok K 3/98 z 24 czerwca 1998 r.

Załącznik 1. „Monitoring zasad wyboru przez rady gmin osób do wykonywania funkcji ławników celem zapewnienia udziału czynnika społecznego w postępowaniach sądowych na obszarze właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku”

Ankieta dla radnych

Szanowni Państwo!

Stowarzyszenie Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT w Suwałkach prowadzi w ramach grantu otrzymanego z Fundacji im. Stefana Batorego badania dotyczące ławników. W związku z tym zwracamy się z uprzejmą prośbą o udział w prowadzonych badaniach na temat funkcjonowania polskiego wymiaru sprawiedliwości, w tym przede wszystkim instytucji ławników i ich roli w procesie sądowym. Celem badań jest zapoznanie się z udziałem społeczeństwa w wymiarze sprawiedliwości.

Nasze badania są anonimowe. Zobowiązujemy się, że wszelkie dane uzyskane od Państwa będą opracowywane wyłącznie w formie zbiorczych tabel statystycznych, bez podawania danych umożliwiających identyfikację osoby w niej biorącej. Szczere i wyczerpujące odpowiedzi z Państwa strony mają ogromne znaczenie dla przygotowywanej pracy, dlatego jeszcze raz prosimy o udział w badaniach i współpracę.

Więcej informacji o badaniach na stronie: www.lawnicy.com.pl.

1.	<p>Czy jest Pan(i) za utrzymaniem ławników w polskim wymiarze sprawiedliwości?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tak, bezwzględnie – jestem nawet za poszerzeniem ich udziału 2. Tak, ale nie zmieniałbym(łabym) prawa 3. Nie, ta instytucja może zostać, ale należy zmniejszyć uprawnienia ławnika 4. Nie, tę instytucję należy zlikwidować, bo 5. Nie wiem, trudno powiedzieć 6. Mam na ten temat inne zdanie (proszę podać jakie)
2.	<p>Czy w Pana(i) opinii płeć odgrywa istotną rolę w pełnieniu funkcji ławnika?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tak, kobiety są lepszymi ławnikami 2. Tak, mężczyźni są lepszymi ławnikami 3. Nie, płeć nie ma znaczenia, ale wolę sędzić z kobietami 4. Nie, płeć nie ma znaczenia, ale wolę sędzić z mężczyznami 5. Nie, płeć nie ma znaczenia 6. Nie wiem, trudno powiedzieć

3.	<p>Czy za pracę ławnika powinno się płacić?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nie 2. Tak – należałoby wprowadzić stałą pensję 3. Tak – nie należy nic zmieniać, obecne uregulowania są właściwe 4. W mojej opinii należałoby zmienić prawo tak, aby ławnik
4.	<p>Która z wymienionych opinii na temat funkcji ławnika trafia Panu(i) najbardziej do przekonania? (Proszę wybrać najwyżej 2 odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt. 5)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Udział ławnika w sądzie jest wyrazem udziału obywateli w sprawowaniu władzy 2. Udział ławnika w sądzie jest okazją do zapoznania się z prawem i problemami życia społecznego 3. Udział ławnika w sądzie jest niecelowy, ponieważ ławnik słabo zna prawo i nie jest w stanie pomóc sędziemu 4. Udział ławnika w sądzie zabezpiecza to, by w sądzie paragraf „nie przesłaniał” życia 5. Mam na ten temat inne zdanie (proszę wpisać jakie)
5.	<p>Co powinno być tematem szkolenia ławników?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Prawo – ta gałąź, w której ławnik sądzi 2. Podstawy prawa 3. Prawo w zakresie ustroju sądów powszechnych oraz obowiązków i uprawnień ławnika 4. Psychologia 5. Socjologia 6. Inne – proszę podać jakie?
6.	<p>Czy odwoływał(a) Pan(i) już ławnika?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nie 2. Tak (proszę podać powody odwołania)
7.	<p>Czy dokonywał(a) Pan(i) wyborów ławników?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tak 2. Nie <p>Jeśli tak, to proszę scharakteryzować, jak wyglądały te wybory</p>
8.	<p>Czym kierował(a) się Pan(i) przy wyborze ławników – proszę wymienić trzy rzeczy</p>

9.	<p>Szkolenia dla ławników:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nie odbywają się 2. Odbywają się, ale jest to farsa 3. Odbywają się, ale jest ich za mało 4. Są wystarczające
10.	<p>Czego wymaga Pan(i) od ławników (proszę wymienić trzy najważniejsze rzeczy)</p>
11.	<p>Czy w Pana(i) opinii kandydat na ławnika powinien zdawać wcześniej egzamin?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tak 2. Nie 3. Dlaczego?
12.	<p>Zadaniem ławnika w sądzie jest (proszę wybrać jedną odpowiedź lub odpowiedzieć na pkt.4):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zwrócić uwagę na sytuację społeczną oskarżonego 2. Pomagać sędziemu zawodowemu nad zapanowaniem nad porządkiem na sali 3. Ma zadbać, aby przy wyrokowaniu samo prawo „nie przesłaniało” życia 4. Inne (jakie?).....
13.	<p>Jakie cechy Pana(i) zdaniem powinien mieć dobry ławnik? Powinien być (proszę wybrać trzy odpowiedzi lub odpowiedzieć na pkt 13):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Aktywny 2. Sprytny 3. Zaradny 4. Dociekliwy 5. Zrównoważony 6. Opanowany, nie poddawać się emocjom 7. Mieć poczucie humoru 8. Skrupulatny 9. Bezstronny, obiektywny 10. Towarzyski 11. Niezależny finansowo 12. Religijny 13. Inne, proszę wymienić jakie

14.	Jakie powinno być wykształcenie ławnika? 1. Prawnicze 2. Humanistyczne 3. Ścisłe 4. Nie ma znaczenia, bo i tak sędziowie nie biorą pod uwagę głosu ławników 5. Wykształcenie nie ma znaczenia, ważne są inne cechy, takie jak: doświadczenie życiowe i odwaga w wyrażaniu swoich poglądów 6. Mam na ten temat inne zdanie – proszę podać jakie			
15.	Czy Pana(i) zdaniem ławnik może (proszę przy każdym pytaniu wstawić krzyżyk przy jednej z odpowiedzi): Zadawać pytania w trakcie rozprawy? Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii winy? Nie zgodzić się z sędzią zawodowym w kwestii kary? Przeglądać akta sądowe?	Tak	Nie wiem	Nie
16.	Czy obecne przepisy prawa dotyczące ławników są dobre czy też wymagają zmiany? Tak, są dobre Nie, należy je zmienić, albowiem			
17.	Jaki ławnik w Pana(i) opinii mógłby być przydatny w sądzie?			
16.	Czy w pana opinii ławnik powinien: Brać czynny udział w rozprawie Tak Nie Nie wiem Brać czynny udział w naradzie Tak Nie Nie wiem			

	<p>Czy w Pana opinii instytucja ławnika powinna przyjąć status zawodu?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tak 2. Nie
	<p>Jaki człowiek w Pana(i) opinii absolutnie nie nadaje się na ławnika?</p>
	<p>Czy ławnicy tak jak radni powinni być wybierani w wyborach powszechnych?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tak 2. Nie

Prosimy na koniec o podanie dwóch informacji osobistych, są one potrzebne do korelacji statystycznych.

<p>M1. Proszę zakreślić płeć:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kobieta 2. Mężczyzna 	
<p>M2. W którym roku się Pan(i) urodził(a)?</p>	

Piotr Sitniewski

Analiza prawno-faktyczna stron biuletynów informacji publicznej jednostek samorządowych wybierających ławników pod kątem umieszczenia tam informacji o procedurze wyboru ławników

Miaasta i gminy objęte badaniem stron Biuletynu Informacji Publicznej (BIP) zostały wybrane w oparciu o zasadę właściwości terytorialnej sądów okręgowych, wynikającej z treści rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 października 2002 r., w sprawie sądów apelacyjnych, sądów okręgowych i sądów rejonowych oraz ustalenia ich siedzib i obszarów właściwości (DzU 2002 nr 180, poz. 1508, ze zm.).

Przyjęto następujące terytorialne założenia badawcze:

1. Wszystkie pięć miast będących siedzibą sądów okręgowych objętych obszarem właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku: Białystok, Łomża, Suwałki, Ostrołęka, Olsztyn – razem 5.
2. Wszystkie miasta będące siedzibami sądów rejonowych objętych właściwością sądów okręgowych znajdujących się we właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku:
 - właściwość Sądu Okręgowego w Białymstoku, miasta: Bielsk Podlaski i Sokółka – razem 2;
 - właściwość Sądu Okręgowego w Łomży, miasta: Grajewo, Wysokie Mazowieckie i Zambrów – razem 3;
 - właściwość Sądu Okręgowego w Suwałkach, miasta: Augustów, Elk, Olecko i Sejny – razem 4;

- właściwość Sądu Okręgowego w Olsztynie, miasta: Bartoszyce, Biskupiec, Giżycko, Kętrzyn, Lidzbark Warmiński, Mrągowo, Nidzica, Pisz i Szczyt-
no – razem 9;
- właściwość Sądu Okręgowego w Ostrołęce, miasta: Ostrów Mazowiecka,
Przasnysz, Pułtusk i Wyszków – razem 4.

3. Dodatkowo zostały wybrane losowo 3 gminy wiejskie: Zabłudów (powiat
białostocki), Suwałki (powiat suwalski), Łomża (powiat łomżyński).

Całość obejmuje 30 założonych w badaniu jednostek samorządu terytorialne-
go i przedstawia się następująco:

Miasta na prawach powiatu	Miejscowości posiadające prawa miejskie	Gminy wiejskie
5	22	3
BIAŁYSTOK	Bielsk Podlaski	Hajnówka (powiat hajnowski)
	Sokółka	
ŁOMŻA	Grajewo	Łomża (powiat łomżyński)
	Wysokie Mazowieckie	
	Zambrów	
SUWAŁKI	Augustów	Suwałki (powiat suwalski)
	Ełk	
	Olecko	
	Sejny	

OLSZTYN	Bartoszyce	
	Biskupiec	
	Giżycko	
	Kętrzyn	
	Lidzbark Warmiński	
	Mragowo	
	Nidzica	
	Pisz	
	Szczytno	
OSTROŁĘKA	Ostrów Mazowiecka	
	Przasnysz	
	Pułtusk	
	Wyszków	

Wykaz pytań badawczych

Wykaz pytań badawczych, wedle których dokonywaliśmy oceny zawartości oraz dostępności stron BIP, w aspekcie realizacji przez gminy objęte badaniem obowiązku wyboru ławników przedstawia się następująco:

Lp.	PYTANIE	OPCJA
1.	Czy w menu przedmiotowym istnieje wyodrębniona na pierwszej stronie kategoria odnosząca się do wyboru ławników?	TAK/NIE
WYBÓR ŁAWNİKÓW w 2007 roku		
2.	Czy zostały zamieszczone uchwały o powołaniu zespołu do zaopiniowania kandydatów na ławników w 2007 roku?	TAK/NIE
3.	Ile osób liczył skład zespołu do zaopiniowania kandydatów na ławników w 2007 roku?	liczba (średnia)
4.	Czy w składzie zespołu podaje się funkcje osoby będącej jej członkiem?	TAK/NIE
5.	Jeśli tak, to jaki procent osób ze składu zespołu stanowili radni?	średnia
6.	Czy zamieszczone zostały uchwały w sprawie wyboru ławników w 2007 roku?	TAK/NIE

7.	Czy badana gmina ustaliła w 2007 roku jakikolwiek regulamin wyboru ławników w postaci własnego odrębnego dokumentu?	TAK/NIE
WYBÓR ŁAWNIKÓW w 2011 roku		
8.	Czy zostały zamieszczone uchwały o powołaniu zespołu do zaopiniowania kandydatów na ławników w 2011 roku?	TAK/NIE
9.	Ile osób liczy skład zespołu do zaopiniowania kandydatów na ławników w 2011 roku?	liczba (średnia)
10.	Czy w składzie zespołu podaje się funkcje osoby będącej jej członkiem?	TAK/NIE
11.	Jeśli tak, to jaki procent osób ze składu zespołu stanowili radni?	średnia

Zasady poszukiwania odpowiedzi na postawione pytania

Ad. 1.

Wciskamy kombinacje przycisków „Ctrl f” – i wpisujemy słowa: „ławnicy”, „wybory ławników”, „wybór ławników”. Tylko jeśli występuje hasło „ławnicy” lub „wybór ławników” uznajemy, że istnieje na pierwszej stronie odnośnik do wyboru ławników. Jeżeli na badanej stronie brak odrębnej kategorii o poszukiwanej nazwie, a jednak na pierwszej stronie znajdują się dokumenty i wyjaśnienie odnośnie wyboru ławników, uznaliśmy, że warunek jest spełniony (np. Lidzbark Warmiński).

Ad. 6 i 8.

W niektórych z badanych gminach istniały jedynie informacje o podjęciu danej uchwały, jednak nie było możliwości ich ściągnięcia w celu zapoznania się z jej treścią. Na stronach tych gmin widniała bowiem informacja: „wgląd do uchwał możliwy w siedzibie biura rady...”. Sytuacja tego typu miała miejsce w gminie Suwałki, z której to strony BIP niektórych uchwał nie można ściągnąć, bowiem zamieszczone są jedynie ich tytuły.

Ad. 7.

Przeszukujemy zasoby BIP za rok 2007, w różnych umiejscowieniach, z reguły są to działy „uchwały rady”, „prawo miejscowe”, „akty prawa miejscowego”, „przepisy lokalne” itp.

Wyniki badań

Pytanie nr 1. Czy w menu przedmiotowym istnieje wyodrębniona na pierwszej stronie kategoria odnosząca się do wyboru ławników?

Na 30 zbadanych jednostek w siedmiu z nich widniała wyodrębniona kategoria odnosząca się do wyboru ławników. Były to miasta: Łomża, Grajewo, Sejny, Kętrzyn, Lidzbark Warmiński, Szczytno, Przasnysz. W kilku gminach w menu przedmiotowym były wyodrębnione kategorie pod nazwą „wybory” i dopiero po wejściu w tę kategorię pojawiała się podkategoria „wybory ławników”. Taka sytuacja została zauważona np. w mieście Elk (kategoria „wybory” i dalej „wybory ławników”) i gminie Łomża (kategoria „wybory i referenda”).

W innych gminach istniały kategorie wyodrębnione odnoszące się do wyborów różnego rodzaju, jednak w zawartości tych kategorii nie znajdowały się informacje odnoszące się do wyboru ławników, np.: miasto Ostrołęka posiada kategorię „wybory”, ale dotyczy ona wyborów samorządowych oraz rad osiedli. Podobna sytuacja wystąpiła na stronie BIP miasta Olsztyn, gdzie jest zamieszczony link „wybory”, ale dotyczy również wyborów samorządowych oraz rad osiedli, do Sejmu i Senatu, na Prezydenta RP.

Biorąc pod uwagę fakt, że wybory ławników dokonywane przez rady gmin odbywają się raz na cztery lata, nie było naszym zdaniem konieczne, by informacje o wyborze ławników były zamieszczone przez cały ten czas na głównej stronie BIP-u danej j.s.t. Taki obowiązek prawny nie ciąży na gminach. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę okres badania, który przypadł na czas podejmowania uchwał w tej sprawie przez rady, potencjalne osoby zainteresowane kandydowaniem do roli ławnika powinny mieć możliwość pobrania ze strony BIP-u swojej gminy wszelkich dokumentów związanych z procedurą wyboru ławników. Dobrze funkcjonująca strona BIP powinna dawać taką możliwość w okresie przewidzianym do zgłaszania kandydatur i określony czas po dokonaniu już wyboru przez organ stanowiący.

Dlatego też chcielibyśmy wyróżnić trzy rozwiązania, jakie zauważone zostały wśród badanych gmin.

Lidzbark Warmiński. Na głównej stronie BIP-u zamieszczony został wykaz różnych dokumentów dotyczący wyborów ławników w 2011 roku. Na dole strony głównej znajdziemy wyróżnienie: „WYBORY ŁAWNIKÓW SĄDOWYCH KADENCJA NA LATA 2012–2015”. Po krótkiej informacji o obowiązujących w tym zakresie przepisach pojawiają się wiadomości: kto może zostać wybrany ławnikiem, a kto nie może, kto jest uprawniony do zgłaszania kandydatur, ja-

kie dokumenty należy dołączyć, podany konkretny nr pokoju, w którym można uzyskać wzór listy osób popierających kandydata wraz z adresem strony internetowej: <http://lidzbarkw-um.bipwm.pl>. Co najważniejsze, na stronie zostały zamieszczone potrzebne pliki do ściągnięcia, takie jak: karta zgłoszenia kandydata na ławnika sądowego, oświadczenie kandydata na ławnika, lista osób zgłaszających kandydata na ławnika sądowego. Dlatego, mimo że na stronie brak odrębnej kategorii o poszukiwanej nazwie, uznaliśmy, że skoro na jednej stronie zamieszczono potrzebne dokumenty, warunek, o którym mowa w pytaniu 1, został w odniesieniu do Lidzbarka Warmińskiego spełniony.

Szczytno. Na pierwszej stronie BIP miasta Szczytno (<http://bip.e-szczytno.eu>) znajduje się kategoria „ławnicy”, po otwarciu której znajdziemy pięć hiperłączy przekierowujących do: informacja o zasadach zgłaszania kandydatów na ławników sądowych, informacja w sprawie procedury wyboru ławników sądowych, karta zgłoszenia kandydata na ławnika sądowego oraz lista osób popierających kandydata na ławnika. Wszystkie znajdujące się tam pliki są kompleksowym opisem procedury wyboru, regulacji prawnych w tym zakresie oraz obowiązującego terminarza dla dokonania poszczególnych czynności.

Kętrzyn. Na pierwszej stronie BIP miasta Kętrzyn (<http://ketrzyn-um.bip-wm.pl>) znajduje się kategoria „wybory ławników”, po której otwarciu znajdziemy wzorcowe naszym zdaniem rozwiązanie, niezwykle czytelne i odpowiadające w pełni zasadzie jawności działania organów władzy samorządowej. Na jednej z podstron znajdują się informacje archiwalne z 2007 roku oraz z 2011. Na żadnej stronie badanych gminnych nie odnaleźliśmy tak bogatego wykazu druków do pobrania związanych z wyborami ławników. Administrator strony BIP Kętrzyna zamieścił tam następujące dokumenty:

- kartę zgłoszenia kandydata na ławnika;
- oświadczenie kandydata o nieprowadzeniu przeciwko niemu postępowania o przestępstwo;
- oświadczenie kandydata dotyczące posiadanej władzy rodzicielskiej;
- druk listy popierającej kandydata na ławnika;
- druk „Zapytanie KRK”.

Pytanie nr 2 i 8. Czy zostały zamieszczone uchwały o powołaniu zespołu do zaopiniowania kandydatów na ławników w 2007 i 2011 roku?

Zgodnie z art. 163 § 2 u.s.p.¹ przed przystąpieniem do wyborów rada gminy powołuje zespół, który przedstawia na sesji rady gminy swoją opinię o zgłoszonych kandydatach, w szczególności w zakresie spełnienia przez nich wymogów określonych w ustawie.

Ustawa nie określa żadnych kwestii odnoszących się do składu zespołu, sposobu jego powoływania oraz innych kompetencji w omawianym zakresie. Jeśli chodzi o sposób jego powoływania, obowiązuje zasada wynikająca z art. 14 u.s.g.² oraz art. 160 § 1 u.s.p. – „uchwały rady gminy zapadają zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowego składu rady, w głosowaniu tajnym”. U.s.p. wprowadziła w tym względzie obowiązek odbycia się głosowania tajnego.

Szczególnie interesująca jest kwestia składu takich zespołów, które w badanych gminach kształtowały się bardzo różnie (więcej na ten temat przy omawianiu pytania nr 4). Zgodnie z art. 21 ust. 1 u.s.g. rada gminy ze swojego grona może powoływać stałe i doraźne komisje do określonych zadań, ustalając przedmiot działania oraz skład osobowy. Jeżeli więc skład zespołu będą współtworzyli jedynie radni, z punktu widzenia organizacyjnego powoływany zespół można porównać do komisji rady gminy. W praktyce jednak skład komisji jest różny, gdyż poza samymi radnymi dość często współtworzą go prezesi sądów, sędziowie, radcy prawni czy pracownicy urzędu.

Rolą powołanego zespołu jest jedynie ocena kandydatów pod względem formalnym i przedstawienie kandydatur radzie. Wymogi formalne kandydowania na ławnika zostały kompleksowo określone w u.s.p. i uległy niewielkiej modyfikacji w 2011 roku w porównaniu z rokiem 2007.

Warunki formalne, które musi spełniać kandydat na ławnika:

- nieskazitelny charakter;
- posiadanie obywatelstwa polskiego;
- korzystanie z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- ukończone 30 lat i nieprzekroczone lat 70;
- stałe zatrudnienie lub prowadzenie działalności gospodarczej;
- zamieszkiwanie w miejscu kandydowania od co najmniej roku;
- stan zdrowia umożliwiający pełnienie obowiązków ławnika;

¹ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (u.s.p.) (DzU nr 98, poz. 1070 ze zm.).

² Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (u.s.g.), t.j. DzU 2001 nr 142, poz. 1591.

- posiadanie co najmniej wykształcenia średniego.

Ławnikami nie mogą być:

- osoby zatrudnione w sądach powszechnych i innych sądach oraz w prokuraturze;
- osoby wchodzące w skład organów, od których orzeczenia można żądać skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego;
- funkcjonariusze policji oraz inne osoby zajmujące stanowiska związane ze ściganiem przestępstw i wykroczeń;
- adwokaci i aplikanci adwokaccy;
- radcy prawni i aplikanci radcowscy;
- duchowni;
- żołnierze w czynnej służbie wojskowej;
- funkcjonariusze służby więziennej;
- radni gminy, powiatu i województwa.

W 2007 roku wśród zbadanych 30 gmin, uchwały o powołaniu zespołów do zaopiniowania kandydatów na ławników zostały zamieszczone na stronach BIP aż w 27, co daje pozytywny wynik 90%. Na stronach trzech jednostek nie zostały zamieszczone kopie uchwał w tej sprawie: miasta Biskupiec, Mrągowo i Szczytno. Przyczyny tego stanu były takie same jak przy pytaniu nr 6, w którym pytaliśmy o zamieszczenie uchwał rady o wyborze ławników. Przykładowo na stronie BIP gminy Suwałki (<http://bip.ug.suwalki.wrotapodlasia.pl>) zamieszczona została jedynie informacja o podjęciu uchwały nr VII/62/07 Rady Gminy Suwałki z dnia 26 czerwca 2007 roku w sprawie powołania zespołu opiniującego kandydatów na ławników. Jednak tak jak przy pytaniu nr 6, uznajemy taką sytuację za niewłaściwą i tym samym j.s.t. zostały odznaczone jako te, które nie zapewniły możliwości zapoznania się z treścią uchwał.

W 2011 roku na dzień 21 sierpnia spośród 30 gmin zamieściły uchwały na swoich stronach BIP następujące gminy:

- 1) cztery z pięciu miast będących siedzibą sądów okręgowych objętych obszarem właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku: Białystok, Łomża, Ostrołęka, Olsztyn;
- 2) jedenaście miast będących siedzibą sądów rejonowych objętych właściwością sądów okręgowych znajdujących się we właściwości Sądu Apelacyjnego w Białymstoku: Bielsk Podlaski, Sokółka, Zambrów, Sejny, Bartoszyce, Lidzbark Warmiński; Szczytno, Ostrów Mazowiecka, Przasnysz, Pułtusk, Wyszków,
- 3) jedna gmina wśród trzech losowo wybranych gmin wiejskich: Łomża (powiat łomżyński).

Tym samym całościowy wynik w 2011 roku to 16 gmin na 30, tj. 53,33% pozytywnych odpowiedzi. Tak niski wynik wynika z faktu, że proces wyboru ławników jeszcze się nie zakończył, bowiem w momencie przeprowadzania badania trwał okres urlopowy, również dla rad gmin. Stąd też uchwały w tym zakresie zostaną prawdopodobnie podjęte we wrześniu. Poza tym w tych gminach, w których podjęto już uchwały na sesjach w lipcu lub sierpniu 2011 roku, mogły nie zostać jeszcze zamieszczone na stronie BIP.

Pytanie nr 3 i 9. Ile osób liczy skład zespołu do zaopiniowania kandydatów na ławników w 2007 i 2011 roku?

Liczba gmin, w których można było stwierdzić liczebność zespołu, była ściśle związana z pozytywną odpowiedzią na pytanie nr 2, które dotyczyło zamieszczenia uchwał o powołaniu zespołu do zaopiniowania kandydatów na ławników. Obowiązujące w tym zakresie przepisy nie zawierają żadnych wskazówek ani ograniczeń. Średnio we wszystkich zbadanych gminach skład zespołów liczył 5 osób (5,25). Najliczniejszy skład zespołu wystąpił w dwóch miastach będących siedzibami sądów okręgowych: Ostrołęka i Suwałki – 8 osób; oraz w dwóch miastach będących siedzibami sądów rejonowych: Bielsk Podlaski i Augustów – 8 osób. Większej wartości nie stwierdzono. Najmniej liczny zespół to trzy osoby i taka sytuacja miała miejsce w jednej gminie wiejskiej (Hajnówce) oraz w trzech miastach będących siedzibami sądów rejonowych: Zambrów, Bartoszyce i Pisz.

Dokładna liczba składu osobowego zespołów w latach 2007 i 2011 wyglądała następująco:

POWIATY GRODZKIE		
	2007	2011
BIAŁYSTOK	5	6
OLSZTYN	5	5
ŁOMŻA	7	5
OSTROŁĘKA	8	6
SUWAŁKI	8	–
średnia	6,6	5,5
MIASTA		
Szczytno	–	4

Zambrów	3	3
Bartoszyce	3	3
Pisz	3	–
Sokółka	4	4
Olecko	4	–
Lidzbark Warmiński	4	–
Grajewo	5	–
Wysokie Mazowieckie	5	–
Giżycko	5	–
Kętrzyn	5	–
Przasnysz	5	5
Wyszaków	5	5
Ełk	6	–
Sejny	6	5
Nidzica	6	–
Ostrów Mazowiecka	6	5
Pułtusk	7	6
Bielsk Podlaski	8	6
Augustów	8	–
średnia	5,15	4,6
GMINY WIEJSKIE		
Hajnówka	3	–
Łomża	4	3
Suwałki	5	3
średnia	4	–
ŚREDNIA całościowa	5,25	4,36

W roku 2011 nastąpił generalny spadek liczebności zespołów, na co wskazuje również niższa średnia (4,36) niż w 2007 roku (5,25). W pięciu gminach liczba się nie zmieniła, również w pięciu nastąpił spadek, zaś tylko w jednym przypadku w mieście Białystok skład zespołu wzrósł o jedną osobę (z 5 do 6).

Pytanie nr 4 i 10. Czy w składzie zespołu podaje się funkcję osoby będącej jej członkiem?

Skład zespołu został pozostawiony całkowicie uznaniu rady i w tym zakresie brak jakichkolwiek wiążących regulacji ustawowych. W praktyce najczęściej współtworzą zespół radni. Jednak zbyt rzadko podaje się informacje, że dana osoba jest radnym. Można się jedynie domyśleć, że skoro nie podaje się żadnych funkcji osób w zespole, to zapewne współtworzą go jedynie radni. Dobrą praktyką naszym zdaniem być powinno, by w uchwale o powołaniu zespołu wskazywać krótko, jaką to funkcję czy stanowisko dana osoba sprawuje.

W 2007 roku spośród 27 gmin³ tylko w siedmiu podana została informacja na temat osoby będącej członkiem zespołu. Daje to niski wynik pozytywny na poziomie 25,92% wszystkich zbadanych gmin.

Wynik pozytywny w tym zakresie uzyskały następujące jednostki:

- spośród miast na prawach powiatu: Białystok, Olsztyn oraz Suwałki;
- spośród miejscowości posiadających prawa miejskie: Bielsk Podlaski, Grajewo, Augustów, Lidzbark Warmiński.

I tak skład poszczególnych zespołów współtworzyli poza radnymi:

- prezes sądu rejonowego (Grajewo);
- wiceprezes sądu okręgowego⁴ (miasto Suwałki);
- wiceprezes sądu rejonowego (Grajewo);
- przewodnicząca wydziału rodzinnego i nieletnich sądu rejonowego⁵ (miasto Suwałki);
- przewodniczący wydziału karnego sądu rejonowego⁶ (miasto Suwałki);
- sędzia sądu okręgowego (Olsztyn, miasto Suwałki);
- sędzia sądu rejonowego (Bielsk Podlaski, miasto Augustów⁷, miasto Suwałki);

³ Tylko 27, gdyż w trzech przypadkach nie zostały zamieszczone na stronach BIP uchwały o powołaniu zespołów (patrz pytanie nr 2).

⁴ Zgłoszony przez Prezesa Sądu Okręgowego w Suwałkach, patrz uchwała nr XIII/85/07 Rady Miejskiej w Augustowie z dnia 28 września 2007 r. w sprawie powołania zespołu opiniującego kandydatów na ławników do sądów powszechnych.

⁵ Zgłoszona przez Prezesa Sądu Rejonowego w Suwałkach, patrz uchwała nr XIII/85/07 Rady Miejskiej w Augustowie ww.

⁶ Zgłoszony przez Prezesa Sądu Rejonowego w Suwałkach, patrz uchwała nr XIII/85/07 Rady Miejskiej w Augustowie ww.

⁷ Zgłoszony przez Prezesa Sądu Rejonowego w Suwałkach, patrz uchwała nr XIII/85/07 Rady Miejskiej w Augustowie ww.

- radca prawny (Bielsk Podlaski);
- kierownik referatu spraw obywatelskich (Bielsk Podlaski);
- pracownik biura rady miejskiej (miasto Suwałki).

Innych osób w składzie zespołów pośród zbadanych gmin nie stwierdzono.

Wzorcowe informacje na temat osób powołanych do składu zespołu spoza rady zamieściło miasto Augustów, podając nie tylko funkcje tych osób, ale również z czyjej rekomendacji zostały do zespołu powołane. Naszym zdaniem tego typu działanie można uznać za wzorcowe.

W 2011 roku spośród szesnastu⁸ gmin tylko w pięciu podana została informacja na temat osoby będącej członkiem zespołu. Daje to niski wynik pozytywny na poziomie 31,25% gmin, które zamieściły na swoich stronach na dzień 21 sierpnia 2011 roku treść uchwał o powołaniu zespołów. Wynik pozytywny w tym zakresie uzyskały następujące jednostki: miasta – Białystok, Olsztyn, Ostrołęka, Bielsk Podlaski i Przasnysz.

Pytanie nr 5 i 11. Jeśli podano funkcje osób z zespołu, to jaki procent osób ze składu zespołu stanowili radni?

Pytanie ściśle związane jest z poprzednim, a wyniki mogłyby ukazać skalę zjawiska współtworzenia zespołów przez osoby spoza rady, które swoim doświadczeniem i wiedzą merytoryczną pozwoliłyby na podniesienie standardów pracy takich zespołów. Zbyt mała liczba jednostek (siedem), które umieszczają informacje na ten temat w swoich uchwałach czyni wyniki badań w tym zakresie mało reprezentacyjnymi.

POWIATY GRODZKIE		
	Średni procent radnych w zespole	
	2007	2011
BIAŁYSTOK	100	100
OLSZTYN	80	80
SUWAŁKI	50	
OSTROŁĘKA	–	66
średnia	76,66	82

⁸ Szesnaście, gdyż tylko w tyłu gminach na dzień 21 sierpnia 2011 roku zamieszczono na BIP uchwały o powołaniu zespołów.

MIASTA		
Bielsk Podlaski	50	100
Grajewo	60	–
Augustów	50	–
Lidzbark Warmiński	100	–
Przasnysz	–	80
średnia	65	90
ŚREDNIA całościowa	70,83	86

W dwóch przypadkach (i to tylko w 2007 roku) osoby spoza rady stanowiły połowę składu zespołu (miasta Suwałki i Augustów); większej wartości nie stwierdzono. W dwóch przypadkach zespół w całości stanowili radni. W 2011 roku widoczna jest tendencja powoływania w skład zespołów mniejszej liczby osób niebędących radnymi.

Wydaje się, że przyjęcie jako standardowego postępowania, by składy zespołów były współtworzone również przez osoby spoza rady, jest właściwe. Nie chodzi tu jednak o liczbę tych osób „spoza”, ale wartość, jaką ich obecność może przynieść dla klarowności i sprawności postępowania przy ocenie kandydatur pod względem formalnym. Stąd też udział sędziów, prezesów sądów czy radców prawnych wydaje się być właściwy.

Pytanie nr 6. Czy zostały zamieszczone uchwały o wyborze powołaniu ławników w 2007 roku?

Obowiązek umieszczania uchwał podjętych przez organ stanowiący na stronie BIP wynika z ogólnej zasady jawności obrad rady, co daje m.in. możliwość zapoznania się z treścią uchwał za pośrednictwem stron BIP. Obowiązek wynika z ogólnej zasady zawartej w samorządowych ustawach ustrojowych, w szczególności art. 11b u.s.g., który stanowi, iż jawność działania organów gminy obejmuje w szczególności prawo obywateli do uzyskiwania informacji, wstępu na sesje rady i posiedzenia jej komisji, a także dostępu do dokumentów wynikających z wykonywania zadań publicznych. Dodatkowo obowiązek prowadzenia stron BIP wynika z u.o.d.i.p.⁹ (w szczególności art. 6). Warto zwrócić również uwagę

⁹ Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (u.o.d.i.p.) (DzU nr 112, poz. 1198 ze zm.).

na zmieniające się regulacje w tym zakresie, a wynikające z u.o.a.n.¹⁰. W okresie przeprowadzania badania obowiązywał przepis art. 28 ust. 2 u.o.a.n. w brzmieniu – urząd gminy prowadzi zbiór przepisów gminnych dostępny do powszechnego wglądu w jego siedzibie. W nowej wersji przepis art. 28 u.o.a.n. zacznie obowiązywać od dnia 1 stycznia 2012 roku¹¹ w brzmieniu: wójt (burmistrz, prezydent) prowadzi w postaci elektronicznej zbiór aktów prawa miejscowego stanowiącego przez gminę.

Na 30 zbadanych jednostek zdecydowana większość zamieściła na swoich stronach BIP przedmiotowe uchwały – uczyniło tak 26 gmin na 30, co daje wynik 86,66% pozytywnych odpowiedzi. Tylko w pięciu przypadkach na 30 gmin nie znaleźliśmy zamieszczonych kopii uchwał rady w sprawie powołania zespołu do zaopiniowania kandydatów na ławników w 2007 roku. Sytuacja taka miała miejsce w Biskupcu, Mragowie i Szczytnie oraz gminie Suwałki. Przyczyny takiego stanu rzeczy były różne, ale i zarazem podobne jak przy pytaniu nr 3. W jednej ze wskazanych powyżej gmin istniał na stronie BIP wykaz wszystkich uchwał, m.in. z lat 2006–2009, ale nie można było ich otworzyć (pobrać), gdyż widniała jedynie informacja o tym, że taka uchwała została podjęta. Zamieszczono jedynie wykaz tytułów podjętych uchwał, co przy braku możliwości zapoznania się z treścią samej uchwały stanowi naszym zdaniem wystarczającą przyczynę stwierdzenia, że uchwała nie została zamieszczona. W kolejnej gminie nie zostały zamieszczone uchwały za rok 2007, a na stronie widniała jedynie informacja, że można je otrzymać do wglądu w biurze rady, w pokoju 129 na pierwszym piętrze. W kolejnej gminie można było ściągnąć uchwały jedynie z lat 2008–2011. Co do lat wcześniejszych można się jedynie domyślać, że istnieje możliwość ich poznania w biurze rady, jednak informacja na ten temat nie została zamieszczona na stronie, jak miało to miejsce w gminie wcześniej wspomnianej. Przykładowo w gminie Suwałki istnieje możliwość ściągnięcia tylko niektórych uchwał podjętych w 2007 roku. Zamieszczono co prawda informację o podjęciu na sesji w dniu 26 czerwca 2007 roku uchwały nr VII/62/07 Rady Gminy Suwałki w sprawie powołania zespołu opiniującego kandydatów na ławnik, jednak nie można jej ściągnąć.

Zaistniała sytuacja wynika z faktu, że żaden z przepisów powszechnie obowiązujących nie określa w sposób jednoznaczny, jak długo należy przechowywać na stronie BIP danej gminy uchwały podjęte przez radę. Należy pamiętać, że poszukiwania odnosiły się do uchwał sprzed czterech lat, z poprzedniej kadencji

¹⁰ Ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (u.o.a.n.), t.j. DzU 2010 nr 17, poz. 95 ze zm.

¹¹ DzU 2011 nr 117, poz. 676.

samorządowej. Stąd też nie zawsze gminy objęte badaniem zapewniały dostęp do swoich uchwał podjętych w poprzedniej kadencji za pośrednictwem BIP, choć naszym zdaniem powinny. Nie jest to sytuacja właściwa i w stanie docelowym powinna istnieć możliwość ściągnięcia każdej uchwały podjętej przez radę gminy.

Reasumując. Rekomendujemy, by miejsca na stronach BIP poświęcone wyborom ławników miały charakter przeglądowy i nie ograniczały się jedynie do wyborów aktualnych, ale również zawierały w jednym miejscu informacje o wyborach już odbytych. Ma to znaczenie w aspekcie występujących potrzeb podjęcia uchwały o odwołaniu ze stanowiska ławniczego, co również następuje w drodze uchwały rady i powinno tego typu uchwały umieszczać się w kategorii wyodrębnionej jedynie dla procesu wyboru ławników.

Pytanie nr 7. Czy badana gmina ustaliła w 2007 roku jakikolwiek regulamin wyboru ławników w postaci własnego odrębnego dokumentu?

W 2011 roku wystąpiliśmy z wnioskiem w trybie u.o.d.i.p. do prezesów sądów okręgowych w Łomży, Suwałkach, Białymstoku, Olsztynie i Ostrołęce w celu otrzymania informacji o liczbie ławników na kadencję 2011–2014. Wniosek został sformułowany następująco: „Biorąc pod uwagę nową treść art. 169 § 1 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych i nowe określenie podmiotów mogących zgłosić kandydatów na ławników, uprzejmie prosimy o udostępnienie następujących informacji:

1. Jaką liczbę ławników Prezes Sądu Okręgowego w podał w 2011 roku do wiadomości poszczególnym radom gmin (stosownie do treści art. 161 § 2 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych).
2. Czy Prezes Sądu Okręgowego korzystał z możliwości zgłoszenia w 2011 roku własnych kandydatów na ławników, jeśli tak, jakiej liczby osób to dotyczyło (stosownie do treści art. 161 § 2 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych)”.

Termin i zakres uzyskanych odpowiedzi przedstawia w poniższa tabela:

Sądy okręgowe	Wniosek	Odpowiedź	Liczba ławników	Czy i ilu kandydatów zgłosił prezes danego sądu okręgowego?
Białystok	29.07.2011	01.08.2011	234	0 ¹
Łomża	29.07.2011	01.08.2011	157	25
Olsztyn	29.07.2011	29.07.2011	509 ²	100
Ostrołęka	29.07.2011	01.08.2011	192	21
Suwałki	29.07.2011	02.08.2011	327	54
Razem			1419	200 (14,09%)

W gminach objętych badaniem liczba ławników, których wyboru dokonać miała dana rada, niejednokrotnie była znaczna. Przykładowo (bez specyfikacji do jakiego sądu dany ławnik był wybierany):

- Rada Miasta Suwałki – 129;
- Rada Miejska w Białymstoku – 101;
- Rada Miasta w Ełku – 34,;
- Rada Miejska w Ostrołęce – 30;
- Rada Miejska w Sokółce – 20;
- Rada Miejska w Bielsku Podlaskim – 19;
- Rada Miejska Nasielska – 16;
- Rada Miejska Pułtuska – 15;
- Rada Miejska w Ostrowi Mazowieckiej – 14;
- Rada Miejska w Łapach i Przasnyszu – 13.

W omawianym zakresie pragnęliśmy zbadać, czy gminy ustalają w odrębnych uchwałach różnego rodzaju zasady dokonywania wyboru ławników. Z istoty rzeczy wynika, że zasady mogłyby jedynie pełnić swego rodzaju pomoc dla radnych odnośnie głosowania nad kandydatami. Jest to szczególnie istotne, gdy mamy do czynienia z dużą liczbą kandydatów i bardzo dużą liczbą samych mandatów ławniczych do obsadzenia.

Warto podkreślić, że ewentualny regulamin wyboru ławników uchwalony przez radę nie może zmieniać zasad podejmowania uchwały, które wynikają z art. 14 u.s.g. i art. 163 § 1 u.s.p. – uchwała podejmowana jest w głosowaniu tajnym zwykłą większością głosów, przy obecności przynajmniej połowy ustawowego składu rady. A zwykła większość głosów to sytuacja, gdy podczas głosowania więcej osób biorących udział w głosowaniu opowiada się za wnioskiem niż przeciw. Głosy wstrzymujące nie są wliczane do wyniku. Wszystkie organy stanowiące jako organy kolegialne działają *in pleno*, obradując na sesjach. Po zwołaniu w zgodzie z przewidzianymi procedurami sesji przez osobę przewodniczącą, istotnym jest, by w obradach uczestniczyła odpowiednia liczba osób. Art. 14 u.s.g. wskazuje na minimalne kworum, jakie musi zaistnieć, by dany organ uchwałodawczy mógł obradować. Kworum wynosi połowę ustawowego składu organu stanowiącego. Na szczeblu gminnym ustawodawca określił minimalną i maksymalną liczbę radnych, która wynosi od 15 do 45. Poza liczbą mieszkańców, jako czynniki bezpośrednio decydujący o liczbie radnych w organie uchwałodawczym, istnieje dodatkowy, mający wpływ na liczebność organów stanowiących. Czynnikiem ten – to zmiany terytorialne, jakie mogą następować w trakcie trwania kadencji. Ustawowy skład rady – to liczba członków organu uchwałodawczego, która po uwzględnieniu liczby mieszkańców danej j.s.t. przy planowaniu wyborów powszechnych, ma tworzyć pełny skład organu.

Spośród wszystkich zbadanych jednostek (30), w czterech z nich zostały podjęte odrębne uchwały dotyczące wyboru ławników. Były to:

- 1) miasto Sokółka – uchwała nr XVI/105/07 Rady Miejskiej w Sokółce w sprawie zasad głosowania tajnego;
- 2) miasto Grajewo – uchwała nr XVI/67/07 Rady Miasta z dnia 28 września 2007 r. w sprawie przyjęcia regulaminu wyboru ławników do Sądu Rejonowego w Grajewie i Sądu Okręgowego w Łomży na kadencję 2008–2011;
- 3) miasto Augustów – uchwała nr XIV/87/07 Rady Miejskiej w Augustowie z dnia 31 października 2007 r. w sprawie wyboru ławników;
- 4) miasto Pisz – uchwała nr XII/105/07 Rady Miejskiej w Pieszku z dnia 23 lipca 2007 r. w sprawie przyjęcia regulaminu wyboru ławników do Sądu Rejonowego w Pieszku.

We wszystkich przypadkach rady postanowiły, że głosowanie odbywa się w sposób tajny, zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowego składu rady. Głosowanie przeprowadzała powołana w tym celu komisja skrutacyjna. Karta do głosowania zawierała nazwiska w porządku alfabetycznym wszystkich kandydatów na ławników do danego rodzaju sądu. Generalna zasada głosowania opierała się na możliwości oddania maksymalnej liczby głosów przez

radnych, która to liczba była zależna od liczby funkcji ławniczych do obsadzenia przez radę. I tak w Grajewie radni mogli oddać maksymalnie 16 głosów przy kandydatach na ławników do sądu rejonowego i jeden głos przy kandydatach na ławników do sądu okręgowego. W przypadku gdy po obsadzeniu kolejnych miejsc kandydatami, którzy otrzymali kolejno największą liczbę głosów, pozostawały do obsadzenia miejsca w liczbie mniejszej niż liczba kandydatów, którzy otrzymali jednakową liczbę głosów, przeprowadzało się głosowanie dodatkowe z udziałem tych kandydatów, wybierając spośród nich tylu ławników, ile miejsc zostało do obsadzenia. Dodatkowo w regulaminach informowano, że na ważność głosu oddanego nie wpływa dodanie na karcie do głosowania dodatkowych nazwisk lub nazw albo poczynienie innych dopisków poza kratami do głosowania.

Podsumowanie

Z przeprowadzonej analizy stron Biuletynu Informacji Publicznej gmin wybierających ławników do sądów w ramach zapotrzebowania zgłoszonego przez prezesów sądów wynika kilka charakterystycznych zjawisk. Oto one:

1. Generalnie nie było większego problemu ze znalezieniem na badanych stronach informacji na temat odbywających się wyborów na ławników. Niemniej ilość i przydatność zamieszczanych informacji była bardzo różna. Zbyt mała liczba gmin umiejscowiła te informacje w odrębnej kategorii w menu przedmiotowym BIP-u na pierwszej stronie. Można by oczekiwać, że skoro jesteśmy obecnie w trakcie procesu wyboru ławników, strona BIP danej gminy powinna stanowić podstawowe źródło, za pośrednictwem którego osoba zainteresowana kandydowaniem powinna mieć możliwość pobrania niezbędnych ku temu dokumentów. Wzorcowe przykłady stron, które posiadają pełną informację na temat wyboru ławników, mają trzy gminy: Lidzbark Warmiński, Szczytno i Kętrzyn.
2. W ponad 90% gmin istniała możliwość pobrania ze strony BIP uchwał o powołaniu zespołu do sprawy oceny pod względem formalnym kandydatów na ławników. To bardzo dobry wynik.
3. Zauważalny jest brak jednolitości odnośnie składów zespołów do spraw oceny kandydatów. Naszym zdaniem w skład powinny być powoływane osoby, takie jak: radcy prawni, sędziowie, prezesi czy wiceprezesi sądów. Ich wiedza i doświadczenie pozwoliłyby na uniknięcie ewentualnych pomyłek proceduralnych.
4. Zbyt rzadko w treści uchwały o powołaniu zespołu identyfikowane są osoby go współtworzące pod kątem pełnionej funkcji. Nawet jeśli członkami zespołu są tylko radni, taka informacja przy każdej osobie powinna być

uwidoczniła. Niestety tylko w około 25% gminach podawana była tego typu notatka. Naszym zdaniem taka informacja powinna się znaleźć w treści uchwały, by uczynić proces wyboru ławników w pełni transparentnym (w granicach obowiązującego prawa, gdyż samo głosowanie w radzie jest oczywiście tajne).

5. W dużych miastach, które wybierają znaczną liczbę ławników, wewnętrznego uregulowania wymaga kwestia sposobu głosowania nad kandydatami. Spośród wszystkich 30 zbadanych jednostek, w czterech zostały podjęte odrębne uchwały dotyczące wyboru ławników. Powinno być standardem, że rada powołująca zespół wskazuje jednocześnie w odrębnej uchwale sposób głosowania nad kandydatami. Podkreślamy jednak, że taka potrzeba z oczywistych przyczyn występuje przy dużej liczbie osób wybieranych.

Generalnie rzecz ujmując, zakres dostępności do informacji dotyczących wyboru ławników oceniamy dobrze.

Sądy na obszarze właściwości terytorialnej Apelacji Białostockiej

Sąd Apelacyjny w Białymstoku – www.bialystok.sa.gov.pl

15-950 Białystok, ul. A. Mickiewicza 5, tel.: 85 7430 727, faks: 85 732-90-01

Nazwa sądu	Adres sądu
Sąd Okręgowy w Białymstoku www.bialystok.so.gov.pl	15-950 Białystok ul. M. Skłodowskiej 1
Sąd Rejonowy w Białymstoku	15-950 Białystok ul. Mickiewicza 103
Sąd Rejonowy w Bielsku Podlaskim	17-100 Bielsk Podlaski ul. 3 Maja 7
Sąd Rejonowy w Sokółce	16-100 Sokółka ul. J. Piłsudskiego 7

Nazwa sądu	Adres sądu
Sąd Okręgowy w Łomży www.lomza.so.gov.pl	18-400 Łomża ul. Dworna 16
Sąd Rejonowy w Łomży	18-400 Łomża ul. Polowa 1
Sąd Rejonowy w Grajewie	19-200 Grajewo ul. Kolejowa 1
Sąd Rejonowy w Wysokiem Mazowieckiem	18-200 Wysokie Mazowieckie ul. Ludowa 44
Sąd Rejonowy w Zambrowie	18-300 Zambrów al. Wojska Polskiego 56

Nazwa sądu	Adres sądu
Sąd Okręgowy w Olsztynie www.olsztyn.so.gov.pl	10-001 Olsztyn ul. Dąbrowszczaków 44
Sąd Rejonowy w Bartoszczach	11-200 Bartoszyce ul. Warszawska 3
Sąd Rejonowy w Biskupcu	11-300 Biskupiec ul. Sądowa 4
Sąd Rejonowy w Giżycku	11-500 Giżycko ul. Warszawska 28
Sąd Rejonowy w Kętrzynie	11-400 Kętrzyn ul. Sikorskiego nr 66
Sąd Rejonowy w Lidzbarku Warmińskim	11-100 Lidzbark Warmiński ul. Bartoszycka 4A
Sąd Rejonowy w Mrągowie	11-700 Mrągowo ul. Królewicka 55
Sąd Rejonowy w Nidzicy	13-100 Nidzica ul. T. Kościuszki 15
Sąd Rejonowy w Olsztynie	10-001 Olsztyn ul. Dąbrowszczaków 44
Sąd Rejonowy w Pisz	12-200 Pisz ul. Warszawska 47
Sąd Rejonowy w Szczytnie	12-100 Szczytno ul. H. Sienkiewicza 8

Nazwa sądu	Adres sądu
Sąd Okręgowy w Suwałkach www.suwalki.so.gov.pl	16-400 Suwałki ul. L. Waryńskiego 45
Sąd Rejonowy w Augustowie	16-300 Augustów ul. Młyńska 59
Sąd Rejonowy w Sejnach	16-500 Sejny ul. Konarskiego 23 B
Sąd Rejonowy w Suwałkach	16-400 Suwałki ul. L. Waryńskiego 45
Sąd Rejonowy w Elku	19-300 Elk ul. Małeckich 4
Sąd Rejonowy w Olecku	19-400 Olecko Osiedle Siejnik I 18

Nazwa sądu	Adres sądu
Sąd Okręgowy w Ostrołęce www.ostroleka.so.gov.pl	07-410 Ostrołęka ul. W. Gomułckiego 5
Sąd Rejonowy w Ostrołęce	07-410 Ostrołęka ul. Mazowiecka 3
Sąd Rejonowy w Ostrowi Mazowieckiej	07-300 Ostrów Mazowiecka ul. Bolesława Prusa 2
Sąd Rejonowy w Przasnyszu	06-300 Przasnysz ul. Świerkowa 7
Sąd Rejonowy w Pułtusk	06-100 Pułtusk ul. Rynek 37
Sąd Rejonowy w Wyszkanie	07-200 Wyszkanie ul. T. Kościuszki 50

Akty prawne

Prawo o ustroju sądów powszechnych z dnia 27 lipca 2001 r. (Dz U nr 98, poz. 1070 ze zm.) wyciąg

Rozdział 7. Ławnicy

Art. 158. [Kwalifikacje]

§ 1. Ławnikiem może być wybrany ten, kto:

- 1) posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
- 2) jest nieskazitelnego charakteru,
- 3) ukończył 30 lat,
- 4) jest zatrudniony, prowadzi działalność gospodarczą lub mieszka w miejscu kandydowania co najmniej od roku,
- 5) nie przekroczył 70 lat,
- 6) jest zdolny, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków ławnika,
- 7) posiada co najmniej wykształcenie średnie.

§ 2. (*uchylony*)

§ 3. Do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy ławnikiem powinna być wybrana osoba wykazująca szczególną znajomość spraw pracowniczych.

Art. 159. [Wylączenia]

§ 1. Ławnikami nie mogą być:

- 1) osoby zatrudnione w sądach powszechnych i innych sądach oraz w prokuraturze,
- 2) osoby wchodzące w skład organów, od których orzeczenia można żądać skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego,
- 3) funkcjonariusze Policji oraz inne osoby zajmujące stanowiska związane ze ściganiem przestępstw i wykroczeń,
- 4) adwokaci i aplikanci adwokaccy,
- 5) radcy prawni i aplikanci radcowscy,
- 6) duchowni,

- 7) żołnierze w czynnej służbie wojskowej,
- 8) funkcjonariusze Służby Więziennej,
- 9) radni gminy, powiatu i województwa.

§ 2. Nie można być ławnikiem jednocześnie w więcej niż jednym sądzie.

Art. 160. [Wybory]

§ 1. Ławników do sądów okręgowych oraz do sądów rejonowych wybierają rady gmin, których obszar jest objęty właściwością tych sądów – w głosowaniu tajnym.

§ 2. Wybory przygotowują gminy jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej.

Art. 161. [Liczba ławników]

§ 1. Liczbę ławników wybieranych przez poszczególne rady gmin do wszystkich sądów działających na obszarze właściwości sądu okręgowego, w tym także liczbę ławników do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy, ustala kolegium sądu okręgowego; liczbę ławników do poszczególnych sądów rejonowych ustala się po zasięgnięciu opinii prezesów tych sądów.

§ 2. Prezes sądu okręgowego podaje liczbę ławników do wiadomości poszczególnym radom gmin najpóźniej na trzydzieści dni przed upływem terminu zgłaszania kandydatów.

Art. 162. [Zgłaszanie kandydatów]

§ 1. Kandydatów na ławników mogą zgłaszać radom gmin prezesi właściwych sądów, stowarzyszenia, inne organizacje społeczne i zawodowe, zarejestrowane na podstawie przepisów prawa, z wyłączeniem partii politycznych, oraz co najmniej pięćdziesięciu obywateli mających czynne prawo wyborcze, zamieszkujących stale na terenie gminy dokonującej wyboru, w terminie do dnia 30 czerwca ostatniego roku kadencji.

§ 2. Do zgłoszenia kandydata na ławnika dokonanego na karcie zgłoszenia dołącza się następujące dokumenty:

- 1) informację z Krajowego Rejestru Karnego dotyczącą zgłaszanej osoby,
- 2) oświadczenie kandydata, że nie jest prowadzone przeciwko niemu postępowanie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe,
- 3) oświadczenie kandydata, że nie jest lub nie był pozbawiony władzy rodzicielskiej, a także, że władza rodzicielska nie została mu ograniczona ani zawieszona,
- 4) zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia, wystawione przez lekarza podstawowej opieki zdrowotnej w rozumieniu przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, stwierdzające brak przeciwwskazań do wykonywania funkcji ławnika,
- 5) dwa zdjęcia zgodne z wymogami stosowanymi przy składaniu wniosku o wydanie dowodu osobistego.

§ 3. Do zgłoszenia kandydata na ławnika dokonanego na karcie zgłoszenia przez stowarzyszenie, inną organizację społeczną lub zawodową, zarejestrowaną na podstawie przepisów prawa, dołącza się również aktualny odpis z Krajowego Rejestru Sądowego albo odpis lub zaświadczenie potwierdzające wpis do innego właściwego rejestru lub ewidencji dotyczące tej organizacji.

§ 4. Do zgłoszenia kandydata na ławnika dokonanego na karcie zgłoszenia przez obywateli dołącza się również listę osób zawierającą imię (imiona), nazwisko, numer ewidencyjny PESEL, miejsce stałego zamieszkania i własnoręczny podpis każdej z pięćdziesięciu osób zgłaszających kandydata.

§ 5. Dokumenty wymienione w § 2 pkt 1-4 powinny być opatrzone datą nie wcześniejszą niż trzydzieści dni przed dniem zgłoszenia, a dokumenty wymienione w § 3 nie wcześniejszą niż trzy miesiące przed dniem zgłoszenia.

§ 6. Osobą uprawnioną do składania wyjaśnień w sprawie zgłoszenia kandydata na ławnika przez obywateli jest osoba, której nazwisko zostało umieszczone jako pierwsze na liście, o której mowa w § 4.

§ 7. Koszt opłaty za wydanie informacji z Krajowego Rejestru Karnego oraz opłaty za badanie lekarskie i za wystawienie zaświadczenia lekarskiego ponosi kandydat na ławnika.

§ 8. Koszt opłaty za wydanie aktualnego odpisu z Krajowego Rejestru Sądowego albo odpisu lub zaświadczenia z innego właściwego rejestru lub ewidencji ponosi podmiot, którego dotyczy odpis lub zaświadczenie.

§ 9. Rady gmin zasięgają od komendanta wojewódzkiego Policji albo Komendanta Stołecznego Policji informacji o kandydatach na ławników. Informacje o kandydacie na ławnika uzyskuje się i sporządza na zasadach określonych dla informacji o kandydacie do objęcia stanowiska sędziowskiego.

§ 10. Zgłoszenia kandydatów, które wpłynęły do rady gminy po upływie terminu, o którym mowa w § 1, a także zgłoszenia, które nie spełniają wymagań formalnych, o których mowa w § 2-5, pozostawia się bez dalszego biegu. Przywrócenie terminu do zgłoszenia kandydatów jest niedopuszczalne. Pozostawienie zgłoszenia bez dalszego biegu rada gminy stwierdza w drodze uchwały.

§ 11. Minister Sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii Krajowej Rady Sądownictwa, określi, w drodze rozporządzenia, sposób postępowania z dokumentami złożonymi radom gmin przy zgłaszaniu kandydatów na ławników, wzór karty zgłoszenia oraz sposób jego udostępniania, mając na uwadze potrzebę udokumentowania przez podmioty zgłaszające spełnianie przez kandydatów na ławników wymogów określonych w ustawie, a także zapewnienia wyboru kandydatów o najwyższych walorach etycznych i intelektualnych, umożliwienia rzetelnej weryfikacji zgłoszeń i przejrzystości działań związanych ze zgłaszaniem kandydatów na ławników, a przez określenie wzoru karty zgłoszenia i sposobu jego udostępniania – potrzebę ujednoczenia procedury zgłaszania, ułatwienia dostępu do wzoru i rozpatrywania zgłoszeń.

Art. 163. [Termin wyborów]

§ 1. Wybory ławników odbywają się najpóźniej w październiku roku kalendarzowego, w którym upływa kadencja dotychczasowych ławników.

§ 2. Przed przystąpieniem do wyborów rada gminy powołuje zespół, który przedstawia na sesji rady gminy swoją opinię o zgłoszonych kandydatach, w szczególności w zakresie spełnienia przez nich wymogów określonych w ustawie.

Art. 164. [Lista; ślubowanie; legitymacja]

§ 1. Listę wybranych ławników wraz z dokumentami, o których mowa w art. 162 § 2-4, rady gmin, które dokonały ich wyboru, przesyłają prezesom właściwych sądów, najpóźniej do końca października.

Spośród ławników znajdujących się na liście wybranych ławników rady gmin wskazują ławników do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy.

§ 2. Prezes sądu wręcza ławnikom zawiadomienie o wyborze i odbiera od nich ślubowanie według roty ustalonej dla sędziów, z odpowiednią zmianą.

§ 3. Po odebraniu ślubowania prezes sądu wpisuje ławnika na listę ławników, którzy mogą być wyznaczani do orzekania, i wydaje mu legitymację.

Art. 165. [Kadencja]

§ 1. Kadencja ławników sądów okręgowych i rejonowych trwa cztery lata kalendarzowe następujące po roku, w którym dokonano wyborów, jednak mandat ławnika wybranego dodatkowo wygasa z upływem kadencji ogółu ławników.

§ 2. Po upływie kadencji ławnik może brać udział jedynie w rozpoznawaniu sprawy rozpoczętej wcześniej z jego udziałem, do czasu jej zakończenia.

Art. 166. [Wygaśnięcie mandatu]

§ 1. Mandat ławnika wygasa w razie prawomocnego skazania za przestępstwo bądź wykroczenie, w tym również za przestępstwo lub wykroczenie skarbowe. Rada gminy, która wybrała ławnika, stwierdza wygaśnięcie mandatu z tego powodu i informuje o tym prezesa właściwego sądu.

§ 2. Rada gminy, która wybrała ławnika, może go odwołać na wniosek prezesa właściwego sądu, w razie:

- 1) (*uchylony*)
- 2) niewykonywania obowiązków ławnika,
- 3) zachowania godzącego w powagę sądu,
- 4) niezdolności do wykonywania obowiązków ławnika.

§ 2a. Wniosek, o którym mowa w § 2, jest składany łącznie z opiniami właściwej rady ławniczej oraz kolegium właściwego sądu okręgowego albo z oświadczeniem prezesa właściwego sądu, że taka opinia lub takie opinie nie zostały wydane w terminie 21 dni od dnia doręczenia wniosku do zaopiniowania. W przypadku braku opinii prezes właściwego sądu przedkłada radzie gminy wraz z wnioskiem potwierdzenie jego doręczenia podmiotowi uprawnionemu do wydania opinii. Niewydanie opinii w terminie uważa się za niezgłoszenie uwag do wniosku. Przepis art. 31 § 2 stosuje się odpowiednio.

§ 2b. Przed podjęciem uchwały w sprawie wniosku o odwołanie ławnika przewodniczący rady gminy umożliwia wysłuchanie ławnika i jego udział w posiedzeniu właściwej komisji i w sesji rady gminy, na których taki wniosek będzie opiniowany i rozpoznawany. O terminach posiedzenia komisji i sesji rady gminy ławnik jest powiadamiany na piśmie, co najmniej z siedmiodniowym wyprzedzeniem, w trybie i w sposób przewidziany w Kodeksie postępowania administracyjnego.

§ 2c. W sprawach, o których mowa w § 2b, ławnik działa osobiście, a w razie niemożności osobistego stawiennictwa może działać przez pełnomocnika.

§ 3. Przed upływem kadencji mandat ławnika wygasa z dniem doręczenia mu zawiadomienia prezesa sądu o skreśleniu z listy ławników wskutek zrzeczenia się mandatu z ważnych przyczyn lub odwołania ławnika przez radę gminy.

Art. 167. [Wyłączenie od pełnienia obowiązków]

§ 1. W czasie trwania kadencji nie powołuje się ławnika do pełnienia obowiązków w przypadku:

- 1) ujawnienia okoliczności, które nie pozwalały na jego wybór,
- 2) wszczęcia postępowania o odwołanie ławnika - do czasu podjęcia przez radę gminy uchwały w przedmiocie odwołania,
- 3) wszczęcia przeciwko ławnikowi postępowania o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe - do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy.

§ 2. W razie zniesienia sądu, ośrodka zamiejscowego lub wydziału zamiejscowego - ławnicy tych jednostek stają się ławnikami sądów, które przejmują kompetencje zniesionych jednostek.

Art. 168. [Wybory uzupełniające]

W razie potrzeby, zwłaszcza z powodu zmniejszenia się w czasie kadencji liczby ławników, rada gminy na wniosek prezesa sądu okręgowego dokonuje uzupełnienia listy, wybierając nowych ławników w sposób określony w ustawie.

Art. 169. [Niezawisłość]

§ 1. W zakresie orzekania ławnicy są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom.

§ 2. Ławnik nie może przewodniczyć na rozprawie i naradzie ani też wykonywać czynności sędziego poza rozprawą, chyba że ustawy stanowią inaczej.

§ 3. Do ławników przepis art. 85 § 4 stosuje się odpowiednio.

Art. 170. [Udział w rozprawach]

§ 1. Ławnik może być wyznaczony do udziału w rozprawach do dwunastu dni w ciągu roku; liczba tych dni może być zwiększona przez prezesa sądu tylko z ważnych przyczyn, a zwłaszcza w przypadku konieczności zakończenia rozprawy z udziałem tego ławnika.

§ 2. (*uchylony*)

§ 3. Wyznaczając ławnika do udziału w rozprawie, zawiadamia się o tym jednocześnie pracodawcę zatrudniającego ławnika.

Art. 171. [Ławnicy dodatkowi]

§ 1. Prezes sądu może wyznaczyć ławnika dodatkowego do rozprawy, jeżeli istnieje prawdopodobieństwo, że będzie ona trwać czas dłuższy. W razie potrzeby można wyznaczyć dwóch ławników dodatkowych; w takim razie należy wskazać kolejność, w której będą oni wstępować do udziału w naradzie i głosowaniu.

§ 2. Ławnik dodatkowy bierze udział w naradzie i głosowaniu, jeżeli jeden z ławników nie może uczestniczyć w składzie sądu.

Art. 172. [Zwolnienie od pracy; rekompensata]

§ 1. Pracodawca zatrudniający ławnika jest obowiązany zwolnić go od pracy na czas wykonywania czynności w sądzie.

§ 2. Za czas zwolnienia od pracy ławnik zachowuje prawo do świadczeń wynikających ze stosunku pracy, z wyjątkiem prawa do wynagrodzenia.

§ 3. Ławnik otrzymuje rekompensatę pieniężną za czas wykonywania czynności w sądzie, którymi są:

udział w rozprawie lub posiedzeniu, uczestnictwo w naradzie nad wyrokiem, sporządzenie uzasadnienia lub uczestnictwo w posiedzeniu rady ławniczej, jeżeli został do niej wybrany.

§ 4. Wysokość rekompensaty dla ławników biorących udział w rozpoznawaniu spraw w sądach powszechnych, za jeden dzień pełnienia obowiązków ławnika, wynosi 1,9 % podstawy ustalenia wynagrodzenia zasadniczego sędziego, o której mowa w art. 91 § 1c.

§ 5. (*uchylony*)

§ 6. Koszty wypłaty rekompensaty, o której mowa w § 3, ponosi Skarb Państwa.

Art. 173. [Zwrot wydatków]

Ławnicy zamieszkali poza siedzibą sądu otrzymują diety oraz zwrot kosztów przejazdu i noclegu według zasad ustalonych w tym zakresie dla sędziów.

Art. 174. [Organ przyznający należności]

§ 1. Należności, o których mowa w art. 172 § 3 i art. 173, przyznaje prezes właściwego sądu.

§ 2. Od decyzji prezesa sądu rejonowego przysługuje odwołanie do prezesa sądu okręgowego, a gdy decyzję w pierwszej instancji wydał prezes sądu okręgowego lub prezes sądu apelacyjnego - do Ministra Sprawiedliwości.

Art. 175. [Rada ławnicza]

§ 1. Ławnicy każdego sądu wybierają ze swego grona radę ławniczą, jej przewodniczącego i zastępców.

§ 2. Do zadań rady ławniczej należy w szczególności podnoszenie poziomu pracy ławników i ich reprezentowanie oraz pobudzanie działalności wychowawczej ławników w społeczeństwie.

§ 3. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób wyboru, skład i strukturę organizacyjną, tryb działania oraz szczególne zadania rady ławniczej, uwzględniając obligatoryjny charakter rady ławniczej jako samorządu ławniczego, reprezentującego ławników w danym sądzie, zakres współpracy z prezesem sądu, potrzebę uwzględnienia w jej strukturze przewodniczącego i zastępców oraz określenia ich zadań.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu postępowania z dokumentami złożonymi radom gmin przy zgłaszaniu kandydatów na ławników oraz wzoru karty zgłoszenia z dnia 9 czerwca 2011 r. (Dz U nr 121, poz. 693)

Na podstawie art. 162 § 11 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070, ze zm.) zarządza się, co następuje:

§ 1. Rozporządzenie określa sposób postępowania z dokumentami złożonymi radom gmin przy zgłaszaniu kandydatów na ławników, wzór karty zgłoszenia oraz sposób jego udostępniania.

§ 2. 1. Zgłoszenia kandydatów na ławników dokonuje się na karcie zgłoszenia, zwanej dalej „kartą”, do której załącza się dokumenty, o których mowa w art. 162 § 2-4 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych, zwanej dalej „ustawą”.

2. Wzór karty określa załącznik do rozporządzenia.

§ 3. 1. Wzór karty udostępnia się nieodpłatnie w siedzibach organów gmin.

2. Wzór karty jest dostępny także w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie podmiotowej Ministra Sprawiedliwości.

§ 4. Po przeprowadzeniu wyborów rada gminy przesyła niezwłocznie właściwemu sądowi karty kandydatów, którzy zostali wybrani ławnikami, wraz z załączonymi do nich dokumentami oraz informacje o wybranych ławnikach uzyskane od komendanta wojewódzkiego Policji albo od Komendanta Stołecznego Policji na podstawie art. 162 § 9 ustawy.

§ 5. 1. Kartę wraz z dokumentami, o których mowa w art. 162 § 2-4 ustawy, podmiot zgłaszający kandydata na ławnika lub kandydat, który nie został wybrany na ławnika, odbiera w terminie 60 dni od dnia przeprowadzenia wyborów.

2. W przypadku nieodebrania dokumentów, o których mowa w ust. 1, podlegają one zniszczeniu przez komisję powołaną przez radę gminy w terminie 30 dni po upływie terminu, o którym mowa w ust. 1.

§ 6. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 14 czerwca 2011 r.

Załącznik do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości
z dnia 9 czerwca 2011 r. (poz. 693)

KARTA ZGŁOSZENIA KANDYDATA NA ŁAWNIKA

UWAGA — KARTĘ ZGŁOSZENIA NALEŻY WYPEŁNIĆ DUŻYMI DRUKOWANYMI LITERAMI, CZARNYM LUB NIEBIESKIM KOLOREM.

A. Właściwa rada gminy^{*)}, do której następuje zgłoszenie kandydata na ławnika (wypełnia kandydat):

.....
^{*)} Zgodnie z art. 158 § 1 pkt 4 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070, z późn. zm.).

B. Dane kandydata na ławnika (wypełnia kandydat):

1	Imię (imiona) i nazwisko	
2	Nazwiska poprzednio używane	
3	Imiona rodziców	
4	Data i miejsce urodzenia	
5	Obywatelstwo	
6	Numer PESEL	
7	NIP	
8	Miejsce zamieszkania, ze wskazaniem, od ilu lat kandydat mieszka na terenie gminy	
9	Adres do korespondencji i dane kontaktowe (numer telefonu domowego, numer telefonu w miejscu pracy i ewentualnie adres e-mail)	
10	Wykształcenie i kierunek (np. wyższe ekonomiczne, średnie zawodowe — technik budowlany)	
11	Status zawodowy (np. pracownik, przedsiębiorca, emeryt, bezrobotny) oraz wskazanie, od ilu lat (miesiące) w nim pozostaje	
12	Miejsce pracy lub prowadzonej działalności, ze wskazaniem, od ilu lat kandydat jest zatrudniony lub prowadzi działalność gospodarczą na terenie gminy	
13	Doświadczenie w pracy społecznej (np. członkostwo w organizacjach społecznych)	
14	Motywy kandydowania na ławnika	
15	Informacja o pełnieniu funkcji ławnika w poprzednich kadencjach	
16	Informacja, do orzekania w którym sądzie (w sądzie okręgowym albo rejonowym) proponowany jest kandydat	
17	Informacja, czy zgłaszany kandydat jest proponowany do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy, wraz ze zwięzłym uzasadnieniem potwierdzającym szczególną znajomość spraw pracowniczych <i>(w razie braku miejsca w rubryce można dołączyć odrębną kartę)</i>	

C. Dane podmiotu zgłaszającego kandydata na ławnika (wypełnia podmiot zgłaszający):

1	Nazwa podmiotu i oznaczenie siedziby ^{*)}	
2	Imię i nazwisko osoby zgłaszającej kandydata, uprawnionej do reprezentacji	
3	Podpis osoby zgłaszającej kandydata, uprawnionej do reprezentacji	
4	Nazwa i numer rejestru lub ewidencji, do których podmiot jest wpisany	
5	Dane teleadresowe do korespondencji: adres (jeżeli jest inny niż adres siedziby), telefon kontaktowy i adres e-mail	

*) Prezes sądu wypełnia w części C wyłącznie rubrykę 1.

Stosownie do art. 7 pkt 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926, z późn. zm.) oświadczam, że wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych zamieszczonych w niniejszej karcie zgłoszenia w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia procedury wyboru ławników przez radę gminy oraz do czynności administracyjnych sądu związanych z organizacją pracy ławników.

Wyrażam zgodę na kandydowanie i potwierdzam prawdziwość danych zawartych w karcie zgłoszenia własnoręcznym podpisem.

.....
(miejscowość i data wypełnienia)

.....
(czytelny podpis kandydata na ławnika)

Potwierdzam prawdziwość danych zawartych w karcie zgłoszenia własnoręcznym podpisem.

.....
(miejscowość i data wypełnienia)

.....
(czytelny podpis prezesa sądu albo osoby reprezentującej podmiot określony w art. 162 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. — Prawo o ustroju sądów powszechnych, uprawnionej do zgłoszenia kandydata bądź jednego z pięćdziesięciu obywateli zgłaszających kandydata)

POUCZENIE:

Zgłoszenie, które wpłynęło do rady gminy po upływie terminu określonego w art. 162 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. — Prawo o ustroju sądów powszechnych, lub niespełniające wymagań formalnych, o których mowa w art. 162 § 2–5 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. — Prawo o ustroju sądów powszechnych i rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu postępowania z dokumentami złożonymi radom gmin przy zgłaszaniu kandydatów na ławników oraz wzoru karty zgłoszenia (Dz. U. Nr 121, poz. 693), pozostawia się bez dalszego biegu. Termin do zgłoszenia kandydata nie podlega przywróceniu. Kartę zgłoszenia wraz z załącznikami (informacja z Krajowego Rejestru Karnego; oświadczenie kandydata, że nie jest prowadzone przeciwko niemu postępowanie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe; oświadczenie kandydata, że nie jest lub nie był pozbawiony władzy rodzicielskiej, a także że władza rodzicielska nie została mu ograniczona ani zawieszona; zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia stwierdzające brak przeciwwskazań do wykonywania funkcji ławnika; dwa zdjęcia; aktualny odpis z Krajowego Rejestru Sądowego albo odpis lub zaświadczenie potwierdzające wpis do innego właściwego rejestru lub ewidencji; lista osób zgłaszających kandydata) podmiot zgłaszający kandydata na ławnika lub kandydat, który nie został wybrany na ławnika, powinien odebrać w nieprzekraczalnym terminie 60 dni od dnia przeprowadzenia wyborów. W przypadku nieodebrania dokumentów w terminie wyżej wskazanym dokumentacja zostanie zniszczona w terminie 30 dni.

Informacje zawarte w karcie zgłoszenia są jednocześnie wykorzystywane przez administrację sądu.

W razie zaistnienia jakichkolwiek zmian ławnik powinien je zgłosić do oddziału administracyjnego właściwego sądu.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu wyboru, składu i struktury organizacyjnej, trybu działania oraz szczegółowych zadań rady ławniczej z dnia 31 stycznia 2006 r. (Dz U nr 23, poz. 174)

Na podstawie art. 175 § 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070, ze zm.) zarządza się, co następuje:

§ 1. [Zakres przedmiotowy]

Rozporządzenie określa:

- 1) sposób wyboru ławników do rady ławniczej i jej skład;
- 2) strukturę organizacyjną rady;
- 3) tryb działania rady;
- 4) szczegółowe zadania rady;
- 5) zakres współpracy z prezesem sądu.

§ 2. [Skład rady]

1. Rada ławnicza sądu okręgowego i rejonowego, zwana dalej „radą”, stanowi reprezentację wybranych ławników do danego sądu.

2. W skład rady wchodzi:

- 1) przewodniczący;
- 2) dwóch zastępców przewodniczącego;
- 3) członkowie.

§ 3. [Wybór członków rady]

1. Wyboru członków rady dokonuje się na pierwszym zebraniu ławników zwołanym przez prezesa sądu, chyba że prezes sądu zarządzi inaczej. Wyboru dokonuje ogół ławników sądu.

2. Członkowie rady wybierani są w składzie reprezentatywnym dla wydziałów sądu - w liczbie od ośmiu do dwudziestu ławników.

3. Do ważności wyboru członków rady konieczna jest zwykła większość głosów ławników obecnych na zebraniu.

4. O jawności albo tajności głosowania decydują zebrani ławnicy zwykłą większością głosów.

§ 4. [Wybór przewodniczącego i zastępców]

Przewodniczący rady i jego zastępcy wybierani są na pierwszym zebraniu rady. Do wyboru stosuje się odpowiednio przepisy § 8 ust. 2-5.

§ 5. [Zakres zadań przewodniczącego]

Przewodniczący rady:

- 1) reprezentuje radę na zewnątrz;
- 2) zwołuje posiedzenia rady i przewodniczy im;
- 3) przedkłada prezesowi sądu do zatwierdzenia opracowany przez jej członków projekt regulaminu pracy rady;
- 4) informuje prezesa sądu o pracach rady;
- 5) kieruje bieżącymi pracami rady i prowadzi sprawozdawczość w zakresie jej działalności.

§ 6. [Posiedzenia rady]

1. Przewodniczący rady zwołuje jej posiedzenie z własnej inicjatywy, na żądanie prezesa sądu lub na wniosek co najmniej 1/3 członków rady.
2. O terminie posiedzenia rady przewodniczący zawiadamia prezesa sądu.
3. Przewodniczący rady lub jego zastępca przewodniczy posiedzeniom rady.
4. Posiedzenia rady odbywają się w razie potrzeby, lecz nie rzadziej niż raz na kwartał.

§ 7. [Obowiązki zastępców]

1. Zastępcy przewodniczącego zastępują przewodniczącego rady w czasie jego nieobecności oraz wykonują inne czynności zlecone przez przewodniczącego rady.
2. Kolejność pełnienia obowiązków w zastępstwie przewodniczącego rady ustala regulamin pracy rady.

§ 8. [Uchwały rady]

1. Rada działa według uchwalonego przez nią regulaminu pracy, wyraża opinie, zgłasza wnioski i podejmuje uchwały w sprawach określonych w § 9.
2. Do ważności uchwał rady konieczna jest obecność co najmniej połowy jej członków.
3. Uchwały rady zapadają zwykłą większością głosów. W razie równości głosów decyduje głos przewodniczącego.
4. O jawności albo tajności głosowania uchwał decyduje rada.
5. O treści uchwał rada zawiadamia niezwłocznie prezesa sądu oraz wszystkich ławników.

§ 9. [Zadania rady]

Do zadań rady ławniczej należy:

- 1) reprezentowanie wszystkich ławników w sądzie;
- 2) współdziałanie z prezesem sądu w zakresie sporządzania list ławników do poszczególnych wydziałów sądu;
- 3) współdziałanie z prezesem sądu w zakresie podjęcia działań zmierzających do odwołania z funkcji ławnika;
- 4) podejmowanie działań umożliwiających podnoszenie poziomu pracy wykonywanej przez ławników;
- 5) współdziałanie z prezesem sądu w ustalaniu przez niego terminów i tematyki porad sędziowsko-ławniczych;
- 6) przedstawianie prezesowi sądu propozycji dotyczących potrzeb szkoleniowych, w tym zakresu tematycznego i form szkolenia ławników;
- 7) wydawanie opinii w sprawach przedłożonych przez prezesa sądu;
- 8) opracowanie projektu regulaminu pracy rady;
- 9) przekazywanie prezesowi sądu oraz rzecznikowi prasowemu sądu, na ich prośbę, informacji o działalności ławników.

§ 10. [Miejsce posiedzeń rady]

Prezes sądu udostępnia pomieszczenie sądu celem odbycia posiedzenia rady.

§ 11. [Wejście w życie]

Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego

Dz U nr 89, poz. 555 ze zm.

wyciąg

Dział II. Sąd

Rozdział 1. Właściwość i skład sądu

Art. 24. [Sąd rejonowy]

§ 1. Sąd rejonowy orzeka w pierwszej instancji we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw przekazanych ustawą do właściwości innego sądu.

§ 2. Sąd rejonowy rozpoznaje ponadto środki odwoławcze w wypadkach wskazanych w ustawie.

Art. 25. [Sąd okręgowy]

§ 1. Sąd okręgowy orzeka w pierwszej instancji w sprawach o następujące przestępstwa:

- 1) o zbrodnie określone w Kodeksie karnym oraz w ustawach szczególnych,
- 2) o występki określone w rozdziałach XVI i XVII oraz w art. 140-142, art. 148 § 4, art. 149, art. 150 § 1, art. 151-154, art. 156 § 3, art. 158 § 3, art. 163 § 3 i 4, art. 165 § 1, 3 i 4, art. 166 § 1, art. 173 § 3 i 4, art. 185 § 2, art. 189a § 2, art. 210 § 2, art. 211a, art. 252 § 3, art. 258 § 1-3, art. 265 § 1 i 2, art. 269, art. 278 § 1 i 2 w zw. z art. 294, art. 284 § 1 i 2 w zw. z art. 294, art. 286 § 1 w zw. z art. 294, art. 287 § 1 w zw. z art. 294, art. 296 § 3 oraz art. 299 Kodeksu karnego,
- 3) o występki, które z mocy przepisu szczególnego należą do właściwości sądu okręgowego.

§ 2. Sąd apelacyjny, na wniosek sądu rejonowego, może przekazać do rozpoznania sądowi okręgowemu, jako sądowi pierwszej instancji, sprawę o każde przestępstwo, ze względu na szczególną wagę lub zawilość sprawy.

§ 3. Sąd okręgowy rozpoznaje ponadto środki odwoławcze od orzeczeń i zarządzeń wydanych w pierwszej instancji w sądzie rejonowym oraz inne sprawy przekazane mu przez ustawę.

Art. 26. [Sąd apelacyjny]

Sąd apelacyjny rozpoznaje środki odwoławcze od orzeczeń i zarządzeń wydanych w pierwszej instancji w sądzie okręgowym oraz inne sprawy przekazane mu przez ustawę.

Art. 27. [Sąd Najwyższy]

Sąd Najwyższy rozpoznaje kasacje oraz środki odwoławcze i inne sprawy w wypadkach określonych w ustawie.

Art. 28. [Skład na rozprawie głównej]

§ 1. Na rozprawie głównej sąd orzeka w składzie jednego sędziego, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej. Sędzia ma prawa i obowiązki przewodniczącego.

§ 2. W sprawach o zbrodnie sąd orzeka w składzie jednego sędziego i dwóch ławników.

§ 3. Ze względu na szczególną zawilość sprawy sąd pierwszej instancji może postanowić o rozpoznaniu jej w składzie trzech sędziów.

§ 4. W sprawach o przestępstwa, za które ustawa przewiduje karę dożywotniego pozbawienia wolności, sąd orzeka w składzie dwóch sędziów i trzech ławników.

Art. 29. [Skład na rozprawie apelacyjnej i kasacyjnej]

§ 1. Na rozprawie apelacyjnej i kasacyjnej sąd orzeka w składzie trzech sędziów, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej.

§ 2. Apelację lub kasację od wyroku orzekającego karę dożywotniego pozbawienia wolności, rozpoznaje sąd w składzie pięciu sędziów.

Art. 30. [Skład na posiedzeniu]

§ 1. Na posiedzeniu sąd rejonowy i sąd okręgowy orzeka jednoosobowo, a sąd apelacyjny i Sąd Najwyższy - w składzie trzech sędziów, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej.

§ 2. Sąd odwoławczy na posiedzeniu orzeka w składzie trzech sędziów, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej.

Art. 31. [Właściwość miejscowa]

§ 1. Miejscowo właściwy do rozpoznania sprawy jest sąd, w którego okręgu popełniono przestępstwo.

§ 2. Jeżeli przestępstwo popełniono na polskim statku wodnym lub powietrznym, a § 1 nie może mieć zastosowania, właściwy jest sąd macierzystego portu statku.

§ 3. Jeżeli przestępstwo popełniono w okręgu kilku sądów, właściwy jest ten sąd, w którego okręgu najpierw wszczęto postępowanie przygotowawcze.

Art. 32. [Kryteria pomocnicze]

§ 1. Jeżeli nie można ustalić miejsca popełnienia przestępstwa, właściwy jest sąd, w którego okręgu:

- 1) ujawniono przestępstwo,
- 2) ujęto oskarżonego,
- 3) oskarżony przed popełnieniem przestępstwa stale mieszkał lub czasowo przebywał – zależnie od tego, gdzie najpierw wszczęto postępowanie przygotowawcze.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio, jeżeli przestępstwo popełniono za granicą.

§ 3. Jeżeli nie można ustalić właściwości miejscowej sądu według przepisów poprzedzających, sprawę rozpoznaje sąd właściwy dla dzielnicy Śródmieście miasta stołecznego Warszawy.

Art. 33. [Łączność podmiotowa]

§ 1. Jeżeli tę samą osobę oskarżono o kilka przestępstw, a sprawy należą do właściwości różnych sądów tego samego rzędu, właściwy jest sąd, w którego okręgu najpierw wszczęto postępowanie przygotowawcze.

§ 2. Jeżeli sprawy należą do właściwości sądów różnego rzędu, sprawę rozpoznaje sąd wyższego rzędu.

Art. 34. [Łączność przedmiotowa]

§ 1. Sąd właściwy dla sprawców przestępstw jest również właściwy dla pomocników, podżegaczy oraz innych osób, których przestępstwo pozostaje w ścisłym związku z przestępstwem sprawcy, jeżeli postępowanie przeciwko nim toczy się jednocześnie.

§ 2. Sprawy osób wymienionych w § 1 powinny być połączone we wspólnym postępowaniu; przepis art. 33 stosuje się odpowiednio.

§ 3. Jeżeli zachodzą okoliczności utrudniające łączne rozpoznanie spraw, o których mowa w § 1 i 2, można wyłączyć i odrębnie rozpoznać sprawę poszczególnych osób lub o poszczególne czyny; sprawa wyłączona podlega rozpoznaniu przez sąd właściwy według zasad ogólnych.

Art. 35. [Stwierdzenie niewłaściwości]

§ 1. Sąd bada z urzędu swą właściwość, a w razie stwierdzenia swej niewłaściwości przekazuje sprawę właściwemu sądowi lub innemu organowi.

§ 2. Jeżeli sąd na rozprawie głównej stwierdza, że nie jest właściwy miejscowo lub że właściwy jest sąd niższego rzędu, może przekazać sprawę innemu sądowi jedynie wtedy, gdy powstaje konieczność odroczenia rozprawy.

§ 3. Na postanowienie w kwestii właściwości przysługuje zażalenie.

Art. 36. [Przekazanie sprawy]

Sąd wyższego rzędu nad sądem właściwym może przekazać sprawę innemu sądowi równorzędnemu, jeżeli większość osób, które należy wezwać na rozprawę, zamieszkuje blisko tego sądu, a z dala od sądu właściwego.

Art. 37. [Przekazanie sprawy]

Sąd Najwyższy może z inicjatywy właściwego sądu przekazać sprawę do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu, jeżeli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości.

Art. 38. [Spór o właściwość]

§ 1. Spór o właściwość między sądami równorzędnymi rozstrzyga ostatecznie sąd wyższego rzędu nad sądem, który pierwszy wszczął spór.

§ 2. W czasie trwania sporu każdy z tych sądów przedsięwziętych czynności nie cierpiące zwłoki.

Art. 39. [Sąd wojskowy]

Jeżeli sąd wojskowy przekaże sprawę sądowi powszechnemu lub nie przyjmie sprawy przekazanej mu przez sąd powszechny, sprawę rozpoznaje sąd powszechny.

Rozdział 2. Wyłączenie sędziego

Art. 40. [Wyłączenie z mocy prawa]

§ 1. Sędzia jest z mocy prawa wyłączony od udziału w sprawie, jeżeli:

- 1) sprawa dotyczy tego sędziego bezpośrednio,
- 2) jest małżonkiem strony lub pokrzywdzonego albo ich obrońcy, pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego albo pozostaje we wspólnym pożyciu z jedną z tych osób,
- 3) jest krewnym lub powinowatym w linii prostej, a w linii bocznej aż do stopnia pomiędzy dziećmi rodzeństwa osób wymienionych w pkt 2 albo jest związany z jedną z tych osób węzłem przysposobienia, opieki lub kurateli,
- 4) był świadkiem czynu, o który sprawa się toczy, albo w tej samej sprawie był przesłuchany w charakterze świadka lub występował jako biegły,
- 5) brał udział w sprawie jako prokurator, obrońca, pełnomocnik, przedstawiciel ustawowy strony, albo prowadził postępowanie przygotowawcze,

- 6) brał udział w wydaniu zaskarżonego orzeczenia lub wydał zaskarżone zarządzenie,
 - 7) brał udział w wydaniu orzeczenia, które zostało uchylone,
 - 8) (*uchylono*)
 - 9) brał udział w wydaniu orzeczenia, co do którego wniesiono sprzeciw,
 - 10) prowadził mediację.
- § 2. Powody wyłączenia trwają mimo ustania uzasadniającego je małżeństwa, wspólnego pożycia, przysposobienia, opieki lub kurateli.
- § 3. Sędzia, który brał udział w wydaniu orzeczenia objętego wnioskiem o wznowienie lub zaskarżonego w trybie kasacji, nie może orzekać co do tego wniosku lub tej kasacji.

Art. 41. [Wyłączenie na wniosek]

- § 1. Sędzia ulega wyłączeniu, jeżeli istnieje okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do jego bezstronności w danej sprawie.
- § 2. Wniosek o wyłączenie sędziego, zgłoszony na podstawie § 1 po rozpoczęciu przewodu sądowego, pozostawia się bez rozpoznania, chyba że przyczyna wyłączenia powstała lub stała się stronie wiadoma dopiero po rozpoczęciu przewodu.

Art. 42. [Tryb wyłączenia]

- § 1. Wyłączenie następuje na żądanie sędziego, z urzędu albo na wniosek strony.
- § 2. Jeżeli sędzia uznaje, że zachodzi przyczyna wyłączająca go z mocy art. 40, wyłącza się, składając oświadczenie na piśmie do akt, a na jego miejsce wstępuje inny sędzia.
- § 3. Sędzia, co do którego zgłoszono wniosek o wyłączenie na podstawie art. 41, może złożyć do akt stosowne oświadczenie na piśmie i powstrzymuje się od udziału w sprawie; jest jednak obowiązany przedsięwziąć czynności nie cierpiące zwłoki.
- § 4. Poza wypadkiem określonym w § 2 o wyłączeniu orzeka sąd, przed którym toczy się postępowanie; w składzie orzekającym w kwestii wyłączenia nie może brać udziału sędzia, którego dotyczy wyłączenie. W razie niemożności utworzenia takiego składu sądu, w kwestii wyłączenia orzeka sąd wyższego rzędu.

Art. 43. [Właściwość z przekazania]

Jeżeli z powodu wyłączenia sędziów rozpoznanie sprawy w danym sądzie jest niemożliwe, sąd wyższego rzędu przekazuje sprawę innemu sądowi równorzędnemu.

Art. 44. [Ławnicy]

Przepisy niniejszego rozdziału stosuje się odpowiednio do ławników.

Kodeks postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r. (Dz U nr 43, poz. 296 ze zm.) wyciąg

Dział II. Skład sądu

Art. 47. [Skład sądu]

§ 1. W pierwszej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

§ 2. W pierwszej instancji sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników rozpoznaje sprawy:

1) z zakresu prawa pracy o:

a) ustalenie istnienia, nawiązanie lub wygaśnięcie stosunku pracy, o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, o przywrócenie do pracy i przywrócenie poprzednich warunków pracy lub płacy oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia i o odszkodowanie w przypadku nieuzasadnionego lub naruszającego przepisy wypowiedzenia oraz rozwiązania stosunku pracy,

b) naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu i o roszczenia z tym związane,

c) odszkodowanie lub zadośćuczynienie w wyniku stosowania mobbingu;

2) ze stosunków rodzinnych o:

a) rozwód,

b) separację,

c) ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa,

d) rozwiązanie przysposobienia.

§ 3. Postanowienia po za sprawą oraz zarządzenia wydaje przewodniczący.

§ 4. Prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów zawodowych, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawilóść lub precedensowy charakter sprawy.

Art. 47¹. [Kompetencje referendarza sądowego]

Referendarz sądowy może wykonywać czynności w postępowaniu cywilnym w wypadkach wskazanych w ustawie. W zakresie powierzonych mu czynności referendarz sądowy ma kompetencje sądu, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Dział III. Wyłączenie sędziego

Art. 48. [Z ustawy]

§ 1. Sędzia jest wyłączony z mocy samej ustawy:

1) w sprawach, w których jest stroną lub pozostaje z jedną ze stron w takim stosunku prawnym, że wynik sprawy oddziaływa na jego prawa lub obowiązki;

2) w sprawach swego małżonka, krewnych lub powinowatych w linii prostej, krewnych bocznych do czwartego stopnia i powinowatych bocznych do drugiego stopnia;

- 3) w sprawach osób związanych z nim z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli;
- 4) w sprawach, w których był lub jest jeszcze pełnomocnikiem albo był radcą prawnym jednej ze stron;
- 5) w sprawach, w których w instancji niższej brał udział w wydaniu zaskarżonego orzeczenia, jako też w sprawach o ważność aktu prawnego z jego udziałem sporządzonego lub przez niego rozpoznanego oraz w sprawach, w których występował jako prokurator;
- 6) w sprawach o odszkodowanie z tytułu szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem, jeżeli brał udział w wydaniu tego orzeczenia.

§ 2. Powody wyłączenia trwają także po ustaniu uzasadniającego je małżeństwa, przysposobienia, opieki lub kurateli.

§ 3. Sędzia, który brał udział w wydaniu orzeczenia objętego skargą o wznowienie, nie może orzekać co do tej skargi.

Art. 49. [Na wniosek]

Niezależnie od przyczyn wymienionych w art. 48, sąd wyłącza sędziego na jego żądanie lub na wniosek strony, jeżeli istnieje okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do bezstronności sędziego w danej sprawie.

Art. 50. [Wniosek o wyłączenie]

§ 1. Wniosek o wyłączenie sędziego strona zgłasza na piśmie lub ustnie do protokołu w sądzie, w którym sprawa się toczy, uprawdopodobniając przyczyny wyłączenia.

§ 2. Strona, która przystąpiła do rozprawy, powinna uprawdopodobnić ponadto, że przyczyna wyłączenia dopiero później powstała lub stała się jej znana.

§ 3. Aż do rozstrzygnięcia sprawy o wyłączenie sędzia może spełniać tylko czynności nie cierpiące zwłoki.

Art. 51. [Obowiązki sędziego]

Sędzia powinien zawiadomić sąd o zachodzącej podstawie swego wyłączenia i wstrzymać się od udziału w sprawie.

Art. 52. [Orzekanie]

§ 1. O wyłączeniu sędziego rozstrzyga sąd, w którym sprawa się toczy, a gdyby sąd ten nie mógł wydać postanowienia z powodu braku dostatecznej liczby sędziów - sąd nad nim przełożony.

§ 2. Postanowienie wydaje sąd w składzie trzech sędziów zawodowych po złożeniu wyjaśnienia przez sędziego, którego wniosek dotyczy. Postanowienie może być wydane na posiedzeniu niejawnym.

Art. 53.

(utracił moc)

Art. 53¹. [Odrzucenie wniosku o wyłączenie sędziego]

Ponowny wniosek o wyłączenie sędziego oparty na tych samych okolicznościach lub wniosek oczywiście bezzasadny podlega odrzuceniu bez składania wyjaśnień przez sędziego, którego dotyczy. O odrzuceniu orzeka sąd rozpoznający sprawę. Przepis art. 51 stosuje się odpowiednio. Postanowienie może być wydane na posiedzeniu niejawnym.

Art. 54. [Odesłanie]

Przepisy niniejszego działu stosuje się odpowiednio do wyłączenia ławników, jak również innych organów sądowych oraz prokuratora. Wniosek o wyłączenie ławnika sąd rozstrzyga zgodnie z przepisami poprzedzającymi, a wniosek o wyłączenie pozostałych osób przekazuje odpowiedniemu organowi nadzędnemu.

Noty o autorach

Witold Klaus – doktor nauk prawnych, adiunkt w Zakładzie Kryminologii Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, prezes Stowarzyszenia Interwencji Prawnej, absolwent Szkoły Praw Człowieka Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Podyplomowych Studiów Ewaluacji Programów Społecznych w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, zdobywca Społecznego Nobla 2008 dla innowatora społecznego (nagrody przyznawanej przez Fundację Ahoka – Innovators for the Public). Autor wielu publikacji z zakresu praw człowieka, praw cudzoziemców, kryminologii i sprawiedliwości naprawczej.

Jarosław Ruszewski – doktor nauk prawnych, radca prawny, adiunkt w Zakładzie Samorządu Terytorialnego w Wyższej Szkole Administracji Publicznej im. Stanisława Staszica w Białymstoku. Specjalizuje się w zakresie regulacji prawnych dotyczących problematyki funkcjonowania samorządu terytorialnego, działalności organizacji pozarządowych, współpracy trzeciego sektora z sektorem publicznym oraz kwestii rozwiązań antykorupcyjnych, w tym dostępu do informacji publicznej. Animator społeczny, doradca, trener i autor publikacji. Pomysłodawca i koordynator wielu programów społecznych. Prezes Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT w Suwałkach. Wiceprzewodniczący Podlaskiej Rady Pożytku Publicznego powołanej przez Marszałka Województwa Podlaskiego.

Piotr Sitniewski – doktor nauk prawnych, kierownik Zakładu Samorządu Terytorialnego w wyższej Szkole Administracji Publicznej im. Stanisława Staszica w Białymstoku. Członek Polskiej Komisji Akredytacyjnej (kadencja 2008–2011), Zespołu Kierunków Studiów Społecznych i Prawnych. Prowadzi stronę www.jawnoc.pl. Były członek Samorządowego Kolegium Odwoławczego w Białymstoku, autor najnowszego komentarza do ustawy o dostępie do informacji publicznej. Dorobek naukowy w zdecydowanej większości obejmuje zagadnienia realizacji prawa do informacji publicznej oraz zagadnień ustrojowych samorządu terytorialnego.

Małgorzata Wenclik – doktor nauk prawnych, adiunkt w Zakładzie Nauki o Administracji i Państwie Wyższej Szkoły Administracji Publicznej im. Stanisława Staszica w Białymstoku. Specjalista z prawa administracyjnego, nauki administracji, zarządzania publicznego. Opiekun naukowy koła Centrum Informacji Administracyjnej. Prezes Fundacji Centrum Inicjatyw na rzecz Społeczeństwa.

Autorzy niniejszego raportu poddali analizie ciekawe zagadnienie, jakim jest sposób wyboru oraz funkcjonowania ławników w polskim wymiarze sprawiedliwości. Szczególna wartość przeprowadzonych badań – przy wykorzystaniu metod właściwych dla nauk prawnych oraz socjologicznych – wynika z faktu, że ich wyniki oparte są na doświadczeniach trzech grup: radnych, ławników oraz prezesów i wiceprezesów sądów. Autorzy stawiają ciekawe tezy badawcze, z których najważniejsza – o potrzebie zreformowania systemu ławniczego w Polsce – wydaje się nie być pozbawiona podstaw doktrynalnych. Istniejące obecnie rozwiązania często nie odpowiadają potrzebom i oczekiwaniom współczesnego społeczeństwa oraz systemu wymiaru sprawiedliwości. Konstytucyjny obowiązek udziału społeczeństwa w wymiarze sprawiedliwości wymaga ponownego rozważenia i ewentualnie przeformułowania, na co wskazuje większość spośród ankietowanych.

dr hab. Ewa Czech

Więcej informacji na stronie: www.lawnicy.com.pl

ISBN 978-83-926465-3-2